THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE

(TAITTIRIYA SAṂHITĀ)

EDITED BY

(DR W. CALAND,)

Professor of Sanskrit at the University of Utrecht

VOLUME III.

(CALCUTTA:)

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1 PARK STREET

(1913.)

INDEX

PREFACE

The MSS which have been consulted for this third volume of the Baudhāyana S'rauta sūtra are the following

a Dvaidhasūtra

1 H, from the Haug collection at Munich, containing only the first two praśnas and the first kandikā of praśna 3

2 Bu, a MS from the collection Burnell belonging to the India Office, containing the complete text, without the sarvatomukhadvaidhas

3 Be (see Preface to vol. i, p viii)

4 B, the Bombay MS (see Preface to vol i, p vii), giving only the last two praśnas

5 Ben, copy from a Benares MS , containing the first praśna only.

6 D, a MS from Dhar, containing on 37 foll the first two praśnas and the first kandikā of praśna 3 Nearly related with H

7 U, from Ujjain, in Nāgarī, on 59 foll , complete , the sarvatomukhadvaidhas on a separate leaf This MS belongs to the same collection and is written by the same hand, and on the same kind of paper, as all the other Baudhāyana MSS from Ujjain (see Preface to vol ii, p. v)

8 G , this MS has been found at Gwalior , for the use of this MS , like No 6 and 7, I have to thank Prof Bhandarkar These three MSS were found in private libraries. The Gwalior MS is written very neatly in Nāgarī and although far from faultless originally, it has been corrected with good judgment after a better text The sarvatomukha is given apart

9 C, No 2188 of the Gov Skt MSS Collection, Asiatic Society of Bengal containing on foll 1–70 the first two praśnas and the beginning of praśna 3 , much related to H and D.

10 C[1], No 1571 of the same collection, Nāgarī, paper , the text begins with xxi, 14 and runs to the end, without the sarvatomukha , nearly related to Be

11 W, the MS of the collection Whish, cp Winternitz, a Catalogue of South Indian MSS No 94 Only partly collated

The vivarana of the Dvaidha is extant and known to me from several MSS , which, however, are far from exact Of use were also the Prayogasāra by Keśavasvāmin, the bhāsya composed by Sāyana, who in his treatment of the darśapūrna-

māsa mentions and comments upon all the Dvaidha and Karmānta passages, which bear upon the text proper of Baudhāyana By Ms I indicate in the critical notes the Mahāgnisarvasva (see Preface to vol ii, p v), which treats equally of those Dvaidha and Karmānta sūtras that concern the agnicayana of the text proper

b. Karmāntasūtra

1 H, the Haug MS , complete

2 Be, see Preface to vol i, p viii

3 D, the Dhar MS , containing on 35 foll the first two prasnas

4. U, the Ujjain MS., 56 foll , śake 1761

5 G, the Gwalior MS , on 46 foll , corrected The last three MSS belong to the same collections as those of the Dvaidha text

6. M, the Mackenzie MS , cp. Preface to vol ii, p iv

7. Ben, a copy of the Gov Skt Coll at Benares, rather good and independent MS

8 C, No 2188 of the Gov Skt MSS Collection at the Asiatic Society of Bengal, Nāgarī, on paper, well written, 133 foll , containing on foll 71-133 the first two Karmānta praśnas

Besides the vivarana of Bhavasvāmin and the remarks of Sāyana and Keśavasvāmin, we possess a valuable bhāsya on Karmānta I 1-21 (No 776*a* of the collection in the India Office, see Eggeling, Catalogue of the Sanskrit MSS in the Library of the I O , vol i, p 57) by Venkateśvara, the varlect of the text according to this work is indicated by me in the critical notes as Vt , that of the commentary given by Venkateśvara as Vc.

c Prāyaścittasūtra.

1 H, the MS Haug

2 U, from Ujjain, on 25 foll , part of the same collection as mentioned above.

3 B, the Bombay MS ; see Preface to vol i, p. vii, copy from an original, dated śake 1743.

4. Tr, the MS from Trichinopoly, mentioned in the Preface to vol ii, p. v.

5 C[1], a part of the text is found in the MS , mentioned under the MSS for the Dvaidhasūtra (No. 10)

More or less help was got from Gopāla's Vivarana (Viv) known to me from the MS belonging to the India Office (No. 259*b* , see Eggeling, Catalogue, vol i, p. 91) The text proper is here indicated only by the beginning words of each

sentence I consulted also, without, however, getting much help from them, the Prāyaścitta-pradīpa (I O 1467A) and the Prāyaścitta-candrikā (I O 1572)

d Śulbasūtra

1 H, the MS Haug

2 U, from Ujjain, on 12 foll, part of the same collection as mentioned above

3 B, the Benares MS, see Preface to vol i, p viii

4 M, the Mackenzie MS, see Preface to vol ii, p x

I need not say, that the excellent edition with Skt commentary and English translation by Thibaut (in the Journal "Pandit" (vols ix, x and vol i of the new series) has been consulted with good results The readings accepted by Thibaut are indicated by me by T

e Pravarasūtra

1 T, a copy from the Tanjore MS. No 359, see Preface to vol i, p x

2 M, being a complete copy of the Smārtasūtra in Grantha, copied for me somewhere in Madras through the kind mediation of Prof Hultzsch It is, on the whole, a good MS, at the end of it the pravara is found

3 G, the Grantha edition of the Baudhāyana smārtasūtra, Madras, 1905, by Muddudīkṣita This edition narrowly agrees with the MS M

4 Bu, the Burnell MS xciii (No cxviii of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS., p 35) in Grantha. It contains also the pravarakhanda of the Vaikhānasa school Independent, although rather bad MS

5 Be, copied by me from the Benares MS 115, see Preface to vol i, p vii

6 U, from Ujjain (see above), very narrowly related to the last-mentioned MS from Benares, on 10 foll.

Other texts which have been used in constituting the pravarapraśna are

The Gotrapravaramañjarī by Purusottama, a Colebrooke MS belonging to the India Office (No 2316A, Egg No 1777) In the critical notes indicated by me as Pm It contains shattered all over the work the whole pravara text of the Baudhāyanīyas, on which it comments broadly It treats at length also of the pravara sections of Apastamba and Āśvalāyana and of the pravarādhyāyas of Kātyāyana-Laugākṣi The comparison of this text is of use for the verification of several *nomina propria* It is curious to perceive, that, although according to Purusottama the pravarakhandas of Kātyāyana and Laugākṣi are the

same, the Kātyāyana text known to us from the Pariśiṣṭas of the White Yajurveda (see Weber in the 'Verzeichniss der Skt HSS der Kgl Bibl zu Berlin,' vol 1, p 54-60) is different from that given by Puruṣottama The one contributed to Laugākṣi is probably the pravarādhyāya of the Kaṭhas, the text attributed by tradition to Kātyāyana (as given by Weber) agrees, with many various readings, however on the whole with the pravarādhyāya of the Mānavas I was kindly allowed by Prof Knauer to use this text, which also is handed down to us in a very corrupted state

A lengthy treatment of the pravara is given also by Gopīnāthadīkṣita in his Satyāṣādhahiraṇyakeśismārtasaṃskāraratnamālā (published in the Anandāśrama series 1899) on pp 415-453, by Anantadeva in his Saṃskārakaustubha, pp 179 196 of the lithographic edition, and by Raghunātha in his Gotrapravaranirnaya (MS I O No 1784) These three texts are indicated by me in the critical notes successively as Rm , Sk , Pn The three texts give a great many more names than are contained in the pravarapraśna of Baudhāyana, as they join, without any discrimination, to the names of the Baudhāyana text also those of other pravarakhaṇḍas Moreover, they constantly put in the plural all the names found in the singular in our text

Of some importance is a certain gotra list as handed down among the Deśasth brāhmanas in Census of India, 1901, vol 1, India, Ethnographic Appendices, by H H Risley, Calcutta, 1903, on pp 120-122

The text of this praśna is one of the most difficult to reconstruct Rarely we find the proper names without variants The MSS can be divided into two groups M (with G) T and Bu on one side, Be (with U) and Pm on the other The other nibandhas seem to draw on Pm

The pravarapraśna in the kalpasūtra of the Baudhāyanīyas was probably placed originally immediately behind the pitṛmedhasūtra and before the dharmaśāstra It is inserted there in M and in the Grantha edition, cp the words of Puruṣottama in his gotrapravaramañjarī *uktāny aṣṭikasaumikapāśukadārvihomikākhyāni caturvidhāni śrautāni darśapūrṇamāsādīni sūtrāṇi* The number given on the fly-leaf of the Ujjain MS is xli But nowhere in the MSS themselves any indication of praśna number is found Even the number xxx of the Śulbasūtra is conjectural, on the cover of the MS. Bon 115 is written द्वात्रिंशो ऽध्यायः Although, then, the number of the praśnas cannot be given with certainty, their sequence, in the main, is firmly established

It was originally my intention to include in this edition of

the Baudhāyana texts also the whole smārtasūtra But I now prefer to give only the śrautasūtra, perhaps I may undertake later on a critical edition of this text, which indeed is now accessible, be it not in critical editions One is the Grantha edition mentioned under the MSS used for the pravarapraśna, the other has appeared at Mysore (1904) under the title बौधायनगृह्यसूत्रम् । The Bodhāyana-gṛhya-sūtra edited by L. S'rīnivāsāchārya On the other hand, I thought fit to edit the S'ulbasūtra anew, even after the excellent work of Prof Thibaut, because it had to be given to make the śrautasūtra complete, and also because my MSS enabled me to give in some places a better reading than Thibaut's text presents I have taken much pains to obtain a copy of a part of the Baudhāyana kalpasūtra, which must have existed, but seems to be lost now, viz the hautrasūtra. Bhavasvāmin and Sāyana quote often from this text, as also does the commentary on the third book of the Taittirīya brāhmana

My design of publishing the vivarana of Bhavasvāmin I also regret very much that I am compelled to abandon The manuscript material is utterly insufficient Perhaps I may in later times fulfill also this promise For the time being I will try to fill up at least partially this gap, by adding to this third volume an index of words, giving, wherever it is possible, the explication of the commentators

At the end of my task I have to express my sincerest thanks to all who kindly helped to procure me the material for my work especially to Dr Thomas, Chief Librarian to the India Office and to Prof Bhandarkar If this volume can now appear, it is chiefly due to their kind assistance

W CALAND

UTRECHT, *January*, 1912.

द्वैधसूत्रम् ॥

L 4 उपवसथ इति[१] ॥ कथमु खलूपवसथं जानीयात्संध्यः स्विदेवोपपाद्यो ऽथ ऽपूरि[२] नादशौंति[२] । साधु खलु संध्यः[३] साधु[४] संधेरुपपादन[५] । ननु[६] खलु मध्यः सूपपादय[७] इव[७] सर्वेषां त्वेव[८] संध्य इवेति[९] ॥ स[९] ह[९] स्माह बौधायन

१ The constitution of the text of this first dvaidha being very difficult, I am not sure to have given everywhere the right reading and interpunction

२ Thus corrected according to the Vivarana, पूरिणादशौंति U Bu G D C, पूरिणदशौति Ben, करिणादशौति H, पूरिणदृदशौंति Be

३ Thus (संध्यः) C U Bu G D, संध्य Be W, संध्या H Ben

४ खलु ins G (sec m) and C

५ After °पादनं U Bu D G (pr m) C H Ben ins यत्पौर्णमासी यजते मस्य चेदुपवसतो (थो) स्तमित आदित्ये, this passage is not found in W and has been effaced in G The vivarana has nothing corresponding to it

६ ननु W C, नतु Bu G D, न Be, missing in Ben H U, नच the vivarana (one copy), स (another copy)

७ सूपपादय इव W, सूपपादय इव· Bu, सूपपाद्य इव Be, सूपपाद्य (omitting इव) H U Ben D C G (pr m), सूपपादय· G (sec m). The vivarana runs न च (var स) खलु संध्यः सूपपादय· सूपपादः खलु भवेद्यद् संयगुपपादनं (another copy भवितव्य समधिष्ठित्य अन्तर्भावे सम्यगुपपादन) सूपपाद· सूपपाद यातौति मूलविभुजादित्वात् (cp the Vārtt on Pān III 2 5 ?)

८ त्वेव HU Be Ben W G (pr m) D C, वै Bu, वैव G (sec m), त्वेव the vivarana (one copy), वैव (another copy)

९ Thus (इवेति सह) U and C only, इवेति वह D, स is not found in H Ben G (pr m), इवेति is not found in Bu G (sec. m), इवह Be, सन्ध्यासु ह W The vivarana runs एव स्थिते ऽन्यो ऽप्यस्ति पक्ष इति । स ह स्माह बौधायनः ।

यद्येतदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियात्तमप्युपवसथं जानीयादित्य॥न्वो ह स्माह शालीकिरतिपन्नः[1] खल्वेष भवति। स[2] संध्यं[2] वैवोपपादयिषेत्पूर्णं[3,4] वाभियजेत। तस्य चेदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियादारमताग्निहोत्रेणेत्युक्त्वा पार्वणेन प्रक्रामेत्।संस्थिते पार्वणे ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति[5] नु[5] खलु पौर्णमास्याम॥थामावास्यायामिति[6]। स ह स्माह बौधायनो ऽदृश्यमान एवोपवसेन्न दृश्यमान इत्य॥ेवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिरस्ति[7] त्वपि[7] दृश्य-

१ Thus (°तिपन्नः) D C G (sec. m.) and the vivarana; शालीकिरितिपन्नः or °रितियन्नः the other MSS

२ ससध्य Be, संसध्यं D (pr. m.); ससंध्ये C, ससंधि Bu U, संसंधि H (reading ससंध्यैवोप°), ससधि Ben (reading ससंध्यैवोप°) Are we to read ससंध्य? The vivarana has सह संध्येन।

३ Thus G and B (the last MS reading °षि° instead of °यि°). वैषोपपादयिषेत D C, वैवोपपादयिष्यन्पू° Be, चैवोपपादयिषेत्पू° I, °पादयिष्यन्पू° H Ben

४ पूर्णं Be Ben D C, पूर्णां Bu U G, पूर्णं H, पूर्वं the viv. (one copy), पूर्णां (another)

५ Thus Bu G (sec. m.) D C U, °यात्कथमु H Be G (pr. m.) °यात्कोन Ben

६ Thus Ben G, °थोमावा° D C, H U Be om. अथ।

७ Thus C U Be, °स्तित्वापि GD, °स्तौत्वपि H, °स्त्यपि Ben, शालीकित्वपि Bu

मान उपवसथो । यत्रैतद्राचीभिरुपपन्नो[१] ऽणुश्चन्द्रमाः[२] परिनक्षत्रमुपव्युष भवति न स श्वो भूते दृश्यते तमप्युपवसथं जानीयादिति । ॥

1. 5. अग्नीनामन्वाधान[३] इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यैचो ह स्माह बौधायनो विहव्याभिरग्नीनन्वादध्यात्तिसृभिस्तिसृभिरेकैकं ये नव समामनेयुरथ ये ऽष्टौ प्रथमां वोत्तमां वा द्विरभ्यावर्तयेयुरथ ये दश तिसृभिस्तिसृभिरेकैकमन्वाधायोत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदित्यैचो ह स्माह शालीकिर्यो नु खलु गार्हपत्यः सकृदन्वाहित एष भवति । शामयोनिरन्वाहार्यपचन । आहवनीयमेवैकं विहव्ययान्वादध्याद्यातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यैचो ह स्माहौपमन्यवो विहव्याभिरेवाग्नीनन्वादध्यादेकैकमेकैकयाथातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यैचो ह स्माह मौद्गल्य आहवनीयमेवैकमन्वादध्यादग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूर्य उद्यन्तमारोहति सूर्यमह्ने । आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः ॥ वसून्रुद्रानादित्यानिन्द्रेण सह देवता । ताः पूर्वः परिगृह्णामि स्व आयतने मनीषया ॥ इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टास्तान्देवान्परिगृह्णामि पूर्वः ।

---

१ ॰द्राचीभिरु॰ C U Ben Bu G, ॰द्राचिभिरु॰ H D, ॰द्राचाभिरु॰ Be

२ Thus G D C and the vivaraṇa, नुस्चंद्रमा॰ U, नचंद्रमा॰ H Ben Be, चंद्रमा॰ Bu

३ अग्न्यन्वाधान C H.

अग्निर्हव्यवाडिह तानावहतु[१] पौर्णमासꣳ हविरिदमेषां मयीति पौर्णमास्यामामावास्यꣳ हविरिदमेषां मयीत्यमावास्यायामित्यन्यो ह स्माह मैत्रेय आहवनीयमेवैकं विहव्यायान्वादध्यात्तूष्णीमितरावथातिशिष्टा[२] उत्तरेणाहवनीयं निष्ठन्निगदेदिति व्याहृतीभिरेवाग्नीनन्वादध्यादिति राथीतरः ॥

I 1 3 आतञ्चनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो हविरातञ्चनान्येतानि भवन्तीत्यन्यो ह स्माह शालीकिर्दधि खल्वातञ्चनार्थे[३] दृष्टं भवति तस्मिन्नविद्यमान एतेषामेकेनातञ्च्यादिति ॥

I. 1 7 व्रतोपायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संगवकाले वा व्रतमुपेयाद्धेनुषु वा दोह्यमानासु प्रणीतासु वा प्रणेष्यत्सु[४] हविःषु वासन्नेष्वित्यन्यो ह स्माह शालीकिः पूर्वेद्युःकालं खलु व्रतोपायनं भवतीति ब्राह्मणं बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामिति स[५] संगवकाल एव व्रतमुपेयादित्यन्वाधानप्रभृतीत्यौपमन्यवः ॥

१ After ॰वहतु Bu G ms. आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः (TS. I 5 10 3).

२ After उत्तरौ U H D C Be Ben and G (pr m) ms आदधाति, -Be om अथ, Bu has आदधाति शिष्टा, in his citation of this passage Sāyana has, rightly, no आदधाति ।

३ Thus U G Be Bu, ॰र्थं Ben, ॰र्थे C, H om. ॰र्थे ।

४ प्रणीयमानास्वित्यर्थः । छान्दसो व्यत्ययः Sāyaṇa.

५ Om. Bu D C and Sāyaṇa

अभ्युदितेष्ट्यामिति ॥ स ह स्माह बौधायनः सिद्धैरेवामावास्यैर्हविर्भिरिष्ट्वा[1] पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यैषा ब्राह्मणेष्टिस्तया व्यक्तयेष्ट्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेति नु खलु संनयतो ऽथासंनयतः । समानः कल्पो बौधायनस्याथो ह स्माह शालीकिरप्स्वेवैतानि[2] हवींषि श्रपयित्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतापि वोपवसथ एवातिप्रवर्धतेति[3] । ॥

[. 1. 7. आच्छायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वाचंयम एव शाखामाच्छेयाद्वाचंयम एवाहरेदेवं एवाहरित्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिर्ब्राह्मणेन च यथार्थमन्तर्हसन्नेव संभाषेत नाब्राह्मणेनेति । ॥

1 10 शाखाया आच्छेदन इति ॥ स ह स्माह बौधायन इषे त्वेति शाखामाच्छिन्द्यादूर्जे त्वेत्यनुमृज्याद्वान्वीचेत वेत्यन्वीचेतैवेति शालीकिः । ॥

---

१ एव is found only in Bu G (sec. m) and U (sec m); cp. Rudradatta on Āp ix 4. 3

२ Thus G (sec m), अप्सुतानि Ben, अप्सुवैतानि Bu, अप्स्वेतानि H G (pr m), अप्स्वेतानि C D, इच्छैवाचैतानि Be, but cp the vivarana अप्स्वेवेत्यादि ।

३ Thus corrected according to Rudradatta on Āp l. c, ०तिप्रवर्धेवेति B U G (pr m), ०तिप्रवर्धत इति G (sec m.), ०भिप्रवर्धवेति H Ben, तिवर्धयवेति Be, ०भिप्रवर्धवे C.

I 1 10 वत्सापाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वायव स्थेति पुꣳस एनापाकुर्यादुपायव स्थेति स्त्रियो । ऽथ यद्यन्यतरे स्यनैव मन्त्रं परिगच्छात् ॥ सꣳसृष्टेनैवेति शालीकिः । ॥ १ ॥

I 2 1 शाखायै संचर इति । अग्रेणाहवनीयꣳ सचारयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन गार्हपत्यमिति शालीकिरेष सर्वकल्पे शाखायै संचरः पयसां चान्यत्र प्रावर्गिकादित्यु॥भयोरेवापरेण प्रावर्गिकं सचारयेदित्यौपमन्यवः । ॥

प्रवसतो याजमान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सह्याजमानः खल्वयं यजमानः प्रवसति । स यत्र स्यात्तदेनं[1] मनसा[2] ध्यायेत् । यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्कृतमनुमन्त्र्य कर्मान्तेन प्रक्रामेदित्यु॥त्तो ह स्माह शालीकिर्यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालकर्मीणः[3] स्यात्तं तत्र प्रेष्येत् ।[4] यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्कृतान्तादा प्रक्रामेन्ना[5] वा[5] द्रियेतोभौ[5] त्वेव यजमानभागं प्राश्नीयातामिति । ॥

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.), सदेन Ben U C G (pr. m.), सदैव Sāyaṇa

२ Om. Be G (sec. m.), Sāyaṇa

३ °कर्मीण U Bu G (pr. m.), °कर्मिणे Ben C D, °कर्मिणो H, °कर्मणो Be, °कर्मणिः G (sec. m.), °कर्मणि Sāyaṇa, (cp. *infra* xx. 20 and Pitṛmedhasūtra I. 1 (where the text is to be restored accordingly), II. 5 (ed. Raabe, Leiden 1911, pag. 9. 1)

४ Thus U only (sec. m.), प्रच्चयेत् all the other MSS., cp. the vivaraṇa तमानुज्ञापयेद्यजमानं कुर्विति ।

५ Thus hesitatingly emended (tmesis!), नवाद्रि° Be C G (pr. m.), नैवाद्रि° MS. Tub. (MS. A. 1. 317) and D, नेवाद्रि° Ben, नाद्रि° Bu H, Vivaraṇa न चाद्रियेत ।

I 2 5. इध्माबर्हिषोरुपकल्पन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥ पराह्णे पितृभ्यो दत्त्वेध्माबर्हिः संनह्येदित्याश्मीगविः॥ श्वो भूते हविष्कृदन्त इत्यौपमन्यवः। ॥

I 2 7 असिदस्य प्रतितपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रतितपेद्वासिदमेवमश्वपर्शुꣳ रक्षोऽपहननायेत्य॥थो ह स्माह शालीकिर्न तेजसि तेजः प्रतितपेदश्वपर्श्वा खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति। सो ऽश्वपर्शुमेव प्रतितपेन्नासिदं क्रूरापहननायेति। ॥

I 2. 11. प्रक्रमेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवाग्रे त्रीन्वा चतुरो वा प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रम्याथ तां दिशमभिप्रव्रजेद्यत्र बर्हिर्वेत्स्यन्मन्येतेत्या॥हवनीयादेव यथार्थं गच्छेन्न तु दक्षिणया द्वारेति शालीकिः। ॥

I. 2 13 परिषवण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदेवं यूपावटस्य परिलेखन एवꣳ सोमक्रयण्यै पद एवमौदुम्बर्या अवट एवमुपरवेष्विति॥ सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति[1] शालीकिः। ॥

I 2 15 आच्छेदनेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ प्रत्यगाशीः खल्वेष मन्त्रो दृष्टो भवति। मन्त्रप्रत्यभिमर्शनमेवैतस्यादिति शालीकिः। ॥

I 2 18. प्रस्तरस्य संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽभ्यर्धाश्चैनꣳ संनह्येदन्यत्र चै।तस्मादयुग्मायुग्मं निधनानि कुर्यादित्य॥थो

---

१ आवर्तयेद् om G U D C

ह स्माह शालीकिः प्रस्तरस्य खलु मन्त्रप्रतिलाभात्सर्वं बर्हिर्मन्त्रं लभते न चैनमभ्यधात्संनह्येदेतच्चैवायुग्मतमꣳ स्यादिति[।] ॥

I 3 2. शुल्बस्य करण इति ॥ अधिकरणं चतुर्थꣳ स्यादिति बौधायनो[॥] ऽधिकरणमेव तृतीयमिति शालीकिः[।] ॥

I 3 4 बर्हिषः संभरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि मन्त्रेण संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव संभरेदित्य[।]न्यो ह स्माह शालीकिर्यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि तूष्णीꣳ संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव[१] संभरेदित्य[॥]न्यो ह स्माहौपमन्यवो य एवादिर्लवने ससंभरणे[२] सयाजुषमेवाग्रे मन्त्रेण संभृत्य तूष्णीमितराणि सम्भृत्य निपरिक्रम्य ग्रन्थिं कुर्यादिति[।] ॥ २ ॥

I 3. 5. ग्रन्थिकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[॥] समायच्छन्नेवैतं[३] मन्त्रं जपेदिति शालीकिः[।] ॥

I 3. 6 पश्चात्प्राञ्चमुपगूहतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[॥] पुरस्तात्प्रत्यञ्चमिति शालीकिः[।] ॥

I 3 8 बर्हिषो निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्फ्यं वा शकलं वान्तर्वेदि निधाय तस्मिन्मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य ततो यथा-

१ मन्त्रेणैव Bo Bu G (sec m) U (sec m), मन्त्रेण the other MSS

२ Thus Ben G C U (pr m) Sāyana, संभरणे H Be, ससंभरणेन Bu U (sec. m.). After this word U Bu ins. संभरेत् ।

३ Thus Bo, °न्नेवैतं H D C Ben G (pr. m.) U (pr. m.), °न्नेव Bu G (sec. m) U (sec. m.) Sāyana

सुष्ठु निदध्यादिति ॥ यत्रैव निधास्यन्स्यात्तन्मन्त्रेणैव[1] निदध्यादिति शालीकिः । ॥

3 12 परिधीनां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उरःसंमितो मध्यमः स्याद्येतरौ बाहुमात्रौ स्यातामिति ॥ सर्व एव बाहुमात्राः स्युरिति शालीकिः । ॥

3 12 इध्मस्य करण इति ॥ अनुसामिधेनीध्मं कुर्यादिति बौधायनो ॥ ऽपरिमितमिति शालीकिः । ॥

3 14 वेदस्य करण इति ॥ वत्सज्ञुं कुर्यादिति बौधायनो ॥ मूतकार्यमिति शालीकिस्त्रिवृतमित्यौपमन्यव ॥ ऊर्ध्वाग्रमित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

3.10 पितृयज्ञबर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनः पितृयज्ञसामान्यादिति ॥ महापितृयज्ञ एवैतद्दृष्टं भवत्यमूलमेवैतद्बर्हिः स्यादिति शालीकिः । ॥

इष्टिसंनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो याः[2] कास्वेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुस्तन्त्राय तन्त्राय[3] चासां[3] बर्हिर्लावो गच्छेल्लूनं वासादयेत्तन्त्रेतन्त्रे[4] चासां[5] व्रतमुपेत्य

---

१ Thus Be Bu G (sec m) Sāyana, तत्र instead of तत् H Ben D C G (pr m) U

२ Thus Bu U G (sec m), यायास्वेष्टयः Ben D G (pr m), यास्वेष्टयः Be, माश्वास्वेष्टयः C

३ Thus G, तत्रायतंत्रायतासां Bu, तत्रायतत्रायतासा U C D, तत्रायतं-त्रायतासां Be, तंत्रायतासा Ben H

४ वासाधयेत् Bu G (pr. m) U (sec m)

५ Thus Bu Ben G U, त्वासा H, तत्रेवासां C D, तंत्रेणासा Be

तन्त्रापवर्गे व्रतं विसृजेतेत्यथो[१] ह स्माह शालीकिर्याः[१] काम्येष्टयः[२] समाने ऽहनि संनिपतेयुः सकृदेवासाꣳ सर्वासां बर्हिर्लावो गच्छेल्लूनं वासादयेदादितस्त्वासां[३] व्रतमुपेत्य सर्वासां पारे[४] व्रतं विसृजेतेति[१] ॥

1 3 17 पर्णत्सरूणां[५] निवपन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तृतीयमग्न्यगार उद्वपेत्तृतीयमन्तर्वेदि निवपेत्तृतीयेन वत्सानां धूननं[६] कुर्यादेवमिव हि पशूनां नेदीयान्भवतीति ॥

1 3 18 पौर्णमास्यामुपवेषकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

1 3 19. दोहनपवित्रस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मूले मूलानि बद्ध्वा द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्याग्रे[७] निग्रथ्नीयादेवमस्याग्रमग्रैरभिसंपन्नं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिर्मूले

१ Thus C D H Ben G (pr m) U (pr m), विसृजेदिति the other MSS

२ Thus Bu U G (sec. m). यायाश्चेष्टयः Ben D G (pr m) याश्चेष्टयः Be, माम्याश्चेष्टयः C

३ See p 9, n 4.

४ परि H D C Ben

५ Thus Bu D, ०त्सरुकाणां or ०त्सरूकाणां the other MSS and Sāyana.

६ Thus G (sec m) U (sec. m) and the prayoga of Venkateśvara, धूमं all the other MSS.

७ ०र्याग्र ins G (sec m.), instead of ०ग्रे U reads the first time ०ग्रं ।

मूलानि बद्ध्वा[1] द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्य मूले परिहृत्य[2] त्रिगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्याग्रे[3] निग्रथ्नीयादेवमस्याग्रमग्रेरभिसंपन्नं भवतीति । ॥ ३ ॥

अग्निहोत्रोच्छेषणस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्याज्येन[4] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्पयसैव ताꣳ रात्रिं जुहुयात्पयस एवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादित्य॥नो ह स्माह शालीकिर्नासमाप्ते काम आवर्तयेद्यद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्तस्य हुत्वा तस्यैवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादिति । ॥

4 5 सांनाय्यपात्राणां प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुगताभिरिति शालीकिः । ॥

4 6 अथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेषेणोदीचोऽङ्गारान्निरूहतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥नो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्निरूहेत्सर्वं एवैषोऽधिश्रयणमन्त्रः स्यादिति । ॥

4 10. दोहनपवित्रस्याधान इति ॥ मन्त्रेण कृत्वा मन्त्रेण स्थाप्यामादध्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीं कृत्वा मन्त्रेण स्थाप्यामादध्यादिति शालीकिर॥र्धेन कृत्वार्धेन स्थाप्यामादध्यादित्यौपमन्यवः । ॥

---

१ कृत्वा U C

२ Thus Bu G, परिमथ्य Be In the other MSS this passage is omitted, also by Sāyana

३ प्राणि ins G (sec m)

४ Thus Bu G U Sāyana, यद्या (instead of यदि) H Be C Ben

५ नस्याज्येन H Be, instead of यद्यस्या० ।

I 4 11 धेनूनामनुमन्त्रण इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामेवासामनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्य॥न्यो ह स्माहौपमन्यवः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेत सकृच्चैना[1] दोहयेदत्र चैव स्तोकान्परिनिस्तिष्ठेदित्ये॥कैकामेवासाꣳ सर्वेणसर्वेण[2] कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

I. 4 15 स्तोकानामनुमन्त्रण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरा।ख्यातमौपमन्यवस्या।न्यो ह स्माह बौधायन अतश्चैव स्तोकाननुमन्त्रयेता।त्रैव हि स्तोकानामन्तो[3] भवतीति । ॥

I 5 5 उत्तरासां दोहन इति ॥ विसृष्टवागनन्वारभ्योत्तरा दोहयेदिति बौधायन॥ आनीयमान[4] एवानु चारभेत वाचं च यच्छेदिति कात्यः । ॥

ib. दुग्धं लभमानस्येति ॥ वत्सापाकरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायन॥ आसेचनप्रभृतीनिति शालीकिः । ॥

I.5. 8 आतञ्चन इति ॥ चतुर्थे स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति बौधायन॥स्तृतीये स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Be G Sāyaṇa, सकृत्वैना H Ben D C, सकृदेवैना U

२ Thus Be, सर्वणसर्व Bu, सर्वेण (once) D C H Ben G U and Sāyaṇa

३ Thus C H D G (sec m.) Ben Be, स्तोकानामसंचो Bu G (pr m), स्तोकानांचो U, स्तोकानामनुसंचो Sāyana

४ Thus H Ben Be D C Sāyaṇa (*viz* आसिच्यमाने Sāy.); ॰मामा Bu D (sec. m.) U (sec. m.).

5.10 अग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्तीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनो ऽग्निहोत्रोच्छेषणमानीय हविरातञ्चनमानयेदेवमस्योभयमभ्यातक्तं[1] भवतीति । ॥

5.11 उदन्वतापिदधातीति ॥ उदन्वतापिधाय सर्वाꣳ रात्रिं परिशाययेदिति[2] बौधायन॥ उदन्वतापिधाय सिक्तैता अपो ऽपिदध्यादिति शालीकिः । ॥

5 18 अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥त्रो ह स्माहौपमन्यव उपवसथ एवाग्नीन्यथोत्पन्नं परिस्तृणीयादेवꣳ हि ब्राह्मणं भवत्युपास्मिञ्छ्वो[3] यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणातीति । ॥

अशनानशन इति ॥ आरण्यं चापस्त्वाश्नीयादिति बौधायनो॥ ऽप एवेति शालीकिर॥रण्यं नापस्त्वनेत्यौपमन्यवः[4] ।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

5 17. पाणिसंमर्शन इति ॥ उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्पाणी संमृशेदिति बौधायन॥ उत्तरेण गार्हपत्यमिति शालीकिः । ॥

---

१ Corrected, ॰भ्यातनक्तं all the MSS. (also Sāyana) exc. Be which has ॰भ्यातष्टं।

२ ॰शापयेदिति Ben H

३ MSS (exc. B and Sāyana) insert भूते, which is effaced in D, cp TS. I. 6 7 3

४ Thus Ben G D C, नापश्नेत्य॰ HU, नाश्यापस्वनेत्य॰ Bc, नाश्यापस्वेत्य॰ Bu.

I 5 19 अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातमौपमन्यवस्याचो ह स्माह बौधायनो गार्हपत्यमेवाग्रे पुरस्तात्परिस्तृणीयादथ दक्षिणतोऽथ पश्चादथोत्तरत। एवमेवान्वाहार्यपचनं परिस्तृणीयादेवमाहवनीयमिति। ॥

I 6 1 पात्राणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायन उत्तरेण गार्हपत्य तृणानि संस्तीर्य तेषु पात्राणि सादयेदित्युत्तरतोऽग्न्यगारस्य पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति राथीतरः। ॥

I 6. 9 ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणेनाहवनीयमुपविशेदिति बौधायनो॥ ऽव्यवेत्यैव दक्षिणेनाहवनीयमिति शालीकिः। ॥

यजमानस्योपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणत उपविशेदिति बौधायनो॥ ऽव्यवेत्यैव दक्षिणत उपविशेदिति शालीकिः। ॥

I 6. 9 पृष्ठ्यायै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ सोम एव पृष्ठ्याꣳ स्तृणीयादिति शालीकिः। ॥

I. 6. 11 पवित्रयोः करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ पृष्ठ्यायास्तृणानामित्यौपमन्यवो[1]॥ ये[2]ऽन्ये[2]ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेषामिति शालीकिः। ॥

---

१ Thus Be; पृष्ठ्यास्तृणानामि° G (pr. m) Bu H; पृष्ठ्याद्यानामि° U G (sec. m), Ben is defective, C corrupt, पृष्ठ्याद्यानि° Sāyaṇa.

२ Thus G (sec. m.) and Sāyana, येषान्ये the other MSS.

96. 3. स वाचंयमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानास्वा हविष्कृत इति ॥ अन्तर्हसन्नेतेषु संपातेषु संभाषेतेति बौधायनो॥ विसृष्टवागिति शालीकिः । ॥

7 11 होतृणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येक-मृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकꣳ । सर्वानित्येकं । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरावुभौ शालीकेरिति । ॥

7 11. दर्शहोतुर्व्याख्यान इति ॥ प्रणीताः प्रणीय प्रत्यङ् द्रवन्द-र्शहोतारं व्याचक्षीतेत्याचार्या॥ मुष्टिमेव गृह्णीयन्नित्यौपमन्यवः । ॥

7 12 निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥नो ह स्माह बौधायनः शकटादेव निर्वपेद्धुरौ व्यभिमृश्याक्षपालिं क्रामेद्विष्णुस्त्वा क्रमतामिति । पुरोडाशीयान्प्रेक्ष्याभिमृशेद्यच्छन्तां पञ्चेति । त्रिर्यजुषा सकृत्तूष्णीं चतुरवत्तिनां । त्रिर्यजुषा द्विस्तूष्णीं पञ्चावत्तिनाꣳ॥ सर्वानेव यजुषेति कात्यः । ॥ ५ ॥

पञ्चावत्तस्य प्रक्रमण इति ॥ निर्वपणात्पञ्चावत्तं प्रक्रामेदिति बौधायनो॥ ऽवदानत इति शालीकिः॥ प्रदानत इत्यौप-मन्यवश्चातुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

8. 7. अतिशिष्टानामावपन इति ॥ तान्कोष्ठे[1] वा पल्ये वावपे-दिति बौधायनो॥ ऽत्रैवैनानावपेयुरिति शालीकिः । ॥

13 3 आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥नो ह स्माह

---

१ कोष्ठे or कोष्ठे all (also the Vivarana and Sāyana), only Bu गोष्ठे (the Grhyasūtra II. 15 has गोष्ठे वा पल्ये वा) ।

बौधायन औषधस्यान्तं गत्वान्यं निर्वपेद्देवमस्य सह हविर्भिः प्रोक्षणं लभत इति ' ॥

I 8 12 परिदान इति ॥ यथानिरुप्तं परिददीतेति बौधायनो '' ऽथो ह स्माह शालीकिरग्ने हव्यꣳ रक्षस्वेत्येव ब्रूयाद्विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति पयो ' विष्णुर्हि पयसां गोप्ता भवत्यग्निरौषधस्येति ' ॥

I 8 13. प्रोक्षणीनामुत्पवन इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य '' निगदन्नेवैतामृचं त्रिरुत्पुनुयादिति[१] शालीकिः ' ॥

I 8 19 पुरोडाशीयानां प्रोक्षण इति ॥ अवग्राहशः प्रोक्षेदिति बौधायनो '' देवताः समनुद्रुत्य त्रिरेवेति शालीकिः ' ॥

I 9 2 पात्राणां प्रोक्षण इति ॥ सूक्तꣳ शालीकेर'' थो ह स्माह बौधायनः शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे पात्राणि[२] देवयज्याया इति ' ॥

I 9. 4 अतिशिष्टानां परिशायन इति ॥ एता एव परिशयोरन्निति[३] बौधायनः '' सिक्ता अप उपरिष्टादन्याः सꣳस्कुर्वीतेति शालीकिः ' ॥

ib कृष्णाजिनस्यावधवन[४] इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादुत्तरे

१ Thus, as often in the Dvaidha, H Be and Sāyana, पुनीया° the other MSS

२ Om Be

३ Thus Bu Sāyana, °शायीरन्निति U, °शायशीरन्निति C H Be Ben G, °शायपीरन्निति D

४ Thus (and cp *infra* XXIII. 4 and 6) G (sec. m.) Be, and the vivarana; °धूनन Ben H G (pr m) U D C and Sāyana

ऽपरे ऽवान्तरदेशे कृष्णाजिनमवधुनुयादिति[1] बौधायनो " ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिः ' ॥

5 कृष्णाजिनस्यास्तरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽविसृजन्नेतत्कर्म कुर्यात्कृष्णाजिनावधवनादास्तरणादेवमुलूखलाभ्यूहनादा[2] पुरोडाशीयानामावपनादेवं मुसलस्यावधानादा शूर्पस्योपोहनादेवमधिवपनादा प्रस्कन्दनादेवं कपालोपधानादा योगाभ्यूहाभ्यामेवं[3] प्रस्तर आ स्रुचाꣳ सादनादेवमभ्यादानादा खननादेवमौदुम्बर्याभिहोमादेवं यूप आ परिव्ययणादिति[4] " यथोपपादमेवैतानि कर्माणि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥ ६ ॥

.8 पुरोडाशीयानामावपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पञ्च मुष्टीन्पञ्चावत्तिनामावपेदिति शालीकिः ' ॥

.12. दृषदुपले वृषारवेणोच्चैः समाहन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " शम्ययैवेति शालीकिः ' ॥

.14 शूर्पस्योपोहन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर " थो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीꣳ शूर्पमुपोहेत् ' समस्तेनैवास्मिन्मन्त्रेण पुरोडाशीयानुद्वपेद्वर्षवृद्धमसि प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्विति । ॥

---

१ ॰धूनुया॰ Bu and Sāyana.

२ Thus (॰धवनाद॰) Be G (sec m), ॰ध्वननाद॰ Ben, ॰यवनाद॰ Bu, ॰धूननाद॰ the other MSS and Sāyana

३ Thus C G (sec m), योगादुभ्याभ्या॰ Bu, योगान्यूहाभ्या॰ Sāyaṇa, योगाभ्यूहाभ्या॰ all the other MSS, but cp. *infra*, p. 19, l. 16

४ Thus G D C Be, परिव्ययनादि॰ Bu, परिव्ययणादि॰ Sāyana, परिव्याणादि॰ U H Ben

I 9. 15 अथोदङ् पर्यावृत्य परापुनातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यां कां चिद्दिशमभि पर्यावृत्य परापुनातीति शालीकिः ' ॥

I 9 17 तुषाणां निरसन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"यो ह स्माह बौधायनो ऽत एव यावन्मात्रानुपहृत्य कृष्णाजिनस्य ग्रीवात उपवपेद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकमुपस्पृशेदिति ' ॥

I. 10. 8. कृष्णाजिनस्य पुनरास्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः " प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमेत्यौपमन्यवः ' ॥

I 10 17 पेषण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"यो ह स्माह बौधायनः प्राणाय त्वेति प्राचीं प्रोहेदपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति तिरश्चीं कर्षेद'थ प्राचीं प्रोहेद्दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति ' कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयेद्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्विति ' ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

I 11. 7 नैकचरौ धृष्टेरादानं विद्यते न बहुष्विति शालीकिर्"-यो ह स्माह बौधायन[१] आदित एव धृष्टिमाददीत धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेति ' गार्हपत्यमभिमन्त्रयेतापाग्ने ऽग्निमामादं जहीति ' निष्क्रव्यादꣳ सेधेति दक्षिणाङ्गारं निरस्येद'थान्या-न्कल्पयेदा[२] देवयजं वहेति ' तेषु चरुस्थालीमधिश्रयेद्ध्रुवासि पृथिवीं दृꣳहायुर्दृꣳह प्रजां दृꣳह सजातानस्मै यजमानाय

---

१ Thus Bu C G (sec. m) U (sec. m.) and Sāyaṇa, all the other MSS ऽऔपमन्यव ।

२ ०न्यान्यं कल्पयेदा G (sec. m.) D C; all the other MSS. have the plural.

पर्यूह्येत्यथैनां प्रदक्षिणमङ्गारैः परिचिनुयान्निर्दग्धꣳ रक्षो निर्दग्धा अरातय इति । स एवमेव सर्वाश्चरुस्थालीरधिश्रयेदिति । ॥

चरुमुखेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव धृष्टिमाददीत । मुख्यादेव भक्षान्साधयेदित्य॥थो ह स्माह शालीकिः कपालसंयोजने खलु धृष्टेरादानं भवति । स कपालान्येवोपधास्यन्धृष्टिमाददीत । पुरोडाशादेव भक्षान्साधयेदिति । ॥

कपालानामुपधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥थो ह स्माहौपमन्यवो यथाम्नायं खल्वस्यैवं कपालान्युपहितानि भवन्ति । य एवैषो ऽङ्गाराधिवर्ततो[1] मन्त्रस्तं प्रथमं कपालोपधानानां[2] कुर्यादथ तूष्णीमङ्गारमधिवर्तयेदिति । ।

एककपाले[3] द्विकपाल इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैककपालो यदि च द्विकपालः सर्वैरेनं कपालमन्त्रैरुपदध्यादित्य॥थो ह स्माह शालीकिर्यथाधिकरणमेव कपालान्युपदध्या।न्न तु योगाभ्यूहौ गमयेत्तपनमन्त्रं चात्र ब्रूयाद्भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यस्व तप्येथां तप्यध्वमिति । ॥

---

१ Thus C D Ben G (sec m.) and Sāyana, ०वर्तने U, वर्तन Be H G (pr m.)

२ Thus C D H Ben Be G (pr m), ०धान Bu U G (sec. m.) and Sāyana

३ Thus the vivaraṇa only, ०कपालो the MSS.

I. 12 3. कपालानां योग इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ न्यो ह स्माहौपमन्यव एतैरेवास्यैतानि मन्त्रैर्युक्तानि यैरुपहितानि भवन्त्यथेतरो विमोचनमन्त्र एव स्यादिति । ॥

I. 12. 6. मदन्तीनामधिश्रयण इति ॥ तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 12. 11. संयवन[१] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ न्यो ह स्माह बौधायनः प्रणीताभ्यः स्रुवेणोपहत्याप आनयेदेवं[२] मदन्तीभ्यस्ता उभयीरानीयमानाः प्रतिमन्त्रयेत समापो अद्भिरग्मतेति । ॥

I. 12. 17. व्यभिमर्श इति ॥ स ह स्माह बौधायनो व्यभिमृशेदेवैकहविरेवं[३] नानाबीजानीत्य ॥ न्यो ह स्माह शालीकिः सꣳसर्गात्खलु व्यभिमर्शो जायते । नासꣳसृज्यमानानि हवीꣳषि व्यभिमृशेन्नैकहविः[४] । को[४] हि नानाबीजानां व्यभिमर्श इति । ॥

I. 13. 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ आख्यातं[५]

---

१ Thus only G (sec. m.); all the other MSS (and the vivarana and Sāyana) संवपन, but cp Sāyana's remark संवपनमुदकपिष्टयोः संयोजनं । तथा च सूत्रं (cp. I 12 16) प्रणीताभिः सयौति ।

२ Thus Bu Be C D G (sec. m), आनयद्य एवं Ben, आनयत एवं H G (pr. m) U and Sāyaṇa

३ Thus H Be Ben and Sāyana, °देवैकं हवि° Bu C D U G (एकहविः एकद्रव्यकं हविः Sāyana).

४ Thus Bu, नैकंहविः को H Ben G U; नैकहविष्को Be; नैकंहविष्के C, नैकंहविष्को D, नेकहविष्के Sāyaṇa

५ cp. xx. 6, 15 19.

बौधायनस्य॥ाचो ह स्माहौपमन्यवः सर्वाण्येव हवीꣳषि परि-
निष्ठाप्याज्यं निर्वपेदिति । ॥

13. 15. आप्यनिनयन[१] इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनो ॥ ऽग्रेणातिहायेति[२] शालीकिर॥ग्रेण वा
जघनेन वेत्यौपमन्यवः । ॥ ८ ॥

14 6. स्फ्यस्य सꣳख्यान[३] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥ाचो ह स्माह
बौधायनो य एष[४] स्फ्यस्योदसनो[५] मन्त्रस्तं प्रथमꣳ सꣳख्य-
नानां[६] कुर्यादथ तूष्णीꣳ स्फ्यमुदस्येदिति । ॥

. 15. 4. वेद्यै परिग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥ाचो ह स्माह
बौधायनः श्रोणिं[७] प्रथमां परिगृह्णीयादथ दक्षिणमꣳसमथो-
त्तरमिति ॥ पुरस्तादेवैनां प्रदक्षिणं परिगृह्णीयादित्यौपन्यवः । ॥

---

१ Thus (and cp xxi 4) Be and the vivarana, आप्येभ्यो नि॰ Ben U H G, आप्यस्यनि॰ D C and Sāyana.

२ Thus Be (and cp xx 20, xxi 4), ग्रेणातिहायनेति H Ben C D G (pr. m) and Sāyana, ग्रेणातिहाय निनयेदिति G (sec m.) U (sec. m.), ग्रेणाहवनीयं निनयेदिति Bu

३ Thus (*nomen actionis* to ख्याति) Bu only, संख्यन C D G (sec. m) Ben Be and Sāyana, सख्यान U (sec m) and the vivarana, संस्पर्शन G (pr m); स्पर्श H

४ एष Ben Be C D G (sec. m) U (pr. m.), एव H Bu G (pr. m) U (sec. m.) and Sāyana.

५ Thus Be Ben C D, ॰दसने G Bu and Sāyana, ॰दसन H.

६ Thus Sāyana, संख्यनाना Bu, संख्यानं G (sec m), U (sec. m.); संख्यानानां Ben; संख्यानां C D, संस्पर्शनां H U (pr m.) G (pr. m) The reading of Be is uncertain Read सꣳख्यानाना ?

७ श्रोणी some of the MSS.

I 15 15 योयुपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चतुर्थेन योयुपित्वा पञ्चमेनोद्गृह्णीयादिति शालीकिः ।॥

I. 16 1 प्रोक्षणीनामासादन इति ॥ स्फ्यस्य वर्त्मन्नुपनिनीयासादयेदिति[1] बौधायनो ॥ ऽनुपनिनीयैवेति शालीकिः ।॥

I 16 5 इध्माबर्हिषोरुपसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तरमिध्ममिति शालीकिः ।॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

I 16 7 वेदपरिवासनेष्विति ॥ पञ्चधा विभज्य स्रुचः संमृज्जेदिति[2] बौधायनः ॥ समस्तैरेवाग्निरभ्याकारमिति शालीकिः ।॥

I. 16. 19. प्राशित्रहरणस्य संमार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीꣳ संमृज्जेदिति[2] शालीकिर्न ॥ सम्मृज्जेदित्यौपमन्यवः[2] ।॥

I 17 1. स्रुक्संमार्जनानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ चो ह स्माह बौधायनो ऽद्भिरभ्युक्ष्यासंचर उदस्येदुत्करे वै।वमिध्मसंनहनानीति ।॥

I. 17. 5. पत्नीनाꣳ संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामासाꣳ[3] संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्य॥ चो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वाः संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्य॥ चो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ Thus Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa, वर्त्मन्युप॰ H C Ben U D G (pr. m.).

२ संमृज्ज्योदिति H Ben (thrice) U, D C (the first time), G (pr. m.), the other MSS. संमृज्जेदिति।

३ एकैकामेवासां Bu G (sec. m.) U (sec. m.).

सकृदेवैनाः सर्वाः संनह्योत्सकृद्गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्ये॥कैकामेवाथाꣳ सर्वेणसर्वेण कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

ib. ग्रन्थिकरण इति ॥ अवाचीनपाशमूर्ध्वनिर्मोचनमित्याचार्ययो॥रूर्ध्वपाशमवाचीननिर्मोचनमिति दीर्घवात्स्य । एवमिव हि प्रजाः प्रजायन्त इति । ॥

पत्न्यामविद्यमानायामिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यजमानायतन आसीनो यजमान एवैतान्मन्त्रान्निगदेदित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिः पत्नीसंयोजकाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति । तस्यामविद्यमानायां नैवैनानाद्रियेतेति । ॥

18 4 अथैनामाज्यमवेक्षयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीके॥रन्यो ह स्माह बौधायनः पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत[1] तेजो ऽसीत्य।थैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्य।थैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्य।थैनद्धृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्ष्योत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां[2] प्रोक्षणीरिति । ॥

18 10 आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वैरेवावेक्षितमाज्यमुत्पुनुयादिति[3] शालीकिः । ॥

---

१ Thus all the MSS exc Be 115 and U sec m , which read °यच्छेत (°यच्छेत् Sāyana), but infra xxiv 32 °यच्छेत।

२ °वेक्ष्यो° only Sāyana MSS °वेक्षितो°, °वेक्षेतो° or °वेक्षतो। All the MSS and Sāyana and the viv here and I 17 पुनुया°, U only both times (sec m) and C once °पुनीया°।

३ Thus Bu Be G (pr. m) U C D, °ाज्यमवेक्षितमु° Ben H G (sec. m.) and Sāyaṇa.

I. 19. 1 आज्यग्रहाणां[१] ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो[२] ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो यथापि[३] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिनिवर्तन्त[४] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिनिवर्तेरन्निति[५] । ॥

I 19 13 इध्माबर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः । ॥ १० ॥

I 19. 16 बर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनस्त्रिष्ठन्दिवे त्वेत्यग्राणि प्रोक्षेत्प्रक्षो ऽन्तरिक्षाय त्वेति मध्यान्युपविश्य पृथिव्यै त्वेति मूलानि । सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्ष्यातिशिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयेद्दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य ऊर्ग्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेति । ॥

---

१ Thus Bo only, आज्यग्रहाणो Bu, आज्यानां the other MSS, but cp. xx 23

२ Most of the MSS. ०मंचयीते० ।

३ यथापि Be G (sec. m.), यथाविधि Sāyana; यथा the other MSS

४ ०भिनिवर्तंते U Bu G (sec m) Sāyana, the other MSS. without नि ।

५ Thus C D G (pr m) U (pr m) Be Ben H, ०वर्तंत इति Bu G (sec. m) U (sec m) and Sāyaṇa.

19. 20. स्रुच उदूहन इति ॥ अग्रेणात्मानमुदीचीमुदूहेदिति बौधायनो ॥ जघनेनात्मानमुदीचीमुदूहेदिति शालीकिः । ॥

I 20 1 प्रस्तरे पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I 20 2 तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य । ॥

I 20 3 शुल्बस्यायतन[१] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । शुल्बं विस्रस्य दक्षिणे वेद्यन्ते स्तृणीयादिति शालीकिः[२] । ॥

I 20 7 वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात एवैनां प्राचीं धातुश स्तृणीयादिति शालीकिः । ॥

I 20 8 परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यस्येद्दक्षिणमुपोहेदुत्तरमित्य॥नीकसंस्पृष्टानेवैनान्परिदध्यादिति शालीकिः । ॥

20. 12 अथ सूर्येण पुरस्तात्परिदधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः । ॥

20. 14 ऊर्ध्वे समिधावादधातीति । सूत्रं बौधायनस्योर्ध्वे एवैने अभ्याधायानतिपातयेदिति[३] शालीकिः । ॥

---

१ ०यतन Bu Be C

२ शालीकेः Be Ben H G (sec m)

३ Thus H Ben C D G (pr m) and Sāyana, ०यानुनिपातये० Bu U G (sec m), ०यानुपातये० Be, the verb seems to be a denominative to अनतिपात, cf Sāyana अतिपात आहवनीयादतिक्रम्य पातः । स न कार्यः । अनतिपातयेत् अनतिक्रम्य पातयेत् ।

I. 20. 16 विधृत्योः करण इति ॥ स्रुचमाचार्ययोर् ॥ न्यो ह स्माह दक्षिणाकारो राथीतर[१] उभे एवैते वेदिं[२] व्यतिषज्येयातामिति ॥ मध्यमाद्धातोरनन्तर्गर्भे[३] स्यातामित्यौपमन्यवः । ॥ ११ ॥

दोहनपवित्रस्यासादन इति ॥ विस्रस्य प्रस्तर आसादयेदिति बौधायनो ॥ ऽविस्रस्यैवेति शालीकिः । ॥

I. 20. 18 स्रुचाꣳ सादन इति ॥ स ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवहृतामिवोपभृतꣳ[४] सादयेद्विधृतीभ्यां चैनामवगृह्णीयादित्य ॥ न्यो ह स्माह शालीकिरनुपूर्वा एवैनाः[५] सादयेन्न[५] चोपभृत विधृतीभ्यामवगृह्णीयादिति । ॥

I. 21. 14 हविषामुद्वासन इति ॥ अग्रेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वासितानीति बौधायनो ॥ जघनेनानुद्वासितान्यग्रेणोद्वासितानीति शालीकिर् ॥ पच्छेदमित्यौपमन्यवः[६] । ॥

I. 21. 20. प्रत्यञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि प्रत्य-

१ रथीतर Sāyana.

२ Effaced in G.

३ Thus Ben H C D G and Sāyana, ०रंतर्गर्भौ Bu.

४ प्रत्यवहृता० H Ben C D G (pr. m.) U and Sāyana, प्रत्यगवहृता० G (sec. m.), प्रत्यगवहिता० Bu, cp. xxii. 7

५ Thus Bu G (sec. m.) U and Sāyana, एवैना आसा० Ben H C D G (pr. m.); एवैनाꣳ सा० Be.

६ Thus Bu G (sec. m.) U (sec. m.), ०पपर्च्छेदित्य० Be, ०रपच्छेद० H Ben G (pr. m.) U (pr. m.) and Sāyana, D and C defective, cp. xx. 30 s. f., xxii. 15 s. f.

ञ्याच्चरूणां चाश्रयान्कापालानि चेति ॥ कपालान्येवेति शालीकिः । ॥

कपालानामाध्वर्यवे[१] विमोक इति ॥ उद्वास्य हवीꣳषी-त्यचाचार्यौ[२] विमुञ्चतो[२] ॥ भक्षयन्नेव[२] भक्षाणां पारे कपालानि विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः । ॥

17 आघाराविति ॥ सूत्रं बौधायनस्याभीषू[३] इव[३] व्यतिषक्तौ[३] स्यातामिति शालीकिः । ॥

: 2. संप्रैष इति ॥ अग्नीदग्नीनिति बौधायनो ॥ ऽग्निमग्नीदिति शालीकिर् ॥ ग्नीत्परिधीꣳश्चाग्निं चेत्यौपमन्यवः । ॥

10 अत्याक्रमण इति ॥ सव्येन प्रदात्यन्नत्याक्रामेद्धुलामुतो दक्षिणेनेति बौधायनो ॥ दक्षिणेन प्रदात्यन्नत्याक्रामेद्धुलामुतः सव्येनेति शालीकिः । ॥

---

१ Thus only G (sec m) Be and the vivarana, ॰ध्वर्यवो all the other MSS

२ Thus Bu G (sec m) and, as it seems, the vivarana, ॰चार्ययो-र्विमुंचंतो Be G (pr m.), ॰चार्ययोर्विमुंचेद्भक्षय॰ the other MSS and Sāyana About the interpunction and the meaning of this dvaidham I am uncertain

३ Thus Bu (which, however, omits इव) and the vivarana only, which runs आभिमुख्येन सुवावे प्रवर्तयेते अभीषू रश्मी, ॰भिषूव्यति G (sec m). U (sec m), ॰भिषूव्यतिषक्तौ C, ॰भिव्यतिषक्तौ Ben H, ॰भिध्यतिव्यक्तौ D, Be corrupt Sāyana reads अभिक्षतौ and comments अभित॰ क्षतौ सर्वादिक्संबन्धिन्ये (sic) Read ॰भीषू ?

I 24. 1 आश्रावण इति ॥ ओ श्रावयेति बौधायन ॥ आ श्रावयेति शालीकिः ॥ श्रावयेत्यौपमन्यवः । ॥

I 23 10 प्रवर इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर ॥ त्रो ह स्माह बौधायन उत्कर ऊर्ध्वाग्रꣳ स्फ्यं निहत्य प्रवरं प्रवृणीयादत्रैव[१] च[१] स्फ्यमुदस्येदुपरिष्टाच्चोपस्पृशेदिति[२] । ॥

I 24. 4 होतुर्वरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्य पिता वाचार्यो वा ज्यायान्वा होता स्यादुपाꣳश्वेतेषां गुरूणां नामानि गृह्णीयादित्यु ॥ त्रैरेव होतुर्नाम गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥ १२ ॥ चतुर्थः ॥

I 24 13 अभिक्रामं जुहोतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः[३] सर्वेणाभिक्रामेत्पञ्चामाहुतीभिः[४] स्वरेणोत्तरामुत्तरामाहुतिं ज्यायसीं ज्यायसीं जुहुयादिति । पञ्चामेवाभिक्रामꣳ समानत्राहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः ॥ समानत्र तिष्ठन्नाहुतीभिरेवाभिक्रामेदित्यौपमन्यवः[५] ॥ समानत्रैव तिष्ठन्प्रदक्षिणमनुदिशꣳ हुत्वा मध्ये स्वाहाकारं जुहुयादित्याश्मीगविः । ॥

१ Thus H Ben C D G (pr m) U (pr. m) Kes ॰दत्र चैव Be U (sec. m) Sayana, ॰दत्र च Bu G (sec m)

२ ॰रिष्टाचाप उपस्पृ॰ Bu G (sec m).

३ The text is given acc to U (sec m) and Sayana In H Be Ben D C the words of Baudhāyana are attributed to S'aliki and vice versâ, but cp the vivarana of I 16 init., where सर्वेणाभिक्रामेत् is cited as first vikalpa.

४ The MSS. present sometimes आहुतिभिः sometimes आहुतीभिः, cp. xxiv 3 s.f

५ एव before अभिक्रामेत् om Bu Be D G (sec. m.).

I 24 14 आज्यभागयोर्होम इति ॥ पूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रबाह्गजुहुयादिति बौधायनः ॥ पूर्वार्ध एव प्रबाह्गिति शालीकिः । ॥

I 24 17 हविषामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पूर्वार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथापरार्धादेवमस्य प्रदक्षिणꣳ हविषामवत्तं भवतीत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिरपरार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथ पूर्वार्धादेवमस्य प्राक्संस्थानि हवीꣳषि भवन्तीति ॥ मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धात्पश्चावत्तिनामित्यौपमन्यवः[१] । ॥

आहुतीनामायतन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीण्येवैतान्यादिष्टस्थानानि भवन्त्याज्यभागौ स्विष्टकृद्।थेतरा यथावकाशं जुहुयादिति ॥ प्रष्टीरेवाहुतीर्जुहुयात्पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति शालीकिः ॥ स्रुच्यमाघारपथमभिजुहुयादित्यौपमन्यवो ॥ मध्ये प्रदक्षिणं मण्डलाकारमिति राथीतरः[२] । ॥

I. 25 5 उपाꣳशुयाजस्य करण इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्या।न्यो ह स्माह बौधायन औषधस्योपाꣳशुयाजं कुर्यादग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिराज्यस्योपाꣳशुयाजं कुर्यात्सौम्यं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्याया-मित्य॥न्यो ह स्माहौपमन्यव औषधस्यैवोपाꣳशुयाजं कुर्यात्सरस्वतः पौर्णमास्याꣳ सरस्वत्या अमावास्यायामित्यु॥भयत्रैवाज्यस्य

१ Instead of पश्चार्धात् G (sec. m) and Sāyaṇa अपरार्धात् ।

२ Thus G (sec m) D C and Sāyaṇa, रथीतरः the other MSS.

वैष्णव[1] इति राथीतरो ॥ ऽन्वो ह स्माह कौणपतन्विश्वरस्य[2] स्याद्वैष्णवस्य स्यात्स्वयं चैव[3] यजमानः प्राश्नीयादिति । ॥

पञ्चमस्यावदानस्याभिवृद्ध्या[4] इति ॥ औषधस्याभिवर्धये-दिति बौधायन ॥ आज्यस्यैवेति[5] शालीकिः । ॥

I 26 7 मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥न्वो ह स्माह बौधायनो न मेक्षणन्यायेन वपाश्रपणी अनुप्रहरेदिति । ॥

26 15. प्राशित्रस्यावदान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ परिहरिष्य-न्नेव[6] प्राशित्रमवद्येदिति शालीकिः । ॥

आज्यहविष्यन्वाहार्यस्य[7] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधा-यनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

27. 16 अन्वाहार्यस्यासादन[8] इति ॥ अग्रेण यजमान च ब्रह्माणं च पर्याहृत्य दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामासादयेदिति बौधायनो ॥ ऽत एव दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामिति शालीकिः । ॥ १३ ॥

१ Thus all, r विष्णव ?

२ Thus (कौणपतंन्वि॰) H D C G Be U (pr. m.) and Sayana, कौण-पतन्वि॰ Ben, कौणपतधि॰ Bu, कौणपत॰ U (sec. m.).

३ चैवं Bu U (sec. m.) G (sec. m.), चैव all the other MSS. and Sāyana

४ ॰वृध्या all.

५ Thus Bu Be G (sec. m.), आज्यस्यैवाभिवर्धयेदिति all the other MSS. and Sāyaṇa

६ ॰ष्यन्निव G (sec. m.)

७ आज्यस्य instead of आज्य॰ H G U C.

८ Thus the vivarana, ॰स्य सादन the MSS

ib अन्वाहार्यस्योद्वासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्वासयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चमिति शालीकिः । ॥

I 27 16 हविरुच्छिष्टानामुद्वासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चुद्वासयेदिति[१] बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चीति[१] शालीकिः । ॥

I 28. 9. अनूयाजानाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रतीचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति शालीकिः । ॥

28 10 वाजवत्योर्व्यूहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽन्तरया प्रतीचीमुपभृतं[२] प्रत्यूहेदद्भिश्चैनाꣳ सꣳसृजेदित्यथो ॥ ह स्माह शालीकिः प्राचीनपुष्करे एवैने विकर्षन्[३] चोपभृतमद्भिः सꣳसृजेदिति । ॥

I. 28 17 प्रस्तरस्य समञ्जन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकस्याꣳ समञ्ज्यादिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः । ॥

I 29 3. प्रस्तरस्यानुप्रहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यथो ॥ ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यथो ॥ ह स्माहौपमन्यवो

१ उदञ्चि Sāyana only, उदंचम् U Bu Be G (Ben H D C om this dvaidham altogether)

२ प्राचीमु॰ Sāyana

३ ॰तिकर्षन्न Bu, कर्षन्न H S.

यथापि[1] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[2] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[2] । ॥

I 29 12 परिधीनामभ्याधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रस्थान[3] एवैनानभ्यादध्यादिति[3] शालीकिः । ॥

I 29 15. अथैनान्त्सꣳस्रावेणाभिजुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रस्तरं चैव परिधीꣳश्चाभिजुहुयादिति शालीकिः । ॥

I 29 18 स्रुचोर्विमोक इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I 30 2 पत्नीसंयाजेष्वृत्विजां परिक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरिति शालीकिः । ॥ १४ ॥

I 30 9 पत्नीनाꣳ संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ध्रौवाज्येन ध्यानेनैव[4] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः । ॥

अन्तर्धाय देवानां पत्नीः संयाजयेदिति बौधायनो ॥ ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः । ॥

पत्नीसंयाजेष्वनुवाक्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

1. 32. 5. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव

१ यथा Bu G (sec m), यथापि the other MSS.

२ Without न्नि (cp. xx 10 21 6) all

३ प्रस्थाने वैना॰ Bu U (sec m) G (sec. m), ॰नै चैवा॰ Be, समाप्ता-वेवैना॰ C D (Sāyaṇa प्रस्थाने कर्मावसाने समिष्टयजुर्होमानन्तरमित्यर्थः)

४ एव om Bu G (sec. m) and Sāyaṇa.

ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च[1] यजमानश्चेत्य॥ध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजुर्जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 33. 9. समिष्टयजुषो होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥न्यो ह स्माह गौतमः स्वाहा वाचीति हुत्वा बर्हिषो धातूनाꣳ संप्रलुप्य ध्रुवायाꣳ समज्यानुप्रहृत्याभिजुहुयात्स्वाहा वाते धाः स्वाहेति । ॥ १५ ॥ पञ्चमः ॥

अथातो ऽग्न्याधेयं व्याख्यास्यामः ॥

I 53. 6. संभारेष्विति ॥ सूत्रꣳ राथीतराणाम॥न्यो[2] ह स्माह बौधायनो नाश्मनिहतं कुर्वीत घोररूपमिति ॥ कुर्वीतैवाश्मनिहतं । न तु मुञ्जकुलायं । न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत[3] इति शालीकिः । ॥

53 10. पात्राणां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्वक्-आसेचनानि कारयेदग्रतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः स्रुचः सन्ना भवन्तीत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिस्त्वक्आसेचनानि कारयेन्मूलतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः[4] स्रुचः सन्ना भवन्तीति । विज्ञायते तस्मादवाचीनाग्रा वनस्पतयः पृथिवीं च्छियन्तीति[5] । ॥

---

१ Thus G (sec m) and Sāyana, ०प्यायेताम० C G (pr. m.) Ben, ०व्यायेताम० H, ०प्यायताम० D, ०प्यायत्य० U Be.

२ रथीत० Bu

३ विद्यत U (sec. m.)

४ Thus G U D C Be, प्रतीचीन० Ben Bu H

५ Thus (च्छियंतीति) Bu U C D G Ben च्छिपंतीति Be H

स्रुचां प्रमाण इति ॥ बाहुमात्राः स्युरिति बौधायनो ॥ अरत्निमात्रा इति शालीकिः ॥ प्रादेशमात्रा इत्यौपमन्यवः ।॥

स्रुचामाकृतिविकार इति ॥ हस्त्योष्ठ्यः[1] स्युरिति बौधायनो ॥ वायसपुच्छा इति शालीकिर्हंसमुखप्रसेचना[2] इत्यौपमन्यवः ।॥

I 54. 16. अम्बरीषस्य करण इति ॥ उत्तरतो ऽग्न्यगारस्याम्बरीषं कुर्यादिति बौधायनो ॥ यत्रैवाम्बरीषः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ।॥

I. 55. 12. अग्न्यगारस्य परिक्रम[3] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन ॥ उत्तरेणेति शालीकिः ।॥

I. 55 14. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितं स्यादिति[4] शालीकिः ।॥

I 55. 15. ब्रह्मौदनस्य[5] मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक[6] इति[6] शालीकिः ।॥

ib. ब्रह्मौदनस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति बौधायनो ॥ ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ।॥

---

१ हस्त्योष्ठ्र Ben H C D Bu G, हस्त्योष्ट्र Be U

२ Thus Be Bu G (sec. m) U (sec. m.), ॰प्रवेचा H Ben C D G (pr m) U (pr. m.).

३ ॰क्रमण G and U (sec. m.).

४ कुर्यादिति C D H Ben U

५ Here and *infra* the MSS sometimes ब्रह्मौ॰ sometimes ब्रह्मौ॰ ।

६ Thus Be only, ॰ष्णीकमिति G (sec. m) Bu, तूष्णीमिति H Ben U C D G (pr. m).

I. 56. 4. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ॥ ऽप्स्विति शालीकिः । ॥

नैवास्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति बौधायनः ॥ काममस्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति शालीकिर्विस्राव्य[1] तद्[1] सूपवन्तमित्यौपमन्यवः । ॥

I 56. 6. ब्रह्मौदनस्योपस्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नोपस्तृणीतेति शालीकिः । ॥

56 10 ब्रह्मौदनस्योद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । नैव पर्युपविशेयुरिति[2] शालीकिः । ॥

I. 56 12. ब्रह्मौदनस्योपोहन इति ॥ यज्ञो मोपनमत्विति वा तूष्णीं वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

1b ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ आर्षेया एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनो ॥ य एव केच नियतपाना[3] इति कात्यो ॥ ऽन्तो ह स्माहौपमन्यवो महर्त्विज एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरन्त्र[4] ह्येवैते[5] सतानूनप्त्रिणो भवन्तीति । ॥

---

१ Uncertain, विस्राव्यत U H Ben C D G (pr. m), विस्राव्य G (sec m), विस्राव्यतं Bu , विस्राव्य सु सुतं Be

२ Thus Bu G and U (sec m), ०पविशेरन्निति the other MSS.

३ Uncertain, निपाना H Ben G (sec m.) C D , निपक Be , निपावना Bu , नियतपाना G (pr. m) U , this seems to be the reading also of the vivarana, according to which the meaning is सहभोजनाः ।

४ ०न्तो Ben H G C and U (pr. m)

५ After ०वैते Be ins प्रथमं, thus also Keś in a citation of this passage.

I. 57 1 समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्''त्वो ह स्माह बौधायनः सकृत्प्राशिते ऽप्रत्यवमृष्टे समिधो ऽभ्यज्यादध्यादि-त्य''त्वो ह स्माहौपमन्यवो ऽत्रैवैनाः पार्श्वतः समज्य सादयेत्ते यदा सर्वं प्राश्नीयुरथैतां पात्रीं निर्णिज्योपस्तीर्य यत्स्थाल्या-माज्यमवशिष्टं स्यात्तत्सकृदभ्युन्नीय तेन समिधो ऽभ्यज्या-दध्यादिति ' ॥

I. 57. 13 गोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्या-दिति शालीकिर''पि बक्रीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशंसेति कात्यः ' ॥

I 57. 15. अरण्यो' प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर''त्वो ह स्माहौप-मन्यवो ऽपरात्र एवास्मा अरणी प्रयच्छेदिदं ददामीत्येव वाचं विसृजेदिति ' ॥

I 59 1 अग्न्यायतनानां परिलेपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर''त्वो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतनमेवैकं परिलिम्पेत्तद्धि विदग्धं भवतीति ' ॥

I 59. 2 संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर''त्वो ह स्माहौ-पमन्यवो गार्हपत्यायतन एवैनान्सर्वैर्मन्त्रैः परिनिष्ठाप्य त्रेधा निवपेदिति ' ॥ १६ ॥

I 62. 9. इध्मस्य हरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जानुदघ्ने प्रथमं हरेदथ नाभिदघ्ने ऽथ ग्रीवदघ्ने ' प्राणांस्तु नातिहरे-दित्या''ददान एवैता मात्रा अभिसंपादयेत्प्राणांस्त्वेव नाति-हरेदिति शालीकिः ' ॥

I 62 18 संभाराणामाक्रमण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥ न्यो ह स्माह बौधायन एवमेवैतेन पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तेन[1] दक्षिणेन पूर्वपदेनोत्तरतः पार्श्वतः[2] संभाराणामाक्रमयेद्यथाहितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्तेरन्निति । ॥

I. 62 20 अश्वस्य दान इति ॥ अध्वर्यव एतमग्निपदमश्वं[3] दद्यादन्यं ब्रह्मण इति बौधायन ॥ एतं[4] ब्रह्मणे[4] ऽन्यमध्वर्यव[4] इति शालीकिः । ॥

63. 1. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः । ॥

I. 63 13 सभ्यावसथ्ययोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

1b सभ्यावसथ्ययोर्विहरण इति ॥ आहवनीयादेवैनौ विहरेदिति बौधायनो ॥ ग्रामाग्नेरिति शालीकि॥र्निर्मन्थ्यौ स्यातामित्यौपमन्यवो ॥ ऽन्यो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रः सभायामेव सभ्यं व्यपदिशेदावसथ आवसथीयं पर्वणि[5] चैनयो स्थालीपाकौ श्रपयित्वा ब्रह्मणे जुहुयादित्य॥तदपि न कुर्यादित्याज्ञीगविः । ॥

---

१ Thus G (see m.) D G, °वृत्तेन the other MSS.

२ Found only in Be and U (see m.)

३ अश्वं given only by Bu and G (see m.)

४ एवं instead of एतं Bu, the other MSS are defective, leaving out एतं ब्रह्मणे ।

५ पर्वणिपर्वणि U (see m.).

I 63 14 रथचक्रस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिर॥थो ह स्माहौपमन्यवो रथमेवैतꣳ संयुक्तं[१] प्राञ्चं प्रवर्तये।त्तस्मिल्लिग्भ्यो दद्यादित्यै॥तदपि न कुर्यादित्याञ्जीगविः । ॥

I 64 9 तनूनामनुदेश[२] इति ॥ प्रत्यधीत्यानुदिशेदिति[३] बौधायनो ॥ यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं[४] गच्छेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I 64 11. विराजक्रमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नर्य प्रजां मे गोपायेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

1. 65 2. पूर्णाहुत्यै हवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ परिश्रित एव पूर्णाहुतिं जुहुयादिति शालीकिः । ॥ १७ ॥

I 65. 3 पूर्णाहुतौ तूष्णीमग्निहोत्र इति ॥ सूत्रꣳ राथीतराणाम॥थो ह स्माह बौधायनः पूर्णाहुतिमेव जुहुयान्न तूष्णीमग्निहोत्रमिति ॥ तूष्णीमग्निहोत्रमेव जुहुयान्न पूर्णाहुतिमिति शालीकिः । ॥

I 66 3. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यत्र क्वच हविर्निर्वप्स्यन्स्यात्सामिधेनीर्वानुवक्ष्यन्स्याच्चैतैव तत्र दश-

---

१ Thus Bu Be G (sec m) and Keś , संप्रयुक्तं U H Ben C D G (pr. m)

२ Thus Bu Ben H G C D , ॰देशने the vivarana; ॰देशेन Be.

३ Thus Bu U (pr m.) , प्रत्याधी॰ H Ben Be C D U (sec. m)

४ Thus Be Bu U (sec. m), पाप्मानं instead of अमुं Ben G C D U (pr. m.) H.

होतारमित्येष्वेवैतदाग्न्याधेयिकेषु[1] तन्त्रेषु दृष्टं भवतीति शालीकिरस्मिन्नेवैतदाग्नेये ऽष्टाकपाले दृष्टं भवतीत्यौपमन्यवः । ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवता इत्यथो ह स्माहौपमन्यव आग्नेये ऽष्टाकपाले वार्त्रघ्नावाज्यभागौ स्यातां वृधन्वन्तावैन्द्राग्नादित्ययो[1] रयिमन्तौ[2] पुष्टिमन्तौ पवमानहविःषु वीतवन्तावन्वारम्भेण्यामिति[3] । ॥

याजमानस्य करण इति ॥ अभीनामं[4] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Bu G U (sec m), एष्वेवैतद्० H, एष्वेतद्० Ben U (pr m), एतेष्वेतद्० Be, तेष्वेवैतद्० D C — आग्न्याधे० H Ben Be U D G (sec m), अग्न्याधे० Bu G (pr m)

२ ०योरयिमन्तौ C D U (pr. m) Ben, ०योरविमंतौ H, ०योरपिमन्तौ Be, योरतिथिमंतौ Bu U (sec m) I am uncertain whether रयिमन्तौ or अतिथिमन्तौ is the right reading

३ Thus Be Ben H C D G and U (pr m.), पीववंताव० Bu, वृधन्वंताव० G and U (sec m)

४ अभीनमं Be The word seems to be absol to अभिनमति ('to change accordingly') Vivarana अभिनाममोह्वित्वा, correct perhaps ०मनूह्वित्वा ।

I 66 6 दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेर″न्यो ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यात्′तिस्रस्तिस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

I 66. 9 तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास आचार्ययोर″न्यो ह स्माहौपमन्यव आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नये पवमानाय तत्प्रथमं तन्त्रं स्याद′थाग्नये पावकायाग्नये शुचये तद्द्वितीयम′थैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[1] चरुरन्तं[1] परीयातामिति ′ ॥

I. 67 15. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेर′ख्यातं बौधायनस्या″न्यो ह स्माहौपमन्यवः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्याच्चतस्रश्चतस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

अनन्वारब्धदर्शपूर्णमासस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ″ न कुर्यादिति शालीकिः ′ ॥

I 67. 18 अन्वारम्भेष्यामिति ॥ चतुर्होतारं सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति बौधायनश्च″तुर्होतारं सारस्वतौ होमावित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति शालीकिश्च″तुर्होतारमेवोपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवः ″ सर्वमेवैतदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ′ ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Emended, ॰श्चादित्यश्चरुरंत परीयातामिति U (sec. m), ॰श्चादित्यश्चचरुरतचपरियाद्दिति G (sec m), ॰श्चादित्यश्चचतुरंतं परीयाद्दिति Bu; ॰श्चादित्यश्च (or क) स्तव (or च) परीयातामिति (or परियाद्दिति) the other MSS

I 69.1. अथातः पुनराधेयं[१] व्याख्यास्यामः ॥

I 69 16 सर्पराज्ञीष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीति तं षड्भिराधाय सप्तम्योपतिष्ठेतेति ॥

I 70 1 पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 70 3. तन्त्रकरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन उभयानि तन्त्राणि कारयेत्पौनराधेयिकानि चाग्न्याधेयिकानि चाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्तस्यासमुदिते ऽग्न्याधेयदक्षिणा[२] दद्यादथाग्नेयं पञ्चकपालं तस्यासमुदिते पुनराधेयदक्षिणा[३] दद्यादथैन्द्राग्नं चादित्यं[४] च[४] चरुमथाग्निवारुणं पारे[५] द्वादशाहस्य तन्त्र[६] इति[६] ॥

I 70 17 विभक्तीनां धान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्वांस्सर्वांस्तृचमुक्त्वा[७] यजेतेत्याग्नेयीर्द्युचरा[८] विभक्तीर्दध्यादित्यौपमन्यवः ॥

---

१ पुनराधानं Bu

२ °क्षिणां Bu D C

३ °क्षिणां Bu U Ben D C.

४ Emended, च is missing both times in B G (sec. m), the second च is missing in Be D C Ben H U G (pr m)

५ परे H Bu Ben D C U G (pr m), पारे Be G (sec m).

६ इति is missing in all the MSS , which read तन्त्रो , the vivarana runs: द्वादशाहे गते तन्त्रवौष्षीति ।

७ Thus Bu G (sec m), सर्वांस्तृचसु° the other MSS

८ Thus Be only, °ग्नेयीर्द्याव° the other MSS.

I 70 12 पुरोडाशस्य परिहोम इति ॥ दैवतं परिजुहुयादिति बौधायनः ॥ स्विष्टकृत्कमिति शालीकिः । ॥

I. 70 14 स्विष्टकृतो निर्वचन इति ॥ स्वे स्थाने निर्ब्रूयादिति बौधायनः ॥ स्वे स्थाने निरुच्य कामं तत ऊर्ध्वं निर्ब्रूयादिति शालीकिर॥त्रो ह स्माहौपमन्यवः पञ्चैतानि स्विष्टकृत्स्थानानि भवन्तीति[१] । तेषु[२] सर्वेषु निर्ब्रूयादिति । ॥

I. 71 17 अथापाहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य चेति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनः कामं नष्टेषु वापहृतेषु वाग्निषु नाद्रियेताम्याधेयमाधानप्रभृति यजमान एवाग्नयो भवन्ति । तस्य प्राणो गार्हपत्यो ऽपानो ऽन्वाहार्यपचनो व्यान आहवनीयः । काममुपावरोह्य जुहुयादिति । ॥

I. 72 3 अग्नीनां विहरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधानप्रभृत्येवैते ऽजस्राः स्युरिति शालीकिः । ॥

I 72 17 पात्राणाᳲ सादन इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनः कूर्चे वा तृणेषु वा पात्राणि सादयेदपसव्य[३] दारुणा[३] दारु[३] संलीयमानं[३] भवतीति । ॥

---

१ G om इति ।

२ ज्येष्ठः (meaning ?) ins Bu.

३ Uncertain reading Bu reads as given in the text, ०सव्यं दारुणा दारु संलीय० G (sec m), ०सव्यं दारुणा दारु (sec m. दारुणा) संधीय० U , ०सव्या दारुणा दारुराधीय० Ben II , ०सव्या दारुणा दारुणा संधीय० Be, ०पसव्या दारुणां दारुराधीय० D C, ०पसव्या दारुणा दारु सधीय० G (pr m).

इयोर्हैम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पूर्वा[1] श्रेषं नीयादुत्तरया[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीताथ यद्युत्तरा[3] श्रेषं नीयादुभयं[4] श्रेषकृतꣳ[5] स्यादन्यथा प्रायश्चित्तं कुर्वीतेत्य॥चो ह स्माह शालीकिर्यतरा कतरा चिद् श्रेषं नीयादुभयं[6] श्रेषकृतꣳ स्यादन्यथैव ततः प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति । ॥ १९ ॥

अभिज्वलन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ गार्हपत्यादङ्गारेणाभिज्वाल्य त्रिः पर्यग्नि कुर्यादिति शालीकिः । ॥

वर्त्म कुर्वन्नुदगुद्वासयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनस्तत्रैव[7] त्रिः प्रतिष्ठापयन्निवोद्वासये।त्त्रय इमे लोका । एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठतीति[8] । ॥

उत्सयन इति ॥ पूर्णान्वानूचो वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

---

१ पूर्वा G (sec m), पूर्वे Be , पूर्वया H Ben U C D , पूर्वद्या Bu

२ Emended, नेयादु॰ H Ben U D C , न्येयादु॰ Be G (sec m)

३ ॰त्तरा Be G (sec m), ॰त्तरया H Ben U C D G (pr m), ॰त्तरद्या Bu

४ नेयादु॰ H Ben Bu U C D G (pr m), न्येयादु॰ Be G (sec m) — Thus G (sec m), ॰दुभयच Bu , ॰दुभयचै Be , ॰दुभये the other MSS

५ घोर (धोरं, घेरि) कृतं Ben H U G (pr m , C D

६ नेयादु॰ Bu U C D G (pr m), नेयदु॰ Ben H , न्येयादु॰ G (sec m) Be — ॰दुभय (instead of ॰दुभयं) H Ben U D C

७ Thus Bu Be , तत्रतत्रैव Ben G U D C , तत्रतत्र H

८ Thus (and cp XX 22) Bu G and U (sec m), ॰ष्ठानीति H Ben C Be, G and U (pr m.) , ॰ष्ठामीति D

I 73.20. संमर्ग[1] इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयꣳ संमृशेद्यच्च स्थाल्याꣳ स्रुग्गतं चेति ॥ स्रुग्गतमेवेति शालीकिः । ॥

I. 74.4 अथ जघनेन गार्हपत्यमुपसादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्रेणातिहार्येति[2] शालीकिः । ॥

I 74 20. हवन इति ॥ स्वयं व्यवेत्य जुहुयादिति बौधायनो । यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्स दक्षिणत आसीनो जुहुयादिति शालीकिः । ॥

ib. आहुत्योर्होम इति ॥ पूर्वापरे जुहुयादिति बौधायनः ॥ प्रष्टौ[4] इति शालीकिः । ॥

I. 75 8 द्विरुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति बौधायनः ॥ सकृदुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति शालीकिः । ॥

I 76 2. द्विरङ्गुल्या प्राश्योदङ् पर्यावृत्य प्राचीनदण्डया स्रुचा भक्षयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योदीचीनदण्डया भक्षयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Bu Be and the vivarana, संमर्शेन H Ben G U D C.

२ Thus (and cp XX 8 21 4) Bu G and U (sec m) ॰तिचयेति Be, ॰भिचायेति Ben G (pr m), ॰भिघार्येति H U (pr m) D C corrupt

३ Thus G U (sec. m), वालंकर्मीनः Ben, वालंकर्मिणः H, वालंकर्मणः Bu, वालंचर्माण Be, cp. XX 2 6 12

४ Thus G (sec m) and the vivarana, प्राञ्चौ H Ben Be U D C, प्राचीचौ Bu, cp. XX 13: 29 11.

निर्णिज्य स्रुचं निष्टप्याद्भिः पूरयित्वोदगुद्दिशतीति[१] जघनेन गार्हपत्यमपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरेऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्यचित्यामचिताहुतिमिति वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

अग्निपावमानीभिरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यु॥चो ह स्माह शालीकिर्यत्प्राक् चोर्ध्वं चाग्निपावमानीभ्यस्तेन संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यु॥वमौपमन्यवो[२] न चास्मात ऊर्ध्वमाग्निपावमान्य आहवनीयमागच्छेयुर्न गार्हपत्यꣳ । स्वाध्यायार्था एवास्यात ऊर्ध्वꣳ स्युरिति[३] ॥ व्याहृतीभिरुपस्थाय भर्तुं वः[४] शकेयꣳ श्रद्धा मे मा विगादित्येव ब्रूयादित्याश्मरथ्यः[?] ॥ दित्याज्ञीगविः । ॥

आग्निःश्चिति[५] ॥ स ह स्माह बौधायन आत्मने प्रथम-

१ उदगुद्दिशतीति found only in Bu and G (sec m) Be and U (sec m) have instead बहिर् About the constitution of the text of this dvaidham and its meaning I am uncertain

२ All the MSS exc G (sec m) om. ग्वम् ।

३ All the MSS ins शालीकिर्, which in G is effaced.

४ Effaced in G

५ चाग्नौश्चिति MSS.

माश्नाश्नीताथ जातेभ्यो ऽथ तन्तव इत्य॥चो ह स्माह शालीकिर्जातेभ्यः प्रथममाश्नाश्नीताथात्मने ऽथ तन्तव इत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो ऽजातेष्वेवात्मने[१] च तन्तवे चेति ॥ काममपि सायंप्रातराश्नाश्नीतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ २० ॥

I 79 10 पिण्डपितृयज्ञस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादाहुतीनाꣳ होमादाहुतीर्होष्यन्यज्ञोपवीतं कुर्वीत । स यज्ञोपवीत्येव स्यादा सकृदाच्छिन्नस्य स्तरणात्सकृदाच्छिन्नꣳ स्तरिष्यन्प्राचीनावीतं[२] कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठेतेत्य॥चो ह स्माह शालीकिरादित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चोदङ्ङ्यादिति[३] । ॥

तूष्णीꣳ[४] सकृदुत्पूय सकृत्प्रोक्ष्य सकृद्विष्कृद्रूपं कुर्यादिति बौधायनः ॥ सकृदेवैनान्सुफलीकृतान्कृत्वा पवित्रवत्याꣳ स्थाल्यामोप्य स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाभिघार्योदञ्चमुद्वासयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ The avagraha given only by G (sec m), to the reading ऽजातेषु the vivarana also seems to point

२ स्तरीष्य॰ H Be

३ Thus G (sec m), ॰र्चोदङ्ङ्येयादिति Ben H C D G and U (sec. m), र्चोदङ्ङ्येयादिति Bu , ॰चादङ्ङ्येयादिति Be U (pr m)

४ Effaced in G.

आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र मध्यमामाहुतिं जुहुयान्मेक्षणमेव तृतीयꣳ स्यादिति शालीकिः ॥

सकृदाच्छिन्नस्य स्तरण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे पूर्वे ऽवान्तरदेशे सकृदाच्छिन्नꣳ स्तृणीयाद्दक्षिणतश्चोल्मुकमुपनिदध्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिर्न चात्रोल्मुकमुपनिदध्यादिति ॥

पिण्डानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरर्वाचो ह स्माह बौधायनः परस्तादेवामुतो ऽर्वाचो ऽपसलैः पिण्डान्दद्यादिति[1] ॥

आञ्जनाभ्यञ्जने मनसो निह्नव[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥[3]

पिण्डानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरर्वाचो ह स्माह बौधायनो ऽत्रैवैते पिण्डाः परिशयीरन्नुच्छिष्टा ह्येते भवन्ति पितृभिर्भक्षकृता इति[4] ॥

अतिशिष्टस्य प्राशन इति ॥ स्वयं यजमानः प्राश्नीयादिति बौधायनः ॥ पुत्राय वान्तेवासिने वा दद्यादिति

---

१ पिंडंदद्या॰ MSS exc. G (sec m.)

२ निह्नवन G

३ No vikalpa is found in the text proper of Baudh

४ Thus H Ben C D G (pr m.), भक्षकृत इति B, भक्षकृतस्यति G (sec m.), भक्षकृतस्येति Bu

शालीकिः ॥ पत्नीं प्राशयेत्प्रजास्यैषा[१] भवतीत्यौपमन्यवो ॥ ऽङ्गुल्या यावन्मात्रमवघ्रायाथेतरदग्नावनुप्रहरेदित्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ भस्मोत्कर उद्वास्य संप्रच्छादयेदित्याश्नीगविरपो[२] ऽभ्यवहरेदिति मौद्गल्यः । ॥ २१ ॥

I 82 4 आग्रयणस्य तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास[३] ५
आचार्ययोरत्रो ह स्माहौपमन्यवः सौम्यं[४] निरुप्याथेतराणि हवीꣳषि निर्वपेदेवमस्य चरुमुखानि[५] हवीꣳषि भवन्तीत्यत्रो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रो ऽतिपाताद्वावापिक एव सौम्यः स्यादन्तरेण वैश्वदेवं चैककपालं च निर्वपेदित्यत्रो[६] ह स्माहाश्नीगविस्त्रीण्येतानि[७] हवीꣳषि भवन्ति । त्रय इमे लोका । एष्वेव लोकेषु १४
प्रतितिष्ठति । श्यामाकेनैवास्य प्रस्तरेणैतदाप्तं भवतीति । ॥

I. 82 6 अज्यानीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽज्यानीरुपजुहुयादिति शालीकिः । ॥

ib. आग्रयणहविषाꣳ श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ॥ ऽप्स्विति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Ben Be G U D C, प्राजास्येषा Bu, प्रजास्यैष H

२ सं (before प्रच्छाद०) om H Ben D C U G (pr m)

३ इति ins G and U (sec m), but cp. XX. 18 40 4

४ चरु ins H Ben U C D G (pr m)

५ ०सुख्यानि Bu D G (sec m)

६ Thus (निर्वपेद्) Ben H Be U D C, आपपेद् Bu, effaced in G

७ Thus without एव, U C D Ben D G (pr m) and Keś, चीण्येवैतानि Be Bu G (sec m)

आग्रयण एककपालस्य[1] करण[1] इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्रुवाघारावाज्यभागावुच्चैर्देवताः । कुर्याद्याजमानमित्य ॥ थो[2] ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्रुवृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवताः । कुर्याद्याजमानमिति[2] । ॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

20. विपरिधान[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयेनैकेन विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[4] सर्वैर्मन्त्रैराहवनीयं प्रत्युपतिष्ठेतेत्य ॥ थो ह स्माह शालीकिर्यथोपपन्नमेवाग्निभिर्विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[5] सर्वैर्मन्त्रैरेकैकं प्रत्युपतिष्ठेतेति । ॥

अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति ॥ यत्र स्मरेत्परोक्षं तत एनं नित्येनोपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ न[6] चेत्स्मरेत्प्रोष्य[6] पुनरागम्य[7] नित्येनैवेति शालीकिः । ॥

---

१ कपालकरण H Ben U D C G (pr. m.)

२ Thus U Be G (sec. m.), the other MSS या (or य)जमान इति ।

३ ॰परिदान and ॰परिदाय D C

४ ॰गत्य Bu Ben H U G D C, ॰चम्य Be

५ ॰गम्य Bu and the vivarana, ॰चम्य Be, ॰गत्य Ben H G U C, D defective.

६ न चेततस्म॰ Be Bu G and U (sec. m.), न चेत्स्म॰ D C

७ ॰गत्य U H Ben G D C

I 84 9. प्रवसथाकृताविति[1] ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि कृतं प्रायश्चित्तं स्यान्नाद्रियेत तत्र होतुमथ यद्यकृतं स्यात्तैनां[2] जुहुयादित्य॥थो ह स्माह शालीकिर्ये प्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युस्तान्येव तत्र प्रायश्चित्तानि स्युरथ ये ऽप्रत्याम्नात-प्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युर्नैवैनामाद्रियेतेत्य॥थो[4] ह स्माहौपमन्यवो यदि चैव कृतं प्रायश्चित्तं स्याद्यदि चाकृतं जुहुयादेव तत्र प्रवसथाकृतिमिति । ॥

I. 84 15. विराजक्रमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I 85 6 अपामाचमन इति ॥ द्विर्मन्त्रेणाप आचामेत्सकृत्तूष्णी-मिति बौधायनः ॥ सकृन्मन्त्रेणाप आचामेद्विस्तूष्णीमिति शालीकिः । ॥

I. 85. 8. साचीकरण इति[5] ॥ स ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता देवताः साक्षिणीः कुर्वीताग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्य॥ग्निर्वै देवानां व्रतपतिरित्येतदेव[6] नातिमन्येतेति[6] शालीकिः । ॥

---

१ Thus emended, प्रवसथाकृति (तौ)ष्विति D C Ben H U (pr m), प्रवासाद्दाकृताविति U (sec m), प्रवसदाकृताविति G (sec. m); प्रवसतो-कृताविति Bu

२ ०चैता MSS

३ भेषा MSS

४ Thus C H Ben G U (pr. m) D (sec m), नैवैनाना० Be, नैमेनामा Bu D (pr m), नैवैनानामा० U (sec m.).

५ साची० Bu H and the vivarana (one copy), साक्षि० Ben Be C D G U and the vivarana (another copy)

६ Thus Bu Ben U G D C, ०देवानातीमसन्येतेति H, ०देवामामि० Be.

कपाले नष्टे भिन्ने वेति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥चो ह स्माहौपमन्यवो मनो ज्योतिर्जुषतां त्रयस्त्रिꣳशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वाथान्यदपिसृजेद्घर्मो देवाꣳ अप्येत्विति। स एष मन्त्रो भवति सं त्वा सिञ्चामि यजुषेति। पयो वाज्यं वासिक्तमेतेनैव मन्त्रेण सꣳसिञ्चेदिति। ॥

आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1]। ॥

परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1]। ॥

समिधोरभ्याधीयमानयोर्जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषो ऽग्नियोजनो मन्त्रः स्यादिति शालीकिः। ॥ २३ ॥

---

१ G and U (sec. m.) each time नाभिनिव॰, Bu the second time

I. 88. 8. अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुपसादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[1] सवत्सरो भवति । यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा रात्रिः स्यात्तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I. 88 11 दर्शपूर्णमासावालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I 88. 15 चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये-

---

१ एवं (एवꣳ) instead of एव Be G U C D Bu, the passage is missing in H Ben.

२ एव Be H Ben U, एवं Bu D G C.

त्संवत्सरे[१] पर्यवेते तस्यां[१] वैश्वदेवहवीꣳष्यासाद्य[१] न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यथो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[२] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्याꣳ शुना-सीरीयहवीꣳष्यासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ।

व्याहृतीनां धान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

प्राशीत्रे ऽवदीयमाने जपतीति ॥ सूत्रं[२] मैत्रेयस्याथा-चार्ययोः[३] प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताघशꣳसादिति । ॥

यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिति ॥ सर्व एवैष स्विष्टकृदनुमन्त्रणो मन्त्रः स्यादित्यौपमन्यवः । ॥

वेदे यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्ति-

१ In G this passage has been changed in the following way ०सादयेदिति स सवत्सरे पर्यवेतै तस्या शुनासीरीयहवीष्यासाद्य, in U it runs ०सादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यां पौर्णमास्या शुनासीरीयहवीष्यासाद्य, possibly G and U are right in reading (l. 1) शुनासीरीय० instead of वैश्वदेव० ।

२ एवं Ben G

३ Thus Bu G (sec. m.), सूत्रमात्रेयस्याथ० the other MSS.

रषि विदेयेति । यद्यङ्गाहव्यस्याभिध्यायेत्तस्य[१] नाम गृह्णीया-त्तदेवास्य सर्वं वृङ्क्त इति ।॥

अथ यदि यजमानः सुरापो वा भवति प्रवसति वेति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमान-भागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य जुह्वामवधाय जुहु-यात्प्रस्तरभूयं[२] यजमानभागो गच्छतीत्य॥चो[३] ह स्माह शालीकिरादित एव न सुरापेण सꣳसृज्येताथ चेत्सꣳसृज्येत मन्त्रान्तु हैनं वाचयेत्किमु भक्षान्[४] भक्षयेदिति[४] ॥ भक्षयेच्चैव भक्षानित्यौपमन्यवः ।॥

I. 93 7. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादादित्य-मुपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ ऽत्रैव तिष्ठन्निति शालीकिः ।॥

पौर्णमास्यामुपवेषस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ।॥

I 94 9. व्रतविसर्ग इति ॥ मन्त्रेणाप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजे-तेति[५] बौधायनस्तू॥ष्णीमप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति शालीकिरु॥पवेषेण चरित्वा व्रतं विसृजेतेत्यौपमन्यवः ।॥

---

१ यद्ध twice in Bu G (sec m.), once in the other MSS.

२ °भूयं U Bu G (sec m.), भागं Beu H C D G (pr m.), Be uncertain

३ नुगच्छती G (sec m.).

४ भक्षानभक्ष° Bu, भक्षाम्भक्ष° Be

५ Here and *infra* only Be has the medium, the other MSS. have the active.

. 12. यज्ञस्य पुनरालम्भं जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः । ॥ २४ ॥ अष्टमः ॥

7 1. अथातः पशुबन्धं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः सोपवसथा इष्टिपशुबन्धा इति ॥ सोपवसथा[1] वा[1] सद्योयज्ञा[1] वेति[1] शालीकिः । ॥

इष्टिकरण इति ॥ पशौपशावेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति बौधायनो ॥ बभ्रुकर्णो चैवैतद्जवशायां[2] च दृष्टं भवतीति शालीकिः । ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति ॥ स्फ्यप्रकार[3] एवायं चषालवान्यूपो भवतीति बौधायनो[4] ॥ ऽस्फ्य[4] एवायमन्यगारिको ऽचषालो यूपः स्यादिति शालीकिः । ॥

विशाखो यूपो भवतीति ॥ ऊर्ध्वꣳ रशनाकालाद्वे[5] शाखे चतुरश्रे चतुरश्रचषाले[6] स्यातामथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति

---

१ Thus G (sec. m.) and Bu (the last MS reading, however, ॰यज्ञौ), सोपवसथासद्योज्ञाश्चेति Ben U D C, सोपवसथाथोवासद्योयज्ञाश्चेति H, सोपवसथौ सद्योयज्ञाश्चेति Be, cp Rudradatta on Āp. VII 6 3

२ ॰द्जवशा॰ Bu G (pr m), ॰द्जावशा॰ Ben U C D G (sec m), ॰द्प्रवशा॰ Be, ॰द्ंडावशा॰ H

३ स्फ्याकार G D, स्फ्यकार C.

४ Thus Be (without, however, the avagraha), ॰धायन (or नः) स्फ्य the other MSS

५ ॰कालाद्वे MSS

६ Thus Be, चतुरश्रेरचषाले H, चतुरश्रे (श्रे)चषाले the other MSS

बौधायनः" शाखैवेयमचषाला स्यादथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति शालीकिः'॥

I. 107 6. सक्तुकरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य" व्रीहीणामपि कुर्यादिति शालीकिः'॥

I. 107 8. षड्ढोतुर्होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्यौपवसथ एव षड्ढोतारं जुहुयादिति शालीकिः'॥

I 107 10. यूपाहुत्यै हवन इति॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन आज्यं चारणी चादाय यूपस्यान्तिके ऽग्निं मथित्वा यूपाहुतिं जुहुयादिति'॥

I 108 4. आव्रश्चनस्याभिहोम इति॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन एवमेव जुह्वामन्तर्धाय हिरण्यमभिजुहुयाद्वनस्पते शतवल्शो विरोह स्वाहेति' सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशीताथोदकꣳ[१] स्पृशेदिति'॥

I I. 108. 12. यूपस्यावाहन इति॥ यः प्राङ् वोदङ् वा पद्येत तमावाह्वयेदिति बौधायनो" यां[२] कां[२] चिद्दिशमभि पद्येताव्यापन्नश्चेत्स्यादावाह्वयेदेवेति शालीकिः'॥

I 108 13 वेद्यै करण इति। सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यांचो ह स्माह बौधायनो रथसंमिता स्याद्रथाक्षेण पश्चान्तिरश्ची रथेषया

---

१ Thus (and cp Vol I, p 108, 7, medium !) Bu G (sec m), °मृशतो° Be, °स्पृशेदि° the other MSS

२ यांकांचिद्दिशम° G (sec. m).

प्राची रथयुगेन[1] पुरस्तात्तिरश्च्युत्तरयुगेनोत्तरनाभिरिति[2] ॥ चतुर्निमिता वा स्यात्सर्वतो वा दशपदा विराट्संपन्नेति[3] शालीकिः । ॥ २५ ॥

चात्वालस्य परिलेखन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन एवमेव परिलिखन्बाह्यतः[4] पुरस्ताच्चोत्तरतश्चालिखेदिति । ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन उत्तरवेद्यामाग्नीध्रमुपवेश्य[5] ततो लोकाग्नीन्हरेदित्युद्देशादेव लोकाग्नीन्हरेदित्यौपमन्यवः । ॥

उत्तरवेद्यै परिमाण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो रथसंमितायामेव धौरेयशम्यया परिमिमीत[6] । नात्र मध्यमा वेदिर्भवतीति । ॥

आख्यातं यूपावटस्य परिलेखनम् ॥

---

१ °युगेण Bu

२ उत्तरयुगेण all the MSS. (exc U sec m.) and the vivarana

३ Thus G, विराट्संमितेति U (sec. m), विराट्संपन्नेति H Ben D Be CU (pr m.), विराट्सन्नेति Bu

४ Thus Be DC, °लिखचाह्यतः H, °लिखवाह्यतः Ben; °लिखेवावाह्यतः Bu; °लिखेत्वाह्यतः G (sec m) U

५ Thus Bu and a bhāsya in the Bombay MS class I B 5, °ध्रमुपविश्य Be, °ध्र उपविश्य Ben HUDC; °ध्र उपविश्य G

६ Thus Bu G (pr. m.), °मिमीते the other MSS.

I 110 1 उत्तरवेद्या अलंकरण[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेवोत्तरनाभि परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ।॥

I 110 13 स्फ्येनाग्नीध्रो निघ्नन्नेति होतुः पदानीति ॥ सूत्रंशालीकेश्चो ह स्माह बौधायनः पदात्पद पांसूनुपसंहृत्य[2] तानुत्तरेणोत्तरनाभिमतिकिरेदिति ।॥

I 110 16 उत्तरवेद्यै प्रोक्षण इति ॥ सूत्रंशालीकेश्चो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुद्दिश्यं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति ।॥

I 110 20 अतिशिष्टानां निनयन इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽंसे निनयेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकी ॥ रथसंमितायामेव दक्षिणमंसमुपनिनयेदित्यौपमन्यवः ।॥

I 111 1 उत्तरवेद्यै व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यनीकेष्वेनां[3] व्याघारयेदिति शालीकिर्ह्लण्यैव व्याघारयन्मध्ये हुत्वोत्तरमंसमभिजुहुयादित्यौपमन्यवः ।॥

I 111 11 इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः ।॥

I 111 14. अध्वराकृतीनां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चत्वारि चतुर्होतानि जुहुयादिति शालीकिः ।॥

I. 112 11 पृषदाज्यग्रहणे संमार्जनसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥

---

१ ॰कार Bu Be

२ ॰ननुपसंहृत्य Be, ॰नुपहृत्य GU (sec. m.), ॰मुपसंहृत्य Bu H Ben U (pr. m) DC

३ इश्वनोके॰ Bu Ben HC, इष्वनीके॰ Be; पश्वनीके॰ D; प्रत्यनीके॰ GU, the vivarana and the bhāṣya

लभेतौपभृते[1] संमार्जनसादने इति • शालीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः । ॥

112 13. पृषदाज्यस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ हृदयान्तेन गृह्णीयादिति शालीकिः ॥ सꣳसृज्याज्यं च दधि चैतैः पञ्चभिर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवो ॥ ऽथो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रस्तूष्णीं द्विरुपस्तीर्य सर्वैर्मन्त्रैर्दध्यानीय तूष्णीं द्विरभिघारयेदिति । ॥

पृषदाज्यस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ ग्रहणादग्रा[2]चरणादेवास्य[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति बौधायनः ॥ सादनादग्रा[2]चरणादेवेति[3] शालीकिर्न तु दूषितमात्र[4] इत्यौपमन्यवः[4] । ॥

113 7 यूपस्य प्रक्षालन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेव यूपं प्रक्षालयेदिति शालीकिः । ॥

113 10 यूपस्य प्रोक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्वरुरशनं मैत्रावरुणदण्डं यूपशकलꣳ हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाय यूपं प्रोक्षेदित्येव यूपेन यूपसंयोजनानि प्रोक्षेत्पशुना पशुसंयोजनानीति शालीकिः । ॥

---

१ Thus the vivarana, ०तौपभृते Bu, तौपभृतः the other MSS, cp Kāty. V 4 28

२ Or are we to write ०दग्राचरणा० ? The meaning of this passage is not clear to me

३ चाच effaced in G.

४ Meaning and reading uncertain, दूषितमात्र इ० G (sec m) and the bhāsya, दूषितमात्रे the vivarana, दूषतपात्र इ० Bu, दूषतिमात्र इ० Be, पपितमात्रमि० Ben HCDG (pr. m.), पतितमात्र० U.

I. 113. 18. यूपस्य परिक्रमण[1] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन'' उत्तरेणेति शालीकिः' ॥

I 114. 2 यूपस्याञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'ग्निष्ठामेवेति शालीकिः' ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो'' यथोपपादमिति शालीकिः' ॥

I 114 16 यूपस्य परिव्ययण इति ॥ त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति बौधायनः'' सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्सकृत्कर्मेति[2] शालीकिः' ॥

ib. नाभिदघ्ने परिव्ययतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' मध्यदेश इति शालीकिः' ॥ २६ ॥

I. 114 21. स्वरोरवगूहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'ग्निष्ठां प्रतीति शालीकिः' ॥

I. 115. 2 पशोरुपाकरण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्या''त्रो ह स्माह बौधायन एवमेवोपाकुर्यान्न तु जोषयेदिति'' जोषयेच्चैव जुष्टयाच्चोपाकरणायेति शालीकिर''त्रो ह स्माहौपमन्यव एवमेवैनं पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तं[3] बर्हिर्भ्यां च प्लक्षशाखया चाभिसेधेदेतस्यां[4] च प्लक्षशाखायाᳫं हृदय निधायावद्येदिति' ॥

---

१ Thus Ben HDCUG (pr m) and the vivaraṇa, ०क्राम G (sec m), ०क्रम Bu Be

२ ब्रूयात्त्रिः कर्मेति G (sec. m.)

३ Thus DGU, ०वर्तं Bu, ०हृतं the other MSS.

४ Thus H Ben DCBu G (pr m) and the vivaraṇa, ०भिषेधेदे० G (sec. m), ०भिषधेदे० U; B has a lacuna.

अरण्योः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥न्नो ह स्माह बौधायनो ऽग्नेर्जनित्रमसीति शकलमाददीत । वृषणौ स्थ इति दूर्वे[1] वा शकले वा [2]निदध्यादुर्वश्यसीत्यधरारणिमाददीत । पुरूरवा इत्युत्तरारणिमथैने आज्यस्थाल्याꣳ समज्य[3] घृतेनाक्ते वृषणं दधातामिति समवदध्यादिति । ॥

पशुरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः । ॥

पशोरभिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ग्रीवायामेवाभिदध्यादिति[4] शालीकिः । ॥

पशोर्नियोजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यूप एव पशुं नियुञ्ज्यादिति शालीकिः । ॥

पशोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुभिरिति[5] शालीकिः । ॥

पशोः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥न्नो ह स्माह बौधायनो ललाटे स्रुचं प्रतिष्ठाप्यानुच्छिन्दन्कर्षेदा दक्षिणायै श्रोणेरिति । ॥

---

१ पूर्वे Be Ben U (pr m)

२ वानुनिदध्या॰ Be U (sec m).

३ Thus HD, समज्य U Ben, समुज्य C, समंज्याद्द Be, समनक्ति Bu G (sec m)

४ Thus G and U (sec m) and the vivarana, ग्रीवायामेनमभि॰ the other MSS

५ Thus D Bu, कमण्डलभि॰ GUC (sec. m.), कामण्डलभि॰ the other MSS

स्वरुरशनस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुरशनमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २७ ॥ नवमः ॥

I 116 13. अत्याश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सोम एवात्याश्रावयेदिति शालीकिः ॥

I. 117 2 पशोः समञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यथा[1] समञ्ज्यात्[2] तथा[1] विशस्यात्[3] तेतया[1] शृतस्यावद्येदिति ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

I. 117 4. पशोः पर्यग्निकरण इति ॥ सहशामित्रं पर्यग्नि कुर्यादिति बौधायनो ॥ यदन्यच्छामित्रादिति शालीकिः ॥ पशुं चाज्यानि चेति राथीतरः ॥ पशुमेवेत्यौपमन्यवः ॥

I 117 6. अपाव्यानाꣳ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकं प्रथमे पर्याये जुहुयाद्द्वे मध्यमे द्वे उत्तम इति ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

I. 117 12. उपप्रैषाश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाश्रावयेदिति शालीकिः ॥

I. 117. 17. पशोर्निहनन इति ॥ प्रतीचीनशिरसमुदीचीनपादमिति

---

१ यथा and तथा (instead of यथा and तथा) some of the MSS

२ समंज्यातया Bu

३ विशंस्या० all, विशसनं न कुर्यात् the vivarana, cp Āp VII 14. 13 and Bhāradvāja VI 11 या ध्रुवा धारा तथा पशुꣳ समनक्ति तथैव हविषः शृतस्यावद्यतीतरया विशस्ति यथाकामी विशसन इत्यपरम् ।

बौधायन ॥ उदीचीनशिरसं प्रतीचीनपादमिति शालीकिः ॥ प्राचीनशिरसमुदीचीनपादमित्यौपमन्यवः । ॥

पशुरशनाया उद्सन इति ॥ चात्वाले रशनामुदस्येदिति बौधायनो ॥ ऽद्भिरभ्युच्यासचर[1] इति शालीकिः । ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो ऽनर्वा प्रेहीत्येनां प्रणयेद्येनामादित्यमुदीच्यानर्वा प्रेहीत्येव प्रणयेदिति । ॥

अपामवेक्षण इति ॥ उपरिष्टाच्चात्वालस्यावेक्षयेदिति बौधायनः । पार्श्वतः पशोरिति शालीकिः । ॥

बर्हिषः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनस्तथाक्रमेवेतरत्स्यादितरत एवैनदक्त्वा निरस्येद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकꣳ स्पृशेदिति । ॥ २८ ॥

वपायाः प्रदान इति ॥ आज्यस्रुवा वा स्रुग्घिरण्यं वा[2] द्वितीये चतुर्थे चेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

पशुपुरोडाशस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपेदिति शालीकिः । ॥

पशोः प्रच्यावन इति ॥ हृदयजिह्वे[3] प्रच्यावयेदिति बौधायनो ॥ हृदयमेवेति शालीकिः । ॥

---

१ द्भिरभ्युक्ष्य H Ben DCG (pr m)

२ Found only in G and U (sec m) and the vivaraṇa , cp. also Rudradatta on Āp VII. 20 9

३ हृदयं जिह्वा Bu G and U (sec. m) Keś , हृदय जिह्वे U (pr m.); हृदयजिह्वा D

I 121 10 हृदयस्य श्रपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः शूलपाक्यमेवैनच्छ्रपयेदत्रैव हृदयशूलं परिनिस्तिष्ठेदुपरिष्टाच्च मन्त्रेणोपस्पृशेदिति[1] । ॥

I 116. I 121 13 पशुपुरोडाशस्येडाया अवदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येदेवꣳ सवनीयानामिति । ॥

I. 117 I 122 2 इडसूनस्य करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ बर्हिष्येव प्लक्षशाखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति शालीकिः । ॥

I. 11' I 122 3. पशोः संवदन इति ॥ सूत्रꣳ । शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः[2] पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा पशुपाः पात्विति । द्वितीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा प्रपथे पात्विति । तृतीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] माधिपतिः पात्विति । ॥

I. 11' I. 122 9 पशोरभिघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्येन हृदयमभिघार्याज्येनेतराण्यभिघारयेदिति शालीकिः । ॥

I 117 पशोरासादन इति ॥ पञ्चहोत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः । ॥

I. 117 I. 122. 17 पशोरवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो हृदयस्य

---

१ मंत्रेणोपः स्पृ॰ G (sec m) U Bu, मत्रेणाप (पः) स्पृ॰ Be G (pr. m.) DC Ben H (मन्त्रेणोपस्पर्शनम् the vivarana).

२ प्रथमं ins DC.

३ Thus Bu G (sec. m), ॰तिक्रामे॰ U Be Ben H; ॰निष्क्रामे॰ DC, but cp. Āp. VII. 23. 6 अभिप्रव्रजति with Rudradatta's remark.

जिह्वाया वक्षस इत्येतेषामेवानुपूर्वमवद्येत्तृतीयं[1] चात्रावदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादित्य" चो ह स्माह शालीकिः सर्वेषामेवानुपूर्वमवद्येन चात्र तृतीयमवदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादिति ' ॥ २६ ॥

123 9. पशोः संमर्शन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि[2] संमृशेद्येभ्यश्चावद्येत्स्रुगतानि चेति " स्रुगतान्येवेति शालीकिः ' ॥

123 13 कुम्भतः श्रीणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " समस्तेनैवास्य पार्श्वेन वसाहोमं श्रीणीयादिति[3] शालीकिः ' ॥

123 16. पशोः प्रतिपरिहरण इति ॥ प्रतिपरिहरेदिति[4] बौधायनो " न प्रतिपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

123. 17 अत्याक्रमण इति[4] ॥ सूत्रं बौधायनस्य " जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेदिति शालीकिः ' ॥

124 4. दिशां प्रतीच्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर" चो ह स्माह बौधायनः पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेद्दिशे स्वाहेति ' हुत्वोपतिष्ठेत[5] स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्य इति ' ॥

---

१ एतेषाम् Bu G (sec m), एषाम् the other MSS

२ Thus Bu G (sec m), सर्वाणि the other MSS

३ श्रिणीयादिति Bu, श्रीणातीति the other MSS

४—४ The words प्रतिपरि॰ . . ॰क्रमण इति left out by all the MSS exc. Bu and G and U (sec m)

५ ॰तिष्ठते MSS.

I. 124 7 वनस्पतिस्त्वयीया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्याच्चतुर्गृहीतेन चरेदिति शालीकिः ॥

I 124 13 वनिष्ठोराधान इति ॥ षडवत्तꣳ संपादयेदिति बौधायनः ॥ सकलमेवेति शालीकिः ॥

I 124 18 औपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषूपयष्टोपयजेदिति ॥

I 125 2. गुदतृतीय इति ॥ एकादशधा कृत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ॥ ऽपच्छेदमिति[१] शालीकिः ॥ समस्तमेवैनमनुप्रहृत्य[२] सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥

I 125 4 अथ बर्हिषि हस्तौ निमार्ष्टीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापो ऽप्यस्मा[३] अचानयेयुरिति[३] शालीकिः ॥ ३० ॥

I 125 6 स्वरोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चतुर्गृहीते ऽवधाय जुहुयादिति शालीकिः ॥

I 125 10 पत्नीनाꣳ संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याज्येनैव[४] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः[४] ॥

---

१ ॰वच्छेदमिति Ben, with प the other MSS and the vivarana cp. XX 12 26 12, XXII 15 s. f.

२ ॰मेवैतमनु Bu G (sec m), ॰मेवैतदनु॰ H Ben Be CDUG (pr m)

३ चास्मा अचानये॰ G (sec m) Ben, प्यास्मा अचानये॰ CD, ह्यप्यस्मा अचानये॰ Bu, यस्मा अचानुनये॰ H, लचानये॰ Be, चस्मा अचानये॰ U

४ आचार्ययोः instead of बौधायनस्य and औपमन्यवः instead of शालीकिः G (sec. m).

उत्तानायै जाघन्यै देवानां पत्नीर्यजति नीच्या अग्निं गृहपतिमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ।॥

उत्तानायै जाघन्यै होत्र इडामवद्यति[१] नीच्या[२] अग्नीधे[२] षडवत्तमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ।॥

फलीकरणहोमस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ।॥

ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्य॥ध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजूꣳषि जुहुयादिति शालीकिः ।॥

समिष्टयजुषाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ त्रीणि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ।॥

हृदयशूलस्योद्वासन इति ॥ कुर्वीताच समिचाश्च दुर्मित्रा-स्येति बौधायनो ॥ न कुर्वीतेति शालीकिः ।॥

समिधां करण इति ॥ सर्व एवार्द्राः सपलाशाः कुर्वीरन्निति बौधायनो ॥ यजमानश्चैव पत्नी चेति शालीकिः ।॥

बर्हिषः पर्युपोषण इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽꣳसे पर्युपोषेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकिः ।॥

---

१ Thus G (sec m), इडा समवद्यति the other MSS

२ नीच्याग्नीधे Bu GDC, नाच्याग्नीध्रे H Ben U.

I I 126 16. सक्तुहोमस्य करण इति ॥ त्रीन्सक्तुहोमान्कुर्यादिति बौधायन ॥ एकमेवेति शालीकिः ॥ प्रदाव्य एव सक्तुहोमेन चरेदित्यौपमन्यवः ॥

[116 I I. 127 6 III 54 10. आख्यातं देवतानामुपस्थानम् ॥

I 127 8 यूपस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥

I 11

I 127 10 समन्वानयन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाद्रियेतेति शालीकिः ॥

I. 11 I 127 13. पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I 127 14. दक्षिणायै दान इति ॥ धेनुं वानड्वाहं वा दद्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्यदेकधनमिति शालीकिरन्यदेकधनमिति शालीकिः ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

I. 11

॥ इति विंशः[2] प्रश्नः ॥

11

I

11

[1] Thus B u HGUC and the vivarana, समन्वायन Bu, समन्वानयन Be, समन्यान D

[2] On the praśna-number cp Preface to Vol. II, p. 11

अथातश्चातुर्मास्यानि व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि ' प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदित्य''न्यो ह स्माह शालीकिः सांवत्सरिकाण्येव खलु[1] चातुर्मास्यानि ब्रह्मचर्यवन्ति भवन्तीति '' यथाप्रयोगमित्यौपमन्यवः ' ॥

पयस्यां मन्त्रामन्त्र इति ॥ उभये सायंप्रातर्दोहा मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तू'ष्णीका इति शालीकिर''न्यो ह स्माहौपमन्यवो यत्प्राक्सोमेज्यायै चातुर्मासिकानि पयाꣳसि तूष्णीकानि स्युरथोर्ध्वꣳ[2] सोमेज्यायै मन्त्राल्लभेरन्नित्य''न्यो[3] ह स्माहाश्मीगविः पञ्चैवैतानि पयाꣳसि मन्त्रवन्ति भवन्ति[4] दर्शपूर्णमासयोर्मैत्रावरुण्यामिचायां दाक्षायणयज्ञे कौण्डपायिन्ये सौत्रामण्यामिति ' ॥

वैश्वानरपार्जन्ययोः[5] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याह इति शालीकिः ' ॥

---

१ Om H Be

२ Thus H Ben Be G (pr m) U DC Keś , स्युरत ऊर्ध्वं Bu , अथ effaced in G

३ Thus Bu , मंचां G , मंचा the other MSS

४ भवंतीति Bu Be G (sec m)

५ Thus U (sec m) , °पार्जन्यायाः the other MSS.

I. 128. 7 प्रसूमय[1] प्रस्तरमिति[1] ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ सर्वमेवैतद्बर्हिः प्रसूमयं स्यादिति शालीकिः।॥

I. 128 12 पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः।॥

I 131 5 प्रयाजानामनुमन्त्रण इति ॥ चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य[2] पञ्चमेनेतराननुसमियादिति[3] बौधायनश्चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य सर्वेषां पारे पञ्चमेनानुमन्त्रयेतेति[4] शालीकिः।॥

एककपालानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिः।॥

एककपालानामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनश्चातुर्मास्यिकानामेव नावद्येदथेतरेषामवद्येदित्यथो ह स्माह शालीकिस्तन्त्रहराणामेवावद्येदथेतरेषां[5] नावद्येदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एव वैश्वदेवपदृषि तस्य नावद्येदथेतरेषामवद्येदिति।॥

---

१ ॰मय॰ प्रस्तर इति MSS. exc Bu U (pr m) and the vivarana, the accusative as XXIII. 18 : माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति।

२ Thus Be, चतुर्भिश्चतुरो G (sec m), चतुरश्चतुर्भिश्चतुरो G (pr m) चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्भिरन् D, चतुर्भिश्चतुर्भिरन्॰ Ben C

३ ॰नुसमीयादिति Bu G (sec. m), समीयादिति (without अनु) Ben HDC, पंचमीयदिति Be

४ ॰मंत्रयेदिति MSS

५ ॰हराणामेवा॰ Be U (sec m), ॰हराणमेवा॰ Ben, ॰हरणानामेव G (sec m), ॰हरेणमेवा॰ Bu, ॰करणमेवा॰ HU (pr m), ॰हरणमेवा॰ C (pr m.), ॰हराणमेवा॰ C (sec. m.).

एककपालानामभिहोम इति ॥ यः स्रुचि सꣳस्रावः स्यात्तेनाभिजुहुयादिति बौधायनश्चतुर्भिश्चतुर्भिर्कृतुनामभिरेकैकमिति शालीकिः ॥ १ ॥

एककपालानामाश्रयस्यानुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो नानुसꣳहरेदिति शालीकिः ॥

4. वाजिनस्य चर्याया इति ॥ उपाꣳशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

6 वाजिनस्य भक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे[1] भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदिति ॥

7. निवर्तन इति ॥ निवर्तनेनोपवाय्योभयं[2] केशश्मश्रु वापयीतेति बौधायनो निवर्तनेनोपवाय्य[2] श्मश्रूण्येव वापयीत न केशानिति शालीकिर्निवर्तनेनोपवाय्य[2] नैव श्मश्रूणि वापयीत न केशानित्यौपमन्यवः ॥

6. वरुणप्रघासेषु दक्षिणस्य विहारस्य पात्राणां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सौवर्णानि वा राजतानि वा स्युरिति शालीकिः शमीमयानीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ °भक्षणेनै° Bu G and U (sec m), °भक्षेणै° DHC Ben Be G and U (pr m)

२ Uncertain reading, °नोपवाय्य each time H Ben Be UDG (pr m) C, °नोवाय्य G (sec. m), thus also (besides °नोपाव) Bu, the vivarana seems to have read also °नो वाय्य., it runs निवर्त(ने)नो वाय्य. चेण्णा शलल्या विभज्य उपब्द. क (read च ?) शब्दस्यार्थे।

I, स्तम्बयजुषोर्हरण इति ॥ व्यतिचारᳬ स्तम्बयजुषी हरेया-
तामिति[१] बौधायनः ॥ सहेति शालीकिः । ॥

I आज्यस्यावेक्षण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकायै दक्षिणत
11 I उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति बौधायनो ॥ वेदिमधा-
वुपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति शालीकिर्मध्यत[२] इत्यौ-
. 1 पमन्यवः । ॥

I 133 8 ऐषीकᳬ शूर्पमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दर्भमयं वा
कुशमयं वेति शालीकिः ॥ प्रत्यक्षमित्यौपमन्यवः । ॥

. 1 I. 137. 12. शूर्पस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो ॥
नानुप्रहरेदिति शालीकिरद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जीतेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 138 8. आमिक्षयोरवदान इति ॥ सूत्रᳬ शालीकेरन्नो ह स्माह
1 बौधायन आमिक्षयोरवदाय मेषीमवदध्यान्न[३] शमीपर्णकरी-
रसक्तूनामवद्येद् घासोक्ता ह्येते भवन्तीत्युक्तमेनावदानेन सर्वं
विश्वलोपᳬ[४] समवदध्यादित्यौपमन्यवः[४] । ॥ २ ॥

1 I. 138 4 (?) मारुत्यै चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाग्नौ
मारुत्या चरेदिति शालीकिः । ॥

1 I

---

१ Thus (and cp XXV 1 s f) Bu Ben HGU, हरियामिति DC, हरेतामिति Be

२ मध्य Bu G (sec m).

३ Thus H Ben DC, मेषसुपद० Bu, मेषानुपद० Be G and U (sec m)

४ Thus Bu Be U (sec m), ०लोपमवदध्या० H Ben G, ०लोपमवद्या० D, ०लोपमवध्या० C.

मारुत्ये केचणस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुभो ह स्माहौपमन्यवस्तुषेषु निष्कासेन चावभृथमवेयादिति ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[1] ॥

आख्यातमाप्लवनम्[1] ॥

आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

आनीकवतस्य निर्वपण इति ॥ पाणिसंमर्शेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षेतेत्याचार्ययोर्मुष्टिमेव गृहीत्वास्त्वित्यौपमन्यवः ॥ साकꣳ रश्मिभिः प्रचरेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ एष एवापि सांतपनस्य प्रदेश एष कौडिनस्य ॥

गृहमेधीयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति[2] बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

गृहमेधीयस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति[3] बौधायनोऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ॥

---

१ Of these two dvaidhas the first seems to refer to Vol I 261. 17, the second according to the vivarana, to III 67 16 आप्लावनं स्नानम्। उभयत्र द्वैधं समिधां करणे न व्याख्यातं सर्वं वा एकोऽग्न्यजमानौ वेति न व्यदिशदाख्यातमिति विकल्पेनैव यथासंख्यं न तत्रावधि वचनमनर्थकं स्यात्।

२ मन्त्रवत्स्यादिति DC, मन्त्रवस्यादिति H

३ मन्त्रवदिति G (sec. m.).

I 141. 20. गृहमेधीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

शाकलानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 141. 22 गृहमेधीयस्यासादन इति ॥ दात[1] एव बर्हिष्यासादयेदिति बौधायनो ये ऽन्ये ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्तम्बेष्विति शालीकिः ॥

I 142 1 गृहमेधीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥

I 142 5. प्रतिवेशस्य श्रपण इति ॥ अन्वाहार्यपचने श्रपयेदिति बौधायनो ग्रामाग्नाविति शालीकिः ॥

I 142 10. पूर्णदर्व्यस्य[2] होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्याहृतीरुक्त्वा ब्रह्मणो हिंकारे[3] जुहुयादिति गौतमः ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

I. 143 19. महापितृयज्ञस्य बर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनस्तत्र नास्ति प्रत्यभिमर्शन इति सातिशेषं[4] भव-

---

१ दात Ben H (as partic from द्यति), अप Be, C D om दात एव, विशय G and U (sec m), thus (var विषय) the vivarana

२ °दर्व्यस्य Bu, the vivarana, °दव्यस्य H Ben Be G U D C.

३ °कारेण H G D C U (pr. m.), °कारेणाभिजु° U (sec. m.).

४ Thus H Ben G U D C, Be defect, सशेषं Bu.

तीति शालीकिस्तत्र सिद्धः प्रत्यभिमर्शन इति " निर्मूल-
लूनमेवैतल्लुनुयादित्यौपमन्यवः[१] ' ॥

16. अथैतदभिवान्यायै दुग्धमर्धपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायन-
स्याथ यदि कनीयः स्यादद्भिरभ्युन्नयेति[२] शालीकिः ' ॥

9 तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोद्यच्छन्ते यवा-
निति ॥ सूत्रम् शालीकेर्" वो ह स्माह बौधायन आवपन-
प्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[३]
स्यादिति ' ॥

1. आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनो " ऽग्रेणातिहृायेति शालीकिर्"ग्रेण वा जघ-
नेन वेत्यौपमन्यवः ' ॥

2. वेद्यै करण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे[४] पूर्वे
ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायनो " ऽन्तरेवेतां दिशमिति
शालीकिर्"न्वाहार्यपचनमेवाभित इत्यौपमन्यवः ' ॥

3. अन्वाहार्यपचनस्योपसमिन्धन इति ॥ स्वे स्थान उपसमि-
न्धीरन्निति बौधायन " इध्ममेवातिप्रणयेयुरिति शालीकिः ' ॥

---

१ लुनुया० Be G and U (sec m), लुनीया० Ben H Bu C D G and U (pr m).

२ Thus G U D H C, without अभि Be, ०भ्युन्नयेवेति Ben Bu

३ ०ष्कृत् स्यादिति G U C D H Ben, ष्कृत स्यादिति Be, ०ष्कृतं स्यादिति Bu, cp XXI 16, XXII 11.

४ दक्षिणे Bu G, दक्षिण Ben Be U D C.

I 145 12. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः षड्गृहीतान्येवेति शालीकिः ॥

प्रस्तरस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ ग्रहणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति बौधायनः संभरणं[1] चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति शालीकिर्यथावन्न्यसनमेव[2] तूष्णीकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I 145.15 त्रिरपसलैः परिस्तृणन्पर्येतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथोत्पन्नेनैव संस्तृणीयादिति शालीकिः ॥

वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥ ४ ॥

I. 145 17. परिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः सर्वान्परिधीन्परिदध्यात्पितृकर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपनिरुध्यादिति[3] ॥

I 146 2. हविषामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाहृतमेव[4] हवींष्युद्वासयेदिति शालीकिः ॥

हविषां संचरो[5] ऽध्वर्योश्चेति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन उत्तरेणेति शालीकिः ॥

---

१ संहरणं Bu

२ Thus G (sec. m.), यावन्न्यसन॰ the other MSS

३ Thus all exc. Bu (दक्षिणश्चोत्तरमु॰).

४ Thus G and U (sec. m.), D, यथाहृत॰ the other MSS

५ संचरो all the MSS. exc. Be (संचरे), the vivaraṇa has also the nominative.

विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो विपरिहरन्ति हवींषीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र हवींषि विपरिहरेयातामिति[१] शालीकिर्नात्र हवींषि विपरिहरेयातामध्वर्युश्चैवाग्नीध्रश्च[१] विपरिक्रामेतामित्यौपमन्यवः[२] । ॥

आश्रावण इति ॥ ओ स्वधेति बौधायन ॥ आ स्वधेति शालीकिः । स्वधेत्यौपमन्यवः । ॥

प्रवर इति ॥ सूत्रमाचार्यैर्विद्वांसस्त्विकिल्विन्नित्यौपमन्यवः । ॥

आख्यातं पिण्डानां दानम् ॥

आख्यातमाञ्जनाभ्यञ्जनयोः ॥

आख्यातं पिण्डानामनुप्रहरणम् ॥

त्रैयम्बकाणां मन्त्र मन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायन ॥ स्तूष्णीका इति शालीकिर॥ प्येनानेककपाल एव अपयेदित्यौपमन्यवः ॥

१५ एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ॥ ग्रामाग्नेरिति शालीकिः । ॥

एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभय[३] एष[३] मन्त्रो भवत्याध्वर्यवश्च याजमानश्चेति ॥ याजमान एवेति शालीकिः । ॥

---

१ Thus all, read probably विपरिहरेतामिति ।

२ Thus Be, ॰क्रामेयाताम् मि॰ the other MSS

३ Thus G D C H Be U (pr m.), उभयस्य एव U (sec. m.), उभयस्य च एव Bo, उभयेव Bp.

I. 152 5 दैयम्बकाणामुत्खेदन[1] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्ह्वो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाभ्यतिषजन्परीत्य[2] त्रिरुत्खिदेद्भगाय त्वा भगाय[3] त्वेति ॥ ५ ॥

I. 152 10. अथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्ह्वो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेणावपेत्तूष्णीं पत्न्यै च[4] भगकामायै चेति ॥

I. 153. 1. अथैनान्मूत ओप्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां विग्रथ्य शुष्के वा स्थाणौ विशाखायां[5] वा बध्नातीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 153 5. उद्गात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

I. 153 20 शुनासीरीयपक्ष[6] इज्याया[6] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्ह्वो ह स्माह बौधायनो य एवात ऊर्ध्वमापूर्यमाणपक्ष आगच्छे-

---

१ ०मुत्खिदन G (sec m) Be and the vivarana, ०मुत्खिदमन Bu

२ Thus G and U (sec m) and the vivarana (अभ्यातिषजन्परीत्य उत्खिदन्), ०स्त्रिरेवाभ्यतिष० the other MSS

३ Thus Be G and U (sec m), भगेन Ben H D C G and U (pr. m)

४ चे (sic) Be, all the other MSS om the word.

५ Thus Ben H U D C, विशाखा Be Bu G (sec m)

६ ०पक्ष इज्याया Ben C, पक्षा इज्याया U D, पुत्रा इत्याज्याया H, पक्षेऽज्याया Be G (sec. m.) and the vivarana.

त्तस्मिञ्छुनासीरीयपरुषा यजेत । त्रयोदशस्यैवैतन्मासस्यापौज्यार्थं[1] दृष्टं भवतीति । ॥

वेद्ये करण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकी स्यादिति बौधायनः । पाशुबन्धिकीति शालीकिः । ॥

दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेः ॥ त्रो ह स्माह बौधायनो हिरण्यं वैश्वानरे दद्याद्धेनुं पार्जन्ये द्वादश वैश्वदेवे द्वादश वरुणप्रघासहविःषु तिस्र आनीकवते तिस्रः सांतपने चतस्रो गृहमेधीय ऋषभं पूर्णदर्व्यं[2] तिस्रः क्रैडिने द्वादश महाहविःषु तिस्र आदित्ये द्वादश शुनासीरीयहविःष्वित्य ॥ त्रो ह स्माहौपमन्यवश्चतःषष्टिश्चातुर्मास्यदक्षिणाः समाम्नाता भवन्ति । तास्वेनाधिगच्छेद्यासांꣳस्वेतावन्ति मन्थान्वौदनान्वैतावतो[3] दद्यात्स्वेनो हैवैतं काममवाप्नोतीति[4] । ॥

चातुर्मास्यानामन्त इति ॥ सोमान्तानि स्युरिति बौधायनः ॥ पश्वन्तानीति शालीकिः ॥ सवनेष्ट्या यजेतेत्यौपमन्यवः । ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ त्रयोदशस्यैवैतन्मा० Be H G U (pr m), त्रयोदशस्य स्यैवैतन्मा० U (sec m), त्रयोदशास्य -- यैतान्मा० Bu, त्र ोदशस्य वैतन्म ० Ben C U — ०पौज्यार्थे Ben G U D C, ०तौज्यार्थे Be, ०भोज्यार्थे Bu, ०पौच्यार्थे H

२ Thus G, ०दर्वे the other MSS

३ Thus G U D C and Keś, मथान्वो ःनान्वन वतो Ben, मत्य न्वोदना- न्वैतावतो Bu, मथान्योदनान्येतावतो H, मथ न्वत वतो Be (cp Vol. I. 44. 15).

४ इति is not found in my copies.

I 156 1 अथातो ऽग्निष्टोमं व्याख्यास्यामः ॥ स ह स्माह बौधायनो नादृष्ट्वा राजानं चर्त्विजश्च[१] दीक्षयेदिति ॥ नो ह स्माह शालीकिर्यदि दीक्षा दीर्घाः स्युराश्वासिका[२] आहर्तारस्तथेङ्गीयः[३] कामं दीक्षयेदिति ॥

I 167 2 शालाया[४] अध्यवसान[४] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मध्यंदिने शालामध्यवस्येदापः पूर्वा गच्छेयुरन्वग्यजमानो राजा चारणिभ्यां चेत्यनो ह स्माह शालीकिः कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वा शालामध्यवस्येत्प्रागेवास्तमयाद्दीक्षणीयाः संतिष्ठापयिषेदिति[५] ॥

I 156. 16. अग्नीनाः हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ॥

---

१ ॰स्चेति H Be Bu

२ Uncertain, ॰राश्वसिका आह॰ H G (pr m) C, the vivarana (one copy), राश्वासिका U, ॰राश्वासिकामाह॰ Be, ॰राश्वासिकाहर्षतार॰ D, ॰रावासिवा आह॰ Bu, ॰राश्वासितार आह G (sec m) and the vivarana (another copy) The vivarana periphrases आश्वासिका (or आश्वासितारः) by प्रत्येतार॰ (one copy), प्रत्यथौतारः (var प्रत्य ध यि) त र Read perhaps आश्वासकामा आहर्तारः sc सोम्य)

३ ॰गीयाः G (sec m) The vivarana ॰ङ्गीयप्रयाश्बन्दन लंजो लक्ष्यन्ते ... अन्य आह उङ्गीथ उद्गात रो गृह्यन्ते।

४ Thus Be H G U D C, in Bu these words are missing, शालाया मध्य॰ the vivarana

५ Thus G Be U, संतिष्ठाप्यायेषे॰ Bu; सनि॰ H; C D corrupt

सप्तहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ षड्ढोतारꣳ हुत्वा सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः । ॥

यूपाकृत्ये हवन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

वाससामुपकल्पन इति ॥ अष्टाविति बौधायनः ॥ सप्तेति शालीकिः । ॥

कृष्णाजिनानामुपकल्पन इति ॥ पञ्चेति[1] बौधायनः ॥ षडिति[1] शालीकिः । ॥

कृष्णविषाणाया उपकल्पन इति ॥ त्रिवलिरिति बौधायनः ॥ पञ्चवलिरिति शालीकिः ॥ सकलैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः । ॥

व्रतप्रदान इति ॥ कꣳस इति बौधायनस्य ॥ मस इति शालीकिः । ॥

प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो न प्रथमसोमे प्रवृञ्ज्यादुपनामुको हैनमुत्तरो यज्ञो भवतीति ॥ न प्रवर्ग्यं गच्छेच्चनेति शालीकिः । ॥ ७ ॥

तीर्थगमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिणमावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेद्यामुतो ऽपसलैरावर्ततेत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिरपसलैरावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेद्यामुतः प्रदक्षिणमावर्ततेति । ॥

---

१ In G पञ्च obtains (see m.) the place of षड् ।

I 157 7 अथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमद्भिरुनत्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभयमेवाप्यस्य मन्त्रेण कुर्यादिति शालीकिः ॥

I 158 1. अभ्यञ्जन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो महीनां पयो ऽसीत्यादाय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीत्यभ्यञ्जीतेति ॥

I 158 4. आञ्जन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो वृत्रस्य कनीनिकासीत्यादाय चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहीत्याञ्जीतेति[१] ॥

I 158 5 त्रिरनिधाव द्विरुत्तरमप्यु पञ्च कृत्व आङ्क्त इति ब्राह्मणं पञ्च कृत्व एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमिति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I 158 7 पवन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीन्सप्तवर्गान्कृत्वा तेषामेकेन प्राणदेशे पवयेदथेतरेण नाभिदेशे ऽथेतरेण गुल्फदेशे ऽथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदक्षुत्क्षिदेदित्यन्यो[२] ह स्माह शालीकिर्द्वाभ्यां पवयति त्रिभिः पवयतीत्येतैरेनमेकविंशत्यावघ्राहशः[३] पवयित्वाथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदक्षुत्क्षिदेदित्यन्यो ह

---

१ Thus Keś only, पाहीत्यंक्त इति G U, ॰त्यांक्त इति D C, the other MSS corrupt. An optative is required.

२ Instead of उत्क्षिदेत्, the reading of Be (and once उत्क्षिते॰ Bu), here and infra, the MSS have उत्क्षिपेत् ।

३ Uncertain, G (sec. m) as given in the text, पवयतीत्येषमेक त्रिंशत्या॰ Bu, पवयतीत्युत्तरैरेवमेकविंशत्या॰ U; पवयतीत्युत्तरैरेकमेषविंशत्या॰ H, पवयतीत्युत्तरैकविंशत्या॰ C D, Be wholly corrupt.

स्माहौपमन्यवः समस्तैरेवैन [1]प्रादेशे पवयेच्चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति । देवतायां देवतायामतिवाच्याद्भिरभ्युक्ष्योदश्रुत्विदेदिति[2] । ॥

अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपात्येति ॥ दक्षिण[3] इति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

अथैनमग्रेणाहवनीयं पर्याणयेति ॥ जघनेनेति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥त्रो ह स्माह बौधायनः शुचिमेवैनां पवयित्वा सर्वयर्चोदानीय जघनेन गार्हपत्यमुपवेशयेदिति । ॥

पत्न्या दीक्षण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥त्रो ह स्माहौपमन्यवः प्रायणीये हविष्कृदन्ते पत्नीं दीक्षयेदिति । ॥

न यजमानं व्रतमुपनयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥त्रो ह स्माह बौधायनः सौमिके तन्त्रे पौरोडाशिकं याजमानमभ्यावर्तेतान्यत्र यज्ञस्य पुनरालम्भादिति । ॥

न पत्नीꣳ सनह्यतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥त्रो ह स्माह बौधायनो दीक्षणीयायामेनाꣳ संनह्य सꣳस्थितायां विमु-

१ Thus Be, एव not found in G (pr. m.) Bu H U D C, एनं not in G (sec. m.)

२ देवतायां once in Bu D H C

३ °क्षिणत Bu and one copy of the vivarana

I च्याध्वरिकेण सह याजमानेन[1] तन्त्वेतन्त्वे वात[2] ऊर्ध्वं पौरो-
डाशिकेन कर्मणाभिसन्नुयादिति । ॥

I 159 15 ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभा-
I वेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्य॥ध्वर्युरेव ध्रुवामा-
प्याय्य दीक्षाहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I 159 16 दीक्षाहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चतुर्थ्या[3]
पञ्चमीमनुद्रुत्य जुहुयादिति शालीकिर्॥चो ह स्माहौपमन्यव
आकूत्यै प्रयुज इति तिस्रो ऽनन्तरा हुत्वा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नय
इत्युपातीत्यापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्येता जुहुयाद्यथौ-
द्ग्रहणमिति । ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥

I 160 10 कृष्णाजिनयोरिति ॥ द्वाभ्याꣳ समुब्जिताभ्यां[4] दीक्षये-
दिति बौधायनो । ऽथ[5] यद्यन्यतरत्स्याद्दक्षिणमौर्मं प्रतिषीव्ये-
दित्ये॥कमेव[6] कृष्णाजिनꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

I. 160 11 शुक्लकृष्णयोः संमर्शन इति ॥ शुक्ले ऽङ्गुष्ठो भवति
कृष्णे ऽङ्गुलिरित्येवꣳ शुक्लकृष्णे संमृशेदिति बौधायनः ॥

१ याजमा॰ G and U (sec m) and the vivarana, यजमा॰ the other MSS

२ वात G (sec m) U Be, the vivarana

३ चतुर्थ्या G (sec m) D

४ Thus G (sec m) only, समुच्छिताभ्यां the other MSS

५ Effaced in G

६ इति before एकमेव found in G only (sec. m)

Manutikā Saṅgraha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1	14
Mārkaṇdeya Purāṇa (English) Fasc 1-9 @ 1/- each	9	0
Mugdhabodha Vyakarana, Vol I, Fasc 1-7, @ /10/ each	4	6
Nirukta, (2nd edition) Vol. I, Fasc 1-2, @ Rs 1-4	2	8
Nityācarapaddhati, Fasc 1-7 @ /10/ each	4	6
Nityācārapradīpa, Vol I, Fasc 1-8, Vol. II, Fasc 1-4 @ /10/ each ...	7	8
Nyāyabindutīkā, Fasc 1 @ /10/ each	0	10
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc 1-4 @ /10/ each ..	2	8
Nyayasarah	2	0
Padumāwati, Fasc 1-6 @ 2/ each	12	0
Prākrita Paingalam, Fasc 1-7 @ /10/ each	4	6
*Parāçara Smrti, Vol. I, Fasc 2-8, Vol II, Fasc. 1-6, Vol. III, Fasc. 1-6 @ /10/ each	11	14
Parāçara, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
Pariksamukha Sutram	1	0
Prabandhacintāmani (English) Fasc 1-3 @ 1/4/ each ..	3	12
Rasarnavam, Fasc 1-3	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc 1	0	10
Sadukti-karna-mriti, Fasc 1-2, @ /10/ each	1	4
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ /10/ each	1	4
Samaraicca Kaha Fasc 1-7, @ /10/ each	4	6
Sānkhya Sūtra Vṛtti, Fasc 1-4 @ /10/ each	2	8
Ditto (English) Fasc 1-3 @ 1/- each	3	0
Six Buddhist Nyaya Tracts	0	10
Siva Parinahya		
Smriti Prakasha, Fasc. 1	0	10
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc 1-6 @ /10/ each ...	3	12
Sri Surisarvasvam, Fasc 1-2, @ /10/ each	1	4
Suçruta Samhitā, (Eng) Fasc 1 @ 1/- each	1	0
Suddhi Kaumudī, Fasc 1-4 @ /10/ each	2	8
Sundaranandam Kavyam	1	0
Suryya Siddhanta, Fasc 1-2 @ 1-4 each	2	8
Syainika Sastra	1	0
Tantra Vārtika (English) Fasc 1-14 @ /1/4	17	8
*Tattva Cintāmani, Vol I, Fasc 1-9, Vol II, Fasc 2 10, Vol III, Fasc 1-2, Vol IV, Fasc 1, Vol V, Fasc 1 5, Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /10/ each	23	12
Tattva Cintamani Didhiti Vivriti, Vol I, Fasc. 1-8; Vol II, Fasc. 1-3, Vol III, Fasc 1, @ /10/ each	7	8
Tattva Cintamani Didhiti Prakas, Fasc 1-6 @ /10/ each	3	12
Tirthacintamoni, Fasc 1-4, @ /10/ each	2	8
Trikānda-Mandanam, Fasc 1-3 @ /10/	1	14
Tul'si Satsai, Fasc 1-5 @ /10/	3	2
*Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc 1-2, 5-13 @ /10/ each ...	6	14
Uvāsagadasāo, (Text and English) Fasc 1-6 @ 1/-	6	0
Vallāla Carita, Fasc 1 @ /10/	0	10
Varṣa KriyāKaumudī, Fasc 1-6 @ /10/	3	12
Vidhāna Pārijāta, Fasc 1-8, Vol II, Fasc 1 @ /10/	5	10
Ditto Vol. II, Fasc 2 6 @ 1/4/	6	4
Vishahitam, Fasc 1	0	10
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ /10/ each	4	6
Vrhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/	3	12
Yogaśāstra, Fasc 1-3	3	12

Tibetan Series.

Amarakosah	2	0
Amartika Kamdhenuh	1	0
Bauddhastotrasangraha, Vol. I	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc 1-4, @ 1/- each ...	4	0
Nyayabindu of Dharmakirti, Fasc 1-2	2	0
Pag-Sam S'hi Tin, Fasc 1 4 @ 1/- each	4	0
Rtogs brjod dpag hkhri S'iñ (Tib & Sans Avadāna Kalpalatā) Vol I, Fasc 1-11, Vol II, Fasc 1-11 @ 1/- each	22	0
Sher-Phyin, Vol I, Fasc 1-5; Vol. II, Fasc 1-3, Vol III, Fasc. 1-6 @ 1/ each	14	0
Timed-Kun-Din	1	0

Arabic and Persian Series.

Amal-i-Salih, or Shah Jahan Namah	2	0
Al-Muqaddasi (English) Vol I, Fasc. 1-4 @ 1/-	4	0
Āin-i-Akbarī, Fasc, 1-22 @ 1/8/ each	33	0
Ditto (English) Vol II Fasc 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5, Index to Vol II, @ 2/- each	22	0
Akbarnāmah, with Index, Fasc 1-37 @ 1/8/ each		

Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2 @ 1/- each ...	2	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts Fasc. 1-3 @ 1/- each	3	0
Faras Nama, of Hashimi	1	0
Ditto of Zabardast Khan	1	0
Farhang-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each ...	21	0
Fihrist i-Tusi, or Tūsy's list of Shy'ah Books, Fasc 1 4 @ 1/- each	4	0
Gulriz	2	0
Hadiqatu'L, Haqiqat, (Text & Eng.)	3	8
History of Gujarat	1	0
Haft Asman, History of the Persian Masnawi, Fasc 1 @ /12/ each ...	0	12
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each ...	7	8
Iqālnamah-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1	14
Isābah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	51	0
Kashf al-Hujub wal Astār	2	0
List of Arabic and Persian MSS 1903-1907 and 1908-1910, @ 1/- each	2	0
Ma'āsir i-Rahimi, Part I, Fasc. 1-4 @ 2 each	8	0
Maāsir-ul-Umarā, Vol I, Fasc. 1-9, Vol II, Fasc 1-9, Vol III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc 10-11, Index to Vol II, Fasc 10-12, Index to Vol III, Fasc 11-12 @ /1/ each ..	35	0
Ditto (Eng) Vol I, Fasc 1-6, @ 1/4/ each ...	7	8
Memoirs of Tahmasp	1	0
Marhamu 'L-Ilali 'L-Mu'Dila, Fasc 1-3	3	0
Muntakhabu-t-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ 10/ each	9	6
Ditto (English), Vol I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes, Vol III, Fasc. 2 @ 1/- each	17	0
Muntakhabu-l-Lubāb, Fasc 1-19 @ /10/ each...	11	14
Ditto Part 3, Fasc 1-4 @ 1/- each	4	0
Persian and Turki Divans of Bayran Khan, Khan Khanan ...	1	0
Qawaninu 's Sayyad of Khuda Yar Khan 'Abbasi, edited in the original Persian with English notes	5	0
Riyāzu-s-Salātin, Fasc 1-5 @ /10/ each	3	2
Riyāzu s-Salātin, (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	5	0
Shah Alam Nama, Fasc 1-2	2	0
Tadhkira-i-Khushnavisan	1	0
Tabaquat-i-Nasiri (English), Fasc 1-14 and Index @ 1/- each ..	15	0
Tārikh-i-Firūz Shahi of Ziyau-d-dīn Barni, Fasc 1-7 @ /10/ each ..	4	6
Tārikh-i-Firūzshahi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc 1-6 @ /10/ each ...	3	12
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc 1 2 @ 1/8/ each ...	3	0
The Mabani 'L Lughat A Grammar of the Turki Language in Persian	1	8
Tuzuk-i-Jahangiri (Eng) Fasc 1 @ 1/-	1	0
Wis o Rāmin, Fasc 1 5 @ /10/ each	3	2
Zafarnāmah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol II, Fasc 1-8 @ /10/ each ...	10	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vol XX @ 10/- each	10	0
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1875 to 1899 (1900 to 1904 are out of stock) @ /8/ per No		
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No to Non-Members.		
N.B.—*The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each year.*		
4. Journal and Proceedings, N.S., (Nos 1-4 of 1905 are out of stock), 1905—1912 @ 1-8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.		
5. Memoirs, Vol. I (21), Vol II (11), Vol. III (6), Vol IV (1). Price varies from number to number Discount of 25% to Members.		
6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883	3	0
7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, 1910 ..	3	0
8. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each ...	18	0
9. Kaçmīraçabdāmrta, Parts I and II @ 1/8/	3	0
10. Persian Translation of Haji Baba of Ispahan, by Haji Shaikh Ahmad-i-Kirmasi, and edited with notes	10	0

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer Asiatic Society," only.

1-1-14.

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL

NEW SERIES, No 1415.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE

EDITED BY

DR. W. CALAND OF UTRECHT.

VOL III. FASCICULUS II

CALCUTTA

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.

1917

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agent—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs	As
Açvavaidyaka, Fasc 1–5 @ -/10/- each	3	2
Advaita Brahma Siddhi (Text), Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Advaitachintā Kaustubha, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Agni Purana (Text), Fasc 1–14 @ -/10/- each	8	12
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each	1	14
Aitarēya Brāhmana, Vol I, Fasc 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5, Vol III, Fasc 1–5, Vol IV, Fasc 1–8 @ -/1 /- each	14	6
Aitareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc 1–2	4	0
*Anu Bhasyam (Text), Fasc 2–5 @ -/10/- each	2	8
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc 1 @ 1/-	1	0
Astasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	2
Ātmatattvaviveka, Fasc 1–2	1	4
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol I, Fasc 1–11, Vol. II, Fasc 1–11 @ 1/- each	22	0
Bālam Bhattī, Vol I, Fasc 1–2, Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each	1	14
Bardic and Historical Survey of Rajputana. (A Descriptive Catalogue of Bardic and Historical Manuscripts. Sec I, Prose Chronicles, Part I)	1	0
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc 1–3, Vol II, Fasc 1–5, Vol. III, Fasc 1 @ -/10/- each	5	10
Bhamati (Text), Fasc. 1–8 @ - 10/- each	5	0
Bhasavrititty	0	10
Bhātta Dīpikā, Vol I, Fasc 1–6; Vol. II, Fasc 1–2 @ -/10/- each	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -10- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Bṛhaddevatā, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Bṛhaddharma Purāna, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
Çatadūsanī, Fasc 1–2 @ -/10/- each	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS, Fasc. 1–4 @ 2/- each	8	0
*Çatapatha Brāhmana, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc 1–7, Vol V, Fasc 1–5 @ -/10/- each	14	6
Ditto Vol VI, Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	2
Ditto Vol VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol IX, Fasc 1–2	1	4
Çatasahasrikā prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmani, Vol. II, Fasc 1–25; Vol III, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc 1–10; Vol IV, Fasc 1–6 @ -/10/- each	36	14
Ditto Vol. IV, Fasc 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	1	14
*Chandah Sutra (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
Çlokavartika (English), Fasc. 1–7 @ 1 4/- each	8	12
*Çranta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 2–17 @ -/10/- each	10	0
*Çranta Sutra of Çānkhāyana, Vol. I, Fasc. 1–7, Vol. II, Fasc. 1–4; Vol. III, Fasc. 1–4; Vol. IV, Fasc. 1 @ -/10/- each	10	0
Çri Bhashyam (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14

प्रथमेनैवैतꣳ[१]संधिꣳ संमृशेदिति शालीकिर्'' एनमेकाङ्गुल्यैव संमृशेदित्यौपमन्यवः ' ॥

3 कृष्णाजिनस्याभिसर्पण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्'' यो ह स्माह बौधायनः पूर्वं वोत्तरं वार्धर्चं विगृह्णीयात्'तृतीयेन मध्यदेशं गच्छेदिति ' ॥

7, 5 आख्यातं ग्रन्थिकरणम् ' ॥

2 अथास्य प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' वाससैव संप्रच्छन्नः स्यादिति शालीकिः ' ॥

4 कृष्णविषाणायाः प्रदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्'' यो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण कृष्णविषाणां प्रयच्छेत्तू'ष्णीं वेद्यन्तमुद्धन्यात्तू'ष्णीं केशान्तमुपस्पृशेदिति ' ॥

9 दण्डस्य प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्'' यो ह स्माहौपमन्यवः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण दण्डं प्रयच्छेदुपस्था देवः वनस्पतिरूर्ध्वो[२] मा पाह्योदृच इति[३] ' ॥

1. अथैनं यज्ञस्यान्वारम्भं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्'' यो ह स्माह बौधायनो महिकरणाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति

---

१ Thus corrected in accordance with the vivarana, which runs प्रथमेन (*sic*) हस्ततलेन, प्रथमेनेवैतं G (sec m), प्रथमेनैवैत Bu, प्रथमेनैवैत UHDC

२ Thus Be, before ऊर्ध्वो H ins इति, D U G C abbreviate the mantra, giving only the first and the last words

३ Thus Be, C D U G H Bu add यजमानः प्रतितिष्ठति, apparently a reminiscence of the text proper (Vol I, 161, 12)

स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति । ॥

I 161 13 मुष्टिकरण इति ॥ वाचोयमसंयुक्तं[1] मुष्टिकरणꣳ स्यादिति बौधायन ॥ आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः । ॥

I 161 14 आवेदन इति ॥ यथावर्णमावेदयेदिति बौधायनो ॥ ऽदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I. 162 14 व्रतदोहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरदारिकमेव[2] यजमानव्रतꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥ ६ ॥

I 163 8 यजुषोरनुषङ्ग इति ॥ आ कृष्णाजिनप्राशनादनुषञ्जेतामिति[3] बौधायन ॥ आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिर्॥ दक्षिणानयनादित्यौपमन्यवः[4] । ॥

I 163 11 संवेशनयजुषीति[5] ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो ऽग्ने त्वꣳ सु जागृहीत्येव संविशेद्भूतयिष्यन्नप आचामेद्दैवीं धियं मनामह इति । ॥

I 164 12 अथ सनीहाराग्रहिणोतीति[6] ॥ अन्यत्रोग्रशूद्रयोरिति

---

१ Thus G (sec m) and the vivarana, वाचोयमसं॰ Be H U G (pr m.), वाचंयमसं॰ D C; वाचोयम्यंसं॰ Bu

२ ॰पराद्वा U D H Be C, cp. XXI 19 init

३ ॰षजेतामिति H Bu G U D C, ॰षजेदिति Be

४ Thus Be, the vivarana and Keś, दक्षिणादानादि॰ H Bu G (sec m) U D C, दक्षिणावदनादि॰ G (pr m).

५ यजुषोरिति H, यजुषी इति U D C

६ सनी॰ Be, सनि॰ Bu G, संनि॰ D U C, सन्न॰ H.

बौधायनो ॥ ऽन्यत्रोग्नेरिति[1] शालीकिः । सर्वान्यङ्गसिद्धय इत्यौपमन्यवः । ॥

संवेशनयजुःप्रबुद्धयजुःप्रयाणयजुःपर्याणयजुरिति[2] ॥ अनुषङ्गीण्येतानि[3] भवन्तीति बौधायनः ॥ सकृत्कृतान्येवैतान्यह्ने[4] वा रात्र्यै वा स्युरिति शालीकिः । ॥

दक्षिणानां प्रतिग्रह[5] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्पुनरप्यागतं[6] मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिर्यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्प्रतिगृहीतमेव तस्य स्याद।गन्त्वेवास्यात[7] ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादिति । ॥

अविज्ञातायै दान[8] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ न्यत्रानग्नेरिति U D C H, on the instrumental cp Speyer Sanskrit Syntax § 107

२ °पर्याण° instead of °परियाण° all

३ Thus Bu U G (sec m) and the vivarana, अनुषंगीद्वेयतानि H G (pr m), अनुषगाण्येतानि Be, D C corrupt

४ सकृत् twice U Be

५ प्रतिग्रह G and U (sec m) and the vivarana, °ग्रहण G (pr m) U (sec. m) and the other MSS

६ Thus H G (pr m) U D C, °थागतं G (sec m), °थागत Bu, °स्यागतं Be

७ Reading, meaning and interpunction doubtful, स्यादागंत्वेवास्यात G (sec m), स्यादागत्वेवास्यात G (pr m), स्यादागतेवास्यात्त Be, स्याद्गत्वेवास्यात U, °दंगत्वेवास्यात्त D, स्याद्गाले° C

८ विदान U D Be C, the passage is missing in H

I 165 10 प्रयाण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I 165 12 अथ यद्येनं यान्तं व्रतनवेलोपाधिगच्छतीति ॥ मथित्वाग्नीन्विहृत्य व्रतयेदिति बौधायन ॥ उत्तरतोऽरणी निधाय[1] दक्षिणतः परिश्रित्य व्रतयेदिति शालीकिः । ॥

I 165 14 अथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्तज्जपेद्देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तान्वो[2] गृह्णामीति । त्रीन्लोष्टानाददीत । तेषामेकमुदकान्ते निदध्यात्तं वो मावक्रमिषमित्यथान्यं ध्वꣳसयन्ननुद्रवेदच्छिन्नं तन्तुमित्यथान्यमुदकान्ते निदध्यात्पृथिव्या अनु गेषमिति । सं वा गाहते सं वा तरति । सेतुमेव कृत्वात्येतीति ब्राह्मणम् । ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

I 166 11 रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

I 166 12. अꣳशूग्रहणे हिरण्य इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

I. 167 2 देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरत्रो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादेवैतत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवसेद्विज्ञायते या वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति । ॥

I 167. 4 III 20 9. (?) आख्यातं प्रायणीयस्य निर्वपणम् । ॥

---

१ After निधाय U Be ins तस्या, C D तस्य ।

२ तान्वो G D C Be, the vivarana; तंवो H U, Bu defective

प्रायणीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

प्रायणीयस्यासादन इति ॥ षड्ढोत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

प्रायणीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

आदित्यस्योदीक्षण इति ॥ हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीक्षयेदिति बौधायनो ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ॥

सोमक्रयण्या अतिवित्सन इति ॥ सदसः काले ऽतिवित्सयेदिति बौधायन उपरवकाल इति शालीकिः ॥

सोमक्रयण्यै पदस्यानुनिक्रमण[1] इति ॥ अतिक्रान्तायै पृष्ठ्याकालं दक्षिणस्य पूर्वपदस्यानुनिक्रामेदिति[1] बौधायनो महावेदिमेवातिक्रान्तायै यस्यैव[2] कस्य[2] चेति[2] शालीकिः ॥

सोमक्रयण्यै पदस्य परिलेखन इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन स्फ्येन च कृष्णविषाणया च पदं परिलिखेदन्तरतः कृष्णविषाणा स्यादिति ॥ ११ ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

---

१ °नुनिक्र° all (C D only °नुनिष्क्र°), this reading (given by Ti) is also to be restored VI 12 : 169 16, see TS VI 1 8 1

२ यस्यैव कस्ये वेति Bu G (sec m.), यस्ये कस्य चेति Be, यकस्य चेति C H D G (pr m)

I 171 1 राज्ञ उपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उषसा[१] नामेयमोषधिर्भवति[१] । तां दूतीं कुर्वीतैष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्य ॥ त्रो[२] ह स्माह शालीकिः प्रत्यक्षः खल्वयꣳ राजा भवति प्रत्यक्षवदेवोपतिष्ठेतैष ते गायत्रो भाग एष ते त्रैष्टुभो भाग एष ते जागतो भागश्छन्दोमानाꣳ साम्राज्य गच्छेति । ॥

I 171 9 राज्ञो मान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ निगदन्नेवैतामृचं पञ्च कृत्वो मिमीतेति[३] शालीकिः । ॥

I 172. 5. राज्ञः पणन[४] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गवा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I 172 8 अजाया उपनिग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नुपनिगृह्णन्नेवाजां मन्त्रं जपेदिति शालीकिः । ॥

I 197 1 मैत्रावरुणस्य दण्डप्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर ॥ त्रो ह

---

१ Instead of उषसा नामेय० H C D U read उपस्थाना श्रय० ।— ओषधिर्भ० G (sec m), ओषधीर्भ० H Bu C D U (pr m), ओषधीभिर्भ० Be U (sec m)

२ The mantras are given partially abbreviated in the MSS

३ मिमीते इति or मिमीत इति MSS.

४ Thus Bu G (sec m) and the vivarana , पण Be H C D U G (pr. m)

स्याद्वौपमन्यवः सोमविक्रयिणमुदकुम्भेनोपद्रुत्याचैव[१] मैत्रावरुणाय दण्ड प्रयच्छेदिति ॥

1. राज्ञः प्रत्यानहन इति ॥ अन्तर्लोम्ना चर्मणा प्रत्यानह्येदिति बौधायन ॥ ऊर्ध्वग्रीवेण बहिर्लोम्नेति शालीकिः ॥

५ ईषाया अन्वारम्भ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानन्वारभ्यैवेषां प्रत्यङ् द्रवन्मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

3 राज्ञः परिवहण इति ॥ प्रदक्षिणं परिवहेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

7 राज्ञः प्रत्युपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो व्रीहिभिस्सारणीभ्यां च राजासन्द्या च राजान प्रत्युपतिष्ठेतेत्यथो ह स्माह शालीकिरजेन च कर्णगृहीतेनोल्मुकेन[२] च[२] राजासन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेत सो ऽग्नीषोमीयः पशुः स्याल्लोहः[३] स्यात्तूपरः स्यात्षण्ढः स्याच्छ्मश्रुमान्स्यात्पीवान्स्यादिति[४] विज्ञायते ॥ १२ ॥

---

१ सोमक्रयणम् instead of सोमविक्रयिणम् G (sec m), सोमक्रयिणम् U D H C — °भेनोपद्रुत्या° Bu G (sec m), °भेनोपप्रद्रुत्या° C D H (sec m.) °भेनोमद्रुत्या H (pr m)

२ °हीतेन लोमशेन U D H C, °हीतेन लोमकेन G

३ लोहः Bu G and the vivarana, लोमशः H D U C.

४ श्मश्रुमान् G Bu, viv, fails in H U, D Be are defective — पीवाम Bu U (pr m.), viv, पीनवान् Be U (sec m), पीसमवा H, D C defective, fails in G (sec m, first hand invisible) N. B nomin पीवान् as Mahābh., not पीवा।

I. आतिथ्यस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृती- न्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः । ॥

I 174 12 आतिथ्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥न्वो ह स्माह बौधायन उभौ विमुच्य राजानं प्रपाद्यातिथ्यं निर्वपेदिति । ॥

I 175 14 राज्ञः परिचर्याया इति ॥ सूत्रं शालिकेर॥न्वो ह स्माह बौधायन स्वचैव राजानं परिचरेदृचार्घ्यमुपनिगृह्णीयादिति । ॥

I 175 17 अर्हण इति ॥ यथागतमर्हयेदिति बौधायनो ॥ राजान-
I मर्हयिलर्त्विजो[1] ऽर्हयेदिति शालीकिः । ॥

I 175 19 आतिथ्यस्य करण इति ॥ पुरोडाशस्य गौस्स्यातामिति
I बौधायनः ॥ पुरोडाश एवेति शालीकिः । ॥

I 176 10. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ चतुर्गृहीतानि वा पञ्च-
I गृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः ॥ पञ्चगृहीतान्येवेति शालीकिः । ॥

I 1 I 176 18 आतिथ्यस्यासादन इति ॥ चतुर्होत्रासादयेदिति बौधा- यनस्तू॥ष्णीमिति शालीकिः । ॥

I 176 19 आतिथ्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधा- यन ॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

I 177 19. तानूनप्त्रस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥न्वो ह स्माह

---

१ यथागतम॰ instead of राजानम॰ G U, C D and H are defective.

बौधायनो निगुप्तमेवैनं[1] निधापयित्वा व्रतकाले व्रतेन सह भक्षयेदिति ॥

६ औपसदस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ॥

उपसदां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवत्यः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिर्यत्पर्याध्यं[2] तत्तूष्णीकꣳ[2] स्याद्येतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः[2] ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

७ आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ प्राचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति शालीकिः ॥

८ उपसदाꣳ[3] होम इति ॥ सूत्र बौधायनस्यानत्याक्रम्यैवोपसदो[4] जुहुयादिति शालीकिः ॥

स्रुचां परिशायन इति ॥ अहोरात्रं परिशयीरन्निति बौधायनोऽहरेवेति शालीकिः ॥ कर्मणःकर्मणः प्रयुञ्जीतेत्यौपमन्यवः ॥ १३ ॥ पञ्चमः ॥

१ निगुप्त॰ Bn G and U (sec. m.), the viv.; गुगुप्त॰ Be U (pr. m.), G (pr. m.) H D C.

२ Thus G (sec. m.) only, the vivarana of the text proper, and Ke. (पर्याध्यम् = प्रधानम् Viv.). All the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus Bn H G D C; ॰सदो Be U.

४ Thus Bn H U G (pr. m.) D C; ॰सदा G (sec. m.); ॰सदं Be

I 182 13 स्तम्बयजुषो हरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्यौपरवकाला- दप्याग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ।॥

I 183 1, III 57 4 आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम्॥

III 57 7 आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम्॥

I 215 5 (?) स्फ्यविघनानामुपस्थान इति॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥न्वो ह स्माह बौधायनो ऽग्निवत्युत्तरं परिग्राह परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यञ्चꣳ स्फ्यꣳ स्तब्ध्वा यजमानमुत्करे स्फ्यविघनानुपस्था- पयेदिति ।॥

I अग्नीषोमीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति॥ असिदादान- प्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ।॥

I अग्नीषोमीयस्य पशोरनुसव्रज्याया इति॥ अनुसव्रजेदिति बौधायनो॥ नानुसंव्रजेदिति शालीकिः ।॥

I I. 183 18 इध्माबर्हिषोरुपसादन[1] इति॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥न्वो ह स्माहौपमन्यवो ऽत्रैवास्मा आग्नीनायेध्माबर्हिराहरेत्तंदादाय प्राङियात्कुशहस्तस्य[2] पृष्ठ्याकालं प्राङ् स्तृणन्गच्छेदिति[3] ।॥

---

१ ॰रुपकल्पन the vivarana

२ Thus G (sec m) Be, प्रांदीयात्कुश॰ Bu प्राङ्ग्यात्कुश॰ C′, प्राङ्ङित्यात्कुश॰ U G (pr m), प्राङित्याकु॰ H, प्राङ्केत्यकुश॰ D C

३ Thus G C U C′, स्रोनगच्छे॰ Bu, स्तृपनगच्छे॰ H, स्तृपनागच्छे॰ Be, स्तृपंनागच्छे॰ D

3 हविर्धानयोरभ्यावर्तन[१] इति ॥ काष्ठानि वा तृणानि वान्तर्धायाभ्यावर्तयेदिति[१] बौधायनो ॥ ऽनन्तर्धायैवेति[२] शालीकिः । ॥

4 हविर्धानयोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुभिरिति[३] शालीकिः । ॥

13 वर्त्मनोरभिहोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्योभौ ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य वर्तनिमभिजुहुया-त्सर्वा[४] अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतस्य परिमृशेदित्युभौ ह स्माह शालीकिः सर्वा एव वर्तनीरभिजुहुयात्सर्वा अक्षधुर उपाञ्ज्या-त्सर्वतस्य परिमृशेदिति । ॥

16 मेथ्योर्निहनन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणतो मेथीं निहन्यादुत्तरस्य दक्षिणत इति ॥ दक्षिणतश्चोत्तरतश्चेति शालीकि ॥ मध्य इत्यौपमन्यवः । ॥

10 दार्वाहनां परिषीवण[५] इति ॥ सर्वान्दार्वाहनमन्त्रेण परि-षीव्येदिति बौधायनः ॥ पूर्वौपूर्वाविति शालीकिर्दक्षिणौ-दक्षिणावित्यौपमन्यवः । ॥ १४ ॥

---

१ ०भ्यववर्तये० G (sec m) and the vivarana, this might, after all, be the correct reading also VI 24 184 3 (चाभ्यववर्तयन्ति)

२ Thus G (sec m) C′, नान्तर्धा० the other MSS

३ कमंडलूभि० G (sec m), cp Pān IV 1 71

४ Emended, वर्तन्यामभि० H Be G U D C′, वर्तन्या अभि Bu

५ Thus C D H G (pr m), ०षिव्यण Be C′, ०व्ययण Bu G (sec m) and the vivarana

I 189 1 औदुम्बर्या अभिहोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याचो ह स्माह बौधायन एवमेव जुहुदन्तर्धाय[१] हिरण्यमभिजुहुयादित्युभयोरेव विशाखयोर्हिरण्ये[२] निधायाभिजुहुयादिति शालीकिः ॥

I 197 8 वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेराचो ह स्माह बौधायन उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादिति[३] ॥ धिष्णियान्व्युप्य वसतीवरीर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ॥

I. 190. 18 उपरवाणां परिलेखन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं परिलिखेदिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः ॥

I 191 7. उपरवपांसूनां हरण इति ॥ सूत्रं शालीकेराचो ह स्माह बौधायनो यजमानस्याधस्पदमुपोप्योत्करं ह्लोपस्पृशेदिति[४] ॥

I 192 1 उपरवाणां प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिस्त्रिस्त्रिरपो ऽवनयेत्तस्मिन्यवान्प्रस्कन्दयेदित्येवमेवैतत्त्रिविधं कर्म कुर्यादित्यौपमन्यवः ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

---

१ ०दन्तर्धाय G (sec m), rightly ?

२ Thus Bu G, the viv and Keś, ०ण्य Be H U D C C′

३ ०स्ताभिरेवाप्या० G (sec m).

४ Thus Bu C′ U C D G (sec. m), ङ्लो० H, ड्लो० Be

13 दक्षिणानां दान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मरुत्विग्भ्य एना[१] दद्यान्न होत्रकाननुसंचरेरन्निति ॥ न च होत्रकाननुसंचरेरन्न च सदस्याय दद्यान्न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत इति शालीकिः । ॥

28 मरुत्वतीययोर्होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यमेवाध्वर्युर्जुहुयात्स वषट्कृतानुवषट्कृतः स्यादथेतरो ऽननुवषट्कृतः[२] स्यादित्यु । भावेवाननुवषट्कृतौ[३] स्यातामिति शालीकिरु ॥ भावेवानुवषट्कृतौ स्यातामित्यौपमन्यवः । ॥

13 तृतीयस्य मरुत्वतीयस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ न्नो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति ॥ ॥

35 नाराशꣳसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि ॥ र्नैनानुपोद्यच्छेरꣳस्नेत्यौपमन्यवः । ॥

42 सौम्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू ॥ ष्णीक इति शालीकिः ॥ सौम्य एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीक एककपाल इत्यौपमन्यवः । ॥

11 तार्तीयसवनिके ऽभिषव इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यदाप्याययति तेनाꣳशुमदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

---

१ एना Bu G, एता H Be C′ U D C, एव the vivarana

२ Emended, नानुव॰ or नानव॰ MSS

३ Thus Be C′ U, ॰भावेवानु॰ H D C, ॰भावेव वषट्कृतानुवषट्कृतौ G (sec. m.)

I 245 19 आदित्यग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनमभिषवाद्गृह्णीयात्तूष्णीꣳ[1] शृतातङ्क्यमवनयेदिति ॥

I 246 12 आदित्यग्रहस्योदाहनन इति ॥ अर्धर्चश उदाहन्यादिति बौधायन ऋचर्चेति शालीकिः ॥

I 247 11 मैत्रावरुणस्य श्रयण[2] आशिरो[2] ऽवनयन[2] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः श्रीणीयादेव मैत्रावरुणं पयसाशिरमवनयेदिति ॥

I 248 5 नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ॥

I 249 17, 250 6 होत्रकाणाꣳ[3] संतर्पण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनमेव होत्राः[4] संतर्पयेदिति पञ्च प्रातःसवने षण्माध्यंदिने सवने सप्त तृतीयसवन इत्यौपमन्यवः ॥

I. 251. 1 औपासनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसंभज्यौपासनाननुमन्त्रयेत चमसेभ्यश्च पुरोडाशशकलानुपास्येच्च चैव

---

१ पुरस्तादेवाभि° G (sec. m.), पुरस्तादेवमभि° D C H

२ Emended, श्रयणाशिरोवनयन Bu G and the vivarana, श्रयणाशिरःशोरवनयन H U D C, श्रयणीशिरोवनयन Be C′

३ होत्रकाणां Be G (sec. m.) C′, the vivarana, होत्राणां Bu, होत्रणां G (pr. m.), होतॄणां H U D C

४ होत्राः Bu G (sec. m.), होत्रकान् Be C′ H U D C G (pr. m.)

षड्ढोतारं व्याचक्षीतेत्य''न्यो ह स्माह शालीकिरनुसंप्रज्यैवौपासनाननुमन्त्रयेत पार्श्वतश्चमसेभ्यः[1] पुरोडाशशकलानुपास्येदुपरिष्टाच्च षड्ढोतारं व्याचक्षीतेति ' ॥ २२ ॥ नवमः ॥

1 6 सावित्रस्य ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ' सजुष्टं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ' ॥

3 5 तदन्यतो-मदं प्रतिगृह्णातीति ॥ सूत्र बौधायनस्य '' मदा मोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

11 नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो ' नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि''र्नैनानुपोद्यच्छेरंस्वनेत्यौपमन्यवः ' ॥

सौम्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन '' उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

5 सौम्यस्य परीज्याया इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैव[3] समस्तौ यदि च विहृतावग्नाविष्णू उपांश्वेव स्यातामिति '' समस्तावुपांशु विहृतावुच्चैरिति शालीकिः ' ॥

12 तार्तीयसवनिकानां धिष्णियानां विहरण इति ॥ सूत्रं शालीके''रन्यो ह स्माह बौधायनश्चरित्वा वाचरित्वा वा सौम्येनाङ्गारैश्चतुर्धिष्णियान्विहरेदिति ' ॥

---

१ पार्श्वत॰ om Be C′

२ मोदेवेत्येव G (sec m) only

३ एव om Be Bu D U (pr m).

I 254 6. पात्नीवतस्य श्रयण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दध्ना वा पयसा वा पात्नीवतꣳ श्रीणीयादिति शालीकि॥ धिष्णियानां व्याघारणशेषेणाज्येन पात्नीवतꣳ श्रीणीयादित्यौपमन्यवः । ॥

I 254. 14 पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य।नैवासीतापोऽभिहिष्ठीयाभ्य इति शालीकिः । ॥

I 255 14 तदुभयतो-मदं[१] प्रतिगृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मोदा मोद[२] इवेत्येव[२] प्रतिगृणीयादिति शालीकिः । ॥

I 255 17 ध्रुवस्य प्रच्यावन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषोऽवनयनमन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

I 256 14 चमसानामायातन[३] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीके: ॥

I 256 15 तेषु त्रीꣳस्त्रीꣳश्च दूर्वाग्रन्थीन्प्रास्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जीलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य।द्भिरेवैते दद्याः[४] स्युरिति शालीकिः । ॥

I. 256 21. औपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायन आग्नीध्रादग्नीषोमीयस्य[५] च सवनीयस्य चाङ्गारानाहरेच्छामित्रान्नैचावरुणे वशाया इति । ॥

१ ०मदं all, against VIII, 15 255 14

२ मोदेवेत्य० G D C C′

३ ०मायतन all exc C

४ ? दद्या Bu C′, द्रष्व्याः G (sec m), 'दश्वा Be, H U D C omit the word altogether The vivarana has अद्भिरेव साधवो दर्भनीया इति ।

५ Thus, and comp vol I l c , H G U (pr m) C D, the vivarana, ०ग्नीध्रीया० Be C′ U (sec m) Bu Keś

3 8 मिन्द्राकृत्योर्होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥श्चो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तान्निन्द्राकृती जुहुयान्निन्द्राकृती कृत्वा हारियोजनं ग्रहं गृह्णीयादिति । ॥

10 शाकलैश्चर्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥श्चो ह स्माह बौधायनो यावन्त्येनाꣳसि कृतान्यभिविजानीयात्तेषामवयजनमसीत्यभ्यादध्यादिति । ॥

15 आदित्यस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या॥हवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः । ॥

8 कृष्णविषाणायाः प्रासन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

12 अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥श्चो ह स्माहौपमन्यवोऽचैवैनꣳ[१] स्थण्डिले कुम्भमिश्रं प्ररोप्य स्थालीभिश्च ग्रावोवायव्येन चावभृथमवेयादिति । ॥

12 ग्रावोवायव्यस्य प्रस्नावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ प्रचास्योदाहरेयुरिति शालीकिः । ॥ प्रचास्यैवैता स्थालीरुदाहरेयुस्तास्वेतानि देविकाहवीꣳषि अपयेयुरिति बौधायनः॥ प्रस्नावयेयुरेवेति[२] शालीकिः । ॥ २४ ॥

कृष्णाजिनस्य प्रस्नावन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥श्चो ह स्माह बौधायनः कृष्णाजिनमुन्मुच्याद्भिरभ्युच्य पुत्राय वान्ते-

---

१ चैवैत्य Bu G D C, चैवैन H U (pr m), चैवैतत् U (sec m) चैतत् Be C'

२ एव only in G (sec m)

वासिने वा दद्यात्स्रुचोपधानं[1] वैनत्कुर्वीतापि वैनेन पुनर्दीक्षेतापि वैनेन पुनर्यजेतेति ' ॥

I 262 6 उदयनीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः " प्रस्तरप्रभृतीनिति शालीकिः " संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

1b उदयनीयस्य निर्वपण इति ॥ स्रुचि वावधाय[2] चामकाषꣳ स्थाल्यां[3] वा सचामकाषायां[4] निर्वपेदिति[4] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

I 262 9 उदयनीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः ' ॥

चरोरनुपरिहरण इति ॥ अनुपरिहरेदिति बौधायनो " नानुपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्यासादन इति ॥ षड्ढोत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्य चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय एवोदयनीयेन चरेदिति शालीकिः ' ॥

263. 2, 5 अनूबन्ध्यस्य[5] करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " मैत्रावरु-

---

१ स्रुचोपधानं all the MSS., स्रुवोप॰ Keś, स्रुचां निधानार्थं वृति. the vivarana

२ वांतर्धाय H D G U C C′

३ स्थाल्या G (sec m) Be C′

४ ॰काषयेति G (sec m), ॰काषयेदिति C′

५ अनू॰ G (sec m) C′ and the vivarana, अनु॰ the other MSS

ण्यामिचया[१] यजेतेति शालीकिर्न्नो ह स्माहौपमन्यवो ऽजं[२] पशुमप्यत्रालभेतैकादशप्रयाजं त्वेव तन्त्रꣳ संतिष्ठापयिषेदिति ।॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन ॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ।॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति[३] शालीकिः ।॥ २५ ॥

उत्सर्ग[४] इति ॥ सर्वान्गोपशूनुत्सृजेदिति बौधायनो ॥ ऽन्यत्रर्षभाच्च वशायै चेति शालीकिः ।॥

} 5 आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः ।॥

} 6 मैत्रावरुणे परिधिष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्न्नो ह स्माह बौधायनः पूर्वे स्थूणे सदसो वा हविर्धानयोर्वा भित्त्वा वैदलकान्परिधीन्मैत्रावरुणे[५] कुर्यादिति ।॥

---

१ वा ins G

२ ज Bu

३ सर्वाणि instead of सर्वान् some of the MSS , some omit सह ।

४ Thus G (sec m) and the vivarana of our passage, उत्सर्ग a copy of the vivarana of the text proper, उत्सृग Bu, उत्सकरण Be C' U (sec m), उत्सयण C D H U (pr. m) G (pr m) and a copy of the vivarana of the text proper.

५ वै(बै)दलकान् all (and thus also the Karmānta, XXV 26), exc G (sec m), which has वैदलान् ।

I 263 8 उद्वसान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्णाहुत्यैवोद्वस्येदिति शालीकिः । ॥

I 263 12 दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाचाकामनियत[१] देयमिति शालीकिः । ॥

I 263 13 देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याचो ह स्माह बौधायनस्त्रीण्यनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तरꣳस्त्रीण्युद्वसानीयामिति ॥ सर्वाण्येवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तरन्निति शालीकिराग्न्येनैव देविका यजेतेत्याश्मौगविः । ॥

I 264 5 अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो ॥ ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः । ॥

I 264 7 अग्निहोत्रयोः प्रतिहोमः इति ॥ प्रतिजुहुयादिति बौधायनो ॥ न प्रतिजुहुयादिति शालीकिर्न प्रतिजुहुयादिति शालीकिः[२] । ॥ २६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्येकविꣳशः[३] प्रश्नः ॥

2

१ Uncertain reading, नाचाकामयतो G (see m), नाचाकामन्वित Be C′ (but न्व corrected into व), नाचकामनियत U, नाचकामनिच्यत H, नाचकामनिधन D, नाचकामनिध्यन C′, नाचकामनियति Bu The vivarana, although my copy of it is rather bad, seems at least to point to ॰चकाम॰ as it runs इतरोकामस्यानिवृत्तो नियमः।

२ The repetition of the finishing words not found in the MSS

३ On the praśna- number cp Preface to Vol II, p II.

*अथातोऽग्निकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

खरस्य करण इति ॥ उत्तरपूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायन॥ उत्तर एवेति शालीकिः। ॥

सावित्राणाᳲ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ सम्ह्याप्यत्र चतुर्गृहीत जुहुयादिति शालीकिः। ॥

गर्दभरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तू॥ष्णीमिति शालीकिः। ॥

वल्मीकवपायै निधाने वैश्यस्योपवेशन इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनो वल्मीकवपां निदध्यात्र वैश्यमुपवेशयेद्यत्र खनिः[1] स्यात्तद्गच्छेद्यस्तत्र पृच्छेत्तं प्रतिब्रूयादिति। ॥

खनन इति ॥ अर्धर्चशः खनेदिति बौधायन॥ ऋचर्चेति शालीकिः। ॥

पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन सᳲस्तृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यथोत्पन्नेनैव सᳲस्तृणीयादिति शालीकिः। ॥

पिण्डानाᳲ हरण इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनः सर्वाभिःसर्वाभिश्चतुर्हरेदिति॥ गायत्रीभिर्हरेत्त्रिष्टुब्भिः सादयेदित्यौपमन्यवः। ॥

अश्वस्यात्यायमन इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमश्वमत्यायच्छेत्सर्वं एवैष गर्दभमन्त्रः स्यादिति। ॥

---

१ खनि or खनी the MSS खनि: भाविता स्यात् the Mahāgnisarvasva

II 4 12 द्यावापृथिव्योः समीक्षण इति ॥ उभे षट्कृत्वः समीक्षेतेति
I बौधायनस्त्रिरेवेति शालीकिः ॥ प्राच्यां दिशि संधिमीक्ष-
माण एतं मन्त्रं जपेदित्यौपमन्यवः । ॥

I II 4 16 अपो ऽशने अभ्यवहरन्त्यपि वाद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जत इति ॥
पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥ १ ॥

I. II 5. 11 उखानां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽषाढाम-
प्येतस्यै याजुष्यै पादमात्रीं[1] कुर्याद्यावन्मात्रीं चादायेष्टका-
मृत्तिकायामपिसृजेदेवमस्य[2] सर्वो ऽग्निर्याजुषो भवतीत्य-
कामेवोखां मन्त्रेण कुर्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः । ॥

सर्वासु भिन्नासु प्रत्यय इति ॥ स ह स्माह बौधायनः
समावित्तं मन्त्रकर्माभ्यावर्तयेदिति[3] ॥ यदन्यत्सावित्रेभ्य इति
शालीकिः । ॥

II 6 4 अथादत्त एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य शकृत्पिण्डानभि-
मग्निं पचनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्यैव कस्य चाश्व-
स्याददीतेति शालीकिः । ॥

II. 6 5 उखानां धूपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरिमितैर्मन्त्रैर्धू-
पयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ पाद॰ B U and G (sec m) Bu, पद॰ Be C′ U and G (pr m)

२ ॰ष्टकायाम्नृत्ति॰ B G (sec m), the vivarana सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms) मृदि, the Ms सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms.) मृत्तिकायाम् ।

३ Thus G, U (sec m) and the Ms., मंत्राकर्मा॰ B, मंत्रकर्मण्यावर्त॰ Bu, कर्माभ्यावर्त॰ Be C′.

*उखानां प्रवृञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" कामेवोखां मन्त्रेण प्रवृञ्ज्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ' ॥

ताः प्राचीर्वोदीचीर्वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

पचन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उखा ऋषभाण्डमण्ड-लेष्टका बार्हस्पत्यं महावीरं लोकंपृणा इत्येतद्गार्हपत्यात्पचे-द्येतरद्ग्रामाग्नेरिति " यत्किं चेष्टकोक्तं ग्रामाग्निना तत्पचेद्ध-विरुक्तं गार्हपत्यादिति शालीकिः ' ॥

पशुशीर्षाणां करण इति ॥ प्रत्यक्षाणि वा मार्त्तिकानि वा स्युरिति बौधायनः " प्रत्यक्षाण्येवेति शालीकि" र्हिरण्मया-नीत्यौपमन्यवो " वायव्यश्विरसि वैतान्मन्त्रान्निगदेदित्यौप-मन्यवीपुत्रः ' ॥

त्रिरपसलैः पर्णशाखया परिकर्षतीति ॥ सूत्रं बौधाय-नस्यानुपरिकीर्यैव माषान्यमगाथाभिः परिगायेदिति शालीकिः ' ॥

आघार इति ॥ उभाभ्यां मन्त्राभ्यामेतमाघारमाघार-येदिति बौधायनो " हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्येतयैवैतमा-घारमाघारयेदिति शालीकिः ' ॥ २ ॥ **प्रथमः** ॥

अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरदीक्षाहुतीनाꣳ होम इति ॥ अध्वरदीक्षाहुतीर्हुत्वाग्निका जुहुयादिति बौधायन " आग्निका एवेति शालीकिः ' ॥

वैराजीषु दीक्षास्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो नाम-

वत्सरꣳ सोध्यन्वैराजीर्दीचाः कुर्वीत। कामꣳ सवत्सरꣳ सोध्यन्वैराजीर्दीचाः कुर्वीत। संवत्सरं वा भूत्वैकाह्निकं[1] कुर्वीतैकाह्निकस्त्वेवाग्निरिति[2] शालीकिः।॥

I

II. 13 7 काम्यस्यान्ववधान[3] इति ॥ जाते काम्यमन्ववदध्यादिति[4] बौधायनः॥ पुरस्तादेवेति शालीकिः।॥

I

II. 13. 18 औदुम्बरीणाꣳ समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं शालीके-र्॥चो ह स्माह बौधायन एकामेव समिधं पञ्चर्चेनाभ्याद-ध्यात्तदेव राचोघ्नꣳ स्यादिति।॥

II. 15. 14 अन्नपतीयायै समिधो ऽभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीके-र्॥चो ह स्माह बौधायनो ऽन्नपतीयां प्रतिसमेधनीयां वैष्ण-वीमित्येता अभ्यादध्यादिति।॥

II. 16. 2 वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ अहरहः संनिपातये-दिति बौधायन॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः।॥

उख्य उद्दाते प्रायश्चित्तकरण[5] इति ॥ स ह स्माह बौधा-

---

१ Thus G U C′ and the Ms , भूत्वैकाह्निकं B Bu , भूत्वैकाह Be

२ According to the vivarana of this dvaidham, given in Ms , the इति, which is missing in all the MSS , ought to be inserted before ऐकाह्निकस्त्वे॰ ।

३ Thus U (sec m) C′, ॰स्यान्वाधान the other MSS.

४ Thus B Be C′ Bu G (sec. m.) U (sec. m.), ॰न्वादध्या॰ G (pr. m) and the Ms

५ प्रायश्चित्तस्य करण G (sec m) U

यनैः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयादथेतरत्कर्मावृता कुर्यादित्यौचो ह स्माह शालीकिः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयान्न चेतरत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

प्रयाण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रयायाद्ध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्यौग्निकेनैवेति शालीकिः ॥

अथ यद्यपर्याणा[1] अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रं शालीकेरौचो ह स्माह बौधायनो यद्येवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्तद्भस्म प्रवेशयेन्न च विगर्भां तां कुर्याद्यावन्मात्रं चादाय प्रत्यवदध्यात्प्रसव्य भस्मना योनिमित्यथेतरत्स्थालीषु वा मतेषु वानुनिधापयेदिति ॥

देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनाध्यवस्येदाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्यौग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ४ ॥

संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रं शालीकेरौचो ह स्माह बौधायनो भस्म चैवोषांश्च मन्त्रेण निवपेत्तूष्णीमितरौ संभाराविति ॥

गार्हपत्यचिताविति ॥ सूत्रं शालीकेरौचो ह स्माह बौधायनोऽग्निग्रहणं स्वयंचितिं श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[2] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

१ Thus here and infra all

२ Thus Bc C′ and cp. XXIII. 15, ०धिद्रवणावद्रवण इति B ०धिद्रवणावद्रवणे इति U (sec m.) Ms, ०धिद्रवणमिति Bu G U (pr. m)

माहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पञ्चचितीकं चेति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो जानुदघ्नं चात ऊर्ध्वं प्रत्याददीत पञ्चचितीक चेत्य॥चो ह स्माह शालीकिः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो ग्रीवदघ्नं चैवात ऊर्ध्वं प्रत्याददीतैकचितीकं चेति । ॥

वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवापेन प्रक्रामेदित्य॥चो ह स्माह शालीकिर्यद्यह[2] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवापेनैव प्रक्रामेदिति । ॥

II. 20 3 तस्यामन्यत्रावेक्षमाणो दधिद्रप्सान्प्रास्यत्यमुं ते शुचि दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधातनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II 20. 5 अथैनां सिकताभिः पूरयित्वा दध्नोपरिष्टात्संप्रच्छाद्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सिकताभिरेवैनां[2] पूरयित्वोत्तरे शालाखण्डे निदध्यादिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Bu U G (sec m) Be C′, यदिह B G (pr m), यदि Ms

२ °रेवैनां Bu Be C′, °रेवैनाः B G U Ms

ग्निक्यस्यादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णी-मिति शालीकिः ॥

नैर्ऋतीनामुपस्थान[१] इति ॥ कुर्वीताच तयादेवतमुददोहसे[२] इति[२] बौधायनो न कुर्वीतेति शालीकिः ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

गार्हपत्यस्योपस्थान इति । सूत्र बौधायनस्याहवनीय-मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूत्र बौधायनस्यापरवकाशा-दप्याग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ॥

आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

आख्यातं लोकाग्नीनांꣳ हरणम् ॥

आख्यातꣳ स्फ्यविघनानामुपस्थानम् ॥

कार्ष्णाजिनीनामुपमोचन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

वज्रिणीनामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ऽग्रेण यूपावटीयꣳ शङ्कुं तिष्ठन्नुदधिज्यं कृत्वा प्राञ्चं बाणं प्रविध्येत्तमनुद्रुत्यास्थानमुपदध्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरत इति ॥

१ °मुपधान most of the MSS

२ Thus B G, °दोहसे इति Bu, °दोहस इति Bc, °दोहसाविति I. (sec m), Ms , C′ uncertain

II 23. 2 ऐन्द्रिया[1] उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पुच्छ ऐन्द्रीमुपदध्यादिति शालीकिः । ॥

II 23 8 उदपात्रस्योपनिनय इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

1b दर्भस्तम्बस्योपधान इति ॥ वाङ्मा समुद्र उपदधामिति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 23 10 दूर्वेष्टकाया उपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दूर्वया वा सहोपदध्याद्दूर्वां[1] वैवेति[2] ॥ मन्त्रदूर्वैवैषा स्यादिति शालीकिः । ॥

II. 23. 13 औदुम्बरं युगलाङ्गलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दार्व्यं-वृक्षमेवैनत्कुर्यादिति[3] शालीकिः ॥ पुरुषा एवैतद्युगलाङ्गलं पुरस्तादाददते ऽध्वर्युः पश्चादिति बौधायनः ॥ प्रत्यक्षमेवैतत्संयुज्य कृषेदिति शालीकिः । ॥

II. 24 1 कर्षण इति ॥ संप्रत्याहारं[4] कृषेदिति बौधायन ॥ आवाजम[5] इति शालीकिः ॥ ५ ॥

---

१ Thus Be G (pr m.), ऐन्द्र्या Bu B G (sec m), ऐन्द्रियामु॰ Bu

२ Thus C′, दूर्वांवैवेति B Be G, चैवेति U (sec m), वेति U (pr m)

३ Thus C′ the Viv and Ms. ॰वृक्ष॰ the other MSS — ॰मेवैतत्कु॰ G Ms, ॰मेवैनेकु॰ Be C′

४ Thus Be C′, संप्रत्यहारं Bu G, संप्रत्यगाहारं U, प्रत्यहारं B संप्रत्याहृत्याहृत्य the Viv

५ Thus B G U and the Viv.; अवाजम Bu, आवाज Be C′ Meaning uncertain

14 धिष्णियानां निवपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वेद्यन्त आग्नीध्रीयं निवपेद्वेद्यन्ते मार्जालीयं । धिष्णियान्युप्योदीचीनसꣳस्थतां[१] कुर्यादित्य॥चो[१] ह स्माह शालीकिरन्तर्वेद्याग्नीध्रीयं निवपेदन्तर्वेदि मार्जालीयं । धिष्णियान्युप्य[१]न[२]चोदीचीनसꣳस्थतां[२] कुर्यादिति । ॥

10 वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनस्तयो दक्षिणतस्तय उत्तरतो मध्ये सप्तमः पृष्ठ्याकालं[३] प्राञ्च स्तृणन्तो गच्छेयुरिति ॥ पुरस्तादेवैनां प्रत्यञ्च स्तृणन्तोऽभ्यवक्रामेयुरित्यौपमन्यवः । ॥

11 अग्नीषोमीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ पत्नीशाल एवाग्नीषोमीयस्याज्यानि गृहीत्वान्तानि खरे सादयेदिति शालिकिः । ॥

13 समन्वानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाद्रियेतेति शालीकिः । ॥

---

१ Thus here and l 5 G (sec m), ०संस्था Be C', ०संस्थिता Bu ०संस्थितान्कुर्या० U H D C G (pr m)—Instead of धिष्णियान् H U D here and l 4 धिष्ण्यं ।

२ Thus C D C' G (sec. m.) Bu, न्युप्यानयोचीनसं० Be, न्युप्योदीचीनसं० H

३ Between पृष्ठ्या and कालं Bu G and U (sec m) ins ०स्तरण०, Be C D C' Keś omit the word, in H this dvaidham is missing —०कालं U G D Keś and cp XXI 14 94. 16, ०काले Bu C', कालं Be.

194 4 अर्धस्तनव्रतप्रदान इति ॥ समन्वानीय[1] वासमन्वानीय[1] वा[1] पुराणगार्हपत्यमर्धस्तनव्रत प्रयच्छेदिति बौधायनो" नार्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति शालीकिः' ॥

195 1 वैसर्जनानाꣳ होम[2] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः' ॥

195 7 वसतीवरीणामनुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो" नानुसꣳहरेदिति शालीकिः' ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन" आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः" सर्वान्सहेति शालीकिः' ॥

198. 3 वसतीवरीणां परिहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"न्नो ह स्माह बौधायन एवमेवैनाः परिहरन्नग्रेण यूपꣳ सादयित्वा जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नीध्रे सन्ना अभिमृश्यैवाञ्जे जाग्रतेति' ॥ १५ ॥ षष्ठः ॥

00 5 सवनीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र[3] एव सवनीयस्याज्यानि गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति शालीकिः' ॥

---

१ In some of the MSS समन्वानीयवा is found once only, but cp the vivarana समन्वानयनात्प्रागूर्ध्वं वा।

२ परिहोम H Bu D C U G (pr m), without परि Be G (sec m) and the vivarana, C′ वेदसंमार्जनानां होम।

३ ०ग्नीध्रीय U, ०ग्नीध्रीये D C (omitting एव)

औदुम्बराणां महापरिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवः शुक्लन्ता एवैते स्युरिति ॥

राज्ञ उपावहरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानमुपावहरेदिति ॥

पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्र बौधायनस्य चतुर्होतारꣳ हुत्वा पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

प्रातरनुवाकस्योपाकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह [1]स्माहार्तभागीपुत्रस्तूष्णीकेनैककपालेन[2] प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादिति ॥

सवनीयानां निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेदिति ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तत्र तु हविष्कृत्[3] स्यादिति ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-

---

१ ०र्तभागिपुत्र० G (sec m)

२ Thus Bu G (sec m) the vivarana, ०तूष्णीमेकेनै० C H U D G (pr. m), ०तूष्णीमेककपा० Be C′

३ हविष्कृत् G U, हविषूत् D H C, हविष्कृत Bu, हविष्कृत Be C′, cp XXI. 4 75 7, XXII 11

दिति बौधायनो ‖ ऽग्रेणातिहायेति शालीकिर्‖ग्रेण वा
1 जघनेन वेत्यौपमन्यवः । ॥

I 202 1 पात्राणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्‖न्नो ह स्माह बौधायनः खरे पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति । ॥

I 203 9 अथैकधनान्गृह्णातीन्द्राय वो जुष्टान्गृह्णामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥ १६ ॥

I 203 14 अप्तोः प्रस्कन्दन इति ॥ होतृचमसादप्तुं प्रस्कन्दयेदिति बौधायनो ‖ वासतीवरात्कलशादिति[१] शालीकिः । ॥

I 203 21 क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ‖ यथाक्लृप्तेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः । ॥

I 204 8. दधिग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्‖न्नो ह स्माह बौधायन औदुम्बरेणैनं पात्रेण गृह्णीयाद्धुत्वा चैतत्पात्रमन्नैवानुप्रहरेदिति । ॥

I 205. 2. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

I 205 7 तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्‖न्नोह स्माह बौधायन ऊरौ वोरसि वोपनिगृह्य तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति । ॥

I 205 17 राज्ञो निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्‖न्नो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानं निर्वपेदिति । ॥

---

१ Thus Bu G H, ०तीवरीकलशा० Be C′, ०तीवरीःक U

सो ऽꣳशौ स्कन्ने वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपांꣳशावेवांꣳशौ स्कन्ने वाचयेदिति शालीकिः ॥

उपांꣳश्वन्तर्यामयोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याभावेवोदिते जुहुयादिति शालीकिरभावेवानुदिते जुहुयादित्यौपमन्यवः ॥

आग्रयणस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इति ॥

द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य स्रुवाहुतीरेवैता[1] जुहुयादिति शालीकिः ॥ १७ ॥

पवमानग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सजुष्टान्परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

संतनीनाꣳ[2]होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो वसतीवरीरप्येतैर्मन्त्रैरवनयेदिति ॥

पवमानानामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सदस एव बर्हिषी आदायोपाकुर्यादिति शालीकिः ॥

ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ॥

१ Thus, and cp XXV. 18, H D C U G, °रेवैता Bu, °वैना Bc C'

२ Thus (with न) G (sec m) U, सततीना the other MSS, cp XXV 18

I 212 14. यजमानस्योपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ॥

I 212 19 अथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I 212 19 ऋक्सामयोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वेति । पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I 213 5 पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ॥

I 213 16 सप्तहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनमेव सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

I 213 19 धिष्णियानां विहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आग्नीध्रीयादङ्गारानादाय[1] तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियान्विहृत्योदीचीनसंस्थतां[2] कुर्यादित्यन्नो ह स्माह शालीकिराग्नीध्रीयादङ्गारानादाय तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियान्विहृत्य न चोदीचीनसंस्थतां[3] कुर्यादिति ॥

---

१ ०ग्नीध्र० and ०ग्नीध्रीय० the MSS promiscue, the vivarana and Keś always ०ग्नीध्रीय०।

२ Thus G D C U (pr m) संस्थितान् U (sec m), ०सस्थता H, ०सस्थां Bu, Be C′ defective

३ Thus U (sec m) D C C′, ०संस्थातं G (sec m), ०सस्थानं Bu, सस्थातां H Be U (pr m) G (pr m)

1 धिष्णियानां व्याघारण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

खरग्रनस्योत्पादन इति ॥ यूपः खरग्रनमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

6 सर्पण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरदारिक[१] एव यजमानः स्यादिति शालीकिः ॥

तार्तीयसवनिकेषूक्थ्यविग्रहेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रसर्पेदेव तार्तीयसवनिकेभ्य उक्थ्यविग्रहेभ्यः षोडशिने[२] रात्रिपर्यायेभ्यो राथंतराय संधय इत्यंचो ह स्माह शालीकिस्तृतीयसवनातिवृद्धिरेवैषा[३] भवति । यदेव तृतीयसवने प्रसर्पेत्तत्प्रसृप्तमेव[४] तेषाᳪ[४] स्यादिति ॥ प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः संप्रसर्पेदित्यौपमन्यवः ॥

3 आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यात्सर्वाणि च सवनान्यनुसमियादिति[५] बौधायनस्तूष्णीका च स्यात्स-

---

१ ०पराद्वारि० U D C H Be C′, cp XXI 9 86 7

२ ०शिने G Be, ०शिनि Bu H U C D C′

३ ०नातिवृद्धि० Be G (sec m), ०नातवृद्धि० C D U, ०नंतवृद्धि० H G (pr. m), नाभिवृद्धि० Bu C′ and the vivarana

४ ०मेवैतेषु G (sec m), ०मेषा H

५ ०नुसमीया० MSS

र्वाणि च सवनान्यनुषमियादिति[१] शालीकिर्मन्त्रवती च स्यात्प्रातःसवने चैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I 217 11 सवनीयानामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य नानापात्रीष्वेव[२] सवनीयानुद्वासयेदिति शालीकिः ॥

I 217 16 प्रातः प्रातःसावस्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य प्रातःसावस्येत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

सवनीयानामनुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो नानुसंहरेदिति शालीकिः ॥

I 218 8 प्रतिनिर्ग्राह्याणां[३] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य द्विदेवत्येभ्य एव प्रतिनिर्ग्राह्यान्निगृह्णीयादिति[४] शालीकिः ॥

I 218 13 आघार इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ग्रहादेवैतमाघारमाघारयेदिति शालीकिर्द्रोणकलशात्परिप्लुना पात्रेणेत्यौपमन्यवो यजुरेवैतज्जपेन्नैतमाघारमाघारयेदित्याञ्जीगविः[५] ॥

---

१ ०नुषमीया० MSS

२ Thus Be C′ and the viv, ०पात्रेषु Bu G U D C Keś, ०पात्रेष्वेव H

३ ०निर्ग्रा Be C′ H U D C G (pr m), निग्रा० Bu G (sec m) and the vivarana

४ निर्ग्रात्याणिगृह्णी० G (sec m) but the ७ effaced, Be H C D U, ०निग्रात्यानिगृह्णी० Bu, ०नर्ग्राह्यानिगृह्णी० C′, ०निग्राह्यान्गृह्णी० Keś, read probably (with Keś) ०निर्ग्राह्यान्गृह्णीयादिति ।

५ Thus G (sec m), ०न्नैवमाघार० Be H U C D, ०नैनमाघारये० C′ ०न्नैतमाघारये० G (pr m) Keś, ०रेववदेवैतमाघारमा० Bu

9 सꣳस्रावस्यापिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यावानेव[१] सꣳस्रावः स्यात्तमपिदध्यादिति शालीकिः । ॥

4 चमसानामायातन[२] इति ॥ अग्रेण स्रुचः[३] प्राच[३] आयातयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदीच आयातयेदिति शालीकिः । ॥ १९ ॥

4 ग्रहयोः संधान इति ॥ अरत्नी च ग्रहौ च संदध्यातामिति बौधायनो ॥ ग्रहावेवेति शालीकिः । ॥

2 शुक्रवतो मन्थिवत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मन्थिवत इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

0 मन्थिसꣳस्रावस्य होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचोऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषु मन्थिनः[४] सꣳस्राव[४] जुहुयादिति । ॥

होत्रकचमसानाꣳ[५] होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनः शुक्रामन्थिभ्यामेनान्सह सकृज्जुहुयाद्विरभ्युन्नीतानित्य॥चो ह स्माह शालीकिर्नैनाञ्छुक्रामन्थिभ्याꣳ सह सकृज्जुहुयाद्विरेवाभ्युन्नीतानिति । ॥

---

१ यावानच U D C, यावामेच Be, याचानच H

२ °मायतन MSS and the vivarana

३ Thus G (sec m) Bu, स्रुच उदीच H U C, स्रुच only, Be D C′

४ मंथिसंस्रा° G (sec m)

५ Thus G (sec m) and C′ only, होत्रचमसानां the other MSS and the vivarana

I 223 17 द्विदेवत्यानां भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्राणेषूपनिग्राहं द्विदेवत्यान्भक्षयेदिति शालीकि॥र्दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षयेदित्यौपमन्यवः[१] । ॥

I 224 7 अथैतानि द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि करोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सोमेनैवैतान्यरिक्तानि स्युरिति शालीकिः । ॥

I 224 10 अथैनानि दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याꣳ सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधस्तादेवैनान्युपहव्यस्य[२] सादयेदिति[२] शालीकिः । ॥

वाचि वाचं दधामीति[३] वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

होत्रकचमसानां प्रतिभक्षण इति ॥ प्रतिभक्षयेदिति बौधायनो ॥ न प्रतिभक्षयेदिति शालीकिः । ॥

I 229 6 प्रत्यभिमर्शन इति ॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्नो ह स्माह बौधायनो भक्षयन्नेव[४] भक्षाणां पारे प्रत्यभिमृशतीति । ॥

---

१ दीर्घभक्षेणैव॰ MSS , only C′ भक्षणैवैना॰ , cp XXV 20

२ Uncertain, ॰न्युपहव्यस्यासाद॰ G (sec m), all the other MSS ॰न्युपहव्य आसाद॰ The vivarana अधस्तादेव दक्षिणस्योपहव्यस्य द्रोणकलशसमीपे, could उपहव्यस्य be the correct reading ?

३ Thus Bu C D G U C′, ददामीति H Be In the text proper no vikalpa of the kind here mentioned, is found , neither is the yajus to be traced in any text Perhaps this dvaidham is to be taken together with the foregoing one

४ Thus G (sec m) and the vivarana, भक्षंनेव Bu , भक्षयेन्नेव H Be U D G (pr m) C C′

ऐन्द्राग्नस्य ग्रहण इति॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥त्रो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति।॥

नाराशꣳसानामनुप्रकम्पन इति॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो॥ नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि॥र्नैनानुपोद्यच्छेरꣳस्तनेत्यौपमन्यवः।॥ २०॥ अष्टमः॥

माध्यंदिनीये ऽभिषव इति॥ नवकृत्वोनवकृत्वो ऽभिषुत्य निग्राभमुपेयुरिति बौधायनो॥ ऽपरिमितमिति शालीकिः।॥[1]

मरुत्वतीययोर्ग्रहण इति॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्त्रो ह स्माह बौधायन उपरिष्टादेवाग्रयणाद्गृह्णीयादिति। ग्राह्यलोको ह्येष भवतीति।॥

अष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः।॥

दधिघर्मस्य ग्रहण इति॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र एनं गृह्णीयादिति शालीकिः॥ परिश्रित्योभयतः शान्तिं कृत्वाग्नीध्र एवेत्यौपमन्यवः।॥

दधिघर्मस्य चर्याया इति॥ उपांशु चरेदिति बौधायन॥ उच्चैरिति शालीकिः।॥

दधिघर्मस्य भक्षण इति॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्त्रो ह स्माह

---

१ After this dvaidham G U D H C ins प्रातःसवन एवैषा स्यादित्यौपमन्यवः सवनीयानुद्वासन इति सूत्रं बौ॰ स्य नानापात्रेष्वेव सवनीयानुद्वासयेदिति शा॰ कि॰। cp XXI 19 104. 3

बौधायनोऽवभ्रभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदरण्ये[1]ऽनुवाक्येन[1] मन्त्रेणेति ॥

240 20 दक्षिणानामत्याकरण[2] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायन एकामेव दक्षिणां दक्षिणापथेनात्याकुर्याद्थेतरा[3] यथावकाशं गच्छेयुरिति ॥

संचर[4] इति ॥ नीतासु दक्षिणासु[5] यथार्थꣳ संचरेरन्निति बौधायनो नासꣳस्थिते सोमेऽध्वर्युः प्रत्यङ् सदोऽतीयादिति शालीकिः ॥

259 7 कृष्णविषाणायाः प्रासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्येदिति शालीकिः ॥

241 9 आत्रेयस्य संवदन[6] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाव्यतिषजन्पृच्छेत्[7] आत्रेयः क आत्रेय इति ॥ २१ ॥

---

१ Thus G U (pr m), viv, Keś, ॰णेनानुवा॰ Be U (sec m), ॰णेनवा॰ Bu H D C, ॰णेवानुबा॰ C′

२ Thus Be C′ Bu and the vivarana (one copy) ॰त्याक्रमण U H G D C and the vivarana (another copy)

३ ॰कुर्याद्॰ Be Bu C′, ॰क्रामयेद्॰ U H G D C

४ सचरण Bu

५ Between दक्षिणासु and यथार्थꣳ the MSS exc Be C′ and Keś, ins चात्वाले, clearly interpolated from the following dvaidham

६ Thus Bu C′ G (sec m), the vivarana, सवादन Be H C U D G (pr. m)

७ Thus Bu Be G C′, त्रिरेवव्यति॰ H U D C

गोयुगानामनुमन्त्रण इति ॥ तत्तद्देवानुमन्त्रयेदिति बौधायनः ॥ सर्वाणि सहेति शालीकिः ॥

सर्वौषधस्य वपन इति ॥ अर्धर्चशो वपेदिति बौधायन ॥ ऋचर्चेति शालीकिः ॥

इतरमितरञ्च विपरिहरतीतरमितरञ्चेति ॥ सूत्र बौधायनस्योददान एवैतां दिशमभिसंपादयेदिति शालीकिर्यजुषा यजुर्विपरिहरेदित्यौपमन्यवः ॥

स दर्भपुञ्जीलानि पयःप्रोक्षे ऽवधाय तैः प्रोक्षत्यग्नीन्वो ऽग्निभ्यो जुष्टान्प्रोक्षामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

कुम्भेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पञ्चपुच्छेष्वेवैना[१] उपदध्यादिति[१] शालीकिः ॥

नानामन्त्रासु दिशो भजमानास्विति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तांतामेवेष्टकां परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

इष्टकागणानामुपधान इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तंतमेवेष्टकागणं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

अभिमर्शे ऽभिहोम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्नो ह स्माहौ-

---

१ Thus B G U (sec m), ०पुच्छेष्वेतासुप० Bu, ०पुच्छेष्वका उप० Be C.

पमन्यवः पुरस्तादभिमर्शाभिहोमाभ्यां तथादैवतसूददोहसः[१] कुर्वीतेति । ॥

II 28 15 सर्पशिरस[२] उपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्यो-त्तरः शालीकेः ॥

II 30 10 औदुम्बर चोलूखलमुसलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दार्व्यंत्वमेवैनत्कुर्यादिति[३] शालीकिः । ॥ ६ ॥

II 30 11 सर्वौषधस्यावहनन इति ॥ मन्त्रेणावहन्यादिति बौधायन-स्य ॥ तूष्णीमिति शालीकिः । ॥

II 30, 17 उखानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ कामेवोखां मन्त्रेणोपदध्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः । ॥

II 31 13 पशुशीर्षाणामुपधान इति ॥ मध्य उपदध्यादिति बौधा-यनो ॥ ऽन्तेषु तस्य व्युदूह्योपदध्यादिति शालीकिः । ॥

अथर्वशिरस उपधान इति ॥ पुरस्तात्सर्वतोमुखमग्रेण स्वयमातृणामत्र नवर्चमथर्वशिर उपदध्यादिति बौधायनो ॥ नाथर्वशिर इति शालीकिः । ॥

II, 33 12 सर्वतोमखस्योपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुदिशमेव[४] गायत्रीरुपदध्यादिति शालीकिः । ॥

१ Thus all the MSS , ०दोहसौ Ms.

२ ०शिर MSS exc. C

३ ०दार्व्यं० MSS exc. L C' and Ms , ०मेवैत MSS exc U

४ Thus Be C' C (sec. m.) and the Vn , the other MSS. om एव ।

अङ्गानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ विज्ञातेष्वेवाङ्गेष्वङ्गान्युपदध्यादिति शालीकिः । ॥

ऋषभस्योपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर ॥ त्वो ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवह्रतशिरसमेनमुपदध्याद्यथर्षभो[1] वाशितुमुपतिष्ठतीति[2] । ॥

अतीतानामिष्टकागणानामुपधान इति ॥ आधिमुपदध्यादिति[3] बौधायन ॥ श्चित्यन्त इति शालीकिः । ॥

व्रतप्रदान इति ॥ मध्यदिने व्रत प्रयच्छेदिति बौधायन ॥ श्चित्यन्त इति शालीकिः । ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

पुरीषचितेरुपधान इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेव पुरीषचितिं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः । ॥

अश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरः[4] श्वेतो दक्षिण[5] इति ॥ अत्रैवाभ्यां तिष्ठद्भ्यां घासमाहारयेदिति बौधायनः ॥ कालेकाल एवैनावुदानयेयुरिति शालीकिः । ॥

वालखिल्यानामुपधान इति ॥ उपरिष्टाद्वालखिल्या उपदध्यादिति बौधायनः ॥ पार्श्वत इति शालीकिः । ॥

---

१ Thus (प्रत्यवह्रुत०) U G (pr m) C′ and Ms ०प्रत्यवह्रत० Bu , प्रत्यमवह्रुत० Be G (sec m), प्रत्यगवह्रत० B

२ Thus G and Ms , वाशितमुप० or वाशितामुप० the other MSS

३ Thus B G U (sec m.), Ms and the Vıv , अधि० Bu अदि० Be C′ U (pr m)

४ उत्तरत G C and the Viv.

५ दक्षिणत B G

II 11 1 स्तृष्टीनामायातन[1] इति ॥ अग्रेण स्वयमातृणामुदीचीरेना आयातयेद्दोत्तरस्मात्पक्षसंधेः सर्वतो[2] वेति[2] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 11 ६ व्युष्टीनामुपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनाः प्रतीचीरुपदध्यात्पुरस्ताद्धि प्रतीची रात्रिर्व्युच्छतीति ॥

II 12 18 तासां पुरीषवतीं मध्य उपदधातीति ॥ स ह स्माह बौधायनः पुरीषेण वा सहोपदध्यात्पुरीषं[3] वैवेति मन्त्रपुरीषैवैषा स्यादिति शालीकिः ॥

II 12 20 वैराजानामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 13 ९ याज्ञसेनीनामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I 13 21 घृतेष्टकानामुपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो घृतेन वा सहोपदध्याद्घृतेन वाभ्यज्यति मन्त्रघृता एवैताः स्युरिति शालीकिर्घृतपिण्डानेवात्रोपदध्यादित्यौपमन्यवः ॥

१ Thus C' (see m.), Ms, the Vrv (one copy), ॰मायतन the other MSS

२ Thus Ms. and the Vrv सर्वत इति वेति Bu B G U (pr. m.) सर्वत एवेति U (see m.) Be C'

३ Thus G, ॰षंचैवेति B Be Bu, षंचतिवेति U, ॰षंवैक्षावेति C' ॰षमेवैति the Ms

इष्टकानामावापस्थान इति ॥ अन्तरेण ज्योतिष्मतीश्च भूतेष्टकाश्चैतदिष्टकानामावापस्थानं भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवेशनयजुः प्रबुद्धयजुः प्रयाणयजुरपर्याणयजुः सामिधेनीराप्रीरतीताꣳश्चेष्टकागणानत्रोपदध्यादित्यत्रो[1] ह स्माह शालीकिर्नानिष्टकं मन्त्रमिष्टकावदापादयेदतीतानेवेष्टकागणानत्रोपदध्यादिति[2] ॥

पौर्णमास्या उपधान इति ॥ सूत्र बौधायनस्योत्तर एवाꣳसे पौर्णमासीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

नक्षत्रेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः प्रतितारकं चात्रेष्टका उपदध्यात्तत्रतत्र च रोचयेदिति ॥

सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो व्यवेत[3] खल्विदं कृष्णस्याभिमर्शनेन[4] भवति सर्वतोमुखमुपधास्यञ्छ्रुतमश्वमभिमृशेदिति ॥

वर्धनेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो

१ Before अत्रोपदध्या° Bu Be C' G (pr. m.) U (sec. m.) ms. एतदेव or एतद् here and l. 6, B G (sec. m.) and the Ms. om. these words.

२ °पातयेदितिता° some.

३ व्यवेतं Be U (sec. m.) Ms. (=व्यवहित), व्यपेत B G, व्यवेतं C' अपोवेतं Bu.

४ °मर्शनं the Ms.

यावन्ति वर्धनानि समाने ऽहनि संनिपतेयुः सर्वेषां पात्रे तथादेवतसूद्‍दोहमः कुर्वीतेति । ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

17.9 अथ प्रोक्षणीषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यत्यूर्ध्वं[१] त्रिभ्यो ऽपरिमितानिति सहस्रमिति प्रोक्त ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

18.9 शतरुद्रीयस्य होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः ॥ पूर्वस्मिन्नेवानीके जुहुयादिति गौतमः । ॥

19.8 नमस्कारैरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सधनुष्क एवोपतिष्ठेतोत्तरस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेत्य॥थो[२] ह स्माह शालीकिर्दत्त्वैव धनुरुपतिष्ठेतैतस्यै चैव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेति[२] । ॥

20.1 परिषिच्यमाने यजमान वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेर॥थो ह स्माह बौधायनः परिषिच्यपरिषिच्यैवाश्मनि कुम्भं निदध्यादश्मंस्ते क्षुदमु ते शुगृच्छत्वित्यभिनिर्दिश्य द्विष्यादिति । ॥

20.3 विकर्षण इति ॥ अर्धशो विकर्षेदिति बौधायन ॥ सकृदेवेति शालीकिः । ॥

१ वापयति instead of प्रत्यस्यति Be C.

२ Thus (कर्मास्) Be C and the Viv., कर्मस् all the other MSS. and the Ms.

II 52. 3　स्वयमातृण्णायै व्याघारण इति ॥ सूत्र बौधायनस्य'' अग्निं चतुरश्रामेनां व्याघारयेदिति शालीकिः ' ॥

II 53. 4　वैश्वानरमारुतानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तू''ष्णीका इति शालीकि'' वैश्वानर एव मन्त्रवान्स्या-त्तूष्णीका मारुता इत्यौपमन्यवः ' ॥

II 53. 6　आनीकवतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या''हवनीय एवानीकवतं जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

II 54. 4　अथैनꣳ संचितमाज्यप्रोक्षेण प्रोक्षतीति ॥ सूत्रꣳ शालीके-र''न्वो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिशं चैनं प्रोक्षन्मन्त्रा-नुश्लोक चेति ' ॥

II 54. 15　इध्मस्य निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभये-नेध्मं निदध्यादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्या''ग्निकेनैवेति शालीकिः ' ॥ ९ ॥

II 55. 1　शाकलैः परिधान इति ॥ आहवनीयं परिदध्यादिति बौधायनः '' पुच्छमेवेति शालीकिः ' ॥

II 55. 5　स्रुवाहुत्योः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II 55. 7　पूर्णाहुत्यै[1] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 55. 8　अथ जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेदिति[2] ॥ दिग्भ्यो ऽहमग्नि-

---

१ Thus Ms only, पूर्णाहुत्योः the MSS., पूर्णाहुतिकरण the Vn

२ इति om. all exc. Ms

मभि[1]संभराणीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 56 8 प्रसेकस्यायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II 56 10 तस्मिंस्त्वतुर उपस्तृणान आहेति ॥ सूत्र बौधायनस्य नोपस्तृणीतेति शालीकिः ॥

II 56 12 प्रसेकस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥

I 56 13 ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ अग्न्याधेयवत्कल्पयेदिति बौधायन एतस्मिन्नेवेति शालीकिः ॥

I 56 14 ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ उत्तरे श्रोष्यन्तः प्राश्नीयुरिति बौधायनः पुच्छमेवाभित इति शालीकिः ॥

II. 57 1 वातनामानाꣳ होम इति ॥ सूत्र बौधायनस्य वातमध्यत्वाञ्जलिना जुहुयादिति शालीकिः कृष्णाजिनपुटेन जुहुयादित्यौपमन्यवः ॥

II 57 9 शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥ १० ॥ **पञ्चमः** ॥

57 12 अग्निधिष्ण्यानामुपधान इति ॥ सूत्र बौधायनस्य सर्वा एव याजुषीरुपदध्यादिति शालीकिः ॥

१ The two aksaras स्म effaced in G

२ ०यतन MSS exc. Be C⁷.

2 नानाबीजानां निर्वपण इति ॥ निर्वपणेनानुसमेत्य[1] व्यभिन्द्येदिति[1] बौधायनस्‖त्तदेव हविः परिमिश्लिष्येदिति शालीकिः । ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रं शालीकेर‖न्यो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[2] स्यादिति । ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो ‖ ऽग्रेणातिहायेति शालीकिर‖ग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः । ॥

सचरुपशुपुरोडाशा[3] एवेतरेषां हविषामिडा अवद्येदभ्यर्धादिति[4] । सपशुपुरोडाशानां वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

अत्याक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ‖ सह स्विष्टकृतात्याक्रामेदिति[5] शालीकिः । ॥

अभिषेक इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर‖न्यो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ °समेत्याभिन्द्येदिति U (sec m)

२ Thus G (sec m) Bu Be C′ Ms, °ष्कृत B G (pr m.) U; cp. XXI 4 75 7, XXI 16 99 16

३ °पशु° om B G U (pr m) the Viv — °डाश B Bu G U (pr m) the Viv., °डाशा Be C′ U (sec m.)

४ Thus (and cp II 71 5) B G B, °दत्यर्धादिति Be C′ °दभ्यर्धेदिति Bu

५ Thus U (pr m) C′, the Viv , स्विष्टकृतमत्या° the other MSS.

पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेनाभिषिञ्चेन्नात्र कृष्णाजिनं न त्वक्रौ[१] न पार्थानि भवन्ति कुशानेव सꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति ' ॥

II 58.18, 59 8 योगे विमोक इति ॥ अहरहर्युञ्ज्यादहरहर्विमुञ्चेदिति बौधायनो " ऽहरहर्युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदिति शालीकिर"ादित एव युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II 59 11. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाक्लृप्तमेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II 59 13 ऐकादशिनानां[२] पशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"कयूप एवैकादशिनान्पशूनुपाकुर्यादिति शालीकिः '

॥ ११ ॥

II. 59. 17 वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

II 60. 3 अश्वस्यावघ्रापण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " माध्यंदिन एव सवने ऽश्वमवघ्रापयेदिति शालीकिः ' ॥

पशूनामासादन इति ॥ पशुंपशुं पश्चाद्धोत्रासादयेदिति बौधायनो " मुख्यमेवेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus Be C′ U (sec m), त्वक्रौ the other MSS.

२ C′ and the Vıv एका०।

आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यादध्यवदानीया चेति बौधायनस्तूष्णीका च स्यादध्यवदानीया चेति शालीकिर्मन्त्रवती च स्यात्तन्त्रहरया चैनया निरूढया यजेतेत्यौपमन्यवः ॥

देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

अथातो वाजपेयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत वाजपेये ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिः ॥

औदुम्बरꣳ रथचक्रꣳ सप्तदशारमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य दार्व्यद्वचमेवैनत्कुर्यादिति[1] शालीकिः ॥

खादिरीं विहर्णी[2] वभ्रैर्व्यूतामुपकल्पयत[3] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य बस्ताजिनं चैवाचोपकल्पयीत शतमानं च हिरण्यमिति शालीकिः ॥

स ग्रीष्मस्य जघन्याहःसु पुरस्तादाषाढ्यै पौर्णमास्यै दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य शरदि वाजपेयेन यजेतेति शालीकिः ॥

१ ०द्वच्य० G (sec m) — ०मेवैनत् G (pr m) U, ०मेवैतत् the other MSS

२ Thus G and the Viv, विह्नषि Bu, वितूषी B, वितूर्ष्णीं U, विकर्णा Be, विकर्णीं C′ (pr m), विहर्णी (sec. m)

३ Thus G, वध्यैर्व्यू० Be, वभ्रैर्व्यू० C′, वंधेस्तू० Bu, वाभ्रैर्व्यू० U, दध्यूर्व्यू० B, वभ्रैर्व्यू० the Viv. (one copy), वभ्रैक्त० (another)

II. 64 4, 65 10. सावित्राणाꣳ होम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 64 12 वाजपेयिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥न्वो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत आहारयेदिति । ॥

II 65. 4 यो ऽरत्निमात्रेऽरत्निमात्रे वा विगृह्णाति धनुर्वेष्टीर्वा प्रवेष्टयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 65. 5. गौधूमं[1] चषालमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गोधूमपिष्टानामपि कुर्यादिति शालीकिः । ॥

II. 66. 2. दुन्दुभीनामासञ्जन इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

II 66 14. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥न्वो ह स्माह बौधायनो ऽतिरात्रमप्यत्र क्रतुमुपेयात्समानपत्त्रे चैनꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[2] ॥ १३ ॥

II. 66. 16 यच्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैते[3] सोपयामा[4] ग्रहीतव्या[4] भवन्तीति शालीकिः । ॥

II 67 10. सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सजुष्टान्परिमृज्य[5] सादयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus G and the Viv (one copy), गोधम Bu, गोधूमं the other MSS.

२ Thus Be C′ U (sec m), संनिपतिष्येदिति B G, सन्निपधिष्येदिति Bu

३ Thus G C′, एवैने U, एवैतैः B Be, Bu defective

४ सोपयामग्रही॰ U.

५ Thus Be C′, सयजुष्टा॰ Bu U, सयजुष्का॰ B G

द्विश्रेणि[१] वा त्रिश्रेणि[१] वोदीच आयातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

षड्रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति बौधायनः ॥ पञ्च रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति शालीकिस्तिस्रो रशना आदाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यव ॥ एकामेव रशनामादाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ ऽग्नीषोमीयरशनायामेव नियुञ्ज्यादित्याश्मीगविः ॥

वाजपेयिकानां पशूनामुपाकरण इति ॥ ऐकादशिनाननुपाकृत्य[२] वाजपेयिकानुपाकुर्यादिति बौधायनो ॥ वाजपेयिकानेव नैकादशिनानिति शालीकिः ॥

प्राजापत्यानामुपाकरण इति ॥ एकैकश उपाकुर्यादिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन ॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः ॥

रथानामभियोजन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो य एवैष समवक्षेपणो मन्त्रस्तं प्रथममभियोजनानां कुर्यादथ तूष्णीमश्वान्समवक्षिपेदिति ॥

काष्ठागमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-

---

१ द्विःश्रे० and त्रिःश्रे० G (sec m)

२ एका० the Viv.

मावृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतो ऽपसलैरावर्तेरन्नित्यौ ह स्माह शालीकिरपसलैरावृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतः प्रदक्षिणमावर्तेरन्निति । ॥ १४ ॥

II 79 14 अथ यजमानं तार्प्यं परिधापयतीति ॥ सूत्रं बौधायन-
स्यौभे एवैते यजमानं परिधापयेदिति शालीकिः । ॥
II 80.2 श्रित्या आयातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः
शालीकेः ॥
II 80 5 तां दशभिः कल्पै[3] रोहतीति[3] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तैरेव
मन्त्रैः प्रत्यवरोहेदिति शालीकिः । ॥
II 81.2 अथास्मै प्रत्यवरोहणत[4] आसन्दीं निदधातीति[5] ॥ सूत्रं
बौधायनस्य ॥ वस्ताजिनं चैवास्याच[6] प्रत्यवरोहेच्छतमानं[7] च
हिरण्यमिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus both tımes C′ only, ०हृत्येत० both tımes G and B the second tıme, इंत्येत B the first tıme, all the MSS (exc C′) ०त्य०, not त्यै० ।

२ Thus B G, आयतन the Vıv, आतत Bu, आधान Be C′

३ Thus G U C′ (sec m) and the Vıv , ०ल्पोरोह० Bu, ०ल्पैरारोह० B Be

४ Thus only the Vıv , प्रत्यवरोहत the MSS

५ Thus the Vıv , निमिनोतीति Be, मिनोतीति C′, प्रत्यवदधातीति B Bu G U

६ Thus B U G, वैवास्यच Bu, च only Be C, अस्य seems superfluous

७ Before शतमान B Bu U G ıns इति ।

5 अथैनमेतयासन्द्या सह आवहन्त्या वा व्रजतीति[१] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

8 अतिग्राह्याणां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

0 प्राजापत्यानां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

2 गुदतृतीयेष्विति ॥ द्वे द्वे अत्र गुदतृतीये उपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ॥ ऽपच्छेदमिति शालीकिः ॥ समस्तान्येवैतान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः । ॥ १५ ॥ सप्तमः ॥

1 अथातो राजसूयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत राजसूयेऽग्निमिति बौधायनो ॥ न चिन्वीतेति शालीकिः । ॥

9 पुनरभ्युष्य पिष्टानि कृत्वाहारयेदिति बौधायनस्तथाभ्युप्तान्येवैतानि[२] स्युरिति शालीकिः । ॥

0 नैर्ऋतस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः । ॥

2 एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो । ग्रामाग्नेरिति शालीकिः । ॥

1 नैर्ऋतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ विस्रंसिकाकाण्डाभ्यामेनं परिगृह्य जुहुयादिति शालीकिः । ॥

---

१ व्रजतीति G B, ह्रजिनीति Bu, U Be C′ corrupt

२ Thus G, ॰भ्युप्यान्ये॰ U, ॰भ्युपन्ये॰ B, ॰ह्युप्तान्ये॰ Be C′.

II 86 3 दक्षिणानां दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन ॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः । ॥

II 86 3. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

II 86 5 स्वाहा नमो य इदं चकारेति ॥ सूत्रं बौधायनस्यान्तमप्यत्र स्वाहाकारं परिणयेदिति शालीकिः । ॥

II 87. 1. संतनीनामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेतापि तदहः संतनी[1] प्रयुञ्जीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थे खल्वेते दृष्टे भवतो । यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति । ॥

1b चातुर्मास्यानामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीतापि तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थे खल्वेते दृष्टे भवतो । यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति । ॥

II 88 17 आख्यातं पञ्चेध्मीयस्य करणम् । ॥ १६ ॥

II. 89. 3 अथोपवेषेणाङ्गारान्समूहतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्समूह्याथैनान्स्रुवाहुतिभिरभिजुहुयादग्नये[2] रक्षोघ्ने स्वाहेति पञ्चभिरत्र प्रष्टिवाहिनꣳ रथं दद्यादिति । ॥

---

१ Here and infra some of the MSS read संतनीः (संतती)

२ स्रुवाहुती॰ Be U C′, स्रुवाहुत्या॰ Bu.

अपामार्गसक्तूनाꣳ होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरित्रो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेणापामार्गसक्तूञ्जुहुयात्तूष्णीꣳ स्रुवमनुप्रहरेत्तूष्णीमुपोत्तिष्ठेदिति[1] ॥

देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सोमꣳसोममनुवर्तेरन्निति शालीकिर्न देविकाहविर्भिर्यजेदित्याश्चौगविः ॥

अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ॥

पयसः समासेचन इति ॥ दृतौ वा विनाडे[2] वा समासिञ्चेदिति बौधायनो नवायां कुम्भ्यामिति शालीकिः ॥

स्वयंकृतेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरित्रो ह स्माह बौधायनो गोन्यासप्रमृदितानां[3] कुशानां बर्हिः संनह्येत्स्वयंपतितानां काष्ठानामिध्म यदेव वेद्यै रूपꣳ सा वेदिर्दृतिं वा विनाडं[4] वा रथ आधाय परिवहेयुस्तत्र नवनीतमुत्सीदेत्तदाज्यꣳ स्यादिति ॥

मैत्रावार्हस्पत्यस्य निर्वपण इति ॥ समानपत्तुमुष्टौ स्याता-

---

१ ०मुपोत्तिष्ठेदिति G U C′, ०मुपतिष्ठेदिति B Bu Be, probably II 89 12 उपोत्तिष्ठति is the correct reading

२ विनाले G U C′, विनाळे the other MSS and the Viv

३ Thus Be C′ and comp the Viv गवा नियतगमनेन शातितानां कुशानां, योन्यायप्रमृ० G B Bu, येन्यायप्रमृ० U

४ विनालं or विनाळं MSS

मिति बौधायनो ॥ नानाचतुर्मुष्टी स्यातामिति शालीकिः ।

॥ १७ ॥ अष्टमः ॥

II 94 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्या।प्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

सोमक्रयणेषूपेते[1] नित्याः शते स्युरिति बौधायन ॥ एत एव शततमाः स्युरिति शालीकिः । ॥

II. 94 8 वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सारस्वतीरप्यत्र वसतीवरीर्गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

II 94 18. आग्नेयस्यैन्द्राग्न उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्र बौधायनस्यै॥न्द्राग्न एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः । ॥

पात्राणां करण इति ॥ यथानिर्भेदं पात्राणि कारयेदिति बौधायनः ॥ प्राकृतान्येवैतानि स्युरिति शालीकिः । ॥

II. 98 1 सारस्वतीनामभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥न्यो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां वहन्तीरभिजुहुयात्ताभ्यां ग्रहेग्रहे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सारस्वतीरभिजुहुयादिति । ॥

II. 98. 7 अभिषेचनीयानां ग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययो॥रन्यो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तात्सदसो ऽभिषेचनीयान्ग्रहान्गृह्णीयादिति । ॥

II 99 16, 102 9 धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

1 Thus B G U (pr m.), ०षूपस्थिते Be C' U (sec. m), ०क्रयेषु Bu

मारुतस्यैकविंशतिकपालस्य कपालोपधान इति ॥ ऐष्टिकैरुपधाय* गणैरुपदध्यादिति बौधायनो ॥ गणैरेवेति शालीकिः । ॥

आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीकेति शालीकिः । ॥ १८ ॥

क्लीबस्य स्थान इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठेदिति बौधायनो ॥ बहिर्वेदीति शालीकिः । ॥

मणीनां करण इति ॥ औदुम्बर औदुम्बरेण लोहेन प्रच्छन्नः स्यादिति बौधायन ॥ औदुम्बर एवेति शालीकिः । ॥

तस्मिन्सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधाहणामेवैक[१] संग्रहीता स्यादिति शालीकिः । ॥

स्फ्यस्य प्रदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्नो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेण सप्रयच्छेत्तू।ष्णीमितरे संप्रयच्छेरन्निति[२] । ॥

अक्षाणां करण इति ॥ सौवर्णाः स्युरिति बौधायनो ॥ राजता इति शालीकि॥ैनागदन्ता[३] इत्यौपमन्यवो ॥ वैभीतका इत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

अथास्मै पञ्चाक्षानपच्छिद्य प्रयच्छतीति* ॥ सूत्रꣳ शाली-

---

१ Thus G, °स्याधातृणामे C′, °स्याधाक्षणामे° L, °स्य अथातणामे° B Be, in Bu this dvandva is missing

२ °यच्छेरन्निति G U C′

३ Thus G B Bu U, °दंता Be C′

केर्॥ यो ह स्माह बौधायनो येनास्यानुपपन्नꣳ स्यात्तं तत्रापि-सृजेद्विप्रो ऽभ्ययꣳ राजाभूदिति। ॥

II 111 8 अथ विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यत्रैव दर्भस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति[1] शालीकिः।

॥ १९ ॥ नवमः ॥

II 111 14 अग्नीनाꣳ हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो। ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः। ॥

16 वेद्यै करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ पूर्वापूर्वा वेदिर्भवतीति शालीकिः। ॥

II 112 10 अथैनं तीर्थादानीय पवयित्वा पुण्डरिस्रजिनमुदानीयेति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि पुण्डरिकाणि कारयेत्सौवर्णानि च नादेयानि चेति॥ नादेयान्येवेति शालीकिः। ॥

II 112 13. निदधत्यस्या एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं निदध्यादिति शालीकिः। ॥

II 112 17 सोमक्रयणेषूपैते[2] नित्याः स्युरिति बौधायन॥ एत एव स्युरिति शालीकिः। ॥

---

१ तत्र instead of तत् Be C′

२ Thus B G U (pr m), °षुपेते Bu, °षूपस्थिते Be C′ U (sec m)

औपसदाꣳ[1] हविषां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्ति[2] स्युरिति बौधायनस्॥तूष्णीकानीति[3] शालीकिः । ॥

4 आग्नेयस्य प्राजापत्यस्थपर उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ प्राजापत्य एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः । ॥

1 भार्गवो होता भवतीति ॥ आदित एव भार्गवꣳ होतारं वृणीतेति बौधायनो॥ दशपेय एव भार्गवो होता स्यादिति शालीकिः । ॥

शतं ब्राह्मणाः पिबन्तीति[4] ॥ यजमान[5] एकशततमः स्यादिति बौधायनो॥ यजमान एव शततमः स्यादिति शालीकिः । ॥

दक्षिणानां दान इति ॥ एता एव ब्राह्मणाभिविहिता[6] दक्षिणा दद्यादिति बौधायन॥ एतन्मुखꣳ सहस्रमिति शालीकिः । ॥ २० ॥

1 तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो॥ ऽप्तोर्यामान्ता इति शालीकि॥र्ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः । ॥

8 हविषोहविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयतीति ॥ बार्ह-

---

१ Thus G B and the Viv , उपसदि U, ओपसदाना C′, औपसदौ Bu , Be defective

२ ०वंत MSS

३ Thus G and U (pr m), तूष्णीका इति B G (sec m), तूष्णीकेति C′, तूष्णीकानिति Bu

४ cp T Br I 8 2 2

५ Before यजमान G B ins यो, U ये ।

६ ०भिहिता Be C′

स्पत्यस्यापीड्या[1] बार्हस्पत्यमभिघारयेदिति बौधायन॥ इतरेषामेव हविषां न बार्हस्पत्यस्येति शालीकिः।॥

II 115 13 उच्चैरादित्याया आश्रावयत्युपांशु[2] मारुत्या इति॥ आदित्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति[3] बौधायन॥ आ मारुत्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति शालीकिः॥ सर्वैवोच्चैरादित्या सर्वोपांशु मारुतीत्यौपमन्यवः।॥

II 115 15 सात्यदूतेष्विति॥ सूत्रं बौधायनस्ये॥मं[4] ते[4] ऽसौ[4] प्राहैषीदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः।॥

II 117 14 द्विरात्र इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यजनीये[5] ऽहन्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः।॥

II 118 5 देविकाहविषां करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिर्न कुर्यादिति शालीकिः[6]।

॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति द्वाविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus G and the Viv, ०स्यापीला B, स्यपिड्या U, C′ Be corrupt, Bu defective

२ Thus G, all the other MSS more or less corrupt

३ Here and infra all the MSS इतर instead of इतरद् ।

४ Emended; ०स्यमावेषौ Be C′ U (sec m), ०स्यमचेसौ Bu, ०स्यमंचेस्ये G, ०स्यमंचस्ये B, cp XXIII 2 and T Br I 8 3 4 दूतान्प्रहिणोति ।

५ Thus all.

६ In the MSS no repetition of the final words

अथात इष्टिकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्ना-वाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यन्यो ह स्माह शालीकिः सप्तदश-सामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशु देवता इति ॥

याजमानस्य करण इति ॥ संसिद्धमिष्टिपथे[1] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः । कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः ॥

३ अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्ण-मासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपा-लमनुनिर्वपेद्यथातिपन्नां प्रतियजेदित्यन्यो ह स्माह शालीकिः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानर द्वादशकपालꣳ समानतन्त्रमनुनिर्व-पेन्न चातिपन्नां प्रतियजेदित्यन्यतरेणैव सहातिपन्नां प्रति-यजेदित्यौपमन्यवो ऽन्यो ह स्माहाश्मौगविर्वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य तन्त्रे प्रतते ऽन्यत्तन्त्र[2] प्रतायते । य एवैषो[3] ऽच्युत[3] आग्नेयो ऽष्टाकपालस्तमेव पौर्णमास्यां वामावास्यायां वा पाथिकृतं कुर्यान्न चातिपन्नां प्रतियजेदिति ॥

अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहि-

---

१ °सिद्धमिष्टिपथे G, °सिद्धमिष्टियथे B, °सिद्धिमिष्टिपथे U सिद्धिमिष्टयथे Bu, °सिद्धमिष्टयथे Be C′

२ न्यतंत्रं MSS

३ Thus C′, एवैषोच्युत U, एवैषोच्यत B G Be, एवैषाच्यूत Bu

तान्निः सन्नन्नत्यमिव चरेदिति ॥ आधानप्रभृत्येवैतदुक्तं भवतीति बौधायनो " ऽन्वाहितेषु चैवोपसमाहितेषु चाग्निष्विति शालीकिः ' ॥

1 II 121 9 अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि सचेरन्निति ॥ हुत्वाग्निहोत्रमिष्टिꣳ सꣳस्थापयेदिति बौधायनः " सꣳस्थितायामिष्ट्यामग्निहोत्रं जुहुयादिति शालीकिः ' ॥

1 II 121 17 अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ स ह स्माह बौधायनो लोहितोष्णीषा लोहितवाससश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति " याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं
1 भवतीति शालीकिः ' ॥

I II 121. 18 अग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रोक्षणीषु च गन्धानावपेयुर्गन्धवन्तश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति " याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः ' ॥

II 122 7 अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो या तत्राम्नाता स्यात्तां चेन्निर्वपतः कामो न समृध्येताथैव[१] कुर्यादित्येषैव सार्वकामिकी स्यादिति शालीकिः " कामेकाम एषा[२] स्यादित्यौपमन्यवः ' ॥

II 124 1 अग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नि-

---

१ °थैवं G U Be, थैनं B C′, भैचं Bu

२ एषा G, एवैषा U, all the other MSS एष ।

हुतो ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॑त्रो ह
स्माह बौधायनो मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रा-
न्निगदेदिति ।॥

वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति ॥ स ह
स्माह बौधायन उत्थितायां निर्दशायां वैश्वानरं द्वादश-
कपालं निर्वपेत्सꣳस्रावस्य च कुमारं प्रलेहयेदिति ॥ जात-
मेव विदित्वेति शालीकिर्न च सꣳस्रावस्य कुमारं प्रलेहये-
दित्य॑नन्तरे पर्वणीत्यौपमन्यवः[1] ।॥ १ ॥

२ विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः[2] प्रथमं मन्त्रकर्म[3] लभेतेति
बौधायनो ॥ ऽवदानत इति शालीकिः ॥ प्रदानत इत्यौप-
मन्यवश्चातुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ।॥

३ वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति ॥ यत्रैव
यतिष्यमाणः स्यात्तदायतनं । तद्गत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं
निर्वपेदिति बौधायनः ॥ स्वेष्वानेष्वेवाग्निष्विति शालीकिः ।॥

४ यथा रज्जोत्तमां गामाजेदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्ये॑मां
ते ऽसौ पाहैषीदित्येव[4] ब्रूयादिति शालीकिः ।॥

---

१ The words after प्रलेहयेदिति only in C′ and U (sec m), Be has of them only औपमन्यवो, the other MSS omit the opinion of Aupamanyava

२ मारुतं Bu

३ तच Be C′ (pr m)

४ Thus C′ U (sec m), प्रहैषी॰ the other MSS, cp XXII 21 and XIII 10 126 5

II 127 10 बल्बजानपीध्मे संनह्येदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ बल्बजानामप्यत्र बर्हिः संनद्धं भवतीति शालीकिः ।॥

II 128 7 आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यभिचरन्तमेव विद्विलेति शालीकिः ।॥

ib सारस्वतमाज्यमिति ॥ मन्त्रनिरुप्तमेतद्भूतꣳ[1] स्यादिति बौधायनस्य॥ तूष्णीकमिति शालीकिः । कालेकाल एवैनद्ध्रुवाज्याद्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[2] ।॥

II. 128 17 अध्वरकल्पायामिति ॥ स ह स्माह बौधायन इडान्तं प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं तृतीयेन सहावशेष वर्तयेदित्यथो ह स्माह शालीकिरा प्रणीतात्प्रथमस्य[3] तन्त्रस्य परिशाययेदेव[4] द्वितीयमेव[5] तृतीयं[5] । तृतीयेन सहावशेषं वर्तयेदिति ॥ सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा[6] इत्यौपमन्यवः[6] ।॥

II 129. 7. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सोमारौद्रं चरुं

१ तत्रनिरुप्त॰ B G, मंत्रेनिरुप्त॰ U, तत्रंनिरूपत॰ Bu, मत्रभिनरुप्त॰ Be, मंत्रनिरुप्त॰ C'

२ ध्रुवाज्यात्गृह्ण॰ G U (sec m), ध्रुवाज्यास्यात्गृह्ण॰ B U (pr m), ध्रुवाज्यंगृह्ण॰ Be C', ध्रवाग्ह॰ Bu

३ Thus Be C' U, प्रणीतात्प्र॰ B G (pr m), प्रणीताः प्र॰ G (sec. m), Bu defective

४ Thus G B, कुर्यादेवं U Be C', Bu defective

५ एवं तृतीयं om. B G

६ ॰क्रमादित्यौ॰ C' U (sec. m)

तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति बौधायनो ॥ यजनीये ऽहन्निति शालीकिः । ॥

आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति ॥ उदकुम्भ आज्यस्रुवं प्रत्यस्येदिति बौधायनः । प्रोक्षण चैव मार्जनं चाज्येन[1] कुर्यादथेतरदद्भिः कुर्यादिति शालीकि॥र्यत्कि चाद्भिः कार्यꣳ स्यात्सर्वं तदाज्येन कुर्यादित्यौपमन्यवः । ॥

यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ॥ विज्ञातेषु रूपेषु निर्वपेदिति बौधायनः ॥ पुरस्तादेव शङ्कमान इति शालीकिः । ॥

अर्धेष्विति ॥ सꣳस्थितायामिष्टामर्धानभ्यादध्यादिति बौधायनो ॥ ऽत्रैव परिशयोरन्निति शालीकिः । ॥ २ ॥ **प्रथमः** ॥

विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः प्रथमं मन्त्रकर्म लभेतेति बौधायनो ॥ ऽवदानत इति शालीकिः ॥ प्रदानत इत्यौपमन्यवस्तौतुष्याश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

मारुतीभ्याꣳ होता यजतीति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचनतो ऽध्वर्युरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्वो ह स्माह बौधायनः सर्वाः सपदाः सर्वाः ससाविचाः सर्वाः समयूखेभ्या इति ॥

पदपाꣳसूनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीके॥र्वो ह

---

१ चैवाज्येन B Be

स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्य[१] मन्त्रेण पदपांसून्हृत्वोत्तर वर्ग्ये[२] आवपेदथ तूष्णीमुरस्यनुनिनयेदिति ॥

II 133 16 अतः सुवर्णानि कृष्णलानि भवन्तीति ॥ तत्र बौधायनस्योपयतान्येवैतानि[३] स्युरिति शालीकिः परिहारयेद्वैषामिति[४] ॥

II 134 3 चत्वारि चत्वारि कृष्णलान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्त्या इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तद्यजमानगृहीतान्येव[५] तानि स्युरथेतराणि समावच्छो विभजेरन्नित्यथो ह स्माह शालीकिर्यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तद्यजमानगृहीतान्येव[५] तानि स्युरथेतराणि प्राशित्रहरणे श्रोप्य ब्रह्मणे परिहारयेदिति ॥

II 137 21 यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुममावास्यायां निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति[६] बौधायनो यजनीये ऽहन्निति[६] शालीकिः ॥

---

१ ०स्य Be C′ U (sec m), ०स्मै Bu U (pr m), ०स्मिन् G B

२ Thus (and cp vol II, 104 2) G, ०वर्गे the other MSS

३ बौधायनस्यौपयता० G U, ०नस्य बोपय० B, ०धायनस्येत्यायशान्य० Be, ०धायन्येत्यायसन्येवैतानि C′, but cp. the Viv उपयतेन तानि भवन्तीति । अतसमीपे कनानि वाधिकानि वेति ।

४ Thus the Viv (ब्रह्मणे to be understood), प्रतिहार० the MSS.

५ Thus G , स्युस्तद्यव० the other MSS

६ Instead of ऽहन् (thus B G Bu) the other MSS. ऽहनि ।

सांग्रहण्यै परिधिष्विति ॥ ऐष्टिकैः परिधाय पौरोडाशिकैः परिदध्यादिति बौधायन ॥ ऐष्टिकैरेवेति शालीकिः । ॥

आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ त्रो ह स्माह बौधायन औदुम्बरैः पात्रैरेता आहुतीर्जुहुयाद्धुत्वा चैतानि पात्राण्यग्नावेवानुप्रहरेदिति । ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदित्येतैरेवाज्यमवेक्षितमुत्पुनुयादिति[१] शालीकिः । ॥ ३ ॥

यावतो ऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाꣳश्चतुष्कपालान्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति ॥ स ह स्माह बौधायनो वैश्वानरेणैक[२] प्रतिगृह्णीयादेवं[३] द्वौ[४] । गणं[४] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत[५] बहुषु[६] वारुणानेकातिरिक्तानित्य् ॥ अत्रो ह स्माह शालीकिर्वैश्वानरेणैकं प्रतिगृह्णीयान्न तु द्वौ[७] । गणं[७] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत न[८] तु द्वयोर्बहुषु वा वारुणानेकातिरिक्तानिति । ॥

---

१ पुनुयाद् again all

२ About the correct reading and the meaning of this dvaidha I am uncertain, ०णैक B U Bu, ०णैवैक Be G, ०णैक० C′

३ एव C′ U, एवं the other MSS

४ द्वौ गणे Be B G, द्वौगुण C′, द्वागणं B, द्वौगुण U (sec m)

५ MSS exc Be C′ ins तु, U (sec m) नतु ।

६ वा ins Bu

७ U again द्वौगुणं, गणं the other MSS., गुणं C′

८ न given by Be C′ U (sec m), not by B Bu G U (pr m)

II 143 2 आभिचारे मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्य ॥ तूष्णीकेति शालीकिः । ॥

II 143 15. पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति ॥ सूत्रं बौधायन ॥ स्यैतैरेव मन्त्रैः प्रतिसमूह्यावद्येदिति शालीकिः । ॥

II 144 7 त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ संदिग्धपुरोडाश एवैष स्यादिति शालीकिः । ॥

II 146. 3 (147. 17) वर्षाह्वस्तम्बस्याभिहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यत्रैव वर्षाह्वस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः । ॥

II 148 4 कृष्णाजिनस्यावधवन[1] इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधुनुयादिति बौधायनो ॥ बहिर्वेदीति शालीकिः । ॥

II 148 6 अञ्जःसवकारीयं करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

II 151 1 संसर्गे[2] प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ चो ह स्माहौपमन्यवो यो नु खल्वाहवनीयो ऽत एवैष उद्धृतो भवति । शामयोनिरन्वाहार्यपचनस्तत्रतत्र[3] नास्ति प्रायश्चित्तं । प्रशस्तो हि वृथाग्निसंसर्ग इति । ॥

इतीत्वा[4] इमा इष्टयो व्याख्याताः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ Thus G, °स्यावयवन U, °स्यावधाम Bu Be C′, °स्यायवन B, °स्यायवन the Viv

२ संवर्गे B Bu G

३ तत्रवा Be C′

४ इतीत्त्वा B C′ Be

5 अभिक्रामं जुहोतीति ॥ कियति नु खल्वेतदङ्कं भवतीति ॥ पञ्च प्रयाजा इति बौधायनो ॥ यत्प्राक् शालाया इति शालीकिः । ॥

6 यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यायमवद्येदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य[१] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[२] पुनर्यजेतेत्य॥चो ह स्माह शालीकिर्यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य[१] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[३] कृतमेव मन्येताथ यदि भूयो ऽथैवं कुर्यादिति । ॥

2 सम्प्लव इति ॥ यत्र क्वच नाव्या[४] वा[४] नदी[४] स्यादन्तरेणोदयच्चवती[५] वासम्प्लवस्तत्रेति बौधायनो ॥ यत्र क्वचन शब्दा न सम्सृज्येरन्नसम्प्लवस्तत्रेति शालीकि॥यत्र क्वचनान्तरेणेयादसम्प्लवस्तत्रेत्यौपमन्यवः[६] ॥ प्रस्थयोरेव जनपदयोरसम्-

---

१ Some of the MSS चाज्यस्यैव ।

२ न ins B

३ After कृत्वा G B ins. न पुनर्यजेत (or ॰तेति), but cp infra XXIII 8

४ Thus G B (नावा नार्या the Viv), नाव्यावा नदीव Bu U (pr. m), नाव्यवायानदी U (sec m), नाव्यवाया नदी C′, नाव्यापाया नदी Be

५ Thus G and B (the latter only ॰ति), ॰रेणोदपच्चमावति Bu U, ॰रेणोदःत्यती Be C′ (pr m), ॰रेणोदापश्चती C′ (sec m) The Vivarana उदकयच्चस्यो (?) भावः यच्चो पाद्यः । उदकपाद्यवती ।

६ Thus B G Bu U (pr. m), क्वचनोदकमंतरेणेयाद॰ U (sec m.), क्वचनोदकर्मतपेयाद॰ C′, ॰नोदकमंतपेयाद॰ Be, but in the Vivarana there is no mention made of water, परस्परमकडाद्यन्तरा गच्छेदिति ।

सवस्त्वेत्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ नाविद्विषाणयोः सꣳसवो विद्यत इति छागलेयब्राह्मणं[१] भवतीत्याञ्जीगविः । ॥

II 157 3 अभिभूतीनाꣳ होम इति ॥ आध्वरा हुत्वा सान्नायणिका[२] जुहुयादिति बौधायनः ॥ सान्नायणिका[२] एवेति शालीकिः । ॥

I 162 18 दीर्णप्रवृत्तेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां[३] पूतभृदाधवनीययोर्जुहुयात्ताभ्यां[४] ग्रहे-ग्रहे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सꣳस्रावमवनयेदिति । ॥

II 167 6 नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः । ॥

II. 169. 5 स उक्थमुक्थं वेव प्रतिगीर्योक्थशा इत्याह सवनꣳसवनं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I. 171 8 (172 14) पृष्ठ्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनो यत्र क्वचैतान्यहानि संगच्छेयुर्गृह्णीयादेव तत्र पृष्ठ्य-ग्रहानिति ॥ संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति । संवत्सर एवैना-न्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[५] । ॥

---

१ Thus B G Be C' °लयंब्रा° Bu °लेयाब्रा° U (pr m), °लब्रा° U (sec m), °लेयिब्रा° the Vivaraṇa

२ साना° the MSS

३ Thus (and cp infra p 157, 8) G Bu U (pr m), °भ्यामेवच° Be U (sec m), °भ्यामेवतद° B, यत्रामेवच° C'

४ पूतभृताधवनीयेज° U (sec. m.). पतभृदाधवनीयेजु° G B U (pr. m)

५ एवैनग्र° all.

पृष्ठ्यग्रहाणां भक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽनुसवनभक्षेण[1] चैवैनान्भक्षयेन्नित्येन चेति ॥ नित्येनैवेति शालीकिः । ॥

अꣳशूनां प्रवृꣳहण[2] इति ॥ एकैकशः प्रवृहेदिति[3] बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥ ५ ॥

आधवन[4] इति ॥ व्यतिचारमाधुनुयादिति बौधायनो ॥ यथाधवित्रमिति शालीकि॥र्मैत्रयेदित्यौपमन्यवः । ॥

अꣳशोर्होम इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यामुपस्पृशेत्ताभ्यामेनं जुहुयाद॑थ तूष्णीमुपस्पृशेदिति । ॥

पृश्निग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

तेन कक्षमुपोषतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापूपेनैवाप्यत्र कक्षमुपोषेदिति शालीकिः । ॥

ऋषभो गोषु जीर्यतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥त्रो ह स्माह बौधायनो यमप्यन्यं बर्हिस्तन्त्रात्पशुमालभेत तत्राप्येतानि कुर्यादुपाकरणीययोर्वपायां देवतास्विति । ॥

१, नुसवनंभक्षेण B G U (pr m), नुसवनभक्षण Bu, नुसवनभक्षणेनैवैना० U (sec m) C′, Be corrupt

२ Thus (cp XIV 12 173 7) B Bu G and the Viv, प्रवंहण Be, प्रवहण U C′.

३ प्रवहे० or प्रवहये० the MSS exc G

४ अथायवन Bu.

[178 9 अष्टापद्यै गर्भस्य वसाहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ न गर्भस्य वसाहोमं जुहुयादिति शालीकि॥र्नं च गर्भस्य वसाहोमं जुहुयान्नेडां न स्विष्टकृतमित्यौपमन्यवः । ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

179 9 अजवशाया उपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वायव्ययैवैनामुपाकुर्यादिति शालीकि॥रन्यो ह स्माह ज्यायान्कात्यायनो यथाप्युपाकरण उपाकरणं नुदत एवमेवाप्युत्तरे मन्त्रा नुदेरन्निति । ॥

180 5 यदालब्धायामभ्रो भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यहान्तश्रिता[१] अकृष्णा मेघाः स्युः संस्थापयेदेवाथ चेत्कृष्णाः स्युरथैवं कुर्यादित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिर्यद्यह नादित्यमन्तर्दध्युः[२] संस्थापयेदेवाथ चेदेनमन्तर्दध्युरथैवं[३] कुर्यादिति ॥ नालब्धायामसंस्थापनं[४] विद्यत इति गौतमः । ॥

180 17. जयेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ ॥

[181 5, 16 अभ्यातानेष्विति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्या॥न्यो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यातानाञ्जयान्राष्ट्रभृत इति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयाद्रुक्मेयुश्च दर्शपूर्णमासावभ्यातानाञ्जयान्राष्ट्रभृत इति । ॥

---

१ ? यद्यहान्मासिता Be C′, यद्यहांतश्रिता B G U, यदिहातश्चिता Bu

२ Thus U, यद्यहर्नादित्य B G Be C′, यद्यहवादित्य० Bu

३ Thus Be C′ U (sec m), एनम् om. B Bu G U (pr. m.), ०थैवंनकुर्य० C′

४ नलब्धा० G U — ०यासंस्थापनं Bu, but the Viv has असमापनम् ।

शम्यापरिधिष्विति[1] ॥ शम्यैव शम्यापरिधीन्कुर्यादिति[2] बौधायनः ॥ प्राकृता एवैताः[3] स्युरिति शालीकिः । ॥

द्विःस्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोतीति ॥ विग्राहं जुहुयादिति बौधायन ॥ द्वे द्वे सुवाकृती इति शालीकिः । ॥

अधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाड्यां[4] जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तदग्नीन्येवैतानि[5] स्युरिति शालीकिः । ॥

नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवतीति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ पृथगेवैतानीध्मान्यभ्यज्य पृथगभ्यादध्यादिति शालीकिः । ॥

३ १० यद्वाचः क्रूरं तेन वषट्करोतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ चो ह स्माह बौधायन उदश्वित्सारमिश्रमर्कपर्णेन[6] सह[7] जुहुयाज्जुहोति वा कण्डिति वा वषट्कुर्यादिति । ॥

---

१ Thus Bu C′ and the Viv , शम्याः प० the other MSS

२ Conjecturally (Viv : शमीवृक्षस्य शम्याकाराः), शम्यायै शम्यान्परि० B G U, शम्ययैव शम्यान्परि० Bu, शम्यायै परि० Be C′

३ एवैता all

४ नाभ्यां Bu U C′

५ Thus C′ U (sec m), ०तदग्नित्येव Be, ०तदन्येवै० B Bu G U (pr m) The Viv एव (r एत) दग्नीन्वे (1 न्ये) व । एतेष्वेव होमाः । नास्त्यग्निस्तवतचेति ।

६ Emended, उदश्वितत्त्वा० Be, उदश्विदतत्त्वा० C′, दुदश्वतत्त्वा० B G, दश्वि-तत्त्वा० Bu, उदिश्वदत्त्वा० U.

७ om Be C′

II. 187 8 प्रसव इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रसौयाद्वासिष्ठीयाभिश्च सावित्रेण चेति ॥ सावित्रेणैवेति शालीकिः । ॥ ७ ॥

II 1 II 187 16 sqq अतिक्रामेष्विति[१] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II 188 10 sqq अतीमोक्षेष्विति[२] ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II 191 2 प्राणग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ संवत्सर एवैते
II 1 दृष्टा भवन्ति । संवत्सर एवैनान्गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

II 192 10 तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति ॥ सूत्रꣳ
II शालीकेर्॥ नो ह स्माह बौधायनः प्राक् चेद्दिजिज्ञासायै[३] निषीदेदथैव कुर्यादिति । ॥

II II 195 3 यस्याहवनीये ऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेदिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ नो ह स्माह बौधायनः समस्तमेतमग्निꣳ सते समुप्य दक्षिणेन विहारं पर्याहृत्य गार्हपत्यस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय समिद्वत्याहवनीये षट् स्रुवाहुतीर्जुहुयादुद्बुध्यस्वाग्ने

---

१ Thus G (see m) and the Viv, °क्रमे° the other MSS. Vol II 187 15 is to be corrected ऽतिक्रामाणा° ।

२ °मतो° Be C' and the Viv, °मति° the other MSS.

३ Thus B G and the Viv, प्राक्चेतृजिज्ञासायै Bu, प्राक्चेञ्जिज्ञासायै C', प्राक्चजिज्ञासयै U

त्वमग्ने सप्रथा असि मनो ज्योतिर्जुषतां तन्तुं तन्वन्नुदु त्यं चित्रमिति । ॥

अतिरिक्तसोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

ध्रुवे परिहीणे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्त्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा कृतमेव मन्येतेति । ॥

अह्नां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यदेवानन्तरमहः स्यात्तस्मिन्नैवावहरणाग्राम्यहाङ्गटक्लीरन्निति शालीकिः । ॥

यूपे विरूढे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या।-न्तस्तन्त्रमेव यूपे विरूढे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति शालीकिः । ॥

यस्य सोम उपदस्येत्सुवर्णꣳ हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्यर्जीषेऽन्यदाधुनुयाज्जुहुयादन्यदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सहिरण्या एवास्यात ऊर्ध्वं मुख्याश्चमसा ह्रियेरन्नभ्युन्नीयेरन्निति[1] शालीकिः । ॥

आदारसोमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादारसोमेनैवाप्यन्यमागमयेरन्निति[2] शालीकिः । ॥

---

१ Corrected, °भ्युन्निरन्निति B G Bu U (pr m), °भ्युपनीरंनिति or °रन्निति Be C′ U (sec m)

२ Thus B G, °नवाप्यन्यमाग° Bu, नैवान्योन्यमाग° Be C′ U (sec m)

II 203 4 आशिःष्विति ॥[1] आशिषो ऽनुवर्तेरन्निति बौधायन ॥
एता[2] एवाशिषः स्युरिति शालीकिः । ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II 245 1 sqq अथातो द्वादशाहं व्याख्यास्यामः ॥

II 1 II. 247 1 चिन्वीत द्वादशाहे ऽग्निमिति बौधायनो । न चिन्वीतेति शालीकिः । ॥

अतिग्राह्य[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो गृहपतिरेवा-
रण्योः[4] समारोपयेदेतदतिग्राह्यस्य रूपं भवतीत्य॥थो ह स्माह
II शालीकिः पृथगेवारणीषु समारोपयेरन्गृहपतेरेव प्रथमस्य
मथित्वा ज्वलत्सु ज्वलतो ऽपि[5] विसृजेरन्नित्येतदतिग्राह्यस्य[5]
II रूपं भवतीति । ॥

II 245 7 सनिवाप[6] इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संनिवपयन्तो
II ऽग्नये ब्रह्मण्वते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरग्नये क्षत्रवते ऽग्नये
क्षत्रभृत इत्य॥थो ह स्माह शालीकिरग्निसंयोजनी[7] खल्वेषेष्टिर्भ-

---

१ Before आशिषो U has (rightly?) आशीष्वव (r. आशिःष्वव,) C' reads, आशीष्ववाशीष्वित्याशिषो।

२ Thus B U C', the Viv., एत the other MSS

३ Thus U (sec. m.) and C' originally, अतिग्राह the other MSS

४ Thus G B, गृहपतेरेवा॰ Bu Be C', गृहपतिना॰ U

५ Thus B Bu G, ॰तोनिसृ॰ Be, ज्वलत्सुज्वलतोपिनिसृ॰ U (sec. m.).

६ Thus B G and cp. XXVI 12, संनिवापन U (sec. m.) C' Be, संनिधाप Bu.

७ Thus B Be, ॰यजना Bu G U C'

वति । यत्रैवाग्निं चेष्यमाणः स्यात्तत्रैनां निर्वपेदिति ॥ प्राजापत्यं[१] पशुपुरोडाशमनुवर्तयेतेत्यौपमन्यवः[२] । ॥

1 पवन इति ॥ एकैकश एवैनान्पवयित्वैकैकश उद्दानयेयुरिति बौधायनः ॥ सकृदेवैनान्पवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति शालीकिः ॥ सकृदेवैनान्पवयित्वा सर्वान्सहोद्दानयेयुरित्यौपमन्यवः । ।

2 आर्षेयवरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ये केचन समानगोत्रा अव्यवेता अन्यथागोत्राः[३] स्युरेकस्यार्षेयस्य[४] वरण[४] एव तेषां वरणं स्यादित्यत्रो ह स्माह शालीकिर्यदि चैव व्यवेता यदि[५] चाव्यवेताः[५] समानगोत्रा एकस्यार्षेयवरण[६] एव तेषां वरणं स्यादिति । ॥

3 व्रतधुक्षिति ॥ समानत्र समावच्छो विभजेरन्निति बौधायनः ॥ पृथगेवैषां[७] व्रतदुघः स्युरिति शालीकिः । ॥

---

१ प्राजापत्यस्य the MSS

२ Thus U (sec m), ॰नुवर्तवेत्यौ॰ B G U Be, ॰नुनिर्ववेतेत्यौ॰ C′, ॰नुवर्तेतय्यौ॰ Bu

३ ? अन्यथाद्दौत्रा Be, अन्यथोद्दोत्रा C′, अन्यथाद्दोरात्रा Bu, अन्यथा अद्दोरात्रा U, अन्येष अगोत्रा G B , अन्यायागोत्रा the Viv (one copy), अन्यथासगोत्रा॰ (another copy)

४ स्युरेक आर्षेयसंवरण C′, स्युरेक आर्षेयताः समानगोत्रा एकार्षेय वरण Be

५ Only in C′ B and U (sec m),

६ ॰र्षेयंवरण or वरण U Be C′ On the whole difficult passage cp Āp XXI. 3 4

७ एव om G and the Viv

II. 247 1. षष्ठ्यामुपसद्युत्तरवेदिꣳ संनिवपन्तीति सूत्रमाचार्ययोरपि[१] वैकादश्यामिति विधिः[२] ॥

II. 247 7. वसतीवरीणामभिग्रहण[३] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो यदि सातिशेषः कलशः स्यात्तूष्णीमवनयेद्यद्यु वै सर्वश एव लेपः समवनीतः स्याद्यथैवं[४] कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 247 12. सो ऽत्र[५] वैव[५] यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञायज्ञीयस्य वा स्तोत्रे शंयुवाके वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकिः ॥

II. 248 1. विवर्तयन्ति परिधीननुप्रहरति[६] प्रस्तरमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुप्रहरेदेवात्र प्रस्तरपरिधीनिति शालीकिः ॥ ९ ॥

II. 248 5. निमील्याध्वर्युरुपांꣳशु[७] जुहोतीति । सूत्रं बौधायनस्यानन्वीक्षमाण एव जुहुयादिति शालीकिः ॥

१ Before अपि Be ins. अथोह स्माहौपमन्यवो, C' अथो° वा, U अथोह स्माह बौधायनो । cp XXVI 12

२ Thus B G, °मिति वाधिः Bu, मिति मासि U, °मिवस्कं Be C'

३ Thus the Viv and cp XXVI 12, °मभिग्रहण Be C', °मिति ग्रहण the other MSS

४ Thus Be G, °द्यथैव C', °द्यथैवैवं Bu B U

५ Thus B U G Bu the Viv (one copy), चैव Be C' the Viv (another copy).

६ °हरति Be G Bu U; °हरति Be C'

७ Read °पांꣳशुं ?

श्रिल्पैरुपाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनोपाकुर्याद्बर्हिर्भ्यां च श्रिल्पैस्रेति ॥ श्रिल्पैरेवेति शालीकिः । ॥

न्यूङ्खन इति ॥ विराजां[१] वा प्रतिपत्सु न्यूङ्खयति[२] श्रस्त्रे[३]वेति[३] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

निर्मन्थ्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीक इति शालीकिः । ॥

दाक्षिणानाᳲ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जुहुयादेवाहुतीर्जपेत्प्रत्ययमन्त्रानित्य॥न्नो ह स्माह शालीकिर्जुहुयादेवाहुतीर्न तु[४] प्रत्ययमन्त्राञ्जपेदिति ॥ ये केच दक्षिणायुक्ता मन्त्राः स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यौपमन्यवः । ॥ १० ॥

पञ्चमः ॥

अविवाक्य इति ॥ अविवाक्यमेतदहर्भवतीति बौधायनो ॥ विब्रूयादेवेति[५] शालीकिः । ॥

ऋचामुद्धरण इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगबह्वृचा एव प्रतिकुर्वीरन्निति[६] शालीकिः । ॥

---

१ विराजां G C′, विराजा Be Bu, विरजां U, विवजा B

२ ॰यंति all exc C′

३ श्रस्त्रैवेंति all

४ Found in Be C′ U G (sec m), the other MSS om

५ Thus corrected, निब्रू॰ B G, तिब्रू॰ Bu, नुब्रू॰ Be C′ U (sec m), निर्ब्रू॰ U (pr m)

६ प्रतिविकु॰ B G U (pr m)

II 255 13 सर्पण इति ॥ कृष्णाजिनान्तैः सर्पन्त उत्तरꣳ हविर्धान-
II 247 मुपस्पृशेयुरिति बौधायनो नोपस्पृशेयुरिति शालीकिः ॥
II 257 आग्रयणाग्रेष्विति ॥ वाचंयमो ऽध्वर्युः पूर्वान्ग्रहस्थान्
II 247 f sqq गृह्णीयादिति[1] बौधायनो विसृष्टवागिति शालीकिः ॥
स[2] शुक्रं गृहीत्वा धारयति यावदितरौ ग्रहौ गृह्णातीति ॥
सूत्रं बौधायनस्य यं यं गृह्णीयात्तं तं परिमृज्य सादयेदिति
शालीकिः ॥
II 247 ग्रहाधानेष्वनुसंव्रज्याथा[3] इति ॥ अनुसंव्रजेदिति बौधा-
यनो नानुसंव्रजेदिति शालीकिः ॥
II 258 1. II 248 पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यैन्द्राग्नपशून्येवा-
हीनरात्रिसत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः ॥
II 261 2. II 248 तेषां यानि समहाव्रतानि तानि साग्निचित्यान्यथेत-
राण्यौत्तरवेदिकानि स्युरिति बौधायन ऐकाहिकस्त्वेवाग्नि-
रिति शालीकिः ॥
II 262 12 आचीयेष्विति[4] ॥ अभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्मेधा-

---

१ ग्रहस्थानान्गृ॰ B

२ स given only by U (sec m) C′ and the Viv.

३ Thus B G (sec m) C′ (sec m) U आयोजमाधानेषु॰ Be, ग्रहस्थानेषु॰ Bu, the Viv ग्रहा आधीयन्ते इष्विति।

४ Thus (heteroclitic locative? from आचीयत्) Be C′ U (cp Ap XXIII 9 6 आचयन्ति), आचीयेष्विति B G the Viv, आजीयेष्विति Bu.

व्रतमित्येतान्याचीयन्ति[१] भवन्तीति बौधायनो ॥ यान्यन्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्य इति शालीकिर्यानि चान्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यो दशमाच्चाह्न इत्यौपमन्यवः ॥ प्रायणीयारम्भणीयावभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्येतान्यष्टावाचीयन्ति[२] भवन्तीति गौतमः ॥

पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वं कृत्वा बौधायनस्यैकादशिनपशून्येव सांवत्सरिकाणि सत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः ॥

वाणः शततन्तुर्भवतीति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ वीणैवैषा[३] तन्त्रीभिः[४] शततमा[५] स्यादिति शालीकिः ॥

अहर्गणे माहाव्रतिकानां[६] शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

अहर्गणे शिखानामनुप्रवपण इति ॥ अनुप्रवपेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रवपेरन्निति शालीकिः ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

---

१ °तान्यचीयती Bu, °तान्याचीयानि B G, the other MSS wholly corrupt, cp XXVI 17

२ °ष्टावचियंति U °ष्टावचीया Be, °ष्टावचीय C′, °ष्टावचीयानि B G, °ष्टावाचियेती Bu

३ वाणैवैषा C′, वीणैवैषा Be, U (sec m), वीणैवैषा G, वीणैवेषां Bu B, वीणैवेषा U (pr m)

४ Thus G U C′, तंत्राभिः Bu, त्रीभिः Be, तंत्रे भि· B

५ Uncertain, शततमा B Bu G U (pr m) C′ (sec m.), शततनु Be U (sec m), शततनुर C′ (pr m)

६ Thus B G Be, महा° or मह° Bu U C′ and the Viv.

II. 269. 10. द्विरात्र इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यजनीये ऽहन्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः।॥

II. 270. 5. तस्मिन्नुन्नतो वेद्द्दामन इति भवन्तीति॥ उपवैते[१] नित्याः सहस्रे स्युरिति बौधायन॥ एत[२] एव[२] सहस्रतमाः[३] स्युरिति शालीकिः।॥

II. 271. 10. द्रोणकलशस्यात्रप्रापण इति॥ अन्तःपरिध्यवप्रापयेदिति बौधायनो॥ बहिःपरिधीति शालीकिः।॥

II. 272. 3. रूपाणाꣳ होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्या॥श्वमेधिकान्यप्यत्र[४] रूपाणि जुहुयादिति शालीकिः।॥

II. 274. 1. उद्यत्स्तोमेष्विति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीके।॥

II. 274. 9. औपसदानां पुरोडाशानां मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायन॥स्तूष्णीका इति शालीकिर॥ग्नेया एककपालाः स्रुवाहुत्या चैनान्सह सकृज्जुहुयादित्यौपमन्यवः।॥

II. 275. 8. द्वयीर्गा उपकल्पयन्त इति॥ सूत्रं बौधायनस्या॥जा अप्यत्रोपकल्पयीरन्निति,[५] शालीकिः।॥

---

१ Thus G B, उपवैति Bu, उपेवे U, उतवैते Be, अतवंते C'

२ Thus B G U (pr. m.) एता एव Be C' U (sec. m.), एतमेव Bu

३ सहस्रतमा MSS., omitted by Be C' (pr. m.)

४ Uncertain and partially emended, ॰नस्याश्वमेधिकस्यापत्र C', ॰नस्य आश्वमेधिकस्याप्यत्र Be U, ॰नस्य आश्वमेधिकायनस्य आश्वमेधिकान्यपत्र B G, ॰नस्याश्वमेधिकायतस्याश्वमेधिकान्यप्यत्र Bu

५ ॰कल्पयेर॰ C', अत्र om. Be

उलूखलबुध्नो यूपो भवतीति ॥ सर्वाङ्कारान्कुर्यादिति[१] बौधायनः॥ प्रोच्छ्यैनमुच्छ्रयेदिति शालीकिः॥ प्रोच्छ्योपास्य[२] यूपशकलमुच्छ्रयेदित्यौपमन्यवः। ॥

पाꣳसूनामनुसꣳहरण इति ॥ धिष्णियेभ्य औदुम्बर्या अवटादुपरवेभ्य उत्करादुत्तरवेद्यै पाꣳसूननुसꣳहरेदिति बौधायनो॥ नानुसꣳहरेदिति शालीकिः। ॥

अथ यदि दीक्षोपसत्सु प्रत्ययमाचक्षीरन्संप्रकीर्येरन्संप्रकीर्यादवसा-नीयाभिरिष्टिभिरिष्ट्वोत्तिष्ठेयुरिति[३] बौधायन॥ एकाहꣳ[४] सुत्योत्तिष्ठेयुरिति[४] शालीकिर्॥८नासꣳस्थाप्य पृष्ठ्यꣳ षडहमुत्ति-ष्ठेयुरित्यौपमन्यवः। ॥ १२ ॥

तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो॥ ऽग्निष्टोमान्ता इति शालीकि॥ ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः। ॥

जनकसप्तरात्रो[५] ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडह इति बौधायनः॥ पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्र इति शालीकिः। ॥

१ सर्वकाराङ्कु॰ Bc, सर्वाकाराङ्कु॰ C′, सर्वाङ्कामाङ्कु॰ B G U, सर्वाराङ्कु॰ Bu, the Viv · सर्वाङ्कारान्। क्रियन्त इति कारा : कर्तव्याः संस्कारा ।

२ Thus Bc C′, प्रोच्छ्यौपास्य Bu, प्रोच्छ्यावास्य G, प्रोच्छ्यवास्य B, प्रोच्छ्यपावस्या U

३ इष्टिभिर् found only in G U C′

४ Thus G Bu and the Viv , एकसुत्यो॰ U, एकसुत्यो॰ B, एका एव सुत्यो॰ Bc C′

५ ॰रात्रो G Bu and the Viv , ॰रात्रे B Bc, ॰रात्रः C′ (omitting तिरात्रः)

II 277 14 दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारꣳ कृत्वा दशरात्राय दीक्षत इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ सप्तहोतारꣳ कृत्वा दशहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥ ॥ इति नु ब्राह्मणवान् ॥

अथ गोबलदशरात्रो ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो वाजपेयो महाव्रतं चातिरात्रश्चाष्टमे ऽह्नि[1]वाजपेयः[1] ॥ तत्र[1]देवसुवाꣳ हविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिस्त्वं ॥ यस्मिꣳश्चास्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्नित्यौपमन्यवः[2] । ॥

विलुप्यमाने पृष्ठ्ये षडहे शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

II 281 16 एकषष्टिरात्रे वैश्वकर्मणादित्ययोर्ग्रहण[3] इति ॥ उत्तरे त्रिꣳशद्रात्रे गृह्णीयादिति बौधायनः ॥ संवत्सर एवैतौ दृष्टौ भवतः । संवत्सर एवैनौ गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

II 283 2 औदुम्बरꣳ षोडशिपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ खादिरमेवेति शालीकिः । ॥

II 283. 15 अतिरात्रपशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ सारस्वतीमेवोपाकुर्यादिति शालीकिः । ॥

१ Thus U C′, ॰चाष्टमो भवतीति वाजपेयश्च Bu, चाष्टमेवाजपेयश्च B G Be

२ ॰पशु॰ om. B Be G

३ Thus G U C′ and the Viv., णादित्यपक्षयोर्ग्रहण B Bu ॰णादित्ययोर्ग्रहण Be

षोडशिवतां चमसानां भक्षण इति ॥ व्यक्ताम्भक्षयेदिति[1] बौधायन इन्द्रपीतानिति शालीकिः ॥

रात्रिपर्यायेषु मुख्यानां चमसानामभिमर्शन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्चो ह स्माह बौधायन इन्द्राय त्वापिशर्वरायेत्येव मुख्यंमुख्यं चमसमभिमृशेदिति ॥

आश्विनस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

आश्विनस्य चर्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनः पुरस्तात्तिरोअह्नियानां[2] चमसानां चर्याया[3] अमुचाश्विनेन[3] चरेदिति ॥

तिरोअह्नियानां[2] चमसानां भक्षण इति ॥ अनुष्टुप्छन्दसा भक्षयेदिति बौधायनो जगतीच्छन्दसेति शालीकिः ॥

शुद्दतीयेष्विति ॥ एकादशधा कृत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनोऽपच्छेदमिति शालीकिः समस्तान्येवैनान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥ १३ ॥ सप्तमः ॥

एकादशिन्यै संप्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्चो ह

---

१ Thus Bu Be C′ and the Viv, सुव्यक्ताम्भ॰ B G U

२ Thus Bu and Viv, ॰अन्ह्याना or ॰अह्निना the other MSS

३ Thus G only, चर्याया इत्यचाश्वि॰ C′ U (sec m), चर्यावामुचाश्वि॰ the other MSS, चर्याया also the Vivarana

II 277 स्माह बौधायन एकादशाग्नीषोमीया एकादश सवनीया एकादशानूबन्ध्या[१] इति । ॥

II 292.2 उपशयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ लभेत ग्रामे नारण्य इति बौधायनो॥ लभेतारण्ये न ग्राम इति शालीकिर्॥नैव ग्रामे नारण्य इत्यौपमन्यवः । ॥

II 294.16 उपशयस्योपासन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य॥ त्वेवोत्तरत[२] उपास्येदिति शालीकिः । ॥

II 296.4 पात्नीवतस्य परिलेखन इति ॥ शालामुखीयꣳ शङ्कुमभिपरिलिखेदिति बौधायन॥ उत्तरत एकादशिन्यै पात्नीवतमिनुयादिति शालीकिः । ॥

II 281 II 296.5 त्वाष्ट्रस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीक इति शालीकिः । ॥

II 283 II 296.6 त्वाष्ट्रस्योत्सर्ग इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥न्नो ह स्माह बौधायनोऽभिपर्यग्निकृतमेनमन्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रमय्याङ्गिरस्युत्त्य[३] यजमानस्याजास्वपिसृजेदिति । ॥

II 283. II. 296.11 त्वाष्ट्रस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

II 297.4 पुनश्चिताविति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥न्नो ह स्माह बौधा-

१ ०शानुबंध्या MSS

२ Thus G U and a citation in the Ms., उत्तर the other MSS

३ Thus B Be C' G U (sec. m.), ०निष्क्रमय्या० U (pr. m.), ०निष्क्रमर्या० Bu, ०निष्क्रमय्या० a citation in the Ms.

यतो यमप्यग्निं चिन्वानो[1]ऽपजानीयात्तस्मिन्नुपरि[1] पुनश्चितिं चिनुयादुत्तरतश्च यूपाद्यूपं मिनुयादिति । ॥

कौण्डपायिनीयास्विष्टिष्विति ॥ अग्न्यन्वाधानप्रतिपत्का इडान्ताः सतिष्टेरन्निति बौधायन ॥ आज्यभागप्रतिपत्का इडान्ता इति शालीकिः ॥ सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा इत्यौपमन्यवः । ॥

पिण्डपितृयज्ञस्य दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन ॥ आदित अन्ततश्च मासस्येति शालीकिः । ॥ १४ ॥

होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्ये-कस्तेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकं[2] । सर्वानित्येकं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ शालीकेः । ॥

स पौर्णमासीषुपौर्णमासीषु जुहुयादग्र कृत्वः संवत्सरे जुहुयादित्येतदेकममावास्यापौर्णमासीष्वित्येतदेकं । सर्वास्वित्येतदेकम् ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ[3] शालीकेः । ॥

चयस्त्रिंशच्चिताविति[4] ॥ सूत्रं शालीकेरत्रो ह

---

१ Doubtful G and the Viv read as given in our text, चिन्वा-नोथजा॰ C′, चिन्वानैवजा॰ U, चित्वानोपजा॰ the other MSS We expect an optative derived from the root ज्ञा, cp ज्ञानानः XVII 17 297 5 The Viv periphrases by चौपः only

२ ॰नतस्वाहाकारा॰ MSS, but cp XX 5 5 5

३ उभौ ins. B Be G (sec m)

४ Thus C′, G U (sec m) the Viv and a citation in the Ms, ॰स्त्रिंशच्चिता॰ B Be, ॰स्त्रिंशाच्चिता॰ Bn

II 277 स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्ण-
योरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्माहृता
II 292 2 कुर्यादिति[I] ॥
I. 303 5 अहरहश्चिताविति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[II]चो ह स्माह
बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनम-
II 294. 1 धिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्माहृता कुर्यादिति[I] ॥
I. 307 13 रथचक्रचितौ पुरीषस्योपधान इति ॥ पुरीषस्यान्तान्कु-
II 296. र्यादिति[2] बौधायन[II] इष्टकास्वेव पुरीषस्यान्तं[3] गच्छेदिति[3]
शालीकिः[I] ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥
I 310 2 रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ
II 296. स्यादिति शालीकिः[I] ॥
II 281
उभयनीतस्य करण इति ॥ उभे[4] ऋचौ[4] द्विरभ्यावर्तये-
II 296. दिति बौधायनः[II] सकृदेव ब्रुवन्द्विर्ब्रूयादिति[5] शालीकिः[I] ॥

II 283

१ Thus B G Be Bu and a citation in the Ms (cp also XXII 4
II 283. II 296. 121 18), C′ reads ०मर्शनाधिद्रविणमि०, U om ०मवद्रवण०।

२ Thus G Be, पुरीषस्यांतस्यात्कुर्या० U, पुरीषस्यतस्यांताम्कुर्या० B, पुरीषस्योतस्कुर्या० C′, Bu defective

II 297 ३ Hesitatingly corrected, पुरीषस्यामङ्कं० G, पुरीषस्यामच्छे० Be, पुरीषस्यामङ्कं० C′, पुरीपंस्यामङ्कं० U

४ उभो ऋचौ B G, उभय ऋचौ Be C′, उभयौ ऋचौ Bu, उभये ऋचौ U (sec. m) The two ṛks are, according to the Viv वायुः पूतः प्राङ् सोमः etc, and वायुः पूतः प्रत्यङ् सोमः etc., T Br II. 6 2 2-3

५ ब्रुवन om Be C′ U G (pr m), ब्रुवन् नद्विर्० Bu

प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः । प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम[१] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सौत्रामणिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ चो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत एवाहारयेदिति । ॥

सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पयोग्रहानप्यत्र गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

ताञ्जघनेन स्रुग्दण्डान्प्राचो वोदीचो वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सुरासोमस्य संचर इति ॥ दक्षिणेन हृत्वोत्तरेणावनयेदिति बौधायन ॥ उत्तरेण हृत्वा दक्षिणेनावनयेदिति शालीकि ॥ र्यत एवैनꣳ हरेत्तत एवैनमवनयेदित्यौपमन्यवः । ॥

पावमानीभिरुपस्थान इति ॥ पावमानीभिरुपस्थाय पितॄणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठेरन्निति बौधायनः ॥ पितॄणामेव याज्यानुवाक्याभिर्न पावमानीभिरिति शालीकिः । ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ चो ह स्माहौपमन्यवः शूलैश्च मासरेण चावभृथमवेयादिति । ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[२] ॥

आख्यातमाप्लवनम्[२] ॥

आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

---

१ Thus G only, प्राङ् सोम॰ प्रत्यङ् सोमः प्राङ सोम B, प्रत्यङ् सोम प्राङ् सोम Be C′ U, प्राक्सोम Bu

२ See remark on XXI 3 73 5, 6

II 327 15 वैमृधस्यानुनिर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नानिष्ट्वा
I 277 प्रथमसोमेनानुनिर्वपेदिति शालीकिः । ॥ १६ ॥

II 328 12 पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यामिति ॥ उभ-
II 292 यत्र पौर्णमासहविर्भिर्यजेतेति[1] बौधायनो ॥ नामावास्यायां
किंचन यज्ञरूपं कुर्यादिति शालीकिः ॥ पिण्डपितृयज्ञेन
चरेदित्यौपमन्यवः । ॥

II 294. 1
II 328 15. साकंप्रस्थायीयेन यजेत पशुकाम इति ॥ सूत्रꣳ शाली-
केर् ॥ नो ह स्माह बौधायनः स्रुग्भ्यामेव पुरोडाशं जुहुयाच्च-
II 296. मसेन सांनाय्यमिति । ॥

II. 329 11. नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत । त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्ग्रा-
मणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवतेति ॥ स यो ऽन्य एतेभ्यो
II 296.
281 महेन्द्रमियक्षेत[2] स संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति
बौधायनो ॥ ऽत एवापि संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3]
II 296. लभेतेति शालीकिः । ॥

283 II 329 16, संवत्सरमिन्द्रं यजेत । संवत्सरꣳ हि व्रतं नातीति ॥
सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ नो ह स्माह बौधायनो यस्याममावास्याया-
283. II 296.

II 297

१ Thus B Bu, पौर्णमासी॰ Be U G, C' injured

२ Thus (इयक्षेत and cp XVII 49 329 13 इयक्षेत) the Vivarana only, महेन्द्र यियक्षेत G (sec m) B, महेंद्रमियज्ञेत Bu ॰इयजेत Be C', ॰द्रं यक्षेत U (pr. m).

३ Thus B Bu G C', महेंद्रयाज्यां Be U

मादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादित्य॥न्यो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति यस्याममावास्यायामादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते या ततः पूर्वामावास्या स्यात्तस्यां[3] महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादिति । ॥

दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत । पूर्णमासे संनयेन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां[4] यजेतेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वैमृधमप्यत्रानुनिर्वपेदिति शालीकिः । ॥

सांनाय्यस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥न्यो ह स्माह बौधायनो यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षयेदिति । ॥

आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्॥तूष्णीकेति शालीकेः । ॥

इडादधे चतुश्चक्र उपांशुयाजस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥ १७ ॥

नवमः ॥

बृहस्पतिसवे दाक्षिणानां होम इति ॥ अनुसवनं दाक्षिणानि

---

1 Thus (प्रक्रामेत्) C′ U and a citation by Sāyana, प्रक्रामेत G (sec m), प्रक्रमेत् Bu Be, प्रक्रमेत B G (sec m)

2 Thus U C′, खल्वस्यै B, खल्वेवस्यैव Bu, खल्वस्य G , Be is defective

3 स्यात् given only by Sāyana in his citation

4 वा ins Be B U

जुहुयादिति बौधायनो माध्यंदिन एव सवने दाक्षिणानि
77 जुहुयाद्दामीत्येवेतरयोः[1] सवनयोर्ब्रूयादिति शालीकिः ॥

II 346 8 हिरण्येन घृतमुत्पुनातीति ॥ मन्त्रनिरुक्तमेतद् घृतꣳ स्या-
II 292 2 दिति बौधायनस्तूष्णीकमिति[2] शालीकिः ॥

II 349. 6 अनुद्धते[3] वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य हुत स्तोत्र प्रत्य-
भिषिञ्चतीति ॥ सूत्र बौधायनस्य कृष्णाजिनमप्यत्रास्तृत्या-
II 294. 1 भिषिञ्चेदिति शालीकिः ॥

II 350 2 माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति ॥ सौवर्णः सौवर्णैर्माषैः पूर्णः
II 296. स्यादिति बौधायनो मार्त्तिक[4] एव धान्यमाषैरिति
शालीकिः ॥

II 354 16 सप्तदश मारुतीः पृश्नीर्वत्सतरीरालभत इति ॥ पृथगेवासां
II 296. 31 मनोताः स्युः पृथक् पशुपुरोडाश इति बौधायनः पृथगेवासां
मनोता स्युरेकः पशुपुरोडाश इति शालीकिरेकैवासां मनोता
II 296. स्यादेकः पशुपुरोडाश इत्यौपमन्यवः ॥

33 II 356 3. II 358 9. अग्निष्टुतीन्द्रस्तुतीति ॥ सूत्र बौधायनस्य यथाप्रकृति-
मेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवदृचा एव प्रतिविकुर्वीरन्निति
3. II. 296. शालीकिः ॥

II 360 10 अतिरिक्तस्तोत्रेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः
II 297 शालीकेः ॥

---

१ Thus B G Bu and the Viv , द्दामी॰ Be U C′

२ Thus G B , तूष्णीक इति B, तूष्णीमिति Be C′ U.

३ Thus the Viv., ॰द्धते U G, ॰घृते Be C′, ॰हृत B

४ मार्त्तिक G U C′ Be and Viv., चार्त्तिक B, चालीक Bu.

धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

एकाहानामन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । मृत्युसवान्त इति शालीकिः ॥

निदधत्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति[१] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं[१] निदध्यादिति शालीकिः ॥

अथास्याꣳ सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

ग्रावाणसो ऽधिषवणे फलके पुरुषास्यस्य वृषणाविति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ग्रावाणसो ऽप्यचारणौ कुर्यादिति शालीकिः ॥

स यं कं च[२] ग्रहं गृह्णात्येवमेवैनं गृह्णाति । यदु किं च पात्रꣳ सादयत्येवमेवैनत्सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यंयं ग्रहं गृह्णीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

श्वेतमश्वं ददाति । श्वेतां वडबां ददात्यश्वमसितं ददाति । गर्भिणीं वडबां ललामीं ददात्यनडुत्कृतं[३] ददाति । त्रय-

१ Thus B Bu G (sec m), ०भोजन० Be C′ U G (pr m)

२ चन G (sec m.) and the Viv , चन B

३ Thus C′ only (sec m), all the other MSS corrupt (०त्यनडुहं-वचं ददाति , ०त्यनडुहं ददाति, ०त्यनडुहं ददाति वचं ददाति)

II. 379 11, 382 11, 388 9, 406 8, 9 स्त्रिंशतं निष्कान्ददाति[१]। सोमचमसं ददाति। हिरण्मयं चमसं ददाति। राशिकृतं[२] धान्यं ददाति। मरायकृतं धान्यं ददातीति[३]॥ एतानि च नित्यानि च दद्यादिति बौधायनः॥

II 292 2 एतान्येवेति शालीकिः[४]। ॥ १८ ॥

[५]अथातः सर्वतोमुखं व्याख्यास्यामः॥

II 294. 1 चिन्वीत सर्वतोमुखे ऽग्निमिति बौधायनो॥ न चिन्वीतेति शालीकिरथो ह स्माह मौद्गल्यः पूर्वस्मिन्नेवाग्निचय

II 296. 4 इतरेषु सावित्राः स्युरित्येतदपि न कुर्यादित्याश्मीगविः।॥

अरण्योः समारोपण[६] इति॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माह गौतमो गृहपतिरेव प्रथममरण्योः[७] समारोपयेत[८] इतरे मन्त्र

II 296 इति।॥

---

१ निष्कं ददाति MSS., but cp XVIII 38 388 9.

II 296. २ Thus Be C′ Bu U, राशी° B G (sec m)

३ इति found in C′ only

४ The words एतान्येवेति शालीकिः are repeated in Be Bu U W C′, indicating the end of a prasna

II. 296. ५ This kandikā is not found in Be C′ Bu W U, in U it is given on a loose page The text of this, doubtless later added, chapter is given according to B G (where it is given secunda manu), a complete citation in Kesavasvāmins prayogasāra (K) and a ditto

II 297 (I) in a MS belonging to the India Office (Catologue by Eggeling Vol I, p 87) The Vivarana of this chapter is missing equally.

६ °रोहण G B

७ प्रथमम् om K

८ °रोहयेतन G B, °रोहयत K.

	Rs,	As
Cri Cantinatha Charita, Fasc 1–4	2	8
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc 1–2 @ -/10/- each	1	4
*Dasa Rupa (Text), Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
Dharmabindu, Fasc 1 @ -/10/- each	0	10
Dictionary of the Kashmiri Language, Part I ..	15	0
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol I, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol II, Fasc 1–4	3	2
Gobhilīya Grhya Sūtra, Vol I	3	2
Ditto Vol II, Fasc 1–2 @ 1/4/- each	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	2	0
Ditto Grihya Sangraha	0	10
Gopotha Brahman of Atharva Veda (Text and English), Fasc 1–2 @ 1/- each	2	0
Haralata	1	14
Institutes of Vishnu (Text), Fasc 1–2 @ -/10/- each	1	4
Kala Madhava (Text), Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Kāla Viveka, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Karmapradiph, Fasc 1 ..	1	4
Kātantra, Fasc. 1–6 @ -/12/- each	4	8
Katha Sarit Sagara (English), Fasc 1–14 @ 1/- each	14	0
Kavi Kalpa Lata, Fasc 1	0	10
Kavindravacana Samuccayah	3	8
Kiranavali; Fasc 1–3 @ -/10/-	1	14
Kurma Purana, Fasc 1–9 @ -/10/- each	5	10
*Lalita Vistara (Text) Fasc 2–6 @ -/10/- each	3	2
* Ditto (English), Fasc 1–3 @ 1/- each	3	0
Madana Pārijāta, Fasc 1–11 @ -/10/- each	6	14
Mahā-bhāsya-pradīpodyota, Vol I, Fasc 1–9, Vol II, Fasc 1–12, Vol III, Fasc 1–10 @ -/10/- each	19	6
Ditto Vol IV, Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	12
Maitra, or Maitrayaniya Upanishad Fasc 1	0	10
Manutīkā Sangraha, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Mārkandeya Purana (English), Fasc. 1–9 @ 1/- each	9	0
*Markandeya Purana (Text), Fasc 4–7 @ -/10/- each	2	8
*Mimansa Darcana (Text), Fasc 9, 11–17 @ -/10/- each	5	0
Mirror of Composition (English), Fasc 1–4 @ 1/- each	5	0
Mugdhabodha Vyakarana Vol I, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Nirukta (2nd edition), Vol I, Fasc 1–2 @ 1 4/-	2	8
*Nirukta (old edition), Vol I, Fasc 1, 2, 4, 5, 6, Vol II, Fasc 5, 6, Vol III, Fasc 1–6, Vol IV, Fasc 1–8 @ -/10/- each	13	2
Nityācārapaddhati, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Nityācārapradīpa, Vol I, Fasc. 1–8, Vol II, Fasc 1–4 @ -/10/- each	7	8
Nrisinha Tapani of Atharva-Veda (Text), Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Nyāyabindutīkā, Fasc 1 @ -/10/- each	0	10
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
*Nyayavartika (Text), Fasc 2–7 @ -/10/- each	3	12
Nyayasarah	2	0
Padumāwati, Fasc 1–6 @ 2/- each	12	0
*Parāçara Smrti, Vol I, Fasc 2–8, Vol II, Fasc. 1–6; Vol III, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	11	14
Parāçara, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
*Paricista Pravan (Text), Fasc 5 @ -/10/- each	0	10
Pariksamukha Sutram	1	0
Prabandhacintāmani (English), Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	12
Prākrita-Paingalam, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	4	6
Prakrita Lakshanan	1	8
Prthviraja Vijaya, Fasc 1	0	10
Rasarnavam, Fasc 1–3	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc 1	0	10
Saddarśana-Samuccaya, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Sadukti-karna-mrita, Fasc 1 @ -/10/- each	0	10
Samaraicca Kaha, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
*Samavada Sanhita, Vol I, Fasc 1–4 6–10; Vol. 2, Fasc 2–6, Vol 3, Fasc. 1–7; Vol 4, Fasc 1–6; Vol 5, Fasc 1–8 @ -/10/- each	21	14
*Sankara Vijaya (Text), Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
*Sankhya Aphorisms of Kapila (English), Fasc 2	1	0
*Sankhya Pravachana Bhashya, Fasc 2	0	10
Sānkhya Sūtra Vrtti, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Ditto (English), Fasc. 1–3 @ 1/- each	3	0
Siva Parinahya, Fasc 1–2	1	4
Six Buddhist Nyaya Tracts	0	10
Smriti Prakasha Fasc 1	0	10
	3	12

		Rs	As
	Srauta Sutra of Latyayana (Text), Fasc. 1–9 @ -/10/- each	5	10
	Sri Surisarvasvam, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
	Suçruta Samhitā (English), Fasc 1 @ 1/- each	1	0
	Suddhi Kaumudī, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
	Sundaranandam Kavyam	1	0
	Suryya Siddhanta, Fasc 1–2 @ 1/4 - each	2	8
	Syainika Sastra	1	0
	*Taittereya Samhita (Text), Fasc 17–45 @ -/10/- each	18	2
II 247	*Taittiriya Aranyaka of Black Yajur Veda (Text), Fasc 5–11 @ -/10 - each	4	6
	Taittiriya Brahmana (Text), Fasc 1–24 @ -/10/- each	15	0
	Taittiriya Pratisakhya (Text), Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
	*Tandya Brahmana (Text), Fasc 13–18 @ -/10/- each	3	12
II 247	Tantra Vārtika (English), Fasc 1–14 @ -/1/4	17	8
	*Tattva Cintāmani, Vol I, Fasc 2–9, Vol II, Fasc 4–10, Vol III, Fasc 1–2; Vol IV, Fasc 1, Vol V Fasc 1–5, Part IV, Vol II, Fasc 1–12 @ -/10/- each	21	14
	Tattva Cintamani Didhiti Prakas, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
	Tattva Cintamani Didhiti Vivriti, Vol I, Fasc 1–8, Vol II, Fasc. 1–8, Vol III, Fasc 1 @ -/10/- each	7	8
	Tattvarthadhigama Sutram, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
	*Tattvarthadhigama Sutram, Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
	Tirthacintamoni, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
II. 247 1	Trikānda-Mandanam, Fasc 1–3 @ -/10/-	1	14
	Tul'si Satsai, Fasc 1–5 @ -/10/-	3	2
	Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc 1–14 @ /10/- each	8	12
	*Uttara Naishadha (Text), Fasc 6–12 @ -/10/- each	4	6
	Uvāsagadasāo (Text and English), Fasc 1–6 @ 1/-	6	0
	Vajjalaggam, Fasc 1	0	10
	Vallāla Carita, Fasc 1 @ -/10/-	0	10
	*Varaha Purana (Text), Fasc 2–14 @ -/10/- each	8	2
II 248	Varsa Kriyā Kaumudī, Fasc 1–6 @ -/10/-	3	12
	Vayu Purana (Text), Vol I, Fasc 1–6, Vol II, Fasc 1–7 @ -/10/- each	8	2
	*Vedanta Sutras (Text), Fasc 7–13 @ -/10/- each	4	6
	Vidhāna Pārijāta, Fasc 1–8, Vol II, Fasc 2 @ -/10/-	5	10
	Ditto Vol II, Fasc 2–5 @ 1/4/-	5	0
II 248	Ditto Vol III, Fasc 1	0	10
	Vishahitam, Fasc 1	0	10
	Vivādaratnākara, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
	Vrhat Svayambhū Purāna, Fasc 1–6 @ -/10/-	3	12
	*Vrhannaradiya Purana (Text), Fasc 3–6 @ -/10/- each	2	8
	Yogaśastra, Fasc 1–3	3	12
	Yoga Sutra of Patanjali (Text and English), Fasc 1–4 @ 1,- each	4	0

Tibetan Series

	Rs	As
Amarakosah, Fasc 1–2	4	0
Amartika Kamdhenuh	1	0
Bauddhastotrasangraha, Vol I	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc 1–4 @ 1/- each	4	0
Nyayabindu (A Bilinguel Index)	1	0
Nyayabindu of Dharmakirti, Fasc 1–2	2	0
Pag-Sam Shi Tin, Fasc 1–4 @ 1/- each	4	0
Prajna Pradipah	1	0
Rtogs *b*rjod *d*pag *h*khri Śiñ (Tib & Sans Avadāña Kalpalatā) Vol I, Fasc. 1–11, Vol II, Fasc 1–11 @ 1/- each	22	0
Sher-Phyin, Vol I, Fasc 1–5, Vol II, Fasc 1–3, Vol III, Fasc. 1–6 @ 1/- each	14	0
Timed-Kun-Din	1	0

	Rs	As
Notice of Sanskrit Manuscripts, Fasc 1–35 @ 1/- each	35	0
Ditto ditto (Palm-leaf and selected paper MSS) @ 3/- each	6	0
Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R L. Mitra	5	0
Report on the Search of Sanskrit MSS , 1895-1900, 1901-1905, and 1906-1911 @ -/8/- each	1	8

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c , must be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society," only.

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL

NEW SERIES, No 1428.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY

DR W CALAND,

UTRECHT

VOL. III. FASCICULUS III.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.

1919

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agent—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs	As
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	2
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Agni Purana (Text), Fasc 4–14 @ -/10/- each	6	14
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each	1	14
Aitarēya Brāhmana, Vol I, Fasc 1–5, Vol II, Fasc 1–5, Vol. III, Fasc 1–5, Vol IV. Fasc 1–8 @ -/10/- each	14	6
Aitareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc 1–2	4	0
*Anu Bhasyam (Text), Fasc 2–5 @ -/10/- each	2	8
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc 1 @ 1/-	1	0
Astasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
*Atharvana Upanishads (Text), Fasc 2–5 @ -/10/- each	2	8
Ātmatattvaviveka, Fasc 1–2	1	4
Avadāna Kalpalatā (Sans and Tibetan), Vol I, Fasc 1–13, Vol II, Fasc 1–11 @ 1/- each	24	0
Bālam Bhattī, Vol I, Fasc. 1–2, Vol II, Fasc. 1 @ -/10/- each	1	14
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc 1–3, Vol II, Fasc 1–5; Vol. III, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	6	4
*Bhamati (Text), Fasc 5–8 @ -/10/- each	2	8
Bhasavritty	0	10
Bhātta Dīpikā, Vol I, Fasc 1–6, Vol. II, Fasc 1–2 @ -/10/- each	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc 1–7 @ -10- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc 1 @ 1/-	1	0
Bṛhaddevatā, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Bṛhaddharma Purāna, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
Çatadūsanī, Fasc 1–2 @ -/10/- each	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS, Fasc 1–4 @ 2/- each	8	0
*Çatapatha Brāhmana, Vol I, Fasc 1–7; Vol II, Fasc 1–5; Vol. III, Fasc 1–7, Vol V, Fasc 1–4 @ -/10/- each	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	2
Ditto Vol VII, Fasc 1–5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol IX, Fasc 1–2	1	4
Çatasahasrikā prajñāpāramitā, Part I, Fasc 1–18, Part II, Fasc 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmani, Vol II, Fasc 4–25, Vol. III, Part I, Fasc 1–18, Part II, Fasc 1–10; Vol IV, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	35	0
Ditto Vol IV, Fasc 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc 8–10 @ -/10/-	1	14
Çlokavartika (English), Fasc 1–7 @ 1/4/- each	8	12
*Çranta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 6–17 @ -/10/- each	7	8
*Çranta Sutra of Çānkhāyana, Vol I, Fasc. 1–7; Vol II, Fasc 1–4, Vol. III, Fasc. 1–4; Vol. IV, Fasc 1 @ -/10/- each	10	0
Çri Bhashyam (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14

शालाया इति ॥ प्राकृतेन[1] प्रक्रमेण मौयान्मध्ये गार्हपत्य इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात्रो ह स्माह शालीकिः त्रिपदेन प्रक्रमेण सर्वत इति । ॥

त्रिवृत्प्राच्यां दिशि भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंश उत्तरतः । सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[2] सर्वं[3] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति ॥

प्रवर्ग्यस्य करण[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नोक्थ्ये[5] प्रवृञ्ज्यादिति शालीकिः । ॥

याजमान इति ॥ अभौनाम[6] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकि॥र्य ऽग्निसंस्काराः[7] स्तुतास्कामभितरत्तन्त्रेणेत्यौपमन्यवः[8] । ॥

अग्न्यन्वाधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात्रो ह स्माह शालीकिर्गार्हपत्यः[9] सकृदन्वाहितः स्याद्ग्रामयोनिरन्वाहार्य-

१ प्रक्र॰ U K I

२ ॰म. B G, ॰मा. U K I

३ Thus I, सर्वं K सर्वतो U, सर्वतो वा B G

४ प्रकरण U K I

५ नोक्थे B G

६ अभिनाम B G, but cp XX 18 39 11, the other MSS om this word

७ ॰संस्कारार्था U

८ तान om B G, instead of तान्कामम् U तस्यांगम् ।

९ ॰पत्यस्य B G

पचन आहवनीयꣳ[1] सकृदन्वाधाय ततो यथार्थं गच्छेदिति[2]। ॥

भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वꣳ समवधाय सकृदेव[3] भक्षयेदिति[3] शालीकिः। ॥

मार्जन इति ॥ सूत्र बौधायनस्य[4] ॥ सकृदेकस्मिन्निति शालीकिः। ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ त्रो ह स्माह दीर्घवात्स्यः[5] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति। ॥

क्रतुपशूनां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ क्रतुपशव ऐकादशिनाश्च विकल्पन्त इति शालीकिः। ॥

समञ्जन इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य ॥ यावन्त स्तोमास्तावत्कृत्वः प्रचरणा समनक्तीति बौधायनः[6]। ॥

दधिग्रह इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य ॥ पयसा वाज्येन[7] वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः। ॥

अꣳश्वदाभ्ययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ त्रो ह स्माह

---

१ After ०नीय G ins तत, B त, U K I om आम० नीय and read स्यात्त सकृद० (thus K I), स्यात्सकृद० (thus U)

२ इति inserted by me

३ सकृदेव om B, न G instead of these words,—भक्षयेयुर U

४ मौद्गल्यस्य U K I

५ द्रौप० U K I

६ शालीकिर U K I

७ U K I om the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे सत्त्रे ताण्डिनामयन उद्भिदि वलभिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निग्रहैः प्राणग्रहैरिति[1] ।॥

षोडशिग्रहाणां[2] ग्रहण इति ॥ सूत्र बौधायनस्यानुसवन गृह्णीयुरिति शालीकिः ।॥

अतिग्राह्याणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] ॥ माहेन्द्रस्यानुवषट्कारमुपजुहुयुरिति शालीकिः[4] ।॥

षोडशिन स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्र बौधायनस्य ॥ येन केन चिदिति शालीकिः ।॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः ।॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[5] ॥ प्राञ्च एवावभृथमवेयुरिति[6] शालीकिः[7] ।॥

---

१ The reconstruction of the text of this dvaidha is wholly uncertain I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्वलभिद्दिति and adds शालीकि॰ at the end Thus also G. U K I have तांडिनामयने ॥ तांडिणामयन, indicating the beginning of a new kaṇḍikā, moreover the following words run thus in U उद्भिद्वलभिद्दित्येवमेव इश्नि॰ in K उद्दिदि वलभिदि।मित्यवमेव इ॰, in I उद्भिदि वलभिदि लभ्येद्दितिपुलिषिमतिसाध्यानमित्येवमेष इ॰ ।

२ षोडशिना प्र॰ B G

३ शालीकिर् U K I

४ औपमन्यवः U K I

५ शालीके. U K I

६ Thus G, ॰भृथमभ्यवेयु॰ U K I, ॰भृथमवेति B

७ गौतमो U K I

अरण्योः समारोपण[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरत्रो[2] ह स्माह गौतमो[3] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेत्तत[4] इतर इति[5] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति त्रयोविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus K I, समारोहण U, समारोह्य B G

२ सूत्र माल्लीकेरत्रो U K I

३ बोधायनो U K I

४ ०रोहये० B G

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं गार्ह्यगेभ्यः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन सꣳस्थावशेनेति । छन्दसेति यद्वोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म प्रब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेथमगाद्धिषणा बर्हिरच्छोर्वन्तरिक्षमन्विहि देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तच्चिकल्पयिषेद्ब्राह्मणमु हैवैनान्मन्त्रानप्रज्ञातान्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणोऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । यथो एतन्न्यायेनेति प्राकृते तन्त्रे प्राकृतं[1] न्यायमनधिगच्छञ्शास्त्रमन्यायं प्रतीयादयमिहार्हताꣳ समारम्भ इति । यथो एतत्सꣳस्थावशेनेति सोमेऽपवृत्त आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथेमे पञ्च हविराकारा ओषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति । ॥१॥

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरण

१ प्राकृत all exc. D

मन्त्रा दृष्टास्तान्न मिथः सꣳसादयेदनादेश्याद्येनयेन[१] यद्धविः सꣳसिध्येत्तेनतेन तत्कुर्यात्तत्स्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि । यज्ञ इति । किमुपज्ञो यज्ञः श्रद्धोपज्ञो माङ्गल[२] इति । क उ खलु यज्ञ इति । पुरुष इति । का उ खलु देवता दीक्षेति । वागिति । का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति । [३]वागेवेति । का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति । वागेवेति । क उ खलु यज्ञस्यारम्भः का प्रतिष्ठेति । विज्ञायते[४] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति । वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति । ॥ २ ॥ **प्रथमः** ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यग्न्यन्वाधानप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यत्रौषधात्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्धेनूनां दोहनं कपालानामुपधानꣳ स्तम्बयजुषो हरणमाज्यग्रहा[५] इति यच्च किंचाभिनिवपत्यूर्ध्व-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy), संसाधये° Be, the Viv (another copy). The meaning, according to Vc., of न मिथः ससादयेत् is न मिश्रयेत् ।

२ Thus C U H G (pr m) Vt Vc and the Viv, मांगलक Ben Be, मांगलिक G (sec m), पांगल D

३ सा ins G U (pr m) H

४ In TS I 2, 2, 3.

५ °ग्रहा Be G U, °ग्राहा Ben D (sec. m), °ग्राहाः H, ग्रहण D (pr m), °ग्रह C, ग्राह Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति यस्मिन्नेतद्धवीꣳष्योप्यन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतत्प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ स्विष्टकृच्चेडा चेत्यवदानत आवापो भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छत्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । मैत्राबार्हस्पत्ये ऽप्यन्यस्मिꣳस्तन्त्रमु ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च संज्ञानीष्ट्यां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्र तु प्रदानतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्समिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति । ॥ ३ ॥
द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसꣳस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसꣳस्थाः कियत्यः सोमसꣳस्था इति । हुतः प्रहुत आहुतः शूलगवो बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसꣳस्था इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यच्च किं चान्यत्र विहाराद्धूयते सर्वास्ताः पाकयज्ञसꣳस्था इत्यथ हविर्यज्ञसꣳस्था अग्न्याधेय-

---

१ एव om H G U (pr m) C,— ०जानीति G (sec m) U (pr m)

२ Ben Be ins पच ।

३ Thus (sc इष्टिषु) D and C only, वारुणेषु the other MSS

४ Thus Ben C and Vc., सज्ञानीतूष्णीं D, the other MSS and the Viv (one copy) and Vt, संज्ञान्येष्ट्यां, संज्ञानेष्ट्या the Viv (another copy).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[1] इति । सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते । ऽथ सोमसꣳस्था । अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसꣳस्था । यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य । यदुक्थ्यस्य तत् षोडशिवाजपेययोर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति । सप्तानाꣳ सोमसꣳस्थानां द्वे सत्त्राणि न गच्छतो वाजपेयश्चाप्तोर्यामश्चेति । ॥ ४ ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति । या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिरथ यद्विदधाति सोत्तरा ततिरग्न्याधेय पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः । श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा ततिर्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनꣳ सांवत्सरिकाणाꣳ सत्त्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्त्राण्युत्तरा ततिः । कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति । विज्ञायते[2] यथैतन्मासि पृष्ठमुत्तमे

१ कुंडपायिन्य Be, कोंडपायिनम् the Viv (one copy), कौंडपायिमिन D.
२ om M Ben U (pr. m.) D C Vt.

मासि सक्तुपृष्ठान्युपेयुर्दशमास्यं तृतीयꣳ । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्थानु[१] हैके ब्रुवते । सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्तानि[२] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दानु हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरमु हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च नादेया सप्तमे । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्[३] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं त्रयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । सावित्रं नु खल्विदं कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[४] संख्याभ्यावर्ति त्रिः पृच्छति शृतꣳ हवी३ः शमितरित्यथापि राज्ञो मानं । क उ खलु मन्त्रमन्तरितं कल्पयेत्स्थानाद्वा स्थानं प्रजिज्ञासीताभिरूप्येण[५] वा प्रौहेण वेति । स्थानात्स्थानमिति यद्वोचाम

---

१ Thus M Be Ben, कुलित्थानु H G (sec m) U D C, कुलुत्थानु Vt

२ वास्त्यानि G (sec. m.), वास्तानि D C According to the Viv वास्तुकम् (Chenopodium) is meant

३ ०ष्टुग् M only

४ *i e* सर्वपृष्ठाख्या काम्येष्टि॰ (Vc), cp. TS. II 3, 7, 1.

५ प्रजिज्ञासेत U, ॰षित Vt Vc Ben.

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूप्येणेति यथैतद्भवत्याशासानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वश्वियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतत्प्रौहेणेत्यग्निकल्पः खल्वयमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तं च[1] यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् । ॥ ६ ॥

अथायमश्वमेध आकृतिभूयान्समाम्नातस्तं च यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाकृतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यदवोचाम बर्हिर्लवनः खल्वयꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथायं पशोर्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथास्याꣳ स्वयमातृण्णायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरम्येद्यथो[2] एतत्त्रियजुषा सक्तूष्णीमिति । लोकाग्नीꣳश्च तेषामुपश्रुत्य स्तम्बयजुश्चेति । यथो एतत्पञ्चकृत्वो यजुषा

१ अयम् given by Ben D C U (pr m) Vt, om by H Be G U (sec m).—On इष्टकाभूयान् V comments इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोपधानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरम्येतयथो Ben C D, विरम्येत यथो H, V comments न विरम्येत् न विरमेत् विकरणव्यत्ययश्छान्दसः ।

पञ्चकृत्वस्तूष्णीमिति राज्ञस्तेषां मानमुपश्रुत्येति । [1]अथो एतत्सकृद्यजुषा सकृत्तूष्णीमिति राज्ञ एव[2] तेषां[2] मानमुपश्रुत्येति[1] । अथो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय इडायै चतुर्थ इति सर्व एवैतेषां ब्राह्मणवन्तः । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो । ऽनादिष्टो ऽग्नि।रपि तु यथैतद्भवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्याश्वने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्यजस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति शामित्रे जुहोत्याग्नीध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोती।त्यनादिष्ट[4] आहवनीय एव होतव्य।मनादिष्टो ऽध्वर्यु।रपि तु यथैतद्भवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोती।त्यनादिष्टे[4] ऽध्वर्युणैव होतव्य।मनादिष्टं पात्र।मपि तु यथैतद्भवत्यञ्जलिना जुहोति

---

१ १ This clause is found in D U Be G (sec. m.) only; it is commented upon by Bhavasvāmin

२ Thus D, एवैषा U Be G, some of the MSS here and supra instead of उपश्रुत्य read उपश्रित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp Vc उपश्रुत्य समीपे श्रुतिं कृत्वा ।

३ इति supplied by me

४ इति found in G only.

शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोत्यन्तमेन पर्णेन जुहोत्यर्कपर्णेन जुहोति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोत्यौदुम्बरेण स्रुवेण जुहोत्यङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति विस्रꣳसिकाकाण्डाभ्यां जुहोति गोमृगकण्ठेन जुहोत्यश्वशफेन जुहोत्ययस्मयेन कमण्डलुना जुहोतीत्यनादिष्टे[1] स्रुचैव होतव्यमनादिष्टा समिदादेशादेव समिधं जानीयाद्विज्ञायते नासमित्के जुहुयाद्यदसमित्के[2] जुहुयाद्यथाजिक्के ऽन्नं दद्यात्तादृक्तत्तस्मात्समिद्वत्येव होतव्यमनादिष्ट उपसमाधायैव होतव्यम् । ॥ ८ ॥

अथातो ऽवदानकल्पश्चतुरन्नयति चतुरवत्तं भवतीत्यनादिष्ट उपहत्यैव होतव्यमनादिष्टꣳ हविरादेशादेवान्यद्व्रीहियवेभ्यो जानीयादपि तु नु खलु क्षिप्रसꣳस्कारतममाज्यं भुवते । ऽनादिष्टः पशुरादेशादेवान्यमजाज्जानीयादैन्द्राग्नायदभिहारं तन्त्रꣳ स्यात्तदभिहारं कुर्यादग्न्यभिहारौ दर्शपूर्णमासौ । सोम इन्द्राभिहारः । सावित्रमौषधस्य निर्वपणं दृष्टं भवति । किꣳ[3] स्वित्सांनाय्यस्य पशो राज्ञ इति । दोहनꣳ सांनाय्यस्योपाकरणं पशोर्यदुपाꣳश्वसवनमभि मिमीते तद्राज्ञः । प्रज्ञातमन्येषाꣳ हविषां पर्यग्निकरणं । किꣳ स्विद्राज्ञ इति । यदेवादो वसतीवरीः परिहरति तद्राज्ञ इति । ॥ ९ ॥

पञ्चमः ॥

---

१ इति missing in G H U D

२ Thus U Ben G D C, जुहुयाद्यदस° Vt, °याद्यदिस° Be, °याद्यस° H

३ Thus Be, the Viv. and V, किम D C, किसु H Ben G U D.

अथातः पुरोडाशान्व्याख्यास्यामः । सर्व एवाग्नेया अष्टाकपाला अन्यत्र पौनराधेयिकात्।सर्व एवैन्द्राग्ना एकादशकपाला अन्यत्राग्रयणाच्च शुनासीरीयाच्च । सर्व एवैन्द्रा एकादशकपाला अन्यत्र शुनासीरीयात्।सर्व एवाग्नीषोमीया एकादशकपाला अन्यत्र श्यामाकात्।सर्व एव पशुपुरोडाशा एकादशकपाला अन्यत्र वायव्याद्।यद्देवत्यः पशुस्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशो ऽन्यत्र वायव्याद्भवति । सर्व एवाग्नावैष्णवा एकादशकपाला अन्यत्राध्वरकल्पायै । तत्रैवाष्टाकपालस्य[१] द्वादशकपालस्य भवतः । सर्व एव सावित्रा द्वादशकपाला अन्यत्राश्वमेधिकेभ्य।स्तत्रैवाष्टाकपालस्यैकादशकपालस्य भवतः सावित्रो ऽष्टाकपाल इति च । सर्व एव मारुताः सप्तकपाला अन्यत्राश्वमेधिकानां चातुर्मास्यपशूनां पशुपुरोडाशेभ्यो मारुताच्चैकविंशतिकपालादन्यत्र राजसूयिकात्पञ्चशारदीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः । किमनुख्यानि नु[२] खलु ते[३] विलेख्यानि कपालानि भवन्तीति । विज्ञायते[४] वैश्वानरं द्वादशकपालं मृगाखरे भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुख्यानि भवन्ती।त्यथ पूर्वसंस्थाः । पञ्चप्रयाजस्य

---

१ Thus C Ben U (pr m), ०कपालो H Be G U (sec m)

२ नु H D C V, तु Ben Be G U

३ om H G (sec m), found in Ben Be U D C G (pr m) V According to Vc it stands for तानि Is the word to be cancelled? The Vivarana makes no mention of it.

४ Cp T Br. III, 9, 17, 3

नवप्रयाजश्चैकादशप्रयाजश्चेति प्रयाजाः पूर्वसंस्थाः । पर्यग्नि करणं पशोरुपांश्वभिषवो ऽग्निष्टोमे गवामयने चतुर्विंशमहस्तदपि विज्ञायते तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्री यास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय इति । ॥ १० ॥

अथ राजयज्ञा । राजसूयो ऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः सोमसवः पृथिसवो[1] मृत्युसवः कानान्धयज्ञः शुनस्कर्णयज्ञ इति चाथादितिदेवता । अग्न्याधेये त्वेव प्रथमश्चरुश्चातुर्मास्येषु द्वितीयः । प्रायणीयोदयनीययोरग्निहोत्रण्यायां । त्रयो राजसूये रत्निमानेषु[2] च प्रायुजेषु चादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इति चैक इष्टिकल्प । एको व्रात्यस्तोमे । चत्वारो ऽश्वमेधे ऽदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुरदित्यै हंससाचिरदित्यै त्रयो रोहितैतास्तिस्रो मेध्य आदित्या । द्वौ सौत्रामण्यामादित्याविर्वशा । यष्टो ऽष्टादश इति च । त्रीणि तन्त्राणि यज्ञमन्वायत्तानि भवन्ति पञ्चप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति । पञ्चप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टय इति वर्तन्ते । नवप्रयाजेन चातुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोम इति । षडिमानि सर्वकल्पे सर्वाभिप्रायिकाणि भवन्ति । यथैतदग्न्याधेय-

---

१ पृथिवीसवो or पृथिविसवो all, cp XVIII 6

२ Thus H Ben D C V, रत्निनेषु G Be U the Viv (one copy), रत्निनिषु the Viv. (another copy) Read probably रत्निनीषु (sc. इष्टिषु)

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम इति । तदपि विज्ञायते ऽथ यदस्याग्निमुद्धरति सहस्रं तेन कामदुघा[1] अवरुन्द्धे[1] । ऽथ यदग्निहोत्रं जुहोति सहस्रं तेनैषा वै वैश्वदेवस्य मात्रैतद्वा एतेषामवममतोऽतो वा उत्तराणि श्रेयाꣳसि भवन्ति[2] । सर्वाँल्लोकान्पशुबन्धयाज्यभिजयत्येकस्मै[3] वै कामायान्ये यज्ञक्रतव आलभ्यन्ते । सर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः सोम इति । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

अग्नीनाधास्यमानः प्रज्ञमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[4] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वाथाप्यग्न्याधेय एवलिङ्गां वरणं प्रथममुदाहरामस्तस्य चेत्पूर्वे पुरुषैर्वृताः स्युस्तानेव नातिवृणीताव्यवच्छिन्नाश्चेत्कौलेनाध्ययनेन मानुषेण शीलवृत्ताभ्याꣳ स्युरिति । किंगत उ खल्वतिवरणं वावरणं वा भवतीति । स्तेयमचारी-

---

१ Thus Be G (sec m), °दुघोवरु° U D C H V, दुघावरु° Ben G (pr m.).

२ भवंतीति C Ben

३ After °जयति Be and G(sec. m) ins इति ।

४ Thus (and cp XXV 4 init) U G D C Be and the Viv (one copy), येनास्य कुशलं H Ben V and the Viv (another copy) The Vivarana runs येनास्याकुशलं स्यात् चमादिना तेन साम्यं कुर्वीत, the Bhāsya of Venkateśvara येनास्य कुशलं स्यात् तेन सभारो नास्ति तं संपादयेदित्यर्थः ।

दभ्यमऽस्थादयाज्यमयाजयत्सादितं[1] कर्म तद्‌ ह्यास्थित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीति । ताऽस्वे- द्वृणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीत । कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत । यो ऽस्य सऽस्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत । तेन सचिवेनान्यानिच्छेत । यद्यु वै यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं । ब्रह्मणो वानन्तर- मध्वर्युं । पूर्वं वोत्तरं वा यथाक्रमं चेत्स्यात्सृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत । औष्यधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यच्छे[3]

---

१ Thus (अभ्यमऽस्थात्) all I guess this word to be a corruption from an original अभ्यमऽस्त । The commentaries find the word अम 'sickness' in it V आभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः । The Viv आत्मानं (var अग्नेन) जिघांसति । अम रोगे । आभिमुख्येन रोगभूत (var रोगहत) स्थितवति । अभ्यमंस्था इति लेट् सिचः (var लेडचः) रोगत्वेन स्थितः ।— सादितं all the MSS exc Be (सात), G (sec m सोदं) and U C (यत्कुत्सितं), कुत्सितं, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries, V सादितं कुत्सितं कर्म सेवाभिचारयजनादि । Perhaps the original reading of our passage has been लेयमचारी- दभ्यमऽस्थायाज्यमयाजयद्यत्सादितं कर्म तद्‌ ह्यास्थितेति । आस्थित 3rd sing root aor med from आतिष्ठते । Moreover instead of the impf. अया- जयत् we expect an aorist

२ सस्तुततमः D and U (sec m)

३ Thus (विनापि यच्छे) all (also Vt, Vc). exc C, which has विना यियच्छे, the correct reading (see the Viv. and the Bhāsya यष्टु- मिच्छामि) seems to be either विना यियचे (see the reading of C) or विनापीयच्छे (इयच्छे for regular इयचे, cp the remark on XXIII, 17; 176, 12),

ऽज्याशिषि[१] भार्यामकर्षीति । को नु खल्वृत्विक्षु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति । ॥ १२ ॥

आगमआगम इत्येकमृतुमुखऋतुमुख इत्येकꣳ संवत्सरस्य पार इत्येकं । यज्ञाधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिवृतो याजयेन्नानूद्देश्यं[२] याजयेन्न
7. नीतदक्षिणं[३] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्तं याजयेन्न मृतं याजयेन्न त्रिकिल्विनं याजयेन्न परिखातिक्रान्तं[४] याजयेन्नान्तगं

---

१ Thus Be G and U (sec m) and both copies of the Viv , ज्यसिषि U H Ben, Vt Vc , C corrupt , the Viv राजकुलचोरादिभि• हृतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāsya राजाद्युपद्रवादिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On ज्या-शिषि for original ज्यासिषि cp Indog Forsch XVIII 421, M S L XIV 192 See also infra XXIV 18 : 202 2

२ Thus G Ben U D G (pr m) Vt, and cp T Br III 11 8 8 with the remark of Sāyana a h l , नुदेश्यं Be, the Viv (one copy) , ॰नुद्देश्य G (sec. m) C, the Viv (another copy) , नूदेश्य H The Viv ऋत्विजा यज्ञे ऽन्यस्मै चोद्दिश्य करोति , the Bhāsya अन्यस्य कुल-मुद्दिश्य स्वयमस्वतन्त्र सन्यो यजति तम् ।

३ Thus (as S'ānkh śrs V 1 10) G C, the Viv , नीचदक्षिण (as Āśv. grhs. I 23 20) the other MSS The Bhāsya (दक्षिणानयनानन्तर यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपत्तौ सत्या तस्यार्त्विज्य न कुर्यादित्यर्थ•) and the Vivarana (दक्षिणादानोत्तरकालम्) derive नीत from नयति , it is rather the partic from न्येति , cp नीतस्य XVIII 41 393 7

४ परिघा॰ Be Ben C D V

याजयेन्नान्त्यजं[१] याजयेन्नाननूचानं याजयेदपि वैतेषां[२] तं याजयेद्यः कपालान्युपहन्याद्वृत्तिप्रेप्से वर्तमाने । तदपि दाशतये विज्ञायते ऽवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति । नैतेषामयाज्यः सहस्रदक्षिण इति । ॥ १३

॥ सप्तमः ॥

3 3 ऊषाश्च सिकताश्चेति । ये भस्मरा इवोषाः स्युस्तानाहा-
3 4 रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्यस्याखोरुत्करादा-
हारयेद्यो ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
3 6 कुलीरसुषिरादाहारयेदश्मनिहते ऽविद्यमाने शीतहतमाहा-
3 7 रयेद्वातहतं वा । चित्रियस्याश्वत्थस्येति । येन ग्रामो वा नगरं
3 9 वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति । युवानमित्येवेदमुक्तं भवति । त्रीन्हिरण्यशल्कानिति[३] । षडिमान्कारयेत्सौवर्णा[३] उपासनार्था[४] राजता अतिप्रदानार्था ।

---

१ Thus Be, नांतज G D C Viv, Vt, तात्मज H, Ben om the word, the Bhāsya पूर्वोक्त (sc म्लेच्छ) देशजातम् । शूद्रस्त्रियासुत्पन्नमित्यन्ये ।

२ Thus H Be U (sec m) the Viv , चैतेषां Ben G C U (pr m) and Vc (अपि च अपि वेत्यर्थः) ।

३ Uncertain reading H G U (sec m) Be (only °शल्कोनिति) and U (sec , only शलाकानिति) read as given in the text , त्रीन्हिरण्य शलका (शकला D C) न्कारयेत्सौ° Ben D C , षड्हिरण्यशल्कान्कारयेत्सौ° Vt Are we to correct षड्हिरण्यशल्कानिति । त्रीन्सौविमान्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr m) Vt, औपास° Be G (sec m.) the Vivarana

उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससाविति । सर्व एवान्यो मानुषो ऽलङ्कारो ऽन्यत्र नलदादार्तायैवैतदुदाहरन्ति । स्रजमु हैके प्रतिषेधयन्ति । ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । त्र्यहे षडहे द्वादशाहे वा । संवत्सरे ऽपर्यवेत उद्गायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुनरेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेदा समिधामभ्याधानात्र त केशश्मश्रु वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] सचीत । प्रायश्चित्तार्थ एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृल उद्गायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते नोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथगविप्रभृति कर्म तायते । द्विब्रह्मौदनमु[3] हैके ब्रुवत उच्छेषणीयो हेतरः[4] सान्वकरण उत्तरो । ऽथ संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेन्न प्रत्यधीयीत योनीर्निगदेदपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीतालोकेन रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेदादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य कर्मान्तेनोपरमेच्छ्वो भूते परिनिस्तिष्ठेदित्यथ चेदिमे ऽभ्याहिते

---

१ Thus Be G, ०स्तात्त्वेवैनं संवत्सर U (sec m), एतत् (एनत्) not found in Ben U (pr m) D C Vt, in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec m) only

३ Thus G Be U Ben, द्विर्ब्र० H G D C, the Viv

४ Thus Be U (sec m) the Viv, ह्येतर. Ben H G C U (pr. m) Vt, हितरः D

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्ते नोपरमेच्छ्वो भूते परिनिस्तिष्ठेदिति । ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

I 53 13 अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमाꣳसा । ऋतूनेवाग्रे व्याख्यास्यामो ऽथ छन्दाꣳसीति । वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति । सर्वेषां त्वेव वसन्त आधानꣳ सर्वेषाꣳ रोहिण्यां । यथावर्णं त्वेव छन्दाꣳस्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति । यथैतद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्वस्वोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-
I. 53 16 मिति । सद्यस्कालान्येतानि भवन्ति[1] । ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्य इति नैते सद्यस्काले भवतो । ऽथात आर्तिजान्यग्न्याधेयानि व्याख्यास्यामो । विपक्ष आपूर्यमाणपक्षे विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष इति । विपक्ष आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावानत्रावकाशः[2] स्यात्तमभिविदधीत । पौर्णमास्यां तु[3] सद्यस्कालं । विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष आदधानो[4] नात्रावकाशः[4] काङ्क्षणाय विद्यते । सर्वमेवैतदहः सद्यस्कालं कुर्याच्चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमिति । ॥ १६ ॥

---

१ भवतीति Be

२ Thus G Be H U (sec m), the other MSS and the Viv om अत्र ।

३ Found in Be U (sec m) only

४ स्यादधीत यावानत्रावकाशः U (sec m) only Are we to read आदधाने with Vc ?

अथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ चेदमावास्यायाꣳ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ जुहुदृचैवचर्चमुपसंदध्यादेवं पूर्णदर्वे । एव वास्तोष्पतीये । कथमु खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवे ऽन्तरिक्षाय सूर्याय दिवे वरुणायाह्नः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्निसंस्कारार्थं दृष्टं भवति । तदाज्येनैव जुहुयादर्वाचीनमवभृज्योर्ध्वमुन्माष्णुभे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहुन्मन्यत श्रौपवसथिकायै रात्रेः । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतार व्याख्याय व्याहृतीरुक्त्वाथ[1] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदत्रानुपूर्व्यं[2] भवति । कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा शालामध्यवस्येद्दीक्षणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तेत प्रायणीयामैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[3] चरुरातिथ्यामग्नये[3] पवमानाय पुरोडाशो ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये शुचये प्रातःसवनीयानन्वारम्भेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयिकानि हवीꣳषि परिनिष्ठाप्य शालामध्यवस्येदुदवसानीयामन्वारम्भेष्टिरिति[4] । ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be

२ °पूर्वे H

३ Thus G U (sec m) and cp XX, 19 20, 24, °मैन्द्राग्नश्चादित्यश्च° U Vt °मैन्द्राग्न्यदित्यश्च° Be

४ Thus Be only (sc अनुवर्तेत), cp the Viv उदवसानीयानन्वार मन्वारम्भेष्टि° । All the other MSS and V उदवसानीयायामन्वा° ।

I 69 1 अथेदं पुनराधेयं। कियन्नु खलु पुनराधेयं भवतीत्यग्नी-
नाधाय पापीयानभूवमज्याशिषि[१] पुत्रो मे मृत[२] इत्येत-
स्मिꣳस्त्वेवैतत्संवत्सरे दृष्टं भवति। कस्मिन्नु खल्वेनत्काले
I 69 6 समुत्थापयेदिति। या याषाढ्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमा-
वास्या[३] भवति सा सकृत्संवत्सरस्य पुनर्वसुभ्याꣳ संपद्यते तस्या-
मादधीतेति। तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोप्योद्वसाय[४]
मथित्वाग्नीन्विहृत्योद्वासन्येष्वेष्वाग्नीन्समारोप्य[५] गच्छेत्पुनरेतद-
ग्न्यगारꣳ[६] सꣳस्कारयेदन्यद्वा नवं कारयेत्पुनरेतानि यज्ञ-
I 70 16 पात्राणि सलेखयेदन्यानि वा नवानि कारयेत्पुनर्निष्कृतो
रथो दक्षिणेति पुनःसꣳस्कृत एवैष उक्तो भवति। पुनरुत्स्यूतं

---

१ Thus again (and cp XXIV, 12 197, 1) Ben Be G, the Viv and Vc (twice), अज्यासिषि H U Vt and Rudradatta on Āp V, 26 3 D and C are defective Here Bhavasvāmin remarks अज्याशिषि शब्दस्विन्त्यः (Var शब्दस्ते॰षचि)। यमरमनमातां सक्चेति (Pan VII, 2, 73) स स्यात्तथा अज्यासिषीति भवितव्य। वर्णव्यत्ययेन सकारस्य शकारः स्यात्। चीणो ऽस्मि धनशरीरादिना।

२ Thus all, probably the original reading was पुत्रो मे ऽमृतेति।

३ Instead of पुरस्तात् G H Be उपरिष्टात्।

४ Thus Be Viv ॰समारोह्यो॰ H Ben C Vt

५ Instead of उद्वासन्ये॰ one copy of the Viv and Vt उद्वासिन्ये॰, another copy of the Viv उद्वासने॰।— The reading ॰ग्नीन्समारोप्य is uncertain thus read H G U C D, ॰ग्नीन्परोप्य Be, ॰ग्नीरोप्य Ben, ॰ग्नीनरोप्य Vt (pr m), ॰ग्नीनवोप्य Vt (sec m) Vc The Viv gives the periphrase तत्रैवाग्नीनुत्सृज्य, cp Āp V, 27, 3

६ Thus Ben U(pr m.) Vt, पुनरेवाग्न्य॰ G H Be U (sec m)

वाम इति पुनःसंस्कृतमेवैतदुक्तं[१] भवति । पुनरुत्सृष्टो ऽनड्वानित्यवशीर्णगव एवैष उक्तो भवत्यथेमान्युपांशुधर्माणि भवन्ति यथैतदग्न्याधेयं पुनराधेयं पितृयज्ञो दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्योपसदः प्रातरनुवाकः पत्नीसंयाजा[२] अवभृथ उदयनीयोदवसानीया चितिप्रणयनीयं त्वाष्ट्रो यूपविरोहणीयो ऽष्टापदी[३] गर्भवती[४] च[४] । सहकारिप्रत्यया[५] भवन्ति[५] । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ १८ ॥

2 सर्पराज्ञिया[६] ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीत्यपोद्धृत्य घर्मशिर एतस्य स्थाने सर्पराज्ञीरावपेन्नित्येनोपस्थाय पौनराधेयिकेनोपतिष्ठेत । मिद्धमत ऊर्ध्वमीजानस्य पुनरादधानस्य संनये३न्न[७] संनये३दिति[७] । सनयेदित्येक आहुरथ हैक आहुर्न संनयेदिति । शरीरसंस्पर्शी ह यज्ञो भवति यदैव[८] पुनर्य-

---

१ उक्तं supplied by me

२ Thus Ben U (pr m) D C, ०याजा॰ अवभृ० Vc, ०याजोवभृ० G H Be U (sec m)

३ ष्टापद्यै G and U (sec m) Be

४ Thus D C U (pr. m) Vt, गर्भ इति G and U (sec. m) Be, गर्भवती इति च Ben, गर्भवति च H

५ ०कारी U (sec m) D — ०प्रत्ययाङ्गव० (०यात् भव०) Vt Vc and Be, the word occurs also II 2 35, 16

६ Thus G U D C Ben V, ०राज्ञीया Be, सार्पराज्ञिया H

७ Plutimark only in Ben U Vt

८ Thus Ben U D V, यदेव G H, यदेव Be, यद्वैव C

I 70 12 त्रेताय संनयेच्छ्ताचरा भवन्तीत्यचरपङ्क्त्य[१] एतास्वतस्र एकैका
I 71 12 पञ्चविंशत्यचरा। तच्छतमथेदं तृतीयाधेयं[२]। कतरन्नु
खल्विदमुपिनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I 72 1 मित्येव ब्रूयादथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[३] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते। सिद्धमग्न्याधेयम्। ॥ १९ ॥ दशमः ॥
I 1 4 अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यासंस्था-
वाचार्या[४] ब्रुवते। तत्रोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते। स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याश्च रात्रेरा मध्यरात्रादथामावास्याया[५] उपवसथीये
ऽहन्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते। स एतं चापराह्णं
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनादेतं
सन्धिमभि[६]यजेतेति। रात्रिर्हं पौर्णमास्यां संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां। द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये। पूर्वापूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां। या पूर्वा पौर्णमासी सानुमति-

---

१ ०पक्त्य H Be G Vc, ०पंक्त्या Ben Vt, ०पक्तय U C, पङ्क्तय D cp TS I, 5, 2, 1, the four aksarapanktis are TS IV, 4, 4, w-z

२ Thus G Be Ben the Viv (and thus is to be read also III, 3 71, 17 instead of तृतीय आधान), तृतीयमग्न्याधेयं H U D C V

३ Found in Ben D G U C only

४ Thus U G D C Be V and the Viv, पौर्णमासोप० H Ben, see also Pitrmedhasutra I, 1 16

५ अथ found in Be G (sec m) U and the Viv

६ ०मभितो G and U (sec m).

योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूर्गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुब्राकेति पौर्णमास्ये नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूरित्यमावास्यायै नामधेये ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[१] पञ्चदशभिः[१] पक्षो[१]ऽभिविहितो[१] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सोऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽहन्पुरा प्रातरग्निहोत्रात्पिञ्ज्ञानुपसादयेदन्वाधानार्थान्व्रतोपायनीयं[२] पाचयीत । तस्याशितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमक्षारलवणमपिशितꣳ[२] । सर्वमेवैतदहः[४] कौशौधान्यं[५] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

---

१ Thus Be H, G and U (sec m), ०कल स षोडशभिर्दृपक्षोभिवि० D C, ०कल॰ शभिर्दृपक्षोभिवि० Ben, ०कल॰ स पचदशभिर्दृपक्षोभिर्वि० Vt, Vc शुक्लपक्षे स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पक्षोभिस्तिथिभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्तैः विहृतः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिञ्ज्ञान्) U H D C and a citation by Sāyana, पिञ्जान् Be Vt Vc, पिंज्ञानि the Viv., पिढकान् Ben G Sāyana स्थूलकाष्ठविशेषान्, Venkateśvara स्थूलकाष्ठानि, Bhavasvāmin काष्ठानि स्थूलानि ।

३ Thus (अक्षारलवणम्) Be D and a citation by Sāyana, ०क्षालवण० H, ०क्षारमलवण० G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec m) and a cit. by Sāyana, एव om Ben D C V

५ Thus (and cp II 20 67, 1) G Ben, कोश्नौ(श्नि)० D C U H V Be and a citation by Sāyana

पाद्याश्नीयान्नै तदहः शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदहरुच्छिष्टं
दद्यान्नासन्द्याꣳ शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत
स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्यात्स यदि केशश्मश्रु वाप-
यिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि सꣳहृत्य नखानि
निकृन्तयीत स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत दीक्षायै रूपं कुर्वीता-
I 1 5, III 3. 4 ग्नीनन्वादध्यादुपस्थं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वज्ञुरन्वाहार्यपचनं प्रक्
आहवनीयं तिष्ठन्दशमौ निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥
अन्वाहितास्वेदग्नय उद्वायेयुः सवनीयं गार्हपत्यस्याहवनीय
उद्वाते भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीय-
मुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ
यदन्वाहार्यपचन[१] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदनार्ता ह्येषा देवता
यदन्वाहार्यपचन इति पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ
II. 193 17 sqq यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्यो ऽभ्यस्तमियादाभ्युदियाद्वा यथासूत्र[२]
वा कुर्यादपि वा संतनौ[३] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां त्रय-
स्त्रिꣳशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेता-
थाभ्यस्तमिते वारुणीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठे-
ताथाभ्युदिते मैत्रीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत
व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमथारण्योरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

१ यदन्वा॰ Ben H, यद्यन्वा॰ B G U, यद् om C

२ See XIV, 24 193, 19 sqq

३ Thus (cp III, 14 . 84, 9) Be G D U, सतति H, सततो C, सतति Ben

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति काममात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[1] तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरारणी[2] निधाय जुहुयात् । ॥ २२ ॥

यथा राजविशामेवं[3] निर्मन्थ्यो वृथाग्नेस्तत्सिद्धमेके[4] ब्रुवते । यावति कृष्णमृग उपविशेत्तावदवरार्धो[5] ऽध्वगतो[5] विहारो । ऽग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयाद्व्रतोपेतस्य पर्णशाखामाच्छेयादेतदत्रा-

---

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य, विहृत्य मथित्वा Be, G om pr m. विहृत्य, sec m मथित्वा ।

२ Thus H Be G D U (sec m), Ben U (pr m) ins मथित्वा before विहृत्य ।— अन्तरारणी Be G U, अंतराणि Ben H, अन्तराग्नी D In C this whole passage runs as follows अपि वामात्य मथित्वा तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्यो· समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्य मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराग्नी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp also Rudr on Āp IX 3 3

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv, this seems to be the better reading

४ Thus Ben D U (pr m) C and the Viv, तत्र सिद्ध॰ Be H G U (sec m) About the meaning of these words I am uncertain

५ Uncertain reading G as given in our text, ॰वराध्योध्वगतो H, ॰वरार्ध्योध्वगतो U, ॰परार्ध्योध्वगते C, ॰पराङोर्ध्वगते Ben, ॰वरार्ध्योर्ध्वगतो Be, ॰परार्ध्योर्ध्वगतो D The Vivarana runs तावदवरार्ध्यो जघन्यावस्थानत जनो न (one copy om न) भवति ऊर्ध्वं द्वादशसु विक्रमेष्वित्याद्यग्नेर्विहरण- (॰विहार another copy) भूमिक्रमः ।

तुपूर्व्यं भवत्यथेमानि[१] त्रीणि पलाशजातानि भवन्ति स्वल्णको लोमशको व्रततिरिति । लोमशकस्यैवैषा[२] छेत्तव्या भवति । यावन्मात्रे गौर्निकर्षेत[३] न[३] तत[३] ऊर्ध्वं छिन्द्यादप्रमाद्यात ऊर्ध्वꣳ स्यात्स यद्यु हाग्निहोत्रोच्छेषणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्नि-होत्र[४] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षडवमाः[५] समाम्नाता भवन्ति । तास्वेत्तिस्र एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्वि-गृह्णीयादथ चेद्द्वे एव स्यातामितरेतरां त्रिस्त्रिर्विगृह्णीयादथ
I 5 5 चेदेकैव स्यात्तामेव षट्कृत्वो विगृह्णीयाद्विसृष्टवागनन्वारभ्यो-त्तरा[६] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतदुक्तं[७] भवतीति । ॥ २३ ॥

द्वादशः ॥

I 6 2 द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधि-श्रयतीति सप्त । तानि द्वादशामावास्यायामेवैतत्संनयत[८]

---

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec m) and a citation by Sāyana, एव om D Be C H G, एवैषा om Ben

३ Equally uncertain निकर्षेतेनतत U (sec m), निकर्षेते न तत a citation by Sāyana, निकषतेतत G D, निकषेततत Ben, निकर्षतेत C, निकर्षेतेतत Be U (pr. m), निकषेतत H

४ Thus G U, प्रमाद्येतपु॰ Ben C D, प्रमाद्येत्तृपु॰ Be, प्रमाद्येत्पु॰ the other MSS. The Viv om तत्, as also Rudr on Āp I 11 1

५ षडवरा॰ D C and a cit by Sāyana

६ After गृह्णीयात् G and U (pr m.) ins त्रिर्मन्त्रेण त्रिस्तूष्णीम् ।

७ दोहयत्य॰ instead of दोहयेदित्य॰ Be G U, दोहयित्वादित्य॰ C

८ एव om G and U (sec. m.), H Be

उपपद्यते नासंनयतो । ऽथैष दार्शपौर्णमासिकी[१] वेदिर्यजमानमात्री भवत्यपरिमिता वा । यथासन्नानि हवीꣳषि संभ वेदेव तिरश्ची । प्राची वेद्यꣳसावुन्नयत्याहवनीयस्य परिगृहीत्यै । प्रतीची श्रोणी निर्हृहति गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै । पुरस्तादꣳहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये सन्नततरा भवतीत्येवमिव[२] हि योषेति । तस्यै वदतीयतीं खनति[३] प्रजापतिना यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खनतीति । द्व्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । त्र्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । चतुरङ्गुलं खेयेत्येकेषाꣳ । सीतामात्रीत्येकेषाꣳ । रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां । यावत्पार्ष्ण्यै स्वेतमित्येकेषामेतदेव सदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति । नैता मात्रा अतिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति । पुरीषवतीं करोति । प्राचीमुदीचीं प्रवणां निस्तिष्ठन्तीतीयन्तं[४] गृह्णातीति प्रस्तरस्य वदति । ॥ २४ ॥

संनखमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषां । विग्रारुको[५] ग्रहीतव्य

---

१ दर्शपूर्णमा॰ G, दर्शपौर्णमा॰ Be, cp V 5: 133 13

२ इति found in H G U only

३ G Ben H and a citation by Sāyana ins इति, but cp TS II 6 4 2, TBr. III 2 9. 10

४ Thus Ben U (pr m) and a citation by Sāyana, निस्तिष्ठतीतीयतं D H C, निस्तिष्ठतेतीयंतं U (sec. m) G Be.

५ Thus H U (pr m) and Sāyana (twice, in a citation), विषारुको Ben, विग्रातुको Be G U (sec m), the Viv, C D om this passage Sāyana (and Bhavasvāmin) remarks विग्रारुक॰ विग्ररणदेशः छेदनप्रदेशो मूलमित्यर्थः, Bhav adds सर्वत्र मूलत एवोक्ता ।

इत्येकेषाꣳ । स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषाꣳ । स्रुवदण्डमात्रो
ग्रहीतव्य इत्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[१] ग्रहीतव्य इत्येकेषामङ्गुष्ठपरुषा[२]
समितो[२] ग्रहीतव्य इत्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य इत्येकेषा-
मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति । प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता
भवन्त्यनेन संमिताः कार्या इत्याहुरनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा
I 6 11 असृजतेति । किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत इति ।
वैष्णवी वायुपूते इत्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां । प्रणीताः
प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि
कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिध्माबर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I 8 18 इत्येतदाचक्षते । किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षणी भवन्तीति ।
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवींꣳषि प्रौक्षीः केनाप
I 9 11 इति । ब्रह्मणेति । ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति । हविष्कृदेहीति
ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति
वैश्यस्य । हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदा-
I 9 12 हरन्ति हविःसꣳस्कारीमेवैतदाहेति[३] । दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः
समाहन्तीति । विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

---

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all Sāyana remarks छान्दसो ह्रस्वः ।

२ Thus Sāyana (cit), °परुषामात्रो Ben, °परुट्संमितो Be G, °परुःसंमितो U G (sec m), °पर्वसमितो H Sāyana comments अंगुष्ठस्य परुः पर्व परुषा समित. अगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थ. ।

३ Thus Ben Sāy, °संस्कारामे° D C, °सस्कारिमे° U (pr m), °सस्कारिणमे° Be H G U (sec m) Sāyana remarks हवि.संस्कारिणस्तु मुख्यं हविष्कृतं इति सस्कारीमिति छान्दसः ।

विजित्यै । यावन्तो ऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्ददतामुपशृण्वन्ति ते [1]पराभवन्तीति । द्विर्द्विर्दृषदि[2] सकृत्सकृदुपलायां[2] । नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते । ॥ २५ ॥ त्रयोदशः ॥

8 अपाग्ने ऽग्निमामाद जहीति । को नु खल्वामाद्भवतीत्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति । निष्क्रव्यादं सेधेत्यादहनाग्निरेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति । को[3] नु[3] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति । कुतो नु
4 खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि वाचं यच्छति । तामविदहन्तः[4] अपयतेत्येव वाचं विसृजते । यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
3 सदेव इति । साधुशृतं अपयतीत्येवेदमुक्तं भवति । स ब्रह्मणा पृच्यस्वेति । विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म[5] वाचैवैनमेत-
3. त्संपृणक्ति । क उ खलु हविः पृक्तं[6] अप्यत इति । यदेवैतदाप्येभ्यो[7] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय

---

१ U (sec m) ins सर्वे but cp TBı III 2 5 9

२ द्वि॰ and सकृत् once H Sāy , सकृत् once G

३ Thus Ben C D U (pr m), Sāyana , क उ H, का उ Be U (sec. m), का G

४ With the visarga Ben G U D C Sāy , without Be H , I 10 13 9 is to be corrected accordingly.

५ ब्रह्मा H Be G U (sec. m.)

६ प्रत्तं G D C U (sec m), Sāyana (cit)

७ Thus Ben U (pr m), Sāyana (twice) , यदेवतैदाप्ये॰ D C, यदेवै नमाप्ये॰ Be U (sec m.), यदेवैनमाप्ये॰ G H

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्त्रित इति । पिता पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके । ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके । ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायाꣳसो भ्रातर आसन्नित्येके[1] । ऋषय एतन्नामधेया[2] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्त्येष्वमृजतेत्याप्त्य-
नामधेया[3] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19 19 दीयत इति । यदेवैतच्छ्रोण्योर्निनयतीति[4] । किमभिघारितं
I 87 2 नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिघारितमित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
I 87 4 सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[5] । पञ्चानां त्वा
वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिशं वाता । विश्ववात एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासामूर्ध्वा दिक्पञ्चमी भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[6] पञ्चमा भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

१ Thus (°त्येके) C only, °त्येते all the other MSS and cit by Sāy

२ एवनाम° Ben C D, ऋषयस्तांनाम° Be

३ Thus G H Be U (sec m), °त्याप्यानाम° Ben D C U (pr m) Sāyana

४ Thus G U D C and cit Sāyana यदेवै° Ben, यदेवैन° Be

५ इति om G

६ Thus Ben U D C, एषां H Be G, एतेषां a cit by Sāyana.

मेवैष आकाशस्थरुः पञ्चबिलो भवति । दिशो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमित्यपाप्युदाहरन्ति संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवत्यृतवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमिति । ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो[1] ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्वार्दार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्वद्भरतवन्मनुवदित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[2] वा[2] राज्ञो । ऽथाप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुब्रवीताचार्यप्रवरमु[3] हैव[3] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्पयसा दैवतमभिवर्धयेदध्रुवा स्विष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[4] अवद्येदङ्गुष्ठपर्वमात्राणि[4] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायांसि सौविष्टकृतान्यैडानि च । चतुर्धाकरणानि[5] ब्रह्म[5] प्रतिष्ठेति[5] । कृत्वा

---

१ प्राङ्गावृ॰ G U

२ Thus Be U (pr m) Sāyana , ॰प्रवरोव C D, ॰प्रवरेण (omitting वा) H Be G (sec. m) U (sec m) Is राजा to be read ?

३ थाप्रज्ञात॰ G (sec. m) D C U, the Viv and Sāyana , थप्रज्ञात॰ Be Ben H G (pr m) — ॰बधोरा॰ C and Sāyana — ॰ब्रवीत॰ all (Sāyana alone ॰ब्रुवीत), cp Āp XXIV 10 17 — ॰प्रवरमुचैव C D and Sāyana , ॰प्रवरमुद्धवै G (sec m) U (pr m), ॰प्रवरमुवै Ben, ॰प्रवरमनुवैव Be U H , cp Āp 1 c

४ Thus G U D C and Sāyana , ॰वाङ्गुली स्याव॰ H Ben, वाङ्गुलीरव॰ Be The Viv also has the dual

५ These words are effaced in G

I 26.8 स्विष्टकृतꣳ स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे
हविरिदं जुहोमीति। किमु खल्वसमुदितं[1] भवतीति प्रागा-
नूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात्। ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टयः पशुबन्ध
इत्यु।पदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके। शरावदक्षिणमग्निहोत्र-
मित्येके। यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते।
यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिण्य कुरुते। यत्ततो ददाति सा
दक्षिणेति। यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्ण-
मासयोरन्वाहार्यस्य पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं। विज्ञायते[3]
दक्षिणैवास्यैषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति। यथैवाद[4]
सौम्ये ऽध्वर आदिशन्नृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि
II 120 4 दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषद करोति। वासोदक्षिणाः
काम्या इष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणा[5]। गोदक्षिणः पशुबन्धो।
III 32 10 नित्यो ऽन्वाहार्यो। यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नी
संयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्यै-
वात्र फलीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनी-
वालीं च कुहूं चानुमतिं च पत्नीहोमं च नारिष्ठौ च होमौ

---

१ ०दितानि H U G (pr m) Ben, ०दिता C

२ Given by U (pr m) only and by Sāyana in a citation

३ See TS I 7 3 1

४ यथैवम Ben, यथापि Be

५ Thus Ben G (sec m), याश्चानादि० H U D C G (pr m), इष्टय अनादि० Be , cp XIII 1 120 4

पुरस्ताद्गृहपतेरुपजुहुति स पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य
युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरतीर्दिवि ज्योति-
रजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ दश ते तनुवो यज्ञ यज्ञियास्ताः
प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानो
देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्स्वाहा ॥ य वां देवा
अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन
तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥
3 अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते ।
तत्रोदाहरन्ति ज्योतिषी इमे संनिपतिते भवत आदित्यस्य
चाग्नेश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो
निवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवपेत्सायमग्निहोत्रꣳ
होष्यन्नग्रेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य
6. जुहुयादेवमस्यैते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो । ऽथायमुद्धरण-
मन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा
ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धरामि भूर्भुवः
सुवरुद्ध्रियमाण उद्धर पाप्मानो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳ-
श्चकार । अह्ना यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च
तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्व-
2 स्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यमृताहुति-
ममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै । तथानन्त[1]

---

१ Corrected, तेना० MSS

काममितो जयेम प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगायाग्निमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति सायꣳ सूर्यमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति प्रातरेतद्ध[1] वा अग्नेरग्निहोत्रं पयोहोत्र-
I 73 7 मितरद्धोष्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिञ्चेद्धुत्वाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चेद्धोष्यꣳश्चैव हुत्वा चाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चेन्नैव परिषिञ्चेदित्येतदपरमथेदं परोक्षोपस्थानं भवतीहैव सन्तत्र सतो वो अग्नयः प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्त-
I 77 6 मायुर्मा प्रहासीज्ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठ इत्यथेमाꣳ समिधं प्रवसतस्तूष्णीमभ्यादध्यात्प्रवसन्याजमानं[2] कुरुते ॥३०॥

अथेमꣳ समस्तहोमं यायावरधर्मेण विद्यमानमाचार्या ब्रुवते तत्रोदाहरन्ति यायावरा ह वै नामर्षय आसꣳस्ते ऽध्वन्यश्राम्यꣳस्ते[3] समस्तमजुहवुस्तस्माद्यायावरधर्मेणाध्वनि[4] समस्तꣳ होतव्यं तस्यानिमित्तो[5] होमः संवेशनेन वा निमीलनेन वोपसमाधानेन वान्तर्दध्यान्न शूद्रगव्या[6] अग्निहोत्रं[6]

---

१ ह ins Be G (sec m), C om ह (प्रातरेतद्वा)।

२ प्रवसन्या० G (sec m.) and the Viv

३ Thus Ben H U D G (pr m), धन्विन्य० (i e धन्वन्य०?) Be G (sec m) Instead of अश्राम्यन् Be अभ्राम्यन्।

४ ०णाधन्विनि Be G (sec m)

५ Uncertain, ०स्यानिमित्तो Be C D U G (pr m), ०स्यनिमित्तो G (sec m), ०स्यानिमितो Ben H

६ Conjecturally, ०द्रगव्याया अ० H G (pr m) U (sec m), ०द्रागव्याया अ० Ben D C U (pr m), ०द्रगव्याग्नि० Be G (sec m) Probably we have here the genit (dative) of ०गवी, cp उपवसथगवी, ब्रह्मगवी।

जुहुयान्नाहिताग्यै न मृतवत्साग्यै न वहलाग्यै न वाहिन्यै[१] न वान्याग्यै न वान्यवत्साग्यै नानुदेश्यप्रतिगृहीताग्यै[२] नानुस्तरणीप्रतिगृहीताग्यै[३] । नैकस्यै दुग्धेन बहवो जुहुयुर्न बह्वीनामेवैको[४] । दुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृति स्कन्नानुमन्त्रणं भवति । दीयमानेष्वहूयमानेषु[५] यावन्त्यग्निहोत्राण्यभ्यतिक्रान्तानि[६] स्युस्तानि प्रतिसंख्याय प्रतिजुहुयात् । यद्यनस्तमिते जुहुयात्पुनरेवास्तमिते जुहुयात् । अथ यदि महारात्रे जुहुयात्पुनरेवौषसं जुहुयादिति । ॥ ३१ ॥ षोडशः ॥

1 कथमु खलु जीवपितुः पिण्डदानं भवतीति । येभ्य एव पिता ददाति तेभ्यः पुत्रो ददाति । द्वाभ्यां जीवपिता ददात्येकस्मै जीवपितामहो ददाति । न जीवन्तमतिदद्यादित्येके । पितृव्यस्य चेत्सगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[७] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । यस्मिन्काले पित्रे पिण्ड ददाति

---

१ Emended, वहान्याग्यै Be G Ben U, हान्याग्यै H D, बाढ्ळाग्यै C

२ I am uncertain if we are to read here also अनूदेश्य (cp XXIV 13 197 6), नानुदेश्य॰ Be Ben C D, ॰नानुद्देश्य॰ G U, नानुदेभ्य॰ H, अनुदेश्य one copy of the Viv, अनूदेश्य another

३ These words found in Ben D C U only, they are mentioned in the Vivarana

४ एव effaced in G

५ Thus Be H G, ॰मानेष्वेवहूय॰ D C, ॰मानेषुहूय॰ Ben U, cp Rudradatta on Āp IX 8 5

६ अभि om Ben U (pr m) C

७ यच्छेत G (sec m) only, cp XX 10 23 12

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निपृणुयादथ चेदसगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[1] कथ तत्र पिण्डदानं भवतीति । स्वेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेशं बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्ड दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्कथमु खलु पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदान भवतीत्येतत्ते ऽमुष्यै तत मम पितामह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै पितामह मम प्रपितामह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च त्वामन्विति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवीषद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य इति । पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न जानीयात्कथ तत्र पिण्डदानं भवतीति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यादपि वैतत्ते तत ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्युत्तर आयुषि लोम I. 81 2 छिन्दीतेति । कस्मिन्नु खल्वेतत्काले छेत्तव्य भवतीत्यूर्ध्वꣳ षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले छेत्तव्यं भवतीति[4] । कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ यच्छेत G (sec m) only, cp XX 10 23 12

२ Thus G (sec m) only, all the other MSS om the first प्र ।

३ Thus Ben C U (pr m.), षट् षष्टिश्च D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be

४ Thus Ben D C U (pr. m), भवति om H Be G U (sec m)

संपरिस्तीर्याहुतीर्हुत्वा दक्षिणेनाग्निं दक्षिणाग्रं बर्हिः स्तीर्त्वा
बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा
बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्यर्चैतमग्नि-
मुपतिष्ठेतेति । ॥ ३२ ॥

यथो एतद्बौधायनस्य कल्प वेदयन्ते हविष्कृता वाचं
विसृज्याज्यानीर्जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति ।
प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुहुयात्कथमु खल्व-
नाहिताग्नेराग्रयणं भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा-
ग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वाग्रयण-
देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो जुहुयात्कामं[१] पुरस्तात्स्विष्टकृतो
3 ऽज्यानीरुपजुहुयात्तस्यैतेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवा इत्यपि वा श्रुतवतो ब्राह्मणस्य हुतोच्छेषणा-
5 त्प्राश्नीत । समानः प्राशनमन्त्रः । कथमु खल्वन्तर्विराजं बहि-
र्विराजमन्तर्बहिर्विराजमिति जानीयान्नित्येनोपस्थाय विराज-
क्रमैरुपतिष्ठेत प्रोष्य[२] पुनरागम्य[३] विराजक्रमैरुपस्थाय नित्ये-
नैवोपतिष्ठेतैतेनैव[४] बहिर्विराजमुक्तमन्तर्बहिर्विराज चेति । सो
6 ऽधः संवेश्यमाꣳसाश्यस्त्युपायी प्रवसति । विपरीतनामधेय एष

---

१ Thus G (sec m) only, काम Be, कर्म, D, कर्मु C, कर्म U, कर्म Ben, कथ H

२ Thus G, पोष्य Be D, प्रोष्यन् Ben C U, प्राप्य H

३ ॰गत्य G and U (sec m)

४ अपि instead of the last एव Ben D C U (pr m)

I 86 5 भवति । स खिद्यद्येदं प्रायश्चित्तं मध्ये[१] पतितमाश्विनो द्विक-
पालस्तमन्तमेव[२] परिणये । दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनु-
वर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्न-
श्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तर[३] तन्त्रमनुवर्ती[४]
स्यादथ चेदग्निर्दीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिन्नु खल्वेनं काले
निर्वपेदिति । दीक्षाकृतौ कृत्वैतस्मिन्नेन काले निर्वपेदपि वा
III 54 4 प्रागौद्ग्रहणाद्यो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः
प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्यु-
पस्तीर्य[६] जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभूयं यजमानभागो गच्छ-
तीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति ।

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III 55 4 अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवती-
त्यजस्रैरग्निभिरुदवसाय षड्ढोतारꣳ[५] हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा
यूपꣳ सयजुषं कृत्वा[५] वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमश्नित्वाग्नी-
नन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेना-
ष्टाकपालेन यजेतेति नु बौधायनस्य कल्पो । नाग्नीनन्वा-

---

१ मध्य H Be G U D C

२ Thus (०स्तमतमेव) G H U (sec m), ०स्ततमेव C, ०स्तमतमेव Be, ०स्ततमेव Ben U (pr m) D

३ Thus Ben U (pr m) D C, ०मुत्तरमुत्तरं तचेममनु० Be U (sec m), ०मुत्तर तचेममनु० H G (pr m), ०मुत्तरं तचममनु० G (sec m)

४ वा ins G Be U (sec m) H, not Ben D C

५ The words षड्ढोतार unto हुत्वा are given by G (sec m) after उपेयात् (l 15)

दध्यान्न व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[१] । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिरुद्धमत ऊर्ध्वमथ शालीकेररण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्यैवमेव[२] षड्ढोतारꣳ हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा यूपꣳ सयजुष कृत्वा वेदिं विमायाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके[३] मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्य निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्य विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिद्वत्याहवनीये पूर्णाहुतिꣳ हुत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिरुद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ३४ ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति । कथमु खल्वस्य स्वरुरधिमन्थने[४] यूपशकले[४] इति[४] भवन्तीत्येतस्यैवावतक्ष्णुयादपि वान्यस्य

---

१ Thus Ben C D U (pr. m), तूष्णीक G Be H U (sec m)

२ After विहृत्य G ins (on the margin) षड्ढोतारं हुत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमशित्वाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेत् ।

३ त्वेवौत्त॰ Be

४ Not wholly ceitain, ॰मंथनेयूपशकल इति Ben U C D G (pr m), ॰मंथनयूपशकले इति H G (sec m), ॰मंथनेयूपशकलमिति H The Vivaraṇa, although not clear, gives ॰मन्थने as *viṣayasaptamī*. It seems more probable we have here a dual

तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्याच्चषाल एष भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्साधयेद्वा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेदेवमुपरसमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पाशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्यैकविंशत्यरत्नेस्त्र्यरत्निश्चतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । किन्नु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यती३[1] न सिध्यती३[1] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्द्वितीयमभ्याधेय ब्रुवते । न[2] तु[2] खलु[2] प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतीति । ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायनव्रतविसर्जने[3] यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यावकाशमु हैके ब्रुवत उपप्रैषाश्रावण इति । किंदेवत्य[4] नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव[4] ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षण्यस्तिस्रो ह[5] मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीका । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणीरिध्माबर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रसंस्कृताः । पशुबन्धे चेदा-

---

१ Pluti signs only in Ben C D U

२ नतुखलु Be G, नतुखलु Ben, ननुखलु H, नखलु U C, न D

३ व्रतोपायने Be (instead of •पायन•) ।

४ Thus corrected (in accordance with the TS), •देवतं or दैवत the MSS

५ हि U (sec m)

ज्यभागावुदाजिहीर्षेत्कस्मिन्नु खल्वेनौ काले यजेदिति । स्वाहाकृतिप्रैषेण चरित्वा प्राग्वपायै । पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यनिनयनान्तो । जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेत्संचणीप्रैषेण पुरोडाशीयानि[1] पिष्टानि सयौयादेवꣳ[2] सवनीयानां । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥

निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमत्र चतुरवत्तं भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिघारयेदेवमस्य[3] चतुरवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकादश धर्मान्पशुबन्धे उत्सादयन्त्यग्न्यन्वाधानं व्रतोपायनं पृष्ठ्यां प्रणीतां याजमानमाज्यभागौ प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ चतुर्धाकरणं विष्णुक्रमानिति । कियन्तु खलु पशुबन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति । षड्ढोता यूपाहुति स्तोका दिशांप्रतीज्योपयज इति । किंदेवत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ खलु वनस्पतिर्भवतीति । वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

---

१ पुरो॰ Ben G (sec m), पौरो॰ the other MSS

२ Thus U H Be G , सयुयादेवं Be, संयुत्यादेवꣳ C

३ ॰मत्र Ben U (pr m), D C

पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवति । यथो एतच्छालीकेः कल्प[1] वेदयन्ते ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसेत्तं[2] चेत्तत्र चेष्टन्तमादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३[3] न सिध्यती३[3] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । यज्ञाभिपरीत एष[4] आकाशो भवति । नैव सिध्यतीतीन्त्वा[5] अयं पशुः सार्वत्रैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ २७ ॥

एकोनविꣳशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपाꣳशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिण्यो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीत्येतत्समुद्दूय एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत-

---

१ The kalpa of S'ālīki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas, the prāyaścitta is, according to the Vivarana, the one treated of in XIV 24 init

२ Thus G (sec m) Be, °समारोह्यो° the other MSS

३ Pluti signs not given by all the MSS here and infra.

४ एष om H Ben C

५ सिध्यतीतीत्वा H, सिध्यतीतिन्वा (or त्वा) or सिध्यतिन्वा the other MSS.

इवत्यपन्नदती[1] भवतीत्यहीनदतीत्येवेदमुक्त भवत्यथेयं दशर्षभा संवत्सरमभि विहिता[2] । प्राजापत्य[3] एवैषां कद्रुर्दशमो भवतीति[4] । कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । संतिष्ठते । नैव सिध्यतीति । पर्यारिणी भवतीति । परिहारसूरित्येक आहुरथ हैक आहुरनुजैवैषोक्ता भवति । वेहदित्येतामाचक्षते । ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चेतमालभेतेति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्तिस्रो धयतीति । त्वाष्ट्रं वडवमालभेतेति । यमेवैतं पुमाꣳसꣳ सन्तमधिरोहति स वडवो । विषम आलभेतेति । देवयजन[5] वा विषमꣳ स्याद्यस्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभत इत्युदकान्त इत्येक आहुरथ हैक आहुः प्रावृषि वा शरदि वेति । यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालभेतेति । प्रायणीये चेदतिरात्रे न दृश्येतारम्भणीयस्याहुः सवनीयस्योपालम्भ्यं

---

१ Uncertain, इत्यपीनाम॰ Be, इत्युषिनाम॰ Ben C G D, इत्युषिम॰ H, इत्युष्विनाम॰ U (pr m), इत्युद्दष्विनाम॰ U (sec m) Read perhaps इत्युशीनामधेय॰ ?

२ Thus Ben C D G (pr m), विहिताः Be U H G (sec m)

३ Thus Ben C U D G (pr m), ॰पत्या Be H G (sec. m)

४ इति only in Be

५ Before देव॰ all the MSS exc Be ins यद् or य ।

कुर्यादथ चेदुदयनीये ऽतिरात्रे न दृश्येतैकाहिके वानूबन्ध्य-
स्योपालम्भ्यं कुर्युरपि वोदवसायैवैतेन पशुना यजेरन्नितीन्वा[1]
इमे काम्याः पशवो व्याख्याताः ॥ ३९ ॥ विंशः ॥

॥ इति चतुर्विंशः प्रश्नः ॥

१ ॰तीन्वा some of the MSS , इति इन्वा V1v

कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो भवतीति । फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्याꣳ शुनासीरीयपर्वणा यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमासवैमृधाभ्यां यजेताथ चेदिष्ट्या पशुना सोमेन वा यजेत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्यैतस्य पर्वस्य शुनासीरीयपर्वणा यजेताथैतेषामेकेन यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमासवैमृधाभ्यां यजेतेति । अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि । प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रत चरेदिति कथमत्रेष्टिपशुबन्धा इति । काममिष्ट्या कामं पशुबन्धेनेति । क उ खलु चातुर्मास्यानि समासं गच्छन्तीति । राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहे ऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत । वैश्वदेवेनेष्ट्वा[१] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[२] नवम्यां च साकमेधैर्द्वादश्याꣳ शुनासीरीयपर्वणा यजेतेति । विज्ञायते संवत्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति । त्रिवृद्वर्हिर्भवतीति । तूष्णीकानि हान्तराणि भवन्तीति मन्त्रवद्[३]ह[३]बाह्यमेतद्देव[३]सदन्यत्रेष्टिसंनिपाते[३] विपरीतं भवतीति । क उ खलु करम्भ-

१ Before वैश्व० D G U C ins प्रथमाया, which, strictly spoken, is superfluous

२ च om U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII 1 2, it is found in Be H and the Vivarana

३ Thus G, D Ben (pr m) U (pr m.) C present the same reading, leaving out only ह, U (sec m) Ben (sec m) Be ins एतद्धः between मन्त्रवद् and ह, H reads as G, only ०तद्देवताछदन्यत्रे० , Ben ०वदेतद्धान्यमेतदुपसदन्यत्रे०, Be ०वदेदतद्धवान्यमेतदुपसदन्यत्रे० ।

पात्राणि प्रथम मन्त्रं लभन्त इति । प्रोक्षणा[1] इत्येव[1] ब्रूयात्सह हविर्भिः करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्यात् । किंदेवत्यानि नु खलु करम्भपात्राणि भवन्तीति । वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते ऽन्यमेव[2] वरुणमवयजत इत्यस्त प्रेत सुदानव इति गृहाम्प्रेक्षे-

III 72 1 तेत्येवेदमुक्तं भवति । तौ व्यतिचारं स्तम्बयजुषी हरेयाता-मितश्चामुतश्च[3] यन्त[3] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयात्सह[4] निरु-प्तस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्योराज्यस्य[5] वाचयेदथेध्मयो-रतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति । ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थातान्तरेणेध्मं[6] चाहवनीयं चोपातीत्य स्वमिध्ममाददीत । तावपसलैः[7] पर्यावृत्येध्मौ हरेयातामथा-मुतः[8] प्रदक्षिणमावृत्येध्मौ प्रतिष्ठाप्यैतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

---

१ Thus Be G (sec m), the Viv , प्रोक्षणाप्रभृतीन्येव U G (sec m) Ben H, प्रोक्षणप्रभृत्येव D, प्रोक्षप्रभृत्येव C

२ Thus all, cp the Calcutta edition of TS, vol II, p 41, l 5 from bottom (TBr I 6 5 4 ?)

३ °श्चायंत Be G U (pr m).

४ Thus G U (sec m) and the Viv , प्रतिगृ° D C U (pr m.) Be Ben ; H om the prepos , cp Āp VIII. 5 12

५ °ध्वर्युरा° H Ben (pr m) —After आज्यस्य C D Be G U (pr m) ins च, U (sec m) चार्धं ।

६ Thus Ben H U (sec m) and the Vivarana , °स्थातोत्तरेण Be G C U (pr m) D

७ Thus G U C and the Viv , the other MSS om तौ ।

८ परिहरेयाताम° U (sec. m)

वेष्टयते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीहारो[१] । ऽथेमा अध्वर्योः प्रोक्षण्यो दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिहृत्या-सादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्य।थैय[२] मारुती दक्षिणां वेदिं गच्छति सप्तमी[३] हविषामधिश्रीयते[३] । कथमेतयाव्य-वेतानि भवन्तीति । प्रतिक्रम्यैनामग्रेण दक्षिणेन[४] हवींष्यव्य-नभिघारितामुद्वासये।दथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वा-स्यान्तर्वेद्यासादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्य।थायं प्रतिप्रस्थाता मारुत्यै दैवतस्य सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावये।दथान्यत्राध्वर्योः कृतानुकारो भवतीति । तद्यदिहाश्रावयतीह[५] यजतीति तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भव।त्यथेद मारुत्यै मेक्षण-मग्रेणौत्तरवेदिकमग्निं[६] परिहृत्यानुप्रहरे।दथो[७] एतदौपमन्यवस्य

---

१ Thus G U C D, °यमनिहारो the other MSS

२ इति after भवति ins D U Ben C

३ Uncertain reading and meaning, the Vivarana of this passage is missing. G (sec m) reads as given above, सप्तम्यस्य हविषामधिश्रि° Ben (pr m) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or श्र)यते Be U (sec m) Ben (sec m) G (pr m), सप्रयस्यविषधमिश्रयते H

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec m Be) दक्षिणा U (sec m), दक्षिणानि C Ben (pr m) U (pr m) H D

५ Thus Ben (sec m) G (sec m), the last MS ins इति also after °श्रावयति) H (only °वयतिह) and the Viv (reading यदी°) ' तद्यदाहा° Ben (sec m), तद्यदाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था° C

६ °ग्रेणोत्तर° Be H

७ पर्याहृत्यानु° U (sec m)

कल्प वेदयन्ते तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति दैवतं
प्रदाय स्विष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्सप्रकीर्योदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत
I 141 18 ऊर्ध्वमथाय गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्कोडान्तः[1] सतिष्ठते ।
III 74 10 तत्र नास्ति प्राशित्रं । तूष्णीꣳ [2]समन्ताञ्छाकलान्परिधीनग्ना-
I 143 18 वनुप्रहरेदभिवान्यायामविद्यमानायाꣳ सधिनीक्षीरं दोहये-
दिति । ॥ २ ॥ प्रथमः ॥
I 143 17 अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितृणां परिषूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वान्वङ्मा तिरश्चपर्व ते राध्यासमित्यपहतो ऽररुः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽररुः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव-
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याद्यत्र देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः ।
पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्ये-
द्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि[3] पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यान्तो । जघनेन
I 147 4 गार्हपत्यमाग्नेभ्यो निनयेद्विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो । ऽध्वर्यु-
रनन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाग्नीध्रो । ऽपि

---

१ Thus G U D Ben C, °त्कोडात Be, °त्कोडाता H, read °प्रतिपत्क इडान्तः ?

२ Thus (and cp XXI 3 74 10) Ben U H, °च्छकला° D C, °च्छालाका° G (sec m) Be

३ निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec m)

वाग्नीध्र एवानन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्युर्विपरिहरन्ति हवीꣳष्यग्रेण पुरोडाश धाना जघनेन धानाः करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषाꣳ हविषामेकैकमुद्वासयेत् । क उ खलु त्रैयम्बका निरुप्यन्त इत्युद्वास्य हवीꣳषि रुद्रायाम्बिकायै जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः । कायेति काय निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत्क उ खलु त्रैयम्बकाणाꣳ सौविष्टकृत भवतीति । यदेवातो मृत आसजतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[१] । महाहविषामेवैषो ऽसमुदिते[२] दातव्यो भवति । सर्वमेव याजमानं पितृयज्ञ उत्सीदेत्यपशुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्रतत्रोत्पत्तिवचनात्सर्व[३] एवाग्निर्याजमानो ऽग्निचये सर्वमेवाग्न्याधेयच्छन्दो[४] याजमानमग्न्याधेये । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रज्ञमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[५] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा । स पुरस्तादेवोपकल्पयते

---

१ इति om Ben H

२ Emended, समुदितो MSS

३ Thus U Ben C D H, न्यत्रचोत्पत्ति° G and the Viv, न्यत्रचोत्पपत्ति° Be

४ Thus G U (sec m) and the Viv, °धेयछंदसो H Ben D C, °धेयच्छदसो Be

५ Thus (and cp XXIV 12 195 8) Be D U C, °स्याऽकुशलं G °स्यकुशलं Ben H

I 156 6 प्रभूतं तृणवꣳश पश्वाज्यꣳ स्थाल्यमत्रं कुम्ब च कुरीर चेति । विदलसु ह कुम्ब भवति जालसु कुरीर । द्वादशशतं दक्षिणानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मण वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोतीति । शतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश प्राणान्येकादशी तयात्मानं । सैव द्वादशी सा दक्षिणेत्यथ[1] हैक एकविꣳशतिदक्षिणेन यजन्त एकविꣳश यज्ञायज्ञियमिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयण्यतिथिगव्यनूबन्ध्याश्वतस्रो[2] मध्यतस्तदपि दाशतये[3] विज्ञायते प्र सप्तगुमृतधीति सुमेधामिति । ॥ ४ ॥

156 9 अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्प जोषयते १०
पुरस्तादुदकमनूषरमनुपह्नितमविस्रग्दार्यनिरिणमसुषिरमभङ्गुरमवल्मीकं[4] बहुलौषधि[4] यत्रान्याश्चान्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

---

१ दक्षिणेत्यथ Be Ben (sec m) On this passage cp Pañc br XVI 1 12

२ After ॰गव्य॰ G ins (on the margin), ॰र्घ्यचेत्य, thus also the Vivarana

३ See Rgveda X 47 6

४ ॰नुपह्नितम॰ Be G (sec. m), the Viv , ॰नूपह्नितम॰ the other MSS —॰विस्रग्दार्यनि॰ G and one copy of the Viv , ॰विह्रग्दार्यनि॰ Ben and another copy of the Viv , ॰विरंद्रार्यनि॰ U , these MSS point to a reading अविस्र(स)ग्दारि , ॰विष्वग्दीर्यमनि॰ D, ॰वि(पि)ष्वग्दीर्य(र्ये)मह्रण° Ben C H D , these MSS point to a reading अविस्रग्दार्यम् Both readings occur equally in Baudh pitrmedha I 4 7 14 (cp Hir pi sū I 1 33 3) Gārgya Gopālayajvan comments अविस्रग्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिक विदारणं न विद्य तदविस्रग्दार्यम् ।—बहुलौषधि G U D C, the Viv , ॰षधी Be ॰षधिक Ben ॰बधीकं H

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा चास्यासमारिणीरापः स्युर्नातिप्रवणं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राचीनवꣳशाꣳ शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं दिशं न परिजहति[1] । तासाꣳ संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकꣳ । श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येतदपरं । दिक्स्वतीकाशा भवतीति[2] । द्वाभिरेवैषा[3] दिक्स्वतीकाशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[4] वꣳशानामेवातीकाशान्कुर्यादिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[5] । त्रिवृत्पञ्चदशौ प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनꣳ सवनꣳ । सप्तदशैकविꣳशौ तृतीयसवनमेष एव षꣳस्तुष्टोमो भवति । चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सन्द्वादशस्तोमो[6] भवति । द्वादश हि[7] स्तोत्राणि भवन्ति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तादेवैतत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवस्येदिज्ञायते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेममाग्नावैष्णवमेके प्रागप्युदीचायै ब्रुवत उपरिष्टादा[8] ।

---

१ MSS, exc H ॰जह्ंति (॰जाह्नति Be)

२ भवतीति MSS, but दिक्स्वतीकाशा is adj, sc शाला ।

३ ॰वैषां MSS

४ Thus (भवति) U only, भवंत्य॰ H, भवतीत्य॰ all the other MSS

५ See TS VII 1 1 1

६ Thus C and the Viv, all the other MSS unanimously ॰स्तोभो ।

७ Om G U D C

८ Thus Be G U D Ben (sec m), उपरिष्टाद्दायं H Ben (pr m) and the Viv one copy another, sec. m, originally reading उपरिष्टादयं, the Viv explains यथा कल्पे ।

क्व उ खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[१]
I 159 10 संभारान्प्राक् पाणिसंमर्शनाच्च यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीं
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रणुदते। सवैवैषा व्रतोपायनीया
I 159 11 भवतीष्टिरग्रमु पत्नीसंनहनं। न यजमानभाग करोति न
ब्रह्मभागमित्याशीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[२] भवतः। किमुपक्रम-
माणो यज्ञमाशिष वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति। कस्मै[३] किं सुभिक्षायावद्येद्यजमानभागस्य खलू-
त्सादनाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति। सयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I 159 12 भागाविति। न बर्हिषद पुरोडाश करोति नान्वाहार्यं याच-
तीति। दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[४] भवतो। ऽन्या उ खल्विह
1b दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति। न फलीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[५] भवतः।
I 159 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्त परिणयेदिति। न पूर्णपात्रे यज-
मान वाचयति न विष्णुक्रमान्क्रमत इत्यवभृथोक्तः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m) and the Viv a h l* and as cited elsewhere, the prep. वि om D U Ben H C

२ Thus Be U (sec m) G (only ॰वैवै॰), एव H U (pr m), ॰सयोजनाव--- D, ॰संयोजनायेवैताबु॰ Ben and a citation by Sāyana, ॰सयोजनावैमानायु॰ C

३ The Viv seems to read तस्मै।

४ Thus Be G U (sec m) Ben (sec m) and the Viv., दक्षिणो-कार्यावेवैताबु॰ Ben and U (pr m), दक्षिणैकार्यौ एवैताबु॰ D, दक्षिणैकार्यौ एवैताबु° C, तत्रगणोक्तादक्षिणैकार्यावेवैताबु° H

५ °क्रमणावे° D C, °क्रामिणावे° Be

पात्नो भवत्यन्यः खल्विहावभृथः प्रतिख्यातो भवत्यन्तपरिक्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । ॥ ६ ॥

द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[1] । कतमानि खल्विमानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव स्रुवाहुतीरन्यत्र स्वाहाकारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानसंख्यानो ऽग्निर्ऋचि[2] तिस्रो देवतास्तानि द्वादशाथेद कृष्णाजिनं नौरुक्तं[3] भवत्याच्य जान्वेतत्पार्श्वत एवाभिसर्पेद्दक्षिणं प्रति रन्ध्रं यथा नाव । नक्तं चेदमेध्य पश्येदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेताथेमानि दैवाणि व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुपक्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेद[4] दैव[4] व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदाहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रं हूयते स मानुष्यास्यतीति[5] । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ See TS VI 1 2 5

२ ग्निश्चि G (sec m), निश्चि Be, ग्नीनिति U (sec m), ग्निनिति C, ग्निरिति the other MSS

३ See TS I 2 2 e (last pāda)

४ Thus Ben (pr m) G (sec m), ०थैतदैत्त ०थैतदैच H C U D G (pr m.) Ben (sec m)

५ Thus H, समनुष्यास्यतीति Be Ben, स मानुष्यासीदिति C U D G (pr m), समनुष्यस्यासीदिति G (pr m) The Vivarana seems to have read as C, etc स आहवनीयोऽनुष्यासीत् आत्मीयमन्यत्र हूयमान दृष्ट्वेति, but we expect a future 'if the Ahavaniya sees that I offer somewhere else, it will '

I. 167 3 अथाय प्रायणीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्ताद्यजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत
उपवेश्याग्नेवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं। पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्त कर्म कृत्वाहवनीये
स्रुवाहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य सप्रैषमुक्त्वाभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्र तण्डुलानावपेदथाज्य निर्वपे-
दथाज्यमधिश्रयेदुभय पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्ब-
यजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वꣳ। प्राग्वन्तः[1] प्रायणीयः सतिष्ठते।
को नु खल्वस्य कर्मणो ऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकान्न
चरुहविषामाप्यनिनयनं विद्यत इति[2]। स्थालीभिस्त्वेव चरू
I. 169 20 निर्वपेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पः। किंदेवत्या उ खलु
पदाहुतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके। वैष्णवीत्येके। प्राजापत्येत्येके।
I 172 19 वाग्देवत्येत्येव[4] ब्रूयात्कृष्णायोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण
I. 172 15 भ्रूमके[5] विध्यति। राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ प्रयुवतः G D C U (pr m), प्रंयवत Be

२ Effaced in G

३ Om Be H

४ Thus H, ०देवतेत्येव the other MSS

५ Thus G U (sec m) and the Viv (both copies), भ्रमेके Be, भ्रूमध्यके Ben H Keś, भुवोर्वोमध्ये C D, cp Baudh grhs I 1 ऋषे-नामन्तरेण भ्रूमके दर्भेण संमार्ष्टि।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी स्यादग्रेण यूपावटकालं पलाशशाखां निहत्य समुपनह्य राजानं पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीताथ यदि कश्चित्प्रसवसंयुक्तं व्याहरेत्क्षिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजानमाददीत। न संवादा आवर्तेरन्स सोमविक्रयी स्याद्येयं प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथायमातिथ्यस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति। बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी सम्मृशीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं विमुच्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं। पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमनड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमत्राग्निष्टोमिक[2] कर्म जानीयादा सम्प्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते। सिद्धमत ऊर्ध्वम्। ॥ ९ ॥ पञ्चमः ॥

स दर्भपुञ्जीलमुद्गृह्येति। कतरन्नु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं भवतीति। यदेवैतद्ग्रोदानयोर्निदधातीति॥ सप्त गिरीन्भित्त्वेति। कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति। प्रयाजानू-

---

१ वेति or वोति MSS exc H, om C

२ °ष्टोमिकं G U¹D C

३ °धवने° G and the Viv., °यवने° Be, °यवतिने° Ben, °धूनने° U C —°तिथ्यं G, °तिथ्य Be, तिथ्यस्य the other MSS

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया
आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्यथाप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्राय-
णीयातिथ्योपसदो ऽग्नीषोमीयः सप्तम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो
निलायतेति । कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति । य एवैष
इडान्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा हस्तान्संरभ्यैच्छन्निति ।
यद्देवैतत्तानूनप्त्रꣳ समवमृशन्तीति[3] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्राम-
दिति । यद्देवैतदुपसद्भिश्चरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञ
माहरदिति । कतमो[4] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[4] ।
दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्यैष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥
वराहो ऽयं वाममोष इति । सुत्यमह्नां वर्षिष्ठं । तद्यजमानं
वाम वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[1] भव-
न्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I 178 19 त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत ।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेन्मदन्तीः सꣳस्तृत्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः
प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा प्रकृत्यामेवं प्रय-

१ ॰नुयाजा MSS

२ ॰षोमीयस्य चेत्यथा G U (sec m.)

३ सम् found in Be G U D C only

४ From कतमो unto माहरदिति missing in G H, इति missing in Ben C Be D U

५ इति missing in G U C

मायामुपसदि स्रुचः सादयेदभ्यूढा द्वितीयस्यामभ्यूढतरास्तृती-
यस्याꣳ[1] । संत्वरमाणा इवोपसद्भिः प्रचरेयुर्नाक्तमाद्रिये-
रन्समग्राङ्गुलिः[2] स्रुवमादायाग्निवोपसद् जुहुयादिति ।
॥ १० ॥ षष्ठः ॥
क्व तु खल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युदास्य
13 प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्सवनीयेभ्यस्य वत्सानुपाकुर्या-
द्व्यवच्छिन्न आहवनीये गार्हपत्ये पदतृतीयमुपवपेदेवमुपय-
14 मनीष्वथैयमौदुम्बरी[3] स्थूणा यजमानेन संमिता कार्या
भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति ।
सद्योपर[4] इत्येके[4] । ऽश्वो हैवैतानि[5] कुर्याद्यूपावटं तु[6] परि-
11 लिख्य पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरूप्या-
धिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिꣳ
हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोडा-

---

१ ०ढतरास्तृ० H Ben U Be, ०ढतरांढ० G, ०ढतराढ० D C

२ Thus G D Ben CU (pr m), ०समग्रांगुलि Be, ०समग्रगुलीभिः U (sec m) H defective The Viv परिगृह्णीतमूलं प्रस्तरमादाय ।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीषु H Ben ins इध्मम्, not G U Be D C

४ Conjectural reading, सद्योपर इत्येके G C Be U, सद्योपरेत्येके Ben, समोपर इत्येके H, सद्योमपर इत्येके D, सोपर इ० the Viv

५ हैवैतानि all the MSS, with °त° the Viv (one copy) = वक्ष्यमाणानि ।

६ om H

ग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यत्वा[1] तदवेक्षितमुपयच्छीत[2] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षितोत्पुनयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाहवनीयसकाशे 97 11 पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीतेति विज्ञायत ऊर्ध्वं। यथो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते पत्नीशाल एवाग्नीषोमस्याज्यानि गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति। समन्वानीय वासमन्वानीय[3] वा पुराणगार्हपत्यं पाणी संमृशीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि। ता अत्रैव सह सꣳसादयन्ति प्रोक्षणीश्च। न[4] प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाशिकेन[5]। नैनां[5] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यत्वा तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुत्तरेण प्रोक्षणीः

१ ०नोद्रवे० instead of ०नाद्रवे० G here and infra l 14 Is उद्वेत् the better reading?

२ Thus here and l 14 G Be D C Ben U (sec m), ०यच्छेत H U (pr m)

३ Only given by G U (sec m)

४ Thus G U D Be, C H Ben om

५ Thus Be C only, the other MSS om न reading ०डाशिकेनैना।

सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्हपत्यसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

परिक्रमिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु स्रुवाहुती[1] जुहुयात्संप्रच्छन्नास्त्वेव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा दक्षिणार्ध्यः स्यादथाग्निरथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्ध्यः स्यादथ राजाथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्येवाज्यानि । पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारे ऽग्निं निधायाभिहुत्य प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीय धिष्णियं प्रतिपद्यते[2] । ऽन्वञ्च आज्यैराहवनीये हुत्वेध्म प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हि स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य कार्श्मयमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिं स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती । विधृत्योराश्ववालं प्रस्तरं । प्रस्तरे जुहूं । बर्हिषीतरा । एता असदन्निति समभिमृश्याप उपस्पृश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ स्रुवाहुतीर्जु॰ MSS, but cp the Viv त्वं सोम जुषाण इति (TS I 3. 4 *a* and *b*)

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यदे Ben, ॰यमतिपद्यते H

प्रपादयेदात्मानमभिपरिहरमाण[१] इव । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क्व उ खलु शिल्पवदिध्माबर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय
इत्येव ब्रूयात्क्व उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुसमेतीति ।
सद्यस्क्रियामित्येव[२] ब्रूयात्क्व उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमे-
तीति । सद्यस्क्रियामित्येव[२] ब्रूयात्का उ खलु देवता
सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति । वागेव वाचमाह्वयतीति । क
I 197 2 उ खलु पितापुत्रीया[३] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमी-
यस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया ।
प्रातरनुवाके तृतीया । दक्षिणानामु ह काल एक आह्वयन्ती-
I 197 8 त्यथ यो वीडितः कुम्भस्तं याचतीति दृढ इत्येवेदमुक्तं
I 198. 17 भवति । पयस्व सक्तूꣳस्व कुरुतेति श्रयणार्थ एवैते उक्ते
I 199 1 भवतस्तस्रो रशनास्तस्रो वपाश्रपण्योर्द्वयमिध्माबर्हिरिति
सवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति । कास्तस्र स्थाली-
र्वायव्याः सोमग्रहणीरित्यादित्यस्थाल्युक्थ्यस्थाल्याग्रयणस्थाली
ध्रुवस्थालीत्यथेमानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिग्रहपात्र-
मपाꣳश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाꣳ शुक्रामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

१ Thus Ben C Be G D U (sec m), •त्मानमपरिह• H, ◦त्मानमनभि-परिह◦ U (pr m)

२ Thus Ben C G (sec m) U (pr m.), ◦स्क्रियायामित्येव H Be U (sec m)

३ ◦पुत्त्रिया G U

त्यस्याख्या औपशयं पात्रमुक्थ्यस्याख्या औपशयं पात्रमथेम एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनोऽच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीधः पोतुर्नेष्टुरिति । तेषां त्सरूणि सरूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां । विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततौ[1] यदत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रोधचमसैरित्येतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति । रश्मिश्च[2] म[2] इत्यदाभ्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च म इति प्राजापत्य एष दधिग्रहो भवति । सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] म[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आहुरथ हैक आहू राजसूयिक एष महाग्रहो भवति । पोषणाद्[4] ह[4] पौष्णो भवति ग्रहणाद्[5] सारस्वत इति । ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

5 6 अथेद महारात्रिकं कर्म । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । हस्तपादान्प्रक्षाल्यान्तरेण चात्वालोत्करौ देवयजनमभि प्रपद्यन्ते । तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्नीनुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatih* seems XVIII 21
300 13, the second I have not been able to point out

२ °श्चमस H, Ben om म ।

३ Thus G D U C, पौष्णश्च म H, पौष्णश्चेति Ben, पौष्ण इति Be

४ Thus G U, पौषणाद्ध ह H D C, पोषणाद्धि Ben Be

५ Thus emended, ग्रहणात्तु G U Ben Be ग्रहणान्नु C, ग्रहणानु D,
ग्रहणाल H

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते। ऽपरः[१] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि। ता उत्तरवेदिꣳ हरन्ति प्रोक्षणीस्तथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति। संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृक्ष्यन्त[२] इति। वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[३] सदो। ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाशिकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्पत्न्या[४] तदेवेक्षितमुपयच्छीत[५] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुद्धृत्योत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतेत्युनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धमाहव-

१ ऽपर॰ U (pr m), परः D C, ऽपरः Ben (pr m), ह्यपरः the other MSS. H wholly corrupt.

२ Uncertain reading ॰मृक्ष्यत Ben ॰मृक्ष्यत G (sec m), °मृचंत G (pr m), ॰मृक्षात Be C U, ॰मृश्नत D, ॰मृक्ष्यत D The Viv (one copy) ॰चक्ष्य changed into ॰मृज्य, and thus also the other copy

३ ॰यैन्द्रिया G C

४ ॰नोद्रवे॰ again G

५ ॰यच्छीत G (sec m), U (pr m) D C Ben, ॰यच्छेत G (pr m) Be H U (sec m).

नीयसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते । सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ १४ ॥

7 अथ शालीकैरेवमेवैषां यथासप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशाल हुत्वाग्निमुपसमाधाय सपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः समार्ष्टि । ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति । संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृद्यन्त[1] इति । वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[2] सदो । ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयति । न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाशिकेन[3] । नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यत्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्य

१ ०मृद्यत Be G, मृद्यत U C, ०मृश्यत D, H and Ben abbreviate this passage

२ ०न्यैन्द्रिया G U C, ०न्यैंद्रीया Be

३ Thus G (pr m) D Be C Ben, ०केनैना G (sec m) H, ०केमाथैनां U (sec m)

४ ०नोद्रवे० again G

५ ०यच्छीत all (H abbreviates)

थैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्य।थैनदाग्नीध्रीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्य।थैनद्धृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः । प्रसिद्धमाग्नीध्रीयसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीय धिष्णिय प्रतिपद्यते । ऽन्वञ्च आज्यै।रथेध्म प्रोक्ष्य वेदि प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्न प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[1] बर्हिः[1] स्तीर्त्वा[1] प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्यौदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्ब।र्हिषि विधृती । विधृत्योः प्रस्तरं । प्रस्तरे जुहूं । बर्हिषीतरा । एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन युनक्ति । सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ १५ ॥ **नवमः** ॥

किमग्निहोत्रो दीक्षितः किमौपसदः किंप्रसुत इति । विज्ञायते व्रतमेव दीक्षितस्याग्निहोत्रं । घर्मोच्छिष्टमौपसदस्योपाꣳश्वन्तर्यामौ[2] प्रसुतस्य । यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्रभक्तिर्य उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्तिः । किंदर्शपूर्णमास[3]

---

1 The three words एक ॰ब॰ स्त त्वा effaced in G

2 Thus G U D C Be, ॰पसदस्युपाꣳश्व॰ H, ॰पसदस्यापाꣳश्व॰ Ben, the Vivarana also has औपसदस्य ।

3 Thus Be G U (sec m), the Viv, ॰दर्शपूर्णमासस्य H दार्श (or दर्श) पौर्णमासस्य (or सस) H D C Ben (pr m), all without इति, °मास इति Ben (sec m) °दर्शपौर्णमास इति U (pr m)

इति । विज्ञायते पौर्णमास यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत दार्श यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्प वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्सकृदुपहितान्येव कपालानि स्युर्वा समभिवासनात्संसृष्ट कर्म तायते[1] । तेषामेकैकमुद्वासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्स्यादपि वा व्यभिमृष्टानां पिण्डानां परिशाययीतेतरयोः[2] सवनयो-[१०]र्यद्येककपालश्चिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्त्यौरोडाशिक कर्म प्रत्यादद्दीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमङ्गाराध्यूहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत । भिद्ध्मत ऊर्ध्वम् ।

॥ १६ ॥ दशमः ॥

अथो एतद्बौधायनस्य कल्प वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादित्युपर्यर्धं होतृचमसं कृत्वेत्येतेनैवापि तृतीयेन वर्तयेत्तयोरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपादयेद्धोतृचमसीया वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतार परिगृह्यापरया[6] द्वारैकधनानेतस्मिंस्तु काले सर्वश एव मैत्रा-

---

१ Thus Ben, ज्ञायते C D, तायत H (reading एषाम् instead of तेषाम्), वर्तयेत् G Be U (sec m) and the Viv

२ इतरयोः Be G (pr m), उत्तरयो॰ Ben C U D G (sec m)

३ यद्येक॰ H and the Viv , यदेक॰ G U Ben Be , C defective

४ ॰सवनिकै॰ G U D, Viv , ॰सवनीकै॰ the other MSS

५ उत्तरयोः MSS

६ परिप्रगृह्या॰ Be U

वरुणचमसौयाः पर्यस्येत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक-
II 190 12 धनानामेवमस्य प्राक्केवलः शुक्रो भवति । सोमग्रहं गृह्णीयाद्ब्र-
ह्मवर्चसकामस्येत्यनिरुप्तस्यैवैष राज्ञो गृहीतव्यो भवति । का
उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्यपि इत्येव ब्रूया-
द्विज्ञायत उपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकꣳ सोमः
पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति ।
विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषाꣳ सन्निपति-
तानामानुपूर्वतेति[1] । निग्राभ्यासु वाचयित्वादाभ्येन चरेदथो-
पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं
कर्म जानीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य
पृश्निभिश्चरेदथ प्राणग्रहैश्चरेदथाꣳशूनुपसंगृह्णीयादथाꣳशुना
चरेदथोपाꣳशुना । कालेऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III 101 7 यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त आग्रयणस्य ग्रहणे
द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने
चतसृणां तृतीयसवन इत्युपाꣳश्वन्तर्यामयोश्च सꣳस्रावः संततश्च
शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । सततश्चैव शुक्र आग्रयणश्चोदचनेन

---

१ Thus G U D, ॰पातितानां॰ H Ben, ॰पतिताम॰ C, ॰पीभाना Be — ॰मानुपूर्वेवेति G U (sec m), ॰मानुपूर्वे H, स्वानुपूर्वेतेति Be, ॰मानुपूर्व्येवेति Ben U (pr m), ॰मनुपूर्व्येवेति C D

च[१] तृतीया माध्यंदिने सवन । आदित्यस्थाल्यामतिग्रिष्टो[२] राजादित्यग्रहस्य च संस्राव आग्रयणस्यैवोद्‌चनेन[३] च चतुर्थी तृतीयसवने । संपूतꣳ राजानं त्रयेण श्रीणीयात्पयसा सक्तुभिर्हिरण्येनेति । स य क चन ग्रहं गृह्णात्युभयत[४] उद्बुध्नꣳ हिरण्यश्रयणमेवैनं करोति । तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यत्र प्राजापत्याच्च मन्थिसꣳस्रावाच्चेति । यथो एतच्छालीकेः कल्प वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयाखिति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति । सततीर्ह्यलैतस्मिन्नेनाः[५] काले जुहुयादित्यथोत्तरित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि संप्रवयताद्दशाभिराधवनीयं मृष्ट्वा न्युब्जतादित्युक्तसंप्रैष[६] एष ग्रैत[७] आवकाशेभ्यो । ऽवकाशैरुपस्थाय दशाभिरेवैनं[८] मृष्ट्वा न्युब्जति । ॥ १८ ॥

समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्या[९] धिष्णियव्याघारणसंपा-

---

१ Given by G U D only

२ ०स्थाल्या चति० Ben H

३ एव om Be G U D

४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec m)

५ संततो० Be, सततीर्ह्य० H

६ Thus Ben H, ०त्युक्ताः सं० the other MSS

७ ग्रैते G U D C, एते Be, दाते Ben, H corrupt

८ Thus G (sec m) U D, दशभिरेनं C, दशाभिरेवैना the other MSS

९ Viv समान कर्माश्विनाद्ग्रहादिति यदोच्यते (e g XI 3 67 17) तत्रायमेव विधिः ।

I 213 20 तादित्येष समुद्देश्यो[१] भवति । कथमु खलु धिष्णियानां यथान्युप्तं व्याघारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति व्याघार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा

I 214 8 हिंसीरिति । सप्त वृणीत इति । होतैवैषां सप्तमो भवत्यहर्गण उत्तरेष्वहःसु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथं स्यादित्याहवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सकृत् स्फ्यविघनानामुपस्थानं ।

I 217 6 कथमु खल्वेषां विसंस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च ये ऽधिष्णिया । अथ धिष्णियवन्तः स्वंस्वमेव धिष्णियमुत्तरेण परिक्रामेयुरथेमावध्वर्यू अचमसौ[२] भवतः । क उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होतृचमस इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वृत्विजामेकाहे सोम न भक्षयन्तीत्युन्नेता ग्रावस्तुत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु सत्त्रे दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाकचमसे ग्रावस्तुदुद्गातृचमसे[३] सुब्रह्मण्यो । ऽपि वा सर्व एवाग्नीध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[४] तेषां य एवाग्नीध्रः स ग्रावस्तुत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

I 217 11
III 104 7 यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपात्र्यामेव

---

१ °द्देश्यो G (sec m)

२ Thus H Ben (pr m) C D U (pr m), °मसिनौ Ben (sec m) Be G U (sec m)

३ °द्गातुश्चमसे H only

४ See XVII 21 301 2

सवनीयानुद्वासयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽलङ्कारो दृष्टो भवति[१]। मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वासयेत्पुरस्ताद्धाना दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरतः। कथमु खल्वेषाꣳ संचरी[२] स्यादिति। प्रज्ञातो हविष्यथो। ऽथापरं। पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्याग्रेण कर्तृन् जघनेन धिष्ण्यानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्ण्यं पर्याहृत्या- न्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेदध्वर्यु- श्चेद्धविर्धानं[३] प्रपन्नः स्यादुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिहारिष- मित्येव ब्रूयाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्ये- षूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्ग्राह्य[४] प्रयच्छतीति यदा- ध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्था- तारं परिगृह्णीयाद्ग्रहावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्व- र्युर्ग्रहावादत्ते। ऽपरेण परिक्रान्तायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

---

१ °तीति Ben

२ Thus Ben C U and G (pr m) the Viv (one copy), संचरि D H the Viv (another copy), सचारी Be G (sec m), संचरः U (sec m) The Viv. सचरण मचरो गमन तस्याश्चि संचरी (°रि) मार्गः। (p XXVI 24

३ Thus H G (pr m) Kes', the other MSS ins अथ before अध्वर्यु°

४ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv

प्रतिनिग्राह्यं[१] प्रयच्छतीति । हुत्वा व्यवनीय[२] प्रदक्षिणमावृत्य[२] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण । सिद्धमत ऊर्ध्वमथेमे द्विदेवत्या अननुवषट्कारा भवन्ति । क्व[३] उ खल्वेषामनुवषट्कारो भवतीति । विज्ञायते द्विदेवत्यानृतुयाजान्यश्च पात्नीवतो ग्रहः । आदित्यग्रह-
III 106 2 सावित्रौ[४] तान्स्म[५] मानुवषट्कृथा[५] इति । यथो एतदौपम-
न्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षयेद्भक्षेहि[६] माविशेति प्रतिपद्य हुत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताया इत्यातः । प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विबीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः । वृषणे शुष्मायायुषे वर्चस इत्यथानु- १
सवनभक्षेणैव[७] सवनमुखीयान्भक्षयेदिति । ॥ २० ॥ त्रयोदशः ॥

क्व उ खलु वसतीवरस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति । विश्वरूपासु ह्यस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[८] ह शस्त्रभक्तिः । क्व उ खलूपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानां स्तोत्रशस्त्र-

---

१ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv

२ °णीयाप्रदक्षिण° G U D C

३ क्व उ U Be Ben C, Viv, क G H

४ °सावित्र Be Ben (sec m), °सावित्रान् Ben (pr m)

५ Thus G (pr m) U D C and cp Āśv śrs v 5 21 (Vait sū 20 4), मास्मतानुवष° Ben (pr m), मास्मताननुवष° G (sec m), तास्मामानुवष° H, ममास्मतानुवष° Be

६ °भक्षणेनैवै° Be G

७ °भक्षणेनैव Be G U (sec. m)

८ °वाको Be G C U (sec m)

भक्तिर्भवतीति । यदुपांशुं गृह्णाति तदुपांश्वन्तर्यामयोः । प्रउग उक्थे[१] द्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्तुग्रहेष्वध्वर्योरन्तरतःसेवी भवतीत्यथामुतस्य यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्त्यात्रेण । सिद्धमत ऊर्ध्वं । किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता इत्येतदेकमथापरमिन्द्रं होता यजति । मरुतः पोता यजति । ग्रावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छंसी यजति । मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो । देवं द्रविणोदां चत्वारो । ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू[२] । अग्निं[२] गृहपतिं गृहपतिः । क्व उ खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्तिर्भवतीति । बहिष्पवमान इत्येव ब्रूयाद्ये के चन ग्रहा अस्तोत्राः पवमान एव[३] तेषां[४] स्तोत्राणि भवन्ति[४] । क्व उ खलु माध्यंदिनीयाः सवनीया निरुप्यन्त इति । क्षुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्क्व[५] तृतीयसवनीया । माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात् । ॥ २१ ॥

नाराशंसमुपदस्तं कृताद्वैनं[६] होतृचमसाद्गृह्णीया-

---

१ Thus U (sec m), Viv., उक्थो G U (pr m), उकथ्ये Be Ben H C Acc to the Viv it is synonymous to शस्त्रे ।

२ Thus G U D C, अध्वर्यवोग्नि Ben H Be

३ Thus G Be, एवैतेषां Ben D H U C

४ भवंतीति Ben H

५ उखलु ins G U D C

६ Thus G U (sec m), कृतादेनं H D C U (pr m) कृतादेवैन Ben (sec m) Be, कृतादेन Ben (pr m)

द्विनाराशꣳसं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकनाराशꣳसं तृतीयसवनं । चलायुन्नीयमानसूक्तानि[१] भवन्तीति[२] । सवनमुखेषु[३] चाच्छावाकचमसे[३] च[३] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूयात्किमुपसदाꣳ । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चर्मन्फलके ग्राव्णोद्वादयतीति । अꣳश्वभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं गृह्णीयादथ बृहत्पृष्ठे महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[४] यथा पृष्ठं तथा गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

I 234 1. कथमु खलु सवनीयस्य पशोश्चर्याया उपक्रमो भवतीतीडसूनꣳ सꣳस्तीर्थ पृषदाज्यं विहृत्य[५] जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्यꣳशुं पश्चहोता चतसृषूपस्तृणीते । मनोताप्रभृतिनेडान्तेन चरेत्स्विष्टमत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिको[६]

---

१ ०र्युन्नीयमानानिसू० Ben H, ०र्युन्नीयमानिसू० Be, ०र्युन्नीयसू० C

२ इति om G

३ । Thus, hesitatingly, emended सवनमुखेष्वाच्छावाकच (०कस्य०) मसेच सवनेच C U D, सवनमुखेष्वच्छावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec m), सवनमुखेषाच्छावाकचमसे च सवने च Be Ben, सवनमुखेच्छावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G U D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विहृत्य the other MSS (G is indistinct)

६ ०सावनीको or ०सवनीको some of the MSS

ग्रहणमन्त्रः स एव माध्यंदिनीयः स तृतीयसवनिको[1] । देवतामेव व्यञ्जयेच्चमसायचमसायैव त्रींस्त्रीन्पुरोडाशशकलानुपास्येन्नव[2] होतृचमस इति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथायमाग्रयणस्त्रयस्त्रिंशतो देवतानां गृह्यते । क्व उ खल्वेताः प्रदाने विज्ञायन्त इति । पात्नीवते । विज्ञायते पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवानिति । कथमु खलु पात्नीवतं भक्षयेदादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दसो ऽग्निना वैश्वानरेण पत्नीवता त्वष्ट्रा पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति । ॥ २३ ॥

कथमु खल्वन्तरुक्थ्यो भवतीति । प्रसिद्धं तृतीयसवन आग्रयणं गृहीत्वोक्थ्यं गृह्णीयादथैनं ध्रुवमुपस्थाप्य त्रिषूर्ध्वं पात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणाभ्यां[3] जुष्टं गृह्णामीति । पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं[4] गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्था-

---

१ ०सावनीको or ०सवनीको some of the MSS

२ Thus D G U (pr m) C Ben (pr m.), ०पास्येतच H, ०पास्येरश्नव Ben (sec m), ०पास्येरंनव Be

३ Nearly all the MSS insert here and infra त्वा before जुष्टं ।

४ MSS , exc Be once and Ben once (sec. m), read ०परेण instead of ०परं ।

युवं यज्ञस्यायुष इन्द्राबृहस्पतिभ्यां[१] जुष्टं गृह्णामीति । पुनर्हवि-
रसीत्युक्थ्यस्थाली प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य सादयत्येष
ते योनिरिन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं गृह्णात्यु-
पयामगृहीतोऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुव
यज्ञस्यायुष इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं गृह्णामीति । नात्र पुनर्हविर-
सीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । दशाभिरेवैनां मृष्ट्वा न्युब्जति ।
परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राविष्णुभ्यां त्वेत्यथैनान्ध्रुवे
ऽवनीय होतृचमसेऽवनयेत् । स्तोत्रे स्तोत्राण्यावपेच्छस्त्रे शस्त्राणि ।
तस्य प्रत्तस्य[२] भक्ष इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्रा-
विष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहू-
तस्योपहूतो भक्षयामीत्येतेनैव वा भक्षयेदपि वा नित्यपूर्वे-
णादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीछन्दस इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्या-
मग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
III. 113. 2. भक्षयामीति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्ता-
न्मिन्द्राहुती जुहुयान्मिन्द्राहुती हुत्वा हारियोजनं ग्रहं
II. 326 12 गृह्णीयादित्यथ हैके चात्वालदेशेऽवभृथं निधाय दध्ना
पयसा मधुमिश्रेण नैष्ठ्ययनैर्ऋजीषमभिजुहुति यत्ते ग्राव्णा

---

१ Here begins M (see Introd to Vol II, p. IV)

२ Thus U M, प्रतस्य D, प्रश्नस्य Be, thus or प्रत्तस्य Ben, प्रतिर H G om. the word altogether, प्रत C

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूꣳषि जुहोतीति[१] कत-
मानि खल्विमान्यवभृथयजूꣳषि भवन्तीति यदेवैनदाहव-
नीये प्राकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृत-
स्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथा-
5. हुताविति कतमा उ खल्वियमवभृथाहुतिर्भवतीत्यप उद्धृत्य[२]
जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमो-
वाके विधेम स्वाहेति तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः
7. पराङावृत्तः प्रपदेनोदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम्

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

6 अथायमुदयनीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति
बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि
निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याथैवोत्तरत उद-
पात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि
पात्रीं पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति[३] कर्मान्तस्यायत
आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदथाज्यं निर्व-
पेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौप-
सदायां वेद्याꣳ स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं तस्य शृतस्या-
सादनं दक्षिणं परिधिसन्धिमपरं विमुच्य दक्षिणं वा परि-

---

१ See TS VI 6 3 1

२ Thus G U M D C, उद्धत्य Ben हृत्य H

३ From नावपेच्छूर्पा° unto तण्डुलान् om G Be and Ben (sec. m)

धिमग्रेण प्राञ्चं प्रायणीयमासादयेत्प्रत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा
अत्र देवता इज्यन्ते । संस्थन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठत । ॥ २५ ॥

I. 263. 2 अथ यदि पशुरुपक्लृप्तः स्यात्पाणी संमृशीत । परि-
स्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचमाद-
दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं ।
III. 114 17 यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेतेति
तस्यै सह सवनीयैर्वत्सापाकरणꣳ[2] सह सायंदोहमुदयनीयेन
चरित्वा पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं
धेनूर्दोहयेदथैनां[3] गार्हपत्ये अपयित्वानभिघारितामुद्वासयेद-
थाज्यं[4] निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये
वैदलकान्परिधीन्परिधायाथैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारिता-
मुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्य-
भागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि

---

१ Thus write G M U (sec m), संयुवंतः Be U (pr. m) C, सस्वंतं H, संयुत D

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक॰ G U D C, वत्सापाक॰ H

३ ॰नं Ben (pr m) Be.

४ Thus H U D C G (pr m) Ben (pr m), ॰त्वानभिघारितमु॰ M, ॰त्वाभिघारितमु॰ G (sec m) Be Ben (sec m)

५ वैदल॰ M only

निक्षन्नते[1] । ऽथाज्यभागप्रतिपत्क्रेडान्ता[1] संतिष्ठते । ऽथैयमुद्दैवमानीयोपाꣳशु भवति पुनराधेयधर्म[2] हि[2] । सकृन्महावेद्यै स्रुवयजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते । ॥ २६ ॥

षोडशः ॥

अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कꣳ षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[3] चिन्वते । स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती[4] जुहोति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोत्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि साहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो[5] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति[5] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति यथासूत्रं[6] तथाथ

---

१ ०न चाज्य० Ben H

२ Thus G Ben C D, ०धर्म्याद्धि U, ०धर्म्यद्धि M, ०धर्माद्धिष H, ०धम्मामाद्ध Be

३ ०कं वेति Ben H

४ Here and infra some of the MSS read ०हुतीर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om M Be, in G it is effaced

६ यथासूत्रमथ H G (sec. m).

यदि द्विषाहस्रं[1] त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2]। द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति। श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ[3] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथ्यिकैव तृतीयाथ यदि द्विषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति। श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[4]। स एवमेव पञ्चाहमौपवसथ्यिकैव षष्ठ्यथ यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष[5] एताꣳ रात्रिं वसति। श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6]।

---

१ द्विषा० and द्विसा० the MSS promiscue, thus also त्रिषा०, त्रिसा०।

२ Thus Be G M, -मुपधाय the other MSS

३ -हार्यꣳ M here and infra each time

४ From श्वो unto ०दधाति effaced in G

५ Most of the MSS ins. सपुरीषाम् after चितिम्, but cp the following chapter

६ कृत्वा देहे आहार्ये सपुरीषे उप० M

स एवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव[1] द्वादशी । ॥ २७ ॥

अथ यदि त्रिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि त्रिषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो[2] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[2] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि त्रिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष एताꣳ रात्रिं वसति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । स एवमेव यथासूत्रं तथा

---

१ कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप० M

२...२ Effaced in G

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथ्यिकैव द्वादशी । कथमु[1] खल्वन्तरुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद्दैक्षस्य संवत्सरस्य द्वादशावशिष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः । संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को । दैक्षस्य संवत्सरस्य षडवशिष्य राजानं क्रीणीयात्तास्वोपसदः स्युरुत्तरस्य षड्रात्रः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः । ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥

II 1 8 मृदमेताꣳ समां बिलेन करोतीति[2] । समां[3] भूम्यां
II 1 16 निदधातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[4]
पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[5] ऽपरो[5] गर्दभो । ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पञ्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति । स यद्यु[6] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपासनात्याश्रुवन्त्विकं कमं वर्तयित्वा शिराꣳसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

---

१ Thus U G (pr m) C Ben (pr. m) H M D, काउ G (sec m) Ben (sec m)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva

३ समां D H U (pr m.) C, समं M U (sec m.) Ben (sec m) Be

४ Thus (singul) U (sec. m) the Viv and the Mahagnis., plural the other MSS

५ Thus (श्वोपरो) M D C U (pr. m) the Viv and Ms , श्वउत्तरतो Be Ben G U (sec m), H corrupt

६ यद्य M (i e *yady aha*).

देहानभ्यवहरन्तीति विज्ञायते । मासमेतं[1] ब्रह्मचर्यं चरति॰ । सो ऽधःसंवेश्यमाꣳसाश्यस्त्युपायो भवति पूर्वदीक्षेत्येतामाचक्षते[2] । त्रयोदशमेवैतं मासमभि दीक्षमाणो मन्यते । ऽत्र कृष्णाजिने यजमानं वाचयति मुष्टी चैव न करोति वाचं च न यच्छतीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्प्रयमायामुपसदि वेदिं विमिमीते[3] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवशकारितमेवैतद्भवत्यथ[4] संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । ॥ २९ ॥

उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तराꣳ सीतां कृषन्सर्वौषधं वपन्स्वयमातृण्णावकाशं नावक्रामेदित्यथ[5] हैके[6] पुरुषे च स्वयमातृण्णायां च साम गायन्ति । किमु खलु स्वयमातृण्णानिकोतं भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव ब्रूयाद्यं यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं तं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरꣳ । स यदि दक्षिणतः पुरस्तादिष्टका उपदध्यादपसलैरावर्ततायथ यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदक्षिणमावृत्य स्वयमातृण्णामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

---

१ Thus D C M (sec m) Ben Ms, मासमेक Be H G U M (pr. m)

२ पूर्वा दी॰ Ben H

३ मिमीते Ben H

४ एव om M G D C, ॰नद् instead of एतद् Ben (sec m.) Be

५ नावक्रा॰ M D C H U (pr m) Ms, नातिक्रा॰ G U (sec m) Be Ben

६ All the MSS ins. ब्रुवते, only Ms. om

तीति । कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति । विद्युत
इत्येव ब्रूयाद्स्रवणार्थं[१] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः । सह
सा न पुरीषचितिः षष्ठ्या चित्या वृद्धिजेति । वृद्धिजैवेति
II 45 17 शालीकिः । षष्ठं प्रच्छादमाहरमाणः कस्मिन्नु खल्वेनत्काल
आहरेदिति । नक्षत्रेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्स त्रिभिः कर्म-
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणे-
नेति । सो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे संचिताकृती शत-
रुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणꣳ सर्पाकृतीः सामभिरु-
पस्थानमनुशꣳसनमिति । ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥
III 133 1. अथ किं[२] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[२] । स्रुगादानं
तन्त्रꣳ शूर्पादानं तन्त्रं [३]धूःप्रभृतयः शकटमन्त्राः सर्वे तन्त्र
भवत्या[४] सावित्राद्बीजबीजमभ्यावर्तते सावित्र । तन्त्र
दशहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति । तन्त्रं
कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयाना-
मावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रꣳ शूर्पस्योपोहनं तन्त्रꣳ

---

१ ०द्रावणा० some of the MSS. and the citation in Viv , but cp the vivarana itself स्रवति वै सा ताꣳ स्रवन्तीमिति (TS v 4. 10 3) दोषनिवृत्त्यर्था पुनश्चितिरिति ।

२ कि and इति only given by U (sec m) G (sec m), Ms , the other MSS. om these words

३ Before धूः० M Be Ben D C G (pr m) ins प्रत्यौषणं प्रत्यौषणं or प्रत्यौषधणं (i.e प्रत्यौषधं ?)

४ Thus H Be G D C Ms , भवंत्या Ben U M

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्त्रो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो । यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते सह स्विष्टकृतात्याक्रामे दित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्प वेदयन्ते पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेनाभिषिञ्चेन्नात्र कृष्णाजिनं न रुक्मौ न पार्थानि भवन्ति कुशानेव सꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[१] । कथमु खलु सत्त्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽह्न्यभिषेकः प्रथमे ऽह्न्यश्वस्यावघ्रापणमादितश्चान्ततश्च बहिष्पवमान मास्तावे स्तुवीरन्नहरहर्यज्ञायज्ञियस्य[२] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिमृशेदिति । ॥ ३१ ॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[३] पशूनां चर्याया उपक्रमो भवतीतीडसूनꣳ सꣳस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्पशु[४] पञ्चहोत्रा चतसृषूपस्तृणीते । मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[५]

---

१ Corrected acc to the Dvaidha, तेष्वेवैनम॰ MSS (वेषुवैन॰ M, तथैवैन॰ H)

२ Thus, with the Samhitā, G Be Ben, ॰यज्ञीय॰ H U D M C

३ Thus(खल्वेका॰) MSS (एकादशिनीनाम् M)

४ ॰दासादये॰ not found in Be and effaced in Ben, but cp XXV 23, init —पशु seems, here and further on, to have been changed into पशून् in G

५ ॰दैवतम॰ M U Be, the Viv. ॰दैवतम॰ H G D C Ben.—After ॰दाय M. ins अथ ।

वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेदथोपभृति स्विष्टकृते[१] सर्वेषां त्र्यङ्गाणाᳲ सकृत्सकृत्स्विष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्य[२] नाभिघारयेदथ[२] हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नौ[३] वनिष्ठुमिति[४] पार्श्वाᳲ[४] समवधाय यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ कᳲसे वा चमसे वा वसाहोमं गृहीत्वा यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्संमृशेत्पशुं पार्श्वेन वसाहोमं
I 123 13 प्रयौयान्मᳲस्तः[५] कुम्बतो जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिशिᳲष्याच्च दिग्भ्यो ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याᳲ समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोति सो ऽनिष्ट्वैव स्विष्टकृतमुदङ्ङत्याक्रम्य जुह्वां चैव वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते द्वितीयस्य पशोर्दैवतमवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेदथोपभृति[६] स्विष्टकृते सर्वेषां त्र्यङ्गाणाᳲ सकृत्सकृत्समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं[७] प्रोर्णुयात्समवत्त-

---

१ Not given by G U D M

२ ०सिच्याभिघा० G, ०सिच्यानाभिघा० H

३ Thus D Ben C U (pr m), मतस्नू G M U (sec m), मतस्नू H

४ Thus we ought to read also IV 9 123 7

५ Here and further on the MSS write मस्नः मस्तः मौस्तः संस्थः नस्तः।

६ ०येत्तथो० M

७ After ०भृत G H M ins यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ हृदय जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नु वनिष्ठुमिति पार्श्वाम्, C is incomplete.

मेतद्यूष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्। तथैव[2] कꣳसे वा चमसे वा
वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिञ्चेदथाभिघारयेत्। सꣳप्रेत्यपशु
पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो । जघनेनोत्तरवेदिं
परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहु-
यात्। परिश्रिꣳष्याच्च दिग्भ्यो[3] । वषट्कृते हविर्जुहोति । स एव-
मेव सर्वेषां पशूनाꣳ । स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्येत्त-
द्धिरभिघारयेत्। समवत्तमेवैतद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्। तथैव कꣳसे
वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्। सꣳप्र-
प्रेत्यपशुं । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो । जघनेनो-
त्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसा-
होम जुहुयात्। परिश्रिꣳष्याच्च दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ
समवनयेद्। वषट्कृते हविर्जुहोत्य्। अथ पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो
दिशः प्रतियजेद्। अथ वनस्पतिना चरेद्। अथ स्विष्टकृता । सिद्धमत
5 3 ऊर्ध्वं । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्प वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामि-
त्रया निरूढया यजेतेति सिद्धमत्रौपवसथिकं कर्म जानी-
2 8 याद्यथामावास्यायाꣳ संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

१ समवत्तमेवैत॰ M, समवत्तमेतद्‍ D, Ben om. समव॰ unto ॰घारये॰ (1 2)

२ एव om M, probably rightly.

३ Between दिग्भ्यो and वष॰ M H Ben U ins तथैव कंसे वा चमसे वावनयेद्‍, in Ben and U these words are effaced, G (partly secunda, partly prima manu) तथैवेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद्‍ ।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न शीर्षमाꣳसं खादेन्न वयसां माꣳसं
नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षति धावेद्यदि[1] धावेदु-
पावर्ततान्नाद्यमेवाभ्युपावर्तत[1] इति ब्राह्मणम् । ॥ ३२ ॥
एकोनविꣳशः ॥

II 63 8 अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानाꣳ रथानां त्रयस्त्रयो ऽश्वास्त
II 63 11 एकपञ्चाशतमुत्तरतः शष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विꣳशतिं[2] पशूनि-
II 64 4 त्यग्नीषोमीयश्चानूबन्ध्यश्च चतुर्विꣳशौ भवतो । ऽथ वै भवति
सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति । दीक्षणीयां
निर्वप्स्यन्सावित्र जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति ।
II 64 7 दीक्षाहुतीर्होष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा दीक्षा-
II 64 8 हुतीर्जुहुयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावि-
ib 9 त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[3] होष्यन्सावित्रं जुहो-
ib 10 तीति सावित्रꣳ हुत्वान्तर्हिरण्यां[4] जुहुयात्पदेन चरित्वा
राजानं क्रीत्वोद्यातिथ्य निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सवि-
ib 11 त्रादेव सावित्रं भवति । प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्य-
न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योप-
ib 13 सद्भ्यां प्रचरेन्महावेद्यै पूर्वं परिग्राह परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib 14. जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा स्फ्यमाददीताहवनीयं प्रणेष्य-

१ यदि धावेद् om most of the MSS

२ Thus G (sec m), °विंशतिः Be, °विंशतं Ben, °विंश D H M G (pr m), विंशं U C

३ °ण्या G (pr m) U (sec m) Ben H , °ण्यं Be U (pr m) M

४ °ण्यां U (sec. m.), °ण्ये the other MSS

न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वेध्ममाददीत । रथवाहने सदोहविर्धाने संमेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा रथवाहने सदोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वाग्नीषोमौ प्रणयेद्यूपमुच्छ्रयिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रोक्षणीराददीत । स्ववन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा बर्हिषी आददीत । तस्य प्रसिद्धं वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा कुम्भमाददीत । पशुपुरोडाशं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति । ॥ ३३ ॥

तूपरश्चतुरश्रिर्भवतीत्यनुदिशमश्नौ[१] स्थापयित्वाग्निष्ठां च सूर्यस्थां च संमिनुयात्पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति[२] । सर्व एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । मारुत्या प्रचर्यैतान्संज्ञपयेदिति । तन्त्रमुल्मुकहरणं तन्त्रमध्रिगुप्रैषो ऽभ्यावर्तेत[३] संज्ञप्तहोम ऊर्ध्वे[४] बर्हिषी[४] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा विभजेदुभयभागिन्य स्तोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

१ Thus Ben H, ॰श्नौ॰ the other MSS

२ Before ग्रह्णा॰ Ben H Be ins ग्रहान्, the word is missing in M D C and effaced in G

३ Corrected, ॰वर्तेत U, ॰वर्तीत Be, ॰वर्तेते the other MSS

४ Thus G U (sec m) H Ben (pr m), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec m) C, ऊर्ध्वबर्हिषी Be, और्ध्वबर्हिषी M

II 75. 8. भूमेरुच्छ्रितं[1] भवत्यपरेण परीत्य पञ्चमी संमृशतीति रथचक्रे
II 79 1 एवैते संमृशत्यथाश्वाजिसृतौ[2] दक्षिणापथेनोपातीत्येति सूत-
ib 2 राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति[2] । मारुता अग्रेणाहवनीयं परी-
ib 14 त्येति क्षत्तसंग्रहीतार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्प्यं
परिधापयतीत्याज्येनैवैतत्तृप्तं[3] वासो भवत्यथाप्युदाहरन्ति तृपा
नाम वृक्षास्तेषामेवैतद्भवत्यथेमं वाजपेयꣳ सर्वसप्तदशमेके[4]
ब्रुवत[5] । आदेशादेव बृहत्सामैकविꣳशं वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति[6] । ॥ ३४ ॥ विꣳशः ॥

॥ इति पञ्चविꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ ॰त्सप्त M Ben C

२ After संमृशति and भवन्ति some of the MSS इति ।

३ Thus M, ॰वैततप्त D C, ॰वैतंत्प्त G U Ben, वैनत्प्तं Be, वैतेत्प्तं H

४ Thus G Ben Be, पर्वस॰ M, सर्वसप्त॰ H U, D C om सर्वं ।—Before एक Be U D M ins एव ।

५ ब्रुवतेन M

६ कुर्वन्ति instead of स्तुवीरन्निति M C.

अथायं राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धषोडशैर्वा । तस्मिन्सोमसंस्थाः पञ्चैकाहा[१] अहीनो द्विरात्रः । षट् छाला[२] । अष्टौ यूपाः षड् ढाग्निष्टोमिका द्विपशौ[३]पशुबन्धे[३] सौत्रामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो हविर्निरुप्यत इत्यानुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षिणेति । कृष्णद्वयमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्या पशुबन्धेनेति । संतन्येष्ट्वाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु साकमेधपस्यतीति । महारात्रे पूर्वा संततिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे । किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयाद्गार्हपत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो याजमानासंयुक्तो[४] ब्राह्मणो[५] भवति । भगाय चरुं वावातायै गृह इति । यान्या महिष्यां[६] एव[६] सुभगा भवति । नैर्ऋतं चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगैवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

---

१ Thus M only; पंचदैकाह H, पंचाहैकाहा (i e पञ्च अह एकाहा. ?) पंचाहैकाह Ben U, पचाहैकाहिनो Be

२ शाला MSS —द्विरात्रस्यैका the Vivarana

३ Thus G (sec m) and the Viv °पशुपशुबंधे Be, °पशूपशुबंध G (pr m) Ben U H, °पशूपशूपशुबंधे M

४ Uncertain reading, याजमानास° M Be Ben, याजमानसं° H U G (pr m), याजनसं° G (sec m) The Viv योन्याजनसंयुक्तः and यन्याजनासंयुक्त ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins अब्रा, M अब्र, this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading महिष्येव H Be U Ben, महिष्येच M, महिष्यं G (omitting एव)

भागदुघस्य गृह इति । महानसिक[१] एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यो भागत्ताभी[२] दोग्धि स एषैष उक्तो भवति । द्वादशाहेन[३] रत्निनाꣳ हवीꣳषि । त्रयोदशे[४] मैत्राबार्हस्पत्यं । द्व्यहो ऽवशिष्ट एतस्यैव[५] पूर्वपक्षस्य । तस्मिन्संतनीभ्यां यजेताथ चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्निकानि सावित्राणि कृत्वोखाः संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेत । ॥ १ ॥

II 97 7 अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः । समुद्रियाणामेवैता उक्ता भवन्ति । मरुतामोज स्थेति निवेश्या[६] । आवर्तानामेवैता[७] उक्ता भवन्ति । सूर्यवर्चस स्थेत्यभिदृश्याः[८] । प्रसन्नानामेवैता उक्ता भवन्ति । शक्करी स्थेति[९] गोरु[१०] जरायोरेवैता[१०] उक्ता भवन्ति ।
II 111 15 सो ऽत्रैवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति । सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य एतत्सूत्रं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

१ Thus Be Ben (sec m), माहानसिक G (sec m) and one copy of the Viv , महानासिक H U G (pr m) Ben (pr m) and another copy of the Vivarana , महानासीक M

२ °भी M Ben, °भि Be H G U

३ शाहो M

४ °दशो M, दशो all the other MSS

५ एव om M

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेश्या H

७ आहत्तानां or आहतानां MSS

८ Thus all, against अतिदृश्या of the text proper

९ गोरुल्ब्या seems to have fallen out

१० Conjecturally , गोरजरायो° M, गारुजरायो° G (pr m), गारुज्यायो Ben (sec m), गारज्यायो Ben (pr m), गारजरायो° H Be U, गारुजारयो G (sec m)

यजेत । श्वो भूते सारस्वतेन । दशदशाश्च चमसमभिसंजानत इति । होतृचमसे चोद्गातृचमसे च सप्तसप्ताथेतरेषु नवनव । प्रसर्पणप्रभृतय एवैते[१] भवन्त्यप्तुषोमान्ता । अथायं प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति । तस्य ह्याग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यावृत्तानि भवन्त्येकविंशो बहिष्पवमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनस्य पवमानः पञ्चदशानि पृष्ठान्यार्भवस्य[२]पवमानस्त्रिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ[३] प्रतीचीनस्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते । तस्य षड् दीक्षाः षडुपसदस्त्रयोदश्यां प्रसुतस्तुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पक्षावशेषे व्युष्ट्ये[४] द्विरात्राय दीक्षते । स एतां चैकां रात्रिं पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य । तासां[५] द्वादशोपसदो । ऽथोपवसत्यथोपवसथीये[६] ऽहन्यमावास्यायां[६] पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति । संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो[७] । ऽथोत्तराꣳ शालामध्यवस्यदथ मथित्वाग्नीन्विहृत्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben, ण्वते M, एते H Be G U

२ Thus M G (sec m), °र्भवतिस्य Ben, °र्भव the other MSS

३ अथ om. H Ben

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS

५ Thus G (sec m., first hand invisible) and the Viv, which comments तृतीयप्रभृतीनाम्, तस्यांसा H U, तस्याशां Be, तस्य M, Ben, defective

६ Thus, hesitatingly, emended, थोपवसत्यस्यान्यौपवसथ्योभवतिमावा° G (pr. m), थोपवसत्यथाह्रीन्योपवसथ्यममावा° Ben, थोपवसथ्येह्यन्यमावा° G (sec m), थोपवसथाह्यान्यौपवसथ्योमावा H Be M (the last only °सथ्यममा°), थोपवसथाह्यान्यौपसथ्योमावा° U

७ Thus, here and further on, M only, °ष्टिर्द्वि° all the other MSS

ष्टोमाय[1] दीक्षते । तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः । संतिष्ठत एष[2] उदयनीयो[2] ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो । ऽथैतस्मिन्नेव पक्षावशेषे क्षत्रस्य धृतिनाभिविधत्ते[3] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौत्रामण्येति । संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ शालीकेः केशवपनीयान्तस्ते ऽर्धषोडशाः[4] ।

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽञ्जसवः । प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते । पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि द्व्यहेन संतनी अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽह्नि पूर्वाणि देविकाहवींषि दशमे ऽह्नुत्तराण्येकादशे[5] द्वादशे त्रयोदश इति त्रिषंयुक्तैश्चतुर्दशे वैश्वानरो द्वादशकपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो । द्वादशाहेन रत्निनां हवींषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्य द्व्यहेन संतनी अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमास दीक्षितो[6] दीक्षितव्रतीति त्रयो मासा । अर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा । अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति । ते ऽर्धपञ्चमा । अथ शालीकेः । सप्ताहेन

---

१ Thus M, °विहृत्योदवसानीयाया° or यया° the other MSS

२ स्वसुषडवधानीया Ben

३ Thus G (sec m) and the Viv, °भिधत्ते Be U, °भिविद्यते Ben, °भिधीयंते M

४ Thus M Be G (sec m), °षोडश. H U G (pr m), °षोडश Ben.

५ ह्न्युत्त° Be Ben

६ Effaced in M

पवित्रो ऽग्निष्टोमः स एवमेव पञ्चावशेषꣳ सिद्धमा वारुणा-द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवीꣳषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्व्यहेन सतनी इति मासो । ऽर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्यो ऽर्धमासेन सप्तदशो दशपेय इति द्वौ मासावर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति त्रयो मासा । अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति । ते ऽर्धचतुर्था । अथ पतन्तको । द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः । सप्ताहो ऽहीनो राजसूयो । यथावकाशमितरै राजसूयहविर्भिर्यजते । ऽथ देविकाहविर्भिर्यजते । ऽथ त्रैधातवीयया यजते । ऽथ सौत्रा-मण्या यजते । संतिष्ठते राजसूयः । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

1 अथेममिष्टिकल्पं पञ्चदशसामिधेनीकं च सप्तदशसामिधे-नीकं च समामनामस्तत्र[१] सिद्धं[१] याजमानं बौधायनस्य कल्पो[२] । यथाम्नायꣳ शाखीके स्तोꣳस्तृचाननुब्रूयादिति । त्रिः प्रथमामनूच्य तिस्रो ऽनन्तरा अनुब्रूयात्त्रिरुत्तमां । ताः[३] पञ्चदश[३] । पञ्चदशानुब्रूयादित्येकादशेमाः[३] सामिधेन्यः समा-मनामस्तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां । ताः पञ्चदश । सप्तदशानुब्रूयादेकविꣳशतिमनुब्रूयाच्चतुर्विꣳशतिमनुब्रूयात्त्रिꣳ-शतमनुब्रूयाद्द्वात्रिꣳशतमनुब्रूयात् षट्त्रिꣳशतमनुब्रूयाच्च-त्वारिꣳशतमनुब्रूयाच्चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादष्टाचत्वारिꣳशत-

---

१ तस्य प्रविद्धं M.

२ कल्पे M

३ Thus corrected, ताः पंचदश सप्तदशानु° M Be U H, ता. पंचद-शानु° Ben, in M सप्तदश is effaced and G is defective.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा गायत्र्यः । सर्वाणि छन्दांस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति । नैताः सर्वा गायत्र्यो । गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुब्याज्या । पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या । मूर्धन्वती पुरोऽनुवाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपांशुयाजमन्तरा यजतीति । दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र । ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति । स[1] संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्द्वादशाहं वा यावद्वा[2] अंश्नीत[2] । तासां याः समानसयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तो[3] ऽग्निपरिचरो ऽल्पमुद्धृत्य पुनरप्युद्धरति । कथमत्र प्रायश्चित्तं सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु[4]
II 125 3 खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो । नैव सिध्यतीति । तन्त्रं धृष्टेरादानं । गार्हपत्यसकाशाद्धृष्टिमाददीत । तथाहवनीये[5] वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात् । प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

---

१ Found in Ben H, the other MSS om the word

२ Thus G तावद्वा द्वाशीत Be, यावत्‌द्वाश्नीत M U, यावत्‌द्वादश्नीत H याव -- शीत Ben

३ Thus Ben Be G (sec m), °नुयुक्तो H G (pr m) U, °नुयुक्तो M

४ Thus G M U, उभाउ H Be, Ben defective

५ तथा° G (sec. m.).

	Rs	As
*Dasa Rupa (Text), Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
Dharmabindu, Fasc 1 @ -/10/- each	0	10
Dictionary of the Kashmiri Language, Part I	15	0
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol I, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol II, Fasc 1–4	3	2
Gobhilīya Grhya Sūtra, Vol I	3	2
Ditto Vol II, Fasc 1–2 @ 1/4/- each	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	2	0
Ditto Grihya Sangraha	0	10
Haralata	1	14
*Institutes of Vishnu (Text), Fasc 2 @ -/10/- each	0	10
Kāla Viveka, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Karmapradiph, Fasc 1	1	4
Kātantra, Fasc 1–6 @ -/12/- each	4	8
*Katha Sarit Sagara (English), Fasc 4–14 @ 1/- each	11	0
Kavi Kalpa Lata, Fasc 1	0	10
Kavindravacana Samuccayah	3	8
Kiranavali, Fasc 1–3 @ -/10/-	1	14
Kurma Purana, Fasc 1–9 @ -/10/- each	5	10
*Lalita Vistara (English), Fasc 1–3 @ 1/- each	3	0
Madana Pārijāta, Fasc 1–11 @ -/10/- each	6	14
Mahā-bhāsya-pradīpodyota, Vol I, Fasc 1–9, Vol II, Fasc 1–12, Vol III, Fasc. 1–10 @ -/10/- each	19	6
Ditto Vol IV, Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	12
Maitra, or Maitrayaniya Upanishad, Fasc 1–2	1	4
Manutīkā Sangraha, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Mārkandeya Purana (English), Fasc 1–9 @ 1/- each	9	0
*Markandeya Purana (Text), Fasc 4–7 @ -/10/- each	2	8
*Mimansa Darcana (Text), Fasc 9, 11–17 @ -/10/- each	5	0
*Mirror of Composition (English), Fasc 4	2	0
Mugdhabodha Vyakarana, Vol I, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Nirukta (2nd edition), Vol I, Fasc 1–2 @ 1 4/-	2	8
*Nirukta (old edition), Vol IV, Fasc 1–8 @ -/10/- each	5	0
Nityācārapaddhati, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Nityācārapradīpa, Vol I, Fasc 1–8, Vol II, Fasc 1–4 @ -/10/- each	7	8
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc 1–5 @ -/10/- each	3	2
*Nyayavartika (Text), Fasc 2–7 @ -/10/- each	3	12
Nyayasarah	2	0
Padumāwati, Fasc 1–6 @ 2/- each	12	0
*Parāçara Smrti, Vol I, Fasc 2–8, Vol II, Fasc 1–6, Vol III, Fasc 1–6 @ -/10/- each	11	14
Parāçara, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
*Paricista Pravan (Text), Fasc 5 @ -/10/- each	0	10
Pariksamukha Sutram	1	0
Prabandhacintāmani (English), Fasc 1–3 @ 1/4/- each	3	12
Prākrita-Paingalam, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
Prthviraja Vijaya, Fasc 1–2	1	4
Rasarnavam, Fasc 1–3	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc 1	0	10
*Saddarśana-Samuccaya, Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
Sadukti-karna-mrita, Fasc 1 @ -/10/- each	0	10
Samaraicca Kaha, Fasc 1–7 @ -/10/- each	4	6
*Samavada Sanhita, Vol I, Fasc 1–4, 6–10, Vol 2, Fasc 2–6, Vol. 3, Fasc 1–7; Vol 4, Fasc 1–6, Vol 5, Fasc 1–8 @ -/10/- each	21	4
*Sankara Vijaya (Text), Fasc 2–3 @ -/10/- each	1	4
*Sankhya Aphorisms of Kapila (English), Fasc 2	1	0
*Sankhya Pravachana Bhashya, Fasc 2	0	10
Sānkhya Sūtra Vrtti, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Ditto (English), Fasc 1–3 @ 1/- each	3	0
Siva Parinahya, Fasc 1–2	1	4
Six Buddhist Nyaya Tracts	0	10
Smriti Prakasha, Fasc 1	0	10
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc 1–6 @ -/10/- each	3	12
Srauta Sutra of Latyayana (Text), Fasc 1–9 @ -/10/- each	5	10
*Sri Surisarvasvam, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
Suçruta Samhitā (English), Fasc 1 @ 1/- each	1	0
Suddhi Kaumudī, Fasc 1–4 @ -/10/- each	2	8
Sundaranandam Kavyam	1	0
*Suryya Siddhanta, Fasc 2 @ 1/4/-	1	4
Syainika Sastra	1	0
*Taittereya Samhita (Text), Fasc 17–45 @ -/10/- each	18	2
*Taittiriya Aranyaka of Black Yajur Veda (Text) Fasc 5–11 @ -/10-		

क्षतानि पिष्टानि समुप्य[1] संयुत्य[1] अभिमृश्य[1] पिण्डौ[1] कृत्वा-
ग्रेण[1] मारुतस्य पिण्डं पर्याहृत्याहवनीये वैश्वानरमधिष्टृञ्ज्या-
त्प्रदक्षिणमावृत्य[2] गार्हपत्ये मारुतं त्वचं ग्राहयित्वेमं त्वचं
ग्राहयेदमुं पर्यग्नि कृत्वेमं पर्यग्नि कुर्यादमुꣳ अपयित्वेमꣳ अप-
येदपि वोभयमेवोभयत्र कुर्यात्तस्य शृतस्यासादनं दक्षिण[3]
परिधिसंधिमपरं[4] विसृज्य दक्षिणं वा परिधिमग्रेण । सिद्ध-
25 11 मत ऊर्ध्वमेतस्मिन्वा एतौ मृजाते यो विद्विषाणयोरन्नम-
26 22 त्तीतीतरमितरेणेत्येवैष[5] उक्तो भवति । यं मृधो ऽभि प्रवे-
पेरन्राष्ट्राणि वाभि समियुरिति । प्रतिवेश्या राजानो मृधः ।
27 15. स एव जनपदा[6] राष्ट्राणि विशो । यो हतमनाः स्वयंपाप
इव स्यादिति । सति बले हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति ।
21 साधुरूपे कुले स्वयंपापो । यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति ।

१ Thus Be M, संयुत्यवूह्याभिमृश्य U G, समुप्यसंयुत्यपिंडौ व्यकृत्वाग्रेण Ben, संयुक्त्वाव्यूह्यभिमृश्य H.

२ Thus (अधिष्टृज्यात्) Ben, अधिष्टृस्यात् M, अधिवृज्यात् G H U, अधि-प्रहृज्यात् Be, cp XXVI 6 279 9 अधिष्टृञ्जन, it is synonymous to अधिष्टृञ्ज्यात् ।

३ Om Ben

४ Thus all the MSS exc M, which has परिधिसंधिमन्वितरं, is अपरं to be cancelled? A prayoga omits it

५ Thus G (sec m), °न्नमत्तीतरमितरेणेत्येष U, °न्नमत्तीतिरमितरेणेत्येष Ben, °न्नमत्तीतरिमितीतरमितीतरेणेत्येवैष M,° न्नमत्तितरमितीतरेणेत्येष एवैष Be, °मितरेणेत्येष H (partly defective)

६ वा ins G

I 128. 17 प्रत्तमनुपाकृत[1] प्रतिबध्यमानमेवैतद्भवत्यथास्यामध्वरकल्पाया-
मिडान्तं[2] प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं । तृतीयेन सहावशेषं
वर्तयेत्कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा
II 130 4 सर्वासाꣳ समवदाय हुत्वान्ततो[3] भक्षयेदनड्वान्होता देय इति ।
II 130. 7 यजमानस्यैवैष गौष्ठाद्दातव्यो भवति । वेदिं परिगृह्यार्धमुद्ध-
II. 131 6 न्यादर्धं नेति । दक्षिणं वा वेदेरर्धमपरं वेत्यैन्द्रस्यावदाय
वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति । द्वे एवैते अवदाने उक्ते
II 131 9 भवत । उपाधाय्यपूर्वयं[4] वासो दक्षिणेति । प्रवेणतो[5]
वान्ततो वा तास्राणि वा नीलानि वा सूत्राण्युपहितानि[6]
I 131 13 भवन्त्यपि वोपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवत्यथास्याꣳ सन्नानेष्ट्याꣳ[7]
सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेद्द्वे ह्यस्यै याज्यानुवाक्ये भवतः ।
॥ ५ ॥

---

१ Thus Be, °मनापकृतं M G (pr. m), °मनापापकृतं Ben H U, °मनापाकृतं G (pr m), °मनापाकृतमप्रति °G (sec m)

२ Thus (प्रतिबध्यमान°) M G U, प्रतिबध्य° the other MSS (G, अप्रतिब° sec m)

३ Thus Ben, हुत्वाततो G U M, हुत्वातितो H

४ Thus (cp XIII 20 131 5) M only, उपधाय्य° the other MSS and the Viv

५ Thus M Be, प्रतिवेणतो Ben प्रवतो H, प्रणवतो G U, प्रणत the Viv (both copies)

६ Thus Ben M Be °हितानि G H U

७ Thus Ben Be U G, सन्नान्येष्ट्यां M H, the correct reading seems to be (see XXIV. 3 187. 7) सन्नानीष्ट्यां ।

I 132 16 अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[१] भागं
निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति निरु-
प्योपरमति[२] । परिदानान्तं कर्म कृत्वाथैतान्व्रीहीन्कृष्णाजिने
समुप्योत्तरार्धे ऽग्न्यगारस्यासञ्जयेद्यावगते सꣳसादयेत्प्रोक्षण-
I 133 15. प्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत । सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा नख-
निर्भिन्नायामेवꣳ शतकृष्णलायां । पुरा वा तण्डुलानामावप-
नाद्रुक्ममवदध्याच्छृतमुत्तरमपि[३] वैनꣳ शृतमेव सुवर्णरजताभ्याꣳ
II 136 9 रुक्माभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयेदाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे
समाश्लेषयेदिति । व्यभिमृष्टानां पिण्डानां पुराधिघृञ्जना-
II 138 12 त्समाश्लेषयितव्य[४] भवति । सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति[५] सदै-
II 140 17 वतस्य[५] सस्विष्टकृत्कस्येत्येवेदमुक्तं[६] भवत्यथो खलु यावतीः समा
एष्यन्मन्येत तावन्मानꣳ स्यादिति । त्रिꣳशद्वर्षस्येत्स्यात्सप्ततिमानं
कुर्वीत । चत्वारिꣳशद्वर्षस्येत्स्यात्षष्टिमानं कुर्वीतै ष एवैतस्याभि-

१ इदम् instead of इमम् Be Ben H M

२ Probably इति has fallen out

३ अवदध्यात् Ben M, उपदध्यात् Be G U H

४ Thus (°धिघृञ्जनात) M G (sec m), °धिव्रजनात् U H G (pr m), °धिंजनात् Be, Ben is defective, cp अधिघृञ्ज्यात् XXVI 5 277 2 Bhavasvāmin gives the periphrase प्रागभिश्रयणात् ।

५ Thus U G Ben, °तीतिसदैवस्य M, °तीतिसदेवतस्य H, °तितीडे-देवतस्य Be.

६ Thus M only, सस्विष्टकृत्कस्ये° Be, सस्विष्टकृतस्ये° or स्विष्टकृतस्ये° the other MSS.

II 142 12 वृद्धिकल्पो[१] । ऽथ वाहणेषु च संज्ञानेष्वां[२] च सकृदेवानुवाच-
II 142 16 येत्सकृदाश्रावयेत्सकृत्प्रदाना: समानदेवता । आपोनप्त्रीयं चरुं
पुनरेत्य निर्वपेदिति । को नु खल्वपां नपाद्भवतीति । वैद्युत
II. 145 12 इत्येव ब्रूयात्कृष्णमधु चेति । पौत्तिकमित्येवेदमुक्तं[३] भवत्यन-
स्निग्धमिति । चिवल्लीकमित्येवेदमुक्तं[४] भवत्यथाप्युदाहरन्ति
II. 149 13 चिच्छदिष्कमित्येवेदमुक्तं[५] भवति । यथा चिधातावेवं[६]
संदिग्धपुरोडाशस्यावदानकल्पः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥
II 152 2 स सर्पानसृजतेति । मासा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । स
II. 155. 10 वयांऽस्यसृजतेति । छन्दांऽस्येवैतान्युक्तानि भवन्ति । स वैव
II 155 13. स्यादिति । पुराणगार्हपत्यमभ्युपदिशन्ति । तस्य पशुवेलाया-
मुल्मुकमादाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदः परीत्य
दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्णियं पर्याहृत्यान्तरेण यूपं चाहव-
नीयं चोपातिहृत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुदङुपनिर्हृत्य तेन
पशुं श्रपयेयुरथ यदाहवनीयादुल्मुकं स्यादपया तत्सहा-

---

१ एतस्य om M, Ben Be are defective here.

२ सज्ञान्येष्वां again M G U H, see above

३ पौतिक° M Ben, वौतिक the Viv (one copy), पौतीक° G U, पोचीक H Be and another copy of the Viv.

४ °वल्लीक° Ben H, °वल्लिक° Be M G U.

५ Thus Ben, चिच्छदीत्ये° M, चिच्छदित्ये° Be, चिविच्छतीत्ये° H G U.

६ चैधातावेवं Be, चिधातवेवं M, चि (or चे° चै°) धातवीयेवं the other MSS.

७ Thus M only, एवैता all the other MSS

हरेयुः। किंदेवत्यानि खल्वपाथ्यानि भवन्तीति। द्वे प्राजापत्ये आग्नेयं वायव्यं वैश्वदेवमितीष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्ग इत्युष्णायमित्येवेदमुक्तं[1] भवत्यथाप्युदाहरन्त्यध्वर्युरेवैष उक्तो भवत्यासन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्यनुव्याहारो ह[2] वा आसन्यो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहीत्येवेदमुक्तं भवति। तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यमित्यहोरात्रावित्येकं। यावदग्नयः प्रीताः[3] स्युरित्येतदेकं। यावदेनमभिवर्षेदित्येतदपरं। द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यावित्यहोरात्रावेवैतावुक्तौ भवतः। पर्यावर्तेते जठरेव पादो इत्युदरे पादा इत्येवेदमुक्तं भवति। तयोः पश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यमित्यहः पश्यन्तो अतियन्ति रात्रिं स्वप्नेन सेतुनातियन्त्यन्यमिति। द्वे द्रधसी सतती वस्त एक इत्यादित्यो ऽहोरात्रे वस्त इत्येवेदमुक्तं भवति। तिरोधायेत्यसितं वसानः शुक्रमादत्ते अनुहाय जार्यां इति। रात्रिं वसानस्तिरोधायेति शुक्रमादत्ते ऽहरित्येवेदमुक्तं[4] भवति। कीटावपन्नस्येति। कतमो नु खल्वयं कीटो भवति[5]। य एवैष पिण्डान्संवर्तयतीति। नित्ये

---

१ Thus (उष्णायम्) M G U H and the Viv (periphrase दर्वीं वा उलूकं वा); उलप॰ Be, उ–प॰ Ben.

२ Only given by M Be

३ All the MSS om. the visarga and Be reads प्रिता।

४ अहरि॰ MSS

५ इति ins M G U

ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति । पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या[1] भवति[2] । ॥ ७ ॥

8 अथातो ऽतिग्राह्यान्व्याख्यास्याम । इमे न्वेव[3] पृष्ठ्यातिग्राह्याः पञ्चैन्द्रा वाजपेये । परःसामानश्चार्वाक्सामानश्च सौर्यौ वैषुवते । वैश्वकर्मणादित्यौ गवामयने । प्राजापत्यौ महाव्रते । बार्हस्पत्यो बृहस्पतिसवे । वैमृधे चोद्भिदि च त्विषिमति च वृषा सो अंशुः पवत इति च । द्वावश्वमेधे महिमानावार्देशादेवाश्वस्य वपां महिमाभ्यां[4] परिजुहुयात् । कथमु खलु परःसाम्नां भक्षो भवतीति । रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसो[5] ऽङ्गिरोषधीभिः पीतस्यौषधीभिः प्रजाभिः पीतस्य प्रजाभिः प्रजापतिना पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो[5] भक्षयामीत्येष एवार्वाक्सा-
18. म्नामावृत्तो भक्षो । ऽष्टाप्रुड्ढिरण्यं दक्षिणेत्यष्टापिस्लकमित्येवेदमुक्तं[6] भवति । द्वौ चेद्गर्भौ स्यातां द्वादशप्रुट् स्यादेको ह

---

१ Thus M, नुवर्ति(र्ती)तव्या Be G H, °नुवर्तयितव्यं U, नुवर्तव्या Ben.

२ इति ins. M G U.

३ त्वेव MSS., the Viv points to न्वेव ।

४ Thus (with °मा°) all (only महोभ्यां Ben), also the Vivarana

५ ...५ Thus acc. to the Viv and cp Āp XXI 21 4 The MSS. more or less corrupt.

६ Thus Be G U, °ष्टाफलक° M, °ष्टाप्रूत्यिपिस्लक° H, Ben altogether corrupt Is पिस्लक = पिष्टक ? or are we to read पुलाक ? The same word occurs VII. 6. 209, 18

महाकोशः स्याद्द्वाववान्तरकोशौ स्यातामथास्थिगर्भाया[१] आज्ये-नैवैतान्यस्थानि[२] समुदायुत्य मध्यमेन पर्णेनान्तःपरिधि निन-येद्भूर्भुवः सुवरिति । ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

यदालब्धायामभ्रो भवतीत्यालब्धायां चेदभ्रः स्यात्तꣳस्था-पयेद्वाथ चेदुपाकृतायामभ्रः स्यादन्यमेतस्मिन्स्थान उपाकृत्यो-

12 त्तरममेघसंपन्नमेतयागमयेरन्नित्यथेमे[३] जया अभ्यातानाः[४] राष्ट्रभृत[४] इत्याहिताग्नेस्त्वानाहिताग्नेस्त्वान्यच्च विहाराद्दृष्टा भव-न्त्यभिसमारम्भात्त्वेवैनानाचार्याः[५] प्राक् स्विष्टकृत उपजुहुत्यष्टौ वसव इति । कतमे नु[६] खल्विमे वसवो भवन्तीति । पृथिव्य-न्तरिक्षं द्यौरग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आप इत्येते ऽष्टौ वसव । एतेषु वा इदꣳ सर्वं प्रतिष्ठितं यदिदं किंच । य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्येकादश रुद्रा इति । प्राणा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । द्वादशादित्या इति । मासा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । पञ्च गृह्यन्ते नवनव गृह्यन्ते पञ्चधा विगृह्यन्ते । नवनवाꣳशवो

---

१ Uncertain reading, °गर्भाया the Viv., °गर्भयाजमाज्येना° Ben, गर्भे-यागमाज्ये° M, °गर्भमाज्येना° Be G U, गर्भीमाज्येना° H

२ °स्थानि G Be and the Viv, °स्थीनि M U Ben, °स्थिनि H

३ Thus (°त्तरममेघ°) M, °त्तरमेघ° or °त्तरमेघ° the other MSS, but cp the Vivarana उत्तरस्मिन्मेघवर्जिते ।

४ Thus M, जया अभ्यातानानाराष्ट्र° Be G U, जयाभ्यातानानाराष्ट्र° Ben H

५ Thus, in accordance with the Viv, G, °पिसमारभा° M Be, °विसमारंभा° U Ben H

६ Om M

७ Thus both times M and G (sec. m), एवैता the other MSS.

भवन्त्यथ य एव दशमो मन्त्र एतेषामेवैषो ऽभिग्रहणार्थो[१]
192 10. दृष्टो भवति । तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्या-
II 196. 2 दिति । भैक्षाय प्रत्यवस्थितायैवैषा दातव्या भवति । किंदे-
वत्या उ खल्वतिरिक्तसोमा[२] भवन्तीति । यंयं ग्रहमभ्यतिरि-
च्येरंस्तत्तद्देवत्या[३] एव स्युरित्येतदेकमथापरं । विज्ञायत उ
खल्वेषां[४] ब्राह्मणमथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थातोरित्येतस्मा-
I 199 5 दैन्द्रावैष्णवा एव भवन्ति । तेन ग्रीतीभवता षडहसंस्थां
काङ्क्षेयुरिति । षडहब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथ चेदहःसंयोग[५] एव-
मापद्येत[५] यथापि नव मध्यमानि सांवत्सरिकाण्यहानि संनि-
गच्छेयुस्तदानीमेवैनं ग्रीतीकृत्वा संचिनुयुरथ चेदुदयनीये
ऽतिरात्र[६] एतदेव[६] । प्रजा वै सत्त्रमासत तपस्तप्यमाना अजु-
ह्वतीरिति । तत्पृच्छन्ति[७] कतमत्तत्सत्त्र[८] भवतीति । यदेवै-

---

१ Thus M and the Viv , all the other MSS ग्र° instead of भि°

२ तिरिक्ताः सोमो भवतीति M Ben (the last without इति), °तिरिक्त-सोमा भवतीति the other MSS

३ °देवता MSS

४ Thus G M U H, खल्विषां खल्वे Be, खल्वेब्राह्म Ben The last reading seems to point to खल्वेकेषा ब्रा°, cp the Viv अन्येषां ब्राह्मणम्, but the Brāhmana here cited is to be found TS III 3 7 3

५ Thus M and the Viv , °संयोग एवमा° G U, सयोगमेवमा M Be H

६ Thus M; तिरात्रे एतदेव H U (sec m) तिरा एतदेव G U (pr m), तिरात्रीतदेव Ben, तिरात्रिएषैतेव Be

७ पृच्छंति M only (cp XIV 1 152 5), पृच्छति all the other MSS

८ Thus corrected , कतमत्स° M Be U H, कतमत्सत्त्रं Ben G (sec m).

तदनाहिताग्नयो वृथाश्रमꣳ आम्यन्त्येतत्सत्त्र[१] भवतीति ।
॥ ६ ॥ षष्ठः ॥

II 204 2. आश्विनं प्रागाश्विनमिति । कियन्नु खल्वाश्विनं भव-
204 10 तीति । [२]द्वियोजन वा यावद्वाश्वो ऽह्ना गच्छेद्द्विस्तावा[३] वेदि-
र्भवतीत्याग्निकस्य प्रक्रमस्य चतुरश्रकृतस्याक्ष्णयामानमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदि विमिमीतापि वा विꣳशत्याश्च रथाक्षाणामेकविꣳशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[४] चतुर्विꣳशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते । त्रिस्तावो[५] ऽग्निर्भवतीति[५] । त्रयः सप्तविधाः । स एकविꣳशति-
II 204 5 विधो । ऽथैतौ ह्रदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयत इति । किमर्थौ[६] खल्विमौ ह्रदौ भवत इत्यश्वस्नावनो ह दक्षिण
208 18 आवभृथिक उत्तरो । द्वौ दासावनुजायै च पुत्रो ऽन्वाधेयायै चेति । यो ऽस्य पितुरनुजायाः पुत्रः स पुरस्तान्नयत्यथ यो
208 19 ऽस्य मातुरन्वाधेयायै पुत्रः सो[७] ऽपरो[७] । जरत्पूर्वया सव्यं
I 209 8 जानु वेष्टयित्वेत्युपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवति । शत वै[८] तस्या

---

१ Thus Ben H U G (pr m) आम्यंतेतत्स M शाम्यंतेतत्स॰ Be G (sec m)

२ कियन्नु खलु ins Be M, कथं नु खलु H

३ स्तावान्वे॰ M Be

४ च given only by M and G (sec m), cp XXX 4 s fin

५ त्रिस्तावान्वेदिर्भ॰ M Be, त्रिस्तावावेदिर्भ॰ H

६ नु ins Ben

७ Thus G M Be, सोऽश्वो H U, सोयश्चो Ben

८ Are we to supply वै also XV 5 : 209 8 or to accept that the Karmānta points directly to T Br. III 8 9 3?

II 209 11 राजपुत्रा इति । प्रतिहिता एवैत उक्ता भवन्ति । शतं[1]
II 211 5 राजान[1]उग्रा इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[2] भवन्त्यथ
सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येषैव[3] प्रथमा सावित्री ।
वैश्वदेवपरूषि द्वितीयापराह्णे तृतीयै तदैकाह्निकं कर्म
जानीयादुत्तरतस्य देवयजनादुदवस्येचातुर्मासिकानां पशूना-
II 217 18 मेवं[4] वायव्याय[5] पशव एवं तूपराय[6] । सप्ताहान्येतयेष्ट्या यजत
इति । कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा पुर-
स्तादेवैतस्मै सप्ताहाय । यूपमाम्नाये[7] राज्जुदालमग्निष्ठ[7] मिनो-
तीति । स्लेष्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्जु-
दालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पौतुद्रवावभितो
II 223 5 भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददा-
तीत्याग्निकानामु[8] ह[8] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे
II 223. 14 तृतीयं । चतुष्टोम एष भवति[9] । चतुरुत्तरीय[10] एष[10] चतु-
ष्टोमो भवति । ॥ १० ॥

---

१ Read शतमराजान ?

२ Conjectural reading, नाभिस्नेया M, नाभिषिच्या the other MSS

३ Thus G Ben, M om एव, reading लेषा, °त्येवैषैव U H, त्येवैषैव Be

४ मेव M G U

५ °व्याये Be H U

६ इति ins M

७ Reading and interpunction dubious, °म्नायेराज्जु° M, °म्नायेतराज्जु° G, म्नायेत् राज्जु° the other MSS

८ Thus G M Be, °कानामुदाहृत U H, Ben defective

९ इत्येके ins M only

१० °रीया एष G and the Viv, °रीयादेष M Be, °रया (or °पा) देष Ben U H,

225 7 एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति । कथमु खल्वेताननु-
226 8 वाकाञ्जुहुयादिति । यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[1] होतव्याश्चतु-
र्विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे
परिकर्मिण इति[2] । कथमेतासु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तूपरो
गोमृग इति ते त्रयः समानरशना । रराट्येषु तिस्रः । पर्य-
ङ्ग्येषु पञ्चाग्नये ऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[3] ।
सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु सप्तार्थैतेषां त्रय-
स्त्रयः समानरशना । मुख्यस्यैवैषां चतुर्थी भवति । समानं
कर्मा पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशति-
रुत्सृज्यन्त[4] एकचत्वारिꣳशतमतिशिष्यन्ते । द्विचत्वारिꣳशत-
मेषाꣳ[5] शासा[6] भवन्त्यश्वे[7] ऽत्र[7] द्वौ समासं गच्छतो । ऽथेत-
रेषां प्रतिपशु[8] संपद्यन्त[9] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति ।
235 6 प्रासङ्ग्यावेवैतावुक्तौ[10] भवतो । ऽथैतस्मिन्कल्मलिशर्च[11]

---

१ ०तथानतराय MSS (only G ०नंतरा see m and M ०तथांतराय)।

२ इति supplied by me

३ ०नितितेष्वष्टौ G U Be

४ जन om M, जना read Be U

५ एतेषा instead of एषां G U H

६ Thus M, शसा G Be, शाखा Ben U H

७ Thus M Be G (sec m), ०श्वेन Ben, स्वत U H

८ Thus Be G, ०पशुꣳ or ०पशु the other MSS

९ ०पद्यते Ben H

१० Thus G M Be, सप्रसंग्या० Ben, सप्तासंग्या० U H

११ Thus (शल्मलिशर्चे स्वा०) M, ०शच Be Ben H U, ०वचाशुपि० G (sec. m.).

आशुपिष्टानि[१] संयुत्येत्याशुकानामेवैतानि व्रीहीणां पिष्टानि शल्मलिश्लेष्मणा संयुतानि[२] भवन्ति । पृथक् प्रतिप्रस्थातारो ऽव-
II 240 4 द्यन्ति । तेषां मैत्रावरुणा एवानुब्रूयुस्त्वार्थ्यैवैतानि प्रदानानि[३] भवन्तीलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेति । सूर्याचन्द्रमसावेवैतावुक्तौ भवतो । ऽथाप्युदाहरन्ति संवत्सरो वा इलुवर्दः
II 242 5 परिवत्सरो बलिवर्द इति । तस्य मूर्ध्नि जुहोति[४] जुम्बकाय स्वाहेति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुतिर्भवतीति । वारुणी-
II 242 10 त्येव ब्रूयात्किंकिदीविर्विदीगय इति । विदिदिहीविकीदी[५]ह
II 243 4 किंकिदीविर्भवति । पृषत उ[६] पतंगो[६] विदीगयो[६] । ऽथैतान्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनमिति । यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति । तेषामुक्तं चरणं यथैकादशिनानां
II 244 2 पशूनां । किंदेवत्या उ खल्वृतुपशवो भवन्तीत्यृतुदेवता इत्येतदेकमथापरमाग्नेयाः प्रथमा ऐन्द्रा द्वितीया वैश्वदेवास्तृतीया मैत्रावरुणाश्चतुर्था बार्हस्पत्याः पञ्चमाः सावित्राः षष्ठाः संवत्सराय निवचस इति प्राजापत्याः । ॥ ११ ॥ **सप्तमः** ॥

---

१ Thus (शल्मलिशर्वे आ॰) M, ॰शत्र Be Ben H U, ॰वत्राशुपि॰ G (sec m)

२ संयुता Ben, सयुक्तानि the other MSS

३ om Be.

४ All the MSS exc G ins इति ।

५ Wholly uncertain reading I have accepted the reading given by Be, विदीदिहीविद्दी M, विदिद्वदष्टीकिदी U, विदिद्विदष्टीकीदी H, विद - - दिकाहति Ben, विड्डिभिः किड्डिहेति G (sec m)

६ Thus Be, उपतंगोर्विदी॰ M, उपद्वतगोविदी॰ the other MSS.

1 अथायं द्वादशाह उभयविधो भवत्यहीनो वा सत्त्रं वा ।
स[1] यद्यु[1] हैको[1] दीक्षते ऽहीनो भवत्यथ यदि बहवः सत्त्रं ।
यदि चैवाहीनो यदि च सत्त्रमुभयथैवोभयतोऽतिरात्रो भव-
त्यन्यतरतो ऽतिरात्रा ह्यहीना भवन्त्युभयतोऽतिरात्राणि
सत्त्राण्यादेशादेवोभयतोऽतिरात्रो ऽहीनो भवत्यादेशात्तु[2]
सत्त्रमनतिरात्रं यथैतदग्निष्टोमायनꣳ सारस्वतमयन[3] विश्व-
7 सृजामयनमिति । कथमु खल्वेषाꣳ सन्निवापः स्यादिति ।
सावित्रेभ्यः प्रथमꣳ संनिवपेरन्हुत्वा सावित्राणि विसमारोह्या-
ग्निहोत्राणि जुहुयुरथ वायव्याय पशवे सन्निवपेरन्वायव्येनेष्ट्वा
विसमारोह्यैवाग्निहोत्राणि जुहुयुरथ यदि[4] दीक्षणीयायै
संनिवपेरꣳस्तेषां तत्सन्त्युप्तान्येव[5] स्युर्व्युदवसानीयाद्व्युदवसायैव[6]
प्रतिवेशा यज्ञपुच्छानि कुर्वीरन्कथमु खलु सदीक्षिता विष्णु-
क्रमान्क्रमेरन्निति । महापाशाभिपरीता[7] वा क्रमेरन्नपि वा

---

१ Thus Ben, सयद्येको the other MSS

२ Before स्यादेशात्तु G (sec m.) ins स्यादेशादनतिरात्रोऽहीनो भवति, the Viv makes no mention of these words

३ Thus U G (pr m) Ben, °स्वतामयन the other MSS, only H सारस्वतायन ।

४ यद् M G U H

५ तत्तत् instead of तत् G U, तेतत् H

६ स्यर्व्युदवसाना° Ben, स्युर्ह्युदवसानीयात्धु (द्यु) दव° Be M, स्यह्युदवसानी-याद्दुवसाय H, स्युदवसानीयाद्दुदवसाय G, cp Āp XXI 2 15

७ Thus, hesitatingly, emended, °पाशाभिःपरीता MSS and the Viv.

पाशानभिसंधित्वाभिक्रमः[1] स्याद्याह[2] क्रमस्वायाह[2] क्रमस्वे-
II 247. 1 [II 164 1. त्यतिगुरुस्तथा[1] कल्पः स्याद्यथो एतत्सूत्रं भवति षष्ठ्यामुपसद्यु-
त्तरवेदिꣳ संनिवपन्त्यपि[3] वैकादश्यामित्यनग्निचय एवैतदुप-
[I 247 11 पद्यते न साग्निचये । कथमु खल्वेषामहीनसततिर्भवतीति ।
वसतीवरीणामभिग्रहणेनाध्वर्युः संतनोतीध्मावर्हिषोरुपकल्पनेन
च पयसां विशासनेन च वाचो[4] यम्येन[3] ब्रह्मातिप्रैषेण होता
पुनरभ्यासेन च सुब्रह्मण्ययोद्गाता[5] यज्ञस्य पुनरालम्भेन यज-
मानः[6] । प्रचरन्त एवैतद्ध्रुवाज्यꣳ समाददते । ऽथेमानि सव-
नानि बर्हीꣳषि सचिनुयुस्तेषां महाराच उत्यायाग्नीध्र
आज्यानि गृह्णन्तो ज्वलयेरन्निति । ॥ १२ ॥ अष्टमः ॥
II. 248 3 कथमु खलु दिवा प्रातरनुवाकस्याह्न उपक्रमो भवतीति ।
तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य
राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं कृत्वा ग्रावो-
वायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं

---

१ Thus H U (without the visarga), पाशानभिः पर्यङ्कित्व॰ Ben, पाशिनीःसधिन्वाभिक्रम॰ M Be G (the last two omitting the visarga at the end).

२ Thus G (which has only both times ॰याहं instead of याह), instead of the second क्रमस्वेति Be H U have क्रम इति, M क्रमस्य इति ।

३ Thus H only, ॰वपत्यपि G U Ben, ॰वपत्यैत्यपि M Be

४ वाचयम्येन M. Is वाचंयम्येन the correct reading?

५ Thus G (sec. m), ॰ण्यायोद्गाता all the other MSS

६ Om M.

हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध[1] आहवनीय उपसाद-
यन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ
संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि
विशिष्याग्नीध्रं हुत्वाग्नीध्रे संवेशनरूपाणि कृत्वा प्रातःकर्मणा
प्रतिपद्यते । प्रसिद्धेन महारात्रिकेण । विज्ञायत ऊर्ध्वमुप-
स्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानीति । त्रिवृ-
त्रेकविꣳशस्य चक्रे आग्नेय उपस्तम्भनं । पञ्चदशस्य त्रिणवस्य
चक्रे ऐन्द्र उपस्तम्भनꣳ सप्तदशस्य[2] त्रयस्त्रिꣳशस्य[3] चक्रे सौर्य
5 उपस्तम्भनं । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते निर्मन्थ्यो
मन्त्रवान्भवतीत्याध्वर्यवा एवात्र मन्त्रा आवर्तन्ते नाग्निमन्थ-
0 9 नीयाः । स्वयमृतुयाजमेवैतदहर्भवति[4] नैतदहरन्योन्यस्यर्तुयाजं
यजतीति । ॥ १३ ॥

आश्राव्याध्वर्युरन्यस्मै ग्रहं प्रदायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन
हविर्धाने उपविश्यर्तुसंप्रैषमुक्त्वोपोत्थाय हुत्वा व्यवनीय प्रद-
क्षिणमावृत्य यत्रायाचीत्तत्प्राङासीनो होतृभक्षं भक्षयेत्प्रत्य-
10 ङ्ङासीनो[5] ऽध्वर्युभक्षं । पारुच्छेपीर्होता शꣳसति वालखिल्या
मैत्रावरुणो विहरति वृषाकपिं[6] ब्राह्मणाच्छꣳसी शꣳसत्येवया-

१ M G Be U ins आग्नीध्र ।

२ पंचदशस्य Be

३ Thus Ben, ॰त्रिशतस्य the other MSS

४ इति ins U H, it is effaced in G

५ Thus M, प्रत्यग॰ the other MSS.

६ ॰कपीयं M.

मद्दतमच्छावाकः । किंकर्मा[१] तर्ह्यध्वर्युर्भवतीति[१] प्रत्यागृणा-
252 11 तीत्येव[२] ब्रूयाद्या एता अध्वर्युरनुष्टुभ उद्धृत्याहरति तास्तस्रो
गायत्र्यस्तास्तिस्रो ऽनुष्टुभः । सोम राजन्नेह्यवरोहेत्येतस्यै गायत्र्यै
पदमात्रेण राजानमुपावहरेत्कथमु खलु दशममहर्भवत्या[३]
सर्वचतुर्विंशं[४] च भवति[५] त्रिष्टोमं[६] चान्यत्र[७] तूष्णींस्तोमा-
दिति । चतुर्विंशो बहिष्पवमानः पञ्चदशं ब्रह्मसाम[८] त्रय-
स्त्रिंशमग्निष्टोमसाम । तासामु[९] ह नवागच्छन्ति[९] । तास्तु
विंशतिः संपद्यन्त । एतदेवापि दशममहर्भवत्या[१०] सर्वचतु-
II 256 8 विंशं[११] च भवति त्रिष्टोमं चान्यत्र तूष्णींस्तोमादित्युपसृज-

---

१ Thus emended, किंकर्मतिर्ह्य॰ Ben, किंकर्मातर्ह्य॰ Be G U, किंकर्मा-तर्ह्य॰ M, किंकर्मातर्ह्य॰ H

२ Thus G (sec m), प्रत्यागृह्णाती M Be U H, वस्त्रायाणीतीत्येव Ben

३ Thus Ben and the Viv only, ॰र्भवतीति or ॰भवति the other MSS.

४ Thus (and cp XXVI, 16 init) M Ben Be, सर्वचतु॰ G U H

५ Om G H Be

६ Thus G M Be, भवतित्रिवृदग्निष्टोम U H, भवतीत्यग्निष्टोम Ben

७ Thus M Be (Ben defective), वा अन्यत्र G U H

८ ॰साम U (sec m) M G

९ Doubtful and conjectural reading, तसामुहनन्वागच्छति Ben, तासा-मुहनन्वागच्छती M, तासामुहनगच्छति G U H, Ben defective The meaning is clear, त्रयस्त्रिंशानां मध्य (i मध्यात्) नव पंचदशसु प्रक्षिप्यन्ते । तथा तयोः (i e the pañcadaśam brahmasāma or pañcadaśam mādhyandinam pavamānam and the trayastriṃśam agnistomasama) चतुर्विंशं भवति ।

१० Thus G only (॰र्भवत्या), ॰र्भवत्या all the other MSS

११ सर्वचतु॰ Ben Be H

न्मात्रे वत्सं धारयन्भरणो धयन्निति । किंदेवत्या ब खल्वियमाकृतिर्भवतीति । प्राजापत्येत्येव ब्रूयादिति । ॥ १४ ॥

॥ नवमः ॥

II. 2. 3 अथेमं द्वादशाहं ग्रहाग्रैरेव प्रतिव्यूहामस्तस्य नवाहानि प्रतिव्यूहं गच्छन्ति यान्यन्यानि प्रायणीयोदयनीयाभ्यां दशमाच्चाह्नो । ऽथ[1] छन्दोमास्तत्[1] षडेव[1] । स्वस्थानो[2] ह्नि[3] प्रथमस्त्रिरात्रो[4] । गायत्रीप्रातःसवने[5] प्रथमे त्रिरात्रे[6] ऽष्टौ कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयादेकादश कृत्वो द्वितीयं । द्वादश कृत्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रं गृह्णीयाददब्धेभिः सवितः पायुभिष्ट्वमित्येतया जगत्या सावित्रमष्टाकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादेकादशकपालान्माध्यंदिनीयान्द्वादशकपालांस्तृतीयसवनीयान्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा प्रातःसवनीयानर्चयेद्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा माध्यंदिनीयानादित्यवद्गणेन जगती-

---

१ ? Thus Be U H, यच्छन्दोमास्ता षडेव M, यत्छन्दस्तत्षडेव G, यच्छन्दस्तत् षडेव Ben, the Vivarana also has छन्दस्तत् षडेव ।

२ स्वस्थानो Ben, स्वधानो M

३ Thus B G M, ह्नि U ह्नित् Ben H

४ Thus, in accordance with the Vivarana, U, प्रथमस्त्रिरात्रो the other MSS

५ गायत्रीं प्रा० G

६ Instead of त्रिरात्रे here and in the similar passages further on some of the MSS (Ben H U) तिरात्रे ।

च्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ जगतीप्रातःसवने[1] द्वितीये त्रिरात्रे द्वादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयादष्टौ कृत्वो द्वितीयमेकादश कृत्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयाद्वाममद्य सवितरित्येतया त्रिष्टुभा सावित्रं । द्वादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादष्टाकपालान्माध्यंदिनीयानेकादशकपालांस्तृतीयसवनीयानादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्श्रपयेद्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ[2] त्रिष्टुप्प्रातःसवने[3] तृतीये त्रिरात्र एकादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयाद्द्वादश कृत्वो द्वितीयमष्टौ कृत्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं त्रिरभ्यावर्तयेदनुपयामाँ । सा जगती संपद्यते । तया माहेन्द्रं गृह्णीयाद्धिरण्यपाणिमूतय इत्येतया गायत्र्या सावित्रमेकादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्याद्द्वादशकपालान्माध्यंदिनीयानष्टाकपालांस्तृतीयसवनीयान्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्श्रपयेदादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा तृतीयसवनीयानिति । ॥ १५ ॥

॥ दशमः ॥

---

१ Corrected, जगतींप्रा° G M Be, जगत्प्रा° H U, Ben has a lacuna

२ इति om Ben G U

३ Thus M Be, त्रिष्टुभःप्रा° Ben U H G (pr. m.), त्रिष्टुभंप्रा° G (sec. m.)

1 12 अथायं वैषुवतो लभेत मासगणानामित्येक आहुः सप्तदश दीक्षा द्वादशोपसदो वैषुवतं त्रिंशत्तमं । कथमु खलु गोआयुभ्याꣳ स्तोमा[१] भवन्तीति[१] । गोर्नु खलु पञ्चदशो बहिष्पवमानस्त्रिवृन्त्याज्यानि सर्वसप्तदशं[२] माध्यदिनꣳ[३] सवनꣳ सर्वैकविꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथायोस्त्रिवृद्बहिष्पवमानः[४] पञ्चदशान्याज्यानि सर्वसप्तदश[५] माध्यदिनꣳ सवनꣳ सर्वैकविꣳशं

262 8

1 11, तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथेमौ विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ सत्त्रगतौ भवतः । के[६] नु[६] खल्वेतयो स्तोमा[७] भवन्तीत्यभिजिन्नु[७] खलु त्र्युदयस्त्रुरावृत्तो । ऽथ विश्वजिच्चतुरुदयस्त्र्यावृत्तः[८] । कथमु खल्वेकविꣳशतिगर्भो भवतीत्यभिजितमुपेत्य पृष्ठ्यꣳ षडहमुपेयुरथ त्रीन्परःसाम्नो ऽथ वैषुवतमथ त्रीन्प्रत्यक्साम्नो ऽथावृत्त पृष्ठ्यꣳ षडहमथ विश्वजितं । कथमु खलु गोआयुषी विह्वते जानीयादिति[९] । पुरस्तादभिजितो गामुपेयात्स्वस्थान एवायुर्भवतीति । कियन्तो नु खलु गवामयने

---

१ Thus Be G U and the Viv , स्तोमा भवतीति H, स्तोमो भवतीति M

२ Thus Be M , सर्वस० G U H Ben

३ Thus G (sec m), ध्यंदिनाना all the other MSS

४ ०मानं MSS

५ Thus M Be, सर्वस० G U Ben, सर्वत स० H

६ कोनु M H U Be G (pr m), काव G (sec m), कानु Ben.

७ Thus M Ben G, ०मो भवती H U Be

८ ०चतुरस्त्र्यावृत्त M H Be (the last two ०वृत्त), Ben defective.

९ इति Supplied by me.

ऽग्निष्टोमा भवन्तीति । ज्योतिरग्निष्टोमस्त्रिवृदग्निष्टोमो विश्व
जिदभिजितावग्निष्टोमौ वैषुवतं दशममहर्महाव्रतमिति सप्तेति
ह वा इदं गवामयन प्रज्ञातस्तोमं ब्रुवते । तस्य होत्तर पञ्च
आवृत्त भवति यदन्यद्गोआयुर्भ्यां च दशरात्राच्च । अनीका-
नत्रावृत्तान्यहान्यष्ठीयात् । ॥ १६ ॥

अथेमा द्वात्रिंशतमेकादशिन्यो गवामयने । तेषां[1] पूर्व-
स्मिन्पञ्चषि षोडश निष्ठीयन्ते सप्तदश[2] एकादशिन्यै बार्ह-
II 265 11 स्पत्यो वैषुवते[3] सवनीयः संपद्यते । तस्य नवाहान्यपशुकान्य-
तिरिच्यन्त इति । कतमानि खल्विमान्यहानि भवन्तीति ।
पृष्ठ्यस्य षडहस्योत्तराणि त्रीणि त्रयश्छन्दोमा दशममहर्महा-
II 262 12 व्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्यभिप्लवास्त्रात्रीयन्ति च तदङ्गि-
रसामयनमिति । पृष्ठ्यानामत्र स्थाने ऽभिप्लवानेव दधाति ।
पृष्ठ्यास्त्रात्रीयन्ति च तदादित्यानामयनमित्यभिप्लवानामत्र
स्थाने पृष्ठ्यानेव दधात्यग्निष्टोमास्त्रात्रीयन्ति च तत्प्रजापते-
रयनमित्युभयेषामत्र पृष्ठ्याभिप्लवानां स्थाने ऽग्निष्टोमानेव

---

१ Thus M G Be Ben U, तासा H, cp Āp XXI 23 2

२ Thus G (sec m) and the Viv , सप्ता ins. M Ben, स्या ins Ben U G (pr m), H defective, meaning and interpunction uncertain, cp Āp XXI 23 2

३ Thus M U Be H Ben, ०वत H G (sec. m), ०वतेः G (pr m), ०वतेऽ Ben.

267 9 दघात्याघाटीभिः[1] पिञ्छोलाभिः[2] कर्करीकाभिरित्याघाट्यो[3]
ऽह[3] कोलोष्ठा[4] भवन्ति। पिञ्छोला[5] उ ह वीणाकाणभग्ना[6]।
267 5 वीणा[7] उ कर्करीकास्तं[8] काल एव शस्याघ्नन्तीत्याघ्नन्त्यादि-
त्येवेदमुक्तं[9] भवति। ॥ १७ ॥ एकादशः ॥

अथ वै भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो ऽग्निष्टोमेन यजमानो ऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति। चत्वारि पञ्चदशान्याज्यानि। तौ द्वौ त्रिꣳशद्वर्गौ। तयोरितरस्मिꣳ-
स्त्रिꣳशद्वर्गे तिस्र उपास्यति। तौ द्वौ त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ।
59 16 गायत्रं पूर्वं ऽहन्साम भवति त्रैष्टुभमुत्तर इति होतुराज्य-

---

१ Thus G M U, ॰टिभि॰ Be H

२ Thus (पिञ्छा॰) H U G (sec m), पिञ्छो॰ G (pr m) Be M, पिच्छो॰ Ben

३ कर्करी॰ Ben, कर्करि॰ the other MSS —॰घाट्योरह Ben H U, ॰ट्योहल Ben, ॰घाटयोरह M, ॰घाद्युउह G

४ ? कोलोष्ठो H, कौलोष्ठा G, कोलोष्ठो M U, कालोष्टौ Ben, कोलोषो Be (compound of काल-ओष्ठ ?)

५ Thus M H U, पिञ्छोला Be G पिटखोला Ben.

६ ? ? Thus read U H Be (with var ॰भ्रष्टा), वीणाकाणाकाभ्रष्टा M, वीणाकाडभ्रषा G

७ Thus G only, वीणागा Be H U M, वीणाकां Ben

८ MSS, exc. Ben, कर्करिका॰, perhaps the form with short *i* is, after all, preferable

९ Emended in accordance with the text proper, instead of ॰घ्नन्ती॰ the MSS read घ्ननी॰ ।

II 270 6 मेतानि[1] संपादयेदेवमेवोत्तरे ऽह्नि होतुरेवाज्ये। अथास्यैषा[2]
सहस्रतम्यन्यतएनी कण्डूकृतोपक्लृप्ता[3] भवतीति। सᳲसेविते-
त्येवेदमुक्तं भवति। कस्मिन्नु खलु काले लक्ष्मणां पष्ठौहीं
II 273 7 वार्त्रघ्नीं दद्यादिति। संग्रामं जित्वा राजन्य एनां[4] दद्यात्कथमु
खलु गर्गत्रिरात्रेणर्तुमुखेषु विहृतेन यजेतेत्याषाढे वा[5] श्रावणे
वा पक्षे ऽग्निष्टोमेन वा[6] यजेत। तत्पत्नीसंयाजान्त वा हृदय-
शूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभि-
गृह्याहीनसंततिं[7] कृत्वा ग्रावोवायव्यᳲ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे
दशापवित्रे समवधायाग्नीध्र हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य
समिध आहवनीय उपसादयन्ति। परिहृतासु वसतीवरी-
ष्वाहुतायाᳲ सुब्रह्मण्यायाᳲ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधाये-
ध्माबर्हिः संनह्याविग्निम्य[8] पयाᳲस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सव-
नेष्ट्या यजेत। तत[9] स्तम्बयजुर्हरति। स एवमेवाहरहर्वसती-

---

१ Thus G U H, होतुराज्यानि Be, होतुराज्यानि एतानि M, होतुराज्ञि-
तानि Ben

२ था॰ M

३ Thus Ben M U, कंडकृतो॰ Be, ॰कंडूखतो॰ G H

४ एतां Be

५ Om all exc Ben

६ Is वा to be cancelled ?

७ ॰वरीभिः परिगृह्य Ben H

८ Thus G Be U H, ॰ह्यविभि॰ the other MSS.

९ तत om M. Ben, are we to remove it or to read as infra (k
19) तत्र न ?

वरीः परिहरमाणश्चतुरो मासः सवनेष्ट्या यजते । नाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विशिष्योपवसन्ति । ॥ १८ ॥

अथ श्वो भूत उक्थ्येन यजते । तत्तथैव पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविशिष्य[2] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ[2] श्वो भूते सवनेष्ट्या यजते । तत्र तथैव न[3] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणो ऽपराꣳश्चतुरो मासः[4] सवनेष्ट्या[4] यजते । नैवाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विशिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते

---

१ ०वरीभि परिगृ० G U

२ Thus M U G, संनह्य पयांसि विशिष्योप० the other MSS

३ न read by all the MSS, but seems to be expunged in M

४ Thus M U H, मासांसव० Ben G, मासास० Ben

II 273 1 *sqq.* ऽतिरात्रेण यजते सयज्ञपुच्छेनायिताꣳ सहस्रतमीं प्राचीं
वोदीचीं वावर्तयꣳस्तया[1] विहार चात्मानं च न व्यवेयादिति ।

॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

किंदक्षिणा उ खल्वहीना भवन्तीत्यहर्गणोऽहर्गणः सहस्र-
दक्षिणः स्यादित्येतदेकमेकैकमहः सहस्रदक्षिणꣳ स्यादित्येत-
देकं । द्वादशशतदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेक । यथाश्रद्धदक्षिणꣳ
स्यादित्येतदपरमादेशादेवै तस्मिन्नतिरात्रे सहस्रमनुविहित
ददाति । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना भवन्त्यैकादशरात्रादथेमा-
न्यहीनाभिपरीतानि[2] सत्त्राणि भवन्ति यथैतत्संवत्सरगर्भ[3]
एकादशरात्र । उभयविधो हि भरतद्वादशाहो । द्वादशाग्नि-
III 168 10. ष्टोमा रथंतरसामानः । स ह भरतद्वादशाहो । ऽथोद्यत्स्तोमेषु
त्रिवृत्प्रथममहः स्यात्पञ्चदशं द्वितीयꣳ सप्तदशं तृतीयमेकविꣳशं
चतुर्थमितीन्वेकमथापरस्त्रिवृत्प्रथमस्याह्नः[4] प्रातःसवनं पञ्चदशं
माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदश तृतीयसवनमथ[5] द्वितीयस्याह्नः

---

१ Thus M, वावर्तयन्स्तया G, वावर्तयस्तया U Ben H

२ Thus G, °हीनाभि° परी (or रि) तानि the other MSS, अहीनापतितानि or अहीनाचरितानि the Vivarana, cp infra k 21 s fin

३ Thus Ben, यथैनत्स° the other MSS

४ °मितीन्वे° or मितीत्ते° MSS, the following is doubtful, °कमथा° परसचिह्र G U Ben U M, but in M स is effaced, °कमथापर सर्वचिह्र° Ben The Viv has अपरस्त्रिवृ°, if this is the correct reading, we ought to correct also एकम् into एको ।

५ The MSS here are defective, the passage has been restored by me according to Sāyana on TS VII 1. 8 (ed Calc. Vol VII, 198)

पञ्चदशं प्रातःसवनꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं तृतीयसवनमथ तृतीयस्याह्नः सप्तदशं प्रातःसवनमेकविꣳशं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रिणवं तृतीयसवनमथ चतुर्थस्याह्न एकविꣳशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनम् ॥ २० ॥

168 12 अथेम औपसदाः पुरोडाशाः शूर्पादानप्रभृतय
आप्यान्ताः स्रुवाहुत्या चैनान्सह सकृज्जुहुयादौपमन्यवीयेन[1]
275 8 कल्पेनाग्नेयानेककपालाननुसरस्वति[2] प्राञ्चो यान्तीत्याहवनीय-
सकाशाच्छम्यां प्रास्येत्सा यत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनꣳ
स्यात्प्राचीनं[3] तत आहवनीयो ऽथ यद्यपर्याणा अप उपा-
धिगच्छेयुरपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्यु-
र्यथोपोत्तरेयुः समाप्यत्वेव[4] शम्यां प्रास्येत्त्र्यहा भवन्ति पञ्चाहा
170 5 भवन्तीत्यभिप्लवानामेवैते[5] ऽपच्छेदा[5] भवन्त्यष्टमे ऽह्नि वाज-
पेय इति[6] तत्र यदेव सुत्याभिपरीतं वाजपेयिकं कर्म

१ Thus Ben, ॰न्यवेन the other MSS

२ Thus G (sec m) only, ॰नुसरस्वती all the other MSS and my two copies of the Vivarana

३ कुर्वन्ति instead of स्यात् G (sec m)

४ ? Thus M G, ॰त्वेव U H, समाप्येत Ben, सःसमाप्यचत्वेव Be, the Viv gives the periphr : उत्तीर्य समादे(द्दे)शात् ।

५ Uncertain, ॰वैतेपच्छदा Be, ॰वैतेपच्छेदा H, वैते-च्छदा Ben, ॰वैतेपच्छेदा U and G (pr m), ॰वैतेतपदा G (sec m), ॰वैतपच्छेदा M The Vivarana periphrases अभिप्लवानामेवान्ते लोपे (or ॰वान्तर्लोपे) न शाखाः ।

६ इति Supplied by me

II. 279. 14. तत्कुर्यादथेदꣳ सꣳसदामयनमच्छन्दोमं[१] भवतीति। विज्ञा-
यत[२] उ खल्वस्य छन्दोमभक्तयश्चतुर्विꣳशं चतुश्चत्वारिꣳश-
मष्टाचतुर्विꣳशमिति। ॥ २१ ॥ त्रयोदशः ॥

II 283. 1. अथायमतिरात्र उभयविधो भवत्यहीनो वैकाहो वापि
तु खल्वस्याहीनस्यैव रूपं। द्वादशोपसदो ऽनेकमहरभि-
विधत्ते[३]। ऽथैकाहस्यैव रूपꣳ। सकृदसतीवरीर्गृह्णाति सकृ-
II 285 13 त्पशूनुपाकरोत्येकं[४] क्रतुकरणꣳ। समयाविषिते सूर्ये हिर-
ण्येन षोडशिन स्तोममुपाकरोतीत्यर्धास्तमित इत्येवेदमुक्तं[५]
भवति। तस्य चेदनुपाकृत आदित्यो ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः
स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथ यस्योक्थ्ये ऽतिरिच्येतातिरात्रं कुर्वीतेत्यतिक्रान्ताः खल्वस्य दीक्षोपसदो ऽतिक्रान्तं क्रतु-
करणमतिक्रान्तꣳ षोडशिनो ग्रहणमथ तदानीमेव षोडशि-
पात्रमुपकल्प्य तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णीयादथैतेन[६] पुरस्ताद्रात्रि-
पर्यायेभ्यश्चरेत्तत्रैवमेव संप्रैषः[७] प्रतिप्रस्थातराग्रयणादृतीयं गृह-

---

[१] Thus (and cp TS VII 4 2 3, Pañc br XXIII 19 8) M G U H, ॰यनछन्दोमं Be, ॰यनंमछन्दोमं Ben

[२] r विज्ञायन्त ?

[३] Thus G (sec m), नेकम॰ Be, नैकम॰ M Ben G (pr. m) U (sec m), ण्येकम॰ H —Instead of ऽभिविधत्ते (thus M Be G U), Ben ऽभि-विद्यते, H ऽभिद्यते। The Viv अहीनरूपक द्वादशोपसत्कत्वमेकस्मिन्नहन्य समाप्तत्वं च।

[४] Thus M G U Be, ॰त्यक Ben, त्येवं H.

[५] इति om all exc M

[६] Thus M Ben, ॰थैतेन G Be U.

[७] प्रषः M G U.

तृतीयानि[1] जाघनीः पृषदाज्यं गोपायाग्नीदाश्विनं ते द्विकपालꣳ शृतमप्यपररात्रे ऽस्त्विति । कस्मिन्नु खलु काल आश्विनो द्विकपालो निरुप्यत इति । तार्तीयसवनिकैर्वा पुरोडाशैः[2] सहापि वा पुरस्तादुत्तमस्य रात्रिपर्यायस्य । त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिवृत्परम इत्यतिरात्रब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथेयꣳ सौत्रामणिकी सुरा पादकिण्वा[3] वा[4] भवत्यपि वा पञ्चिका । शष्पाणि च तोक्माणि[5] चेति । यवानामु[6] ह[6] शष्पाणि भवन्ति व्रीहीणामु ह तोक्माणि[5] माषास्तु नग्नहुरथायं कारोतरो दारुमयो वा वैदलो[7] वा मृन्मयो वा चर्मणा त्वेवाभिविदि[8] स्यादथꣳ सुतासुतीति । सुतमु[9] हास्यामुत्र भवत्यासुतमु[10] हास्येह भवत्यथास्मिन्दाक्षायणयज्ञे कुर्यादुपाꣳशुयाजमिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

---

१ Om G U H Be

२ पश्चपुरो° H, पौरोडाशै M

३ पादकीण्वा H U, पाकीण्वा G, पादञ्चिणा M, पादञ्चिण्वा Be The Viv, although corrupt, mentions the word किण्वा ।

४ वा om. H Ben

५ °णि both times G Be, once °णि once °नि M, °नि both times Ben H U.

६ यवानांह Ben, read perhaps यवानामह ।

७ वैदलो M H U Ben, वै° G Be.

८ Thus all exc Ben (°विंदि) The Viv seems to give the paraphrase कर्मणा (r. च°) बन्धोम (var बन्धोपः) ।

९ r. सुतमहास्या° ?

१० °भवत्यसुतमु Ben, भवत्यासुतमो M Be H.

II 292 1. अथास्यामेकादशिन्यां यूपाहुतिस्तन्त्रं याग्नौ ह्यते । ऽथा-
भ्यञ्जनजा संचारिणी । सꣳस्पर्शकं[1] कर्म तद्भवत्यग्निष्ठां[2] प्रथम-
स्याश्रिꣳ[2]सकृदाहन्याद्विर्द्वितीयस्य त्रिस्तृतीयस्यैवमेवेतरेषामनु-
पूर्वं छेदनशायाय चाथ वेदिविमानं । दशानां च रथाक्षाणा-
मेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[3] चतुर्विꣳशं भागमाद-
II 293, 9.दीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतार्थिमावुपस्थावानौ
चतुरङ्गुलमात्रेण विकृष्टतमौ[4] स्यातामथेतरे रथाक्षान्तराला[5]
II. 293 10एव स्युरित्यथ वै भवत्युपरसंमितां मिनुयात्पितृलोककाम-
II 293 12स्येति यावत्यग्निष्ठस्योपरं[6] तावन्मात्रा इतरे भवन्ति । चषाल-
संमितामिन्द्रियकामस्येति यावदग्निष्ठस्य रशना तावन्मात्रा
II 293 13.इतरे भवन्ति । सर्वान्समान्प्रतिष्ठाकामस्येति सर्वान्समान्प्रतिष्ठा-
II 293. 14.कामस्य करोति । ये त्रयो मध्यमास्तान्समान्पशुकामस्येति
II 294. 1तान्समान्पशुकामस्य करोति[7] व्यतिषजेदितरानिति[8] स एवमेव
II. 294. 3दक्षिणमुत्तरमित्यष्टौ यूपान्व्यतिषजत्यथ वै भवति यं कामयेत
प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ

---

१. सस्पर्दूक Be Instead of सꣳस्पर्शक कर्म a citation in the Mahāgni-sarvasva gives संस्पर्शिं कर्म।

२ Thus according to Ms. (text and comm), ॰ग्निष्ठांतस्याश्रिꣳ the MSS

३ Om Ben Be U, cp XXX. 4

४ विप्रकृ॰ M Ben

५ ॰क्षांतस्थादा M Be, क्षांतस्थादा H.

६ Thus MSS , । यावदग्नि॰ ?

८ M Ben ins. व्यतिषजति।

ह्रसीयाꣳसमित्युत्तरार्ध्यमत्र वर्षिष्ठं मिनोति दक्षिणार्ध्यं ह्रसीयाꣳसमेष वै गर्तमिद्यस्यैवं मिनोति ताजक् प्रमीयत इति ब्राह्मणं । दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ ह्रसीयाꣳसमिति ॥ २३ ॥

अङ्गुष्ठपर्वमात्रेणाङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरमुत्तरं यूपꣳ ह्रसीयाꣳसं मिनुयादपि वा यूपावटानामेवैता मात्रा अतिखनेदपि वोपशयमेवोपनिदधते[१] । ताभिर्मात्राभिरभिसंपादयेत्कथमु खलु यूपावटाꣳश्च परिलिखतो यूपाꣳश्चोच्छ्रयतः[२] पशूꣳश्चोपाकुर्वतः संचरी[३] स्यादित्यन्तरेणाग्निष्ठं[४] चोपस्थावानं चोपातीत्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्यान्तरेणाग्निष्ठं[५] चैवोपस्थावानं[६] चोपातीत्यैकैक परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वापि वा यंयं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा तंतं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरमपि वा सर्वानेवाग्रेण यूपान्परीत्यैकैकं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा । व्यतिषङ्गं[७] तेन पूर्वाः संपद्यन्त । एवं

---

१ ०निधत्ते U

१ ०च्छ्रयतां M, ०च्छ्रयतो Ben U

३ Corrected, कःसचरी M G Be H, क संचारी Ben, कंसंचरी U The Mahāgnısarvasva संचरः (without कः) संचरी (cp also XXV 20 251 4) has the meaning of मार्गः (Vıv.)

४ ०ष्ठां most of the MSS

५ Thus M and a cıtatıon ın the Ms , ०पाग्निं the other MSS.

६ एव gıven by Ben only

८ ०षंगे Ben, ०षग Ben, ०षजं H

व्यतिषक्तानामेवैतेषां पशूनां[१] पञ्च दक्षिणार्ध्यान्पशूनुपक्रम्यैव[२]
स्थापयेयुर्वारुणं प्रथममत्यानयेयुरथानुपूर्वमितरानन्तरेण चा-
त्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य[३] प्रस्थान्वा[४] निहन्युरपि वा मण्डली-
कृतांस्तेषां वपा उत्खिद्याहरेयुर्यथा[५] वपाभिर्विहारं चात्मानं
II. 296 3. च न व्यवेयुरथायं पात्नीवतो ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरार्ध्याद्यूपाद्गसी-
यान्स्यादपि वा यथाब्राह्मणमवाङ्नाभिमचषालमनवस्तीर्ण-
II 297. 15 मथेदꣳ[६] सर्पाणामयनꣳ स्तोमतो विकृतं भवत्यथेदं विश्व-
II. 298. 11 सृजामयनं कथमिदानीन्तनेषु स्यादिति । शतं दीक्षाः शत-
मुपसदः सहस्रं[७] प्रसुतः[७] । ॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥
II 299 10 अथेदं कुण्डपायिनामयनमग्निहोत्रपूर्वमेके ब्रुवते सोमपूर्व-
मुपयन्ति[८] । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदशूलान्तं वाहः कृत्वा

१ Om Ben Be

२ पशून् ins all the MSS exc Ben (cp XVII 14 295 10)

३ °ष्क्रमय्य G U

४ Thus Ben only and Ms (प्रस्थानुत्क्रमावस्थितान्), and the Vivarana (प्रस्थान्यथा स्थितानि (sic) स्युः), प्रतिप्रथावा U (pr m), प्रतिप्रस्थातावा the other MSS

५ Thus the Ms (तेषां सन्नद्धानां वपाः अध्वर्युणा उत्खिन्ना परिकर्मिण आहवनीयं प्रति नयेयु.), उत्खिदेयुर्यथा the MSS.

६ अनवस्थितम् instead of अनवस्तीर्णम् G (sec m).

७ These words are missing in G Be U H, प्रसुतः M, प्रसूतं Ben.

८ Uncertain reading, °मुपयंति G (sec m.) Ben, °मुपसं U H, °मुभयं M, °मुपैवसथं Be, the Viv स एव चारम्भणीयमहः ।

समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः सनह्याविस्रंस्य पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूत आमावास्येन हविषा यजते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणा अष्टाविꣳशतिमहान्यामावास्येन[2] हविषा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न पौर्णमासीं यजन्ते । स यत्र तृतीयसवने धिष्ण्यान्विहरति तदजस्रं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कृत्वा तैर्मार्जालीये प्रचरति । गार्हपत्य एव पिण्डपितृयज्ञꣳ श्रपयित्वा तेन मार्जालीय एव प्रचरति । प्रतिपूरुषमुवेवैषां[3] प्रवरान्प्रवृणीत । एकैकस्यैवैषां त्रयस्त्रयः पिण्डास्ते पञ्चदश[4] । महापितृयज्ञे स्तीर्णं[5] बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति[6] न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र

---

१ Emended (cp XXVI 18,19), °वरीभि॰ परिगृह्या° U H, वरीरभि-परिगृह्या° M G Ben, °वरीभिपरिगृह्या° Be

२ Emended, °विंशतिरहा° MSS

३ Thus M G U H and the Viv, °पुरुष° Ben Be —°मुवेवैषां my conjecture (उवेव = उ एव), °मुवैवैषां MSS exc G (°मुद्वैवैषा) ।

४ पंचदशा M Ben Be

५ स्तीर्णं M Be H

६ After लिखति Ben ins. न खनति ।

तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदजस्रं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवीꣳषि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[१] परीयाद्वितीया[२] वेदिर्भवति प्रक्रमाणामु ह तृतीयं नवमस्तु[३] भूमेर्भागो भवतीति । ॥ २५ ॥ षोडशः ॥

II 302.12 अथ पञ्चहविषमिष्टिमिष्ट्वान्वहं पुनरावृत्तमेकैकेन हविषा यजेतैकं चेद्वे वा हविषी पर्यवेते स्यातामथ संवत्सरः समाप्येत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिक्रम्यैतस्य पत्तस्य पञ्चहविष-
II 302 16 मिष्टिं निर्वपेदथ संवत्सरतमे ऽह्नि पञ्चहविः स्यादिति । प्रथमे द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वीतेति । प्रथमे द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वानश्चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमयाष्टाहोनꣳ संवत्सरमुत्तमयाथेतराꣳश्चतुरहोनाꣳश्चतुरहोनानेकैकया[४] चतुरश्चतुरो[५] मासान्प्रत्याददीत । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदित्युत्तमे[६] द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वीतेत्युत्तमे द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वानो ऽष्टाहोनꣳ संवत्सरं प्रथम-

---

१ Thus M (sec m) G, °रेदन्तमथावभृथः Be, °रेदन्तमेथावभृथ. U H, °रेदन्त एवावभृथ Ben, cp the Vivarana अवभृथोऽन्त गच्छेत् ।

२ Thus (परीयात्) M Ben, प्रतीयात् the other MSS

३ नवमच Ben

४ Instead of इतरान् (thus Ben M the Viv) इमान् H Be G U

५ Thus G U M H Be, चतुरहश्चतुरहोनान् Ben

६ इति om G

योपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयाथेतरांश्चतुरहोनानेकैकया[1] चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्रत्यादद्दीत[2]। चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर[3] एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदिति॥ २६॥

अथ लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति। लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासं गत्वा त्रिंशत्तमस्यामह्नः[4] सर्वं प्रच्छादं प्रच्छादयेदपि वा त्रिंशतो ऽवकाशं कृत्वा लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति। कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाथ पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथेष्टका[5] अथापराह्णिके[5] प्रवर्ग्योपसदौ मासि वसोर्धारेति। मासं पुरीषेण यन्तीति। कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाथ[6] पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथ पुरीषमथापराह्णिके प्रवर्ग्योपसदौ। चतुरो मास उपसद्भिरे-

---

१ Instead of इतरान् some of the MSS again इमान्,—चतुरहोनान् twice (as above) H, and one of my copies of the Vivarana.

२ Thus (and is so to be read also supra, 308. 12?) M U G, चतुरश्चतुरोमासान्प्र° K, चतुरहश्चतुरहोनान्मासान्प्र° Ben, चतुरश्चतुरोनान्मासान्प्र° Be

३ Thus Ben H and one copy of the Viv, चतुर the other MSS.

४ Are these words corrupt? The Vivarana periphrases त्रिंशत्तमे ऽह्नि सर्वमुपधेय शेषमुपदध्यात्।

५ Thus according to the Viv, °थेष्टकामथाप° G, U Ben, the other MSS are incomplete

६ अथ om. the MSS, it is given in the Vivarana

तीति[१] । यदमुत्र[२] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति । चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भवन्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो
II 306 1 विषुवतः[३] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[४] । किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतत्यर्थ एष भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधायाप[५] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[६] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविशिष्य[७] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सवनेष्ट्या यजन्ते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति[८] । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरꣳ सवनेष्ट्या यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते ।

---

१ Thus Ben and the Viv, उपसद् उपसद्भिरेतीति the other MSS

२ Thus the Viv, यदत्र the MSS

३ वैषुवतोः Ben.

४ Thus Be U G H M, °पिंडमवधाय Ben

५ Thus Ben, the other MSS om अनु, Be defective.

६ Thus Be G U H, °वरीरभिपरिगृह्या° M (sec m.).

७ Thus M G U Be, संनह्यविशिष्य Ben H.

८ °हैरंति MSS

ऽथ संवत्सरतम्यां[1] पर्यवेतायां परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः सवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विश्रिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[1] ऽभिजितेष्टोत्तिष्ठन्ति[2] । ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

अथ वै भवति छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेद्वा[3] वायव्यात्स्वं प्रत्यृचं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यृचं दीक्षणीययोखाप्रवृञ्जनप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेद्वा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः । प्रत्यृचं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेदेवेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निꣳ[4] । रूपाणि[4] दर्शयेद्गच्छेदिरिणं । तत्र नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्स्व[5] प्रत्यृच गार्हपत्यमुपतिष्ठेत । प्रत्यृचं प्रायणीयया । प्रत्यृचमातिथ्यया । कार्ष्णाजिनीप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेद्वा[6] कर्षणवपनाभ्यां । प्रत्यृचं कर्षणवपने । प्रथमां

---

१ Thus emended, ०वत्सरतस्या Be U H, ०वत्सरतस्या G Ben

२ Thus Ben and G (sec m), भूतेष्वोत्तिष्ठंति U, भूतेथोत्तिष्ठति H Be, भूते इष्टोत्तिष्ठंति M

३ Corrected, इत्यभ्यादान० Ben, इत्यारभ्यादान० the other MSS, The Vivarana details दैवस्य त्वेत्यादिनाभ्यादान० (sic), cp X 2 2 3

४ Doubtful, G (sec m) reads as given in our text and cp the Vivarana विहरेत् चिनुयादग्निम्, विहरेदग्नितत्रूपाणि Ben, विहरेग्नींद्रूपाणि Be, विहरेदग्नोद्रूपाणि H U, विहरेदग्नीद्रूपाणि M, the comm. on the S'ulba cites the passage with अग्निरूपाणि ।

५ Emended, नैर्ऋतीर्मंत्रा० M Be G (sec m), नैर्ऋतिमत्रा Ben U, नैर्ऋतिंमत्रा० H

६ Thus (कार्ष्णाजिनी०) M Be H U (cp X. 23 21. 17); ०जिनि० G (sec m) ०जिन० Ben

चितिꣳ सपुरीषां निगदेदेवं द्वितीयामेवं तृतीयाꣳ । सर्वां[१] चितिꣳ सपुरीषाꣳ सषण्डां चितिꣳ सपुरीषां[१] निगदेद्या[२] अहान्तःशालीका[२] आकृतयः स्युर्जुहुयादेव ता । अथ य औत्तरवेदिका मन्त्राः स्युर्निगदेदेव तान् । ॥ २८ ॥

अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानं दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुरित्येक आनुपूर्व्यं[३] ब्रुवते । ऽथाप्युदाहरन्त्याग्न्याधेयं पूर्वस्यां ततावेकादशप्रयाजꣳ सर्वꣳ सहोत्पन्नस्तवः षड्ढोतेति । षाण्मास्य[४] एष पशुबन्ध उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति षट्सुषट्सु मासेष्वाहिताग्निना पशुना यष्टव्यं भवत्युभे काष्ठे अभियजेत । माघमासे[५] धनिष्ठाभिरुत्तरेणैति भानुमानर्धाश्लेषस्य श्रावणस्य दक्षिणेनोपनिवर्तत इत्येते काष्ठे भवतस्तदन्ततो ऽनीजानस्य[६]

---

१ The reading of this passage is wholly uncertain, I have accepted the reading of M (on सषण्ड cp XVII 25 and 26), सर्वाश्चितिः सपिंडां चिति सपुरीषां U H, सर्वाश्चितीः सपिण्डां चितिं सपुरीषां G, सर्वाश्चिती सपिंडा - - - चितेसपुरीषां Be, सर्वाश्चिती संवसा - - चिति सपुरीषां Ben.

२ Thus G (sec m), which however, as do all the other MSS exc U, reads ॰हांताःशा॰ instead of ॰हान्तःशां, निगदेदेवंद्यांत शालिका G (pr. m), निगदेदेवंद्याद्याहांता शालीका M, निगदेदेद्याहांताः शालिका H, निगदेदेवंद्याहांत शालिका U, निगदेदेवद्यां - - - हांताः शालीका Be, निगदेदेवंद्याभांताः शालीका Ben

३ Thus M Ben U G (sec. m), ॰पूर्वं Be, अनुपूर्व्यं H G (pr. m)

४ Thus Be U G and the Viv. (one copy), षण्मास्य M H Ben and the Viv. (another copy)

५ ॰मासेन Ben U (sec m).

६ Are we to read with the Vivarana. ऽनीजानꣳ ?

6 संवत्सरो नातीयादथ चातुर्मास्येषु सोमेषु पञ्चहोता सप्तहोतु स्थानं प्रत्येत्यथ य एष चातुर्मास्यसंयोजनो निर्मन्थ्य उत्सीदत्येष पशुसंयोजन एव[1] भवति । परिधौ पशून्नियुञ्जीतेति[2]
17 ब्राह्मणमेतद्यूपा एव तदस्माकं भवन्त्यथ[3] महापितृयज्ञे स्तीर्णं बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदजस्रं मार्जालीयं करोति । महाहविर्भिश्चरित्वा समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवीꣳषि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[4] परीयात्तस्य प्रथमा चितिः पुरीषवती[5] मन्त्रवती भवतीति । प्रथमैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीका । यांयां चितिꣳ सपुरीषां कुवते सासैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीकाः । ॥ २९ ॥ अष्टादशः ॥

1, अथेम एकाहास्तेषां यान्यहान्यनादिष्टान्यग्निष्टोमा इत्येव तानि जानीयादथाहीनरात्रिसत्त्रेषु यान्यहान्यनादिष्टान्युक्थ्या
12 इत्येव तानि जानीयान्माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्नजन्तो

---

१ एष the MSS

२ पशु instead of पशून् M

३ Thus M G U H Be, एतद्यूपा एवतस्माकं भवत्यथ Ben

४ Thus Ben (only चरेत् instead of प्रचरेत्), चरेदन्तमोवभृथः G H, चरेदंतमोवभृथ U, चरेदंतमेनावभय Be, प्रचरेदंतमेनवावभृथः M, cp XXVI. 25 308. 3

५ सपुरीषवती MSS

यन्तीति[१] । सदस्यासीनं माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्रु-
II 344 13 जन्तो यन्ति भक्षार्था । स्तुर्विंऽश एष भवति । शुक्रामन्थिनो:
II 345 4 सऽंस्रावेणाभिषिञ्चतीति । यजमानायतन आसीनऽं शुक्रा-
II 345 9 मन्थिनो: सऽंस्रावऽं समानीयाभिषिञ्चति[२] । चतुष्टोम एष
भवति । सप्त हवींऽंषि प्रात:सवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो
ऽष्टाकपाल: पौष्णश्चरु: सावित्रो[३] द्वादशकपालस्त्वाष्ट्रो ऽष्टा-
कपालो वारुणो दशकपालो वैश्वदेवश्चरुर्मारुत: सप्तकपाल
II 346 4 इत्य । ष्टौ हवींऽंषि प्रात:सवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपाल:
सौम्यश्चरु: सावित्रो[३] द्वादशकपालो बार्हस्पत्यश्चरुरग्नीषोमीय
एकादशकपाल: सारस्वतश्चरुर्वारुणो[४] दशकपालो द्यावापृथिव्य
II 346 17 एककपाल इति । यत्किंच राजसूयमृतेसोमं तत्सर्वं भव-
तीति । मारुतं चात्रैकविंऽशतिकपालं प्रतिषेधयत्यौपसदा-
II 347 14 स्त्वे । ष्टीरर्धचतुर्दशैरेष[५] मासै: संतिष्ठते । यत्किंच राजसूयमनु-
त्तरवेदीक[६] तत्सर्वं भवतीति । द्विपशुं चात्र पशुबन्धं प्रतिषेध-
II 348 19 यति[७] चातुर्मास्यानि चाध्यर्धेनैष[८] मासेन संतिष्ठते । सिऽंहे

१ इति om M Ben U

२ Thus G H U Be, समवनीया॰ M, स्रवनीया॰ Ben

३ The words द्वादश॰ unto सावित्रो (incl, l 6) are given only by Ben, which, however, reads सावित्रो दशकपा॰ instead of सा॰ द्वादश॰।

४ Thus Ben, सावित्रश्च the other MSS

५ Thus M Ben, ॰षेधयंत्यौ॰ Be U H, ॰षेधयतीत्यौ॰ G

६ ॰वैदिकं all, but cp T Br II. 7 5 2

७ Thus Be, ॰यंति the other MSS

८ Thus G only, नाध्य॰ all the other MSS.

14. व्याघ्र उत वा पृदाकाविति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुति-
र्भवतीति । ॥ ३० ॥

16 इन्द्राणीदेवतेत्येव[1] ब्रूयात्समदग्निना पशुबन्धेनेष्टोखाः
संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेतापि वा पुरस्ता-
देव तूष्णीं[2] संभृताः[3] संभृत्य मन्त्रवतीं मृदं संभृत्य तथानु-
8 प्रलिप्य[4] । नियुनक्त्युक्थ्यस्योपयामगृहीतो ऽस्यग्नये त्वा बृहद्वते
वयस्वत उक्थायुवे यत्ते अग्ने बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा
जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वोक्था-
14 युव इति । नियुनक्ति भुवस्य मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
मघवन्तमृताय जातमग्निम्[5] । कविं सम्राजमतिथिं जनाना-
मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ॥ उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय
त्वा मघवते जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
9 3 रिन्द्राय त्वा मघवत इति । नियुनक्ति पात्नीवतस्योपयाम-
गृहीतो ऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो[6] इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं
ग्रहं गृह्णामीन्द्रा२[7] पत्नीवा३ इति । नियुनक्ति हारियोजन-

---

१ इंद्राग्नी० Ben.

२ तूष्णीमेव M

३ संभृता all, but cp the Vivarana तूष्णीं संभृता उखा संभृत्य ।

४ Thus M, तथानुप्रपलिप्य Be, तथानूपलिप्य G (sec m), तथानुलिप्य Ben H U

५ जातमिंद्रमग्निं M

६ Thus M G U, इंद्रो the other MSS

७ Uncertain, ०मींद्रा१इ G (sec m), ०मींष्याइ Be, ०मींद्राग्राइ H ०मींद्रग्न्याइ U, ०मीऽग्राग्रा - उ Ben, ०मग्राइ M

स्योपयामगृहीतो ऽसि रोहिदसि रोहिद्योजनो रोह्यो स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य रोहिद्वन्तं ग्रहं गृह्णामि रोही स्थ रोह्योधाना: सहसोमा अग्नये स्वाहेति। यो ऽग्निष्टुतीन्द्रस्यर्गस्तमुत्सादयेद्य दिन्द्रस्तुत्यग्निस्यर्गस्तमुत्सादयेन्नित्या अन्या देवताः। किंदेवत्यानि

II 360 10 खल्वतिरिक्तस्तोत्राणि भवन्तीत्याश्विनानीत्येव ब्रूयाद्यच्च[1] किंच रात्रिमुपातिरिच्यते सर्वं तदाश्विनमितीन्न्वेकमथापरमाग्नेयं[2] प्रथममैन्द्रं द्वितीयं वैश्वदेवं तृतीयं वैष्णवं चतुर्थमिति।

॥ ३१ ॥ एकोनविंशः ॥

II. 366 11 स ग्रीष्मस्य जघन्याहःसु प्रजहितेषु[3] यवेष्विति। प्रमृदि-
II 366. 12. तेष्वित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यधिकरणेनेत्येवेदमुक्तं भवत्यृलिजः[5] पदे-
II 367 1 नाक्रापयतीति[6] तत्पूर्वं[7] वेत्यथैनमभ्यज्य पवयिलोदानयतीति।
सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादोत्तरस्मादुपघातादेत-स्मिंस्तु काले त्रीणि बर्हींषि यजुषा कुर्याद्दीक्षणीयायाः

---

१ ॰च्चदि M

२ ॰मितीन्न्वेक॰, मितीचेक॰, मितिन्न्वेक॰ the MSS

३ Thus M G (sec m) and the Viv, व्रजितेषु Be, व्रजतितेषु H U G (pr m), व्रजतितेषु Ben, the meaning is, acc to the Viv, प्रपक्वेषु।

४ प्रमुदिते॰ Ben

५ भवतीत्यृत्विज Ben.

६ पदंना-पयतीति Ben, पदंनाक्राथंतीति Be U, पदंनाक्रयंतीति G, पदंवा-क्रवंतीति H, पदनासीदयतीति M, but द cancelled

७ Conjectural reading. तत्पूर्वंवत्यथै॰ Ben G (sec m), तत्पूर्वंत्यथै॰ Be H U M G (pr m.)

प्रायणीयाया आतिथ्याया इत्यथ निर्वपेद्दोचणीयां प्रायणी-
यामातिथ्यादाज्येन[१] वर्तयेद्यावद्द्रथा[२] आगच्छेयुः[२] सहनिरुप्त-
माज्यं तिसृषु स्थालीषु विग्टह्णीयाद्या दीचणीयायै सꣳस्था[३]
तया[३] दीचणीयाꣳ सतिष्ठापयिषेत्प्रणीताभिः प्रायणीयस्य
2 प्रतिपद्येतैष[४] एवातिथ्याया उपक्रमो भवतीति । चिवत्सेन
साण्डेन वत्सतरेण राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्य निर्वपतीति । चि-
हायणेनेत्येवेदमुक्तं[५] भवति[६] । कथमु खल्वस्य मन्त्रानभिनमये
3 च्चिदसि[७] मनो[८] ऽसि[८] धीरसि दचिणो ऽसि यज्ञियो ऽसि
चचियो ऽस्यदितिरस्युभयतःशिराः[९] स नः सुप्राङ् सुप्रत्यङ्
संभवेत्येकगणा[१०] उपसदो भवन्तीति । पूर्वाह्णिका एवैता उक्ता
13 भवन्ति । खलेवाली यूपो भवतीत्येतामेवैषां[११] मेथीं कुर्वन्ति ।

---

१ ? Thus Be U H, ॰थ्यामाज्येन G, ॰थ्यापुषदाज्येन M, Ben utterly corrupt

२ Thus the Vivarana, all the MSS are hopelessly corrupt, G has the least corrupt reading यावद्रथमागच्छेयु ।

३ Thus M G U Be सस्थाया H, सस्थान Ben

४ Thus M G U, प्रतिपद्यद्येतैष Be Ben, प्रतिपद्येतेषणथा H

५ ॰हायनेनै॰ MSS exc Ben

६ भवतीति MSS exc M

७ ॰भिसंनमये॰ G

८ मनासि MSS exc H

९ Thus Be G U Ben, ॰शिरो H, ॰शीर्षासि M

१० ॰गुणा MSS

११ ॰त्येतयैवैषा Ben, are we to correct ॰त्येतामेवैषां (isā) ? Viv एतामेव खलेवालीमाधं कुर्वन्ति ।

स खल्वेवाल्लौ यूपस्तस्मै कटे परमिव चषालभाजनं भवतीत्या-
II 369 1 कुट्ट[१] इत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतान्पशूनुपाकरोत्यग्नीषोमीयमाग्नेय
मनूबन्ध्यमिति । यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति ।
तेषामुक्तं चरणमथास्याः सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामति-
क्रियामवभृथप्रभृत्यन्तमिति[२] यज्ञपुच्छं । तासां प्रथमैव सरथा[३]
प्रथमा चित्यसोमक्रयणी प्रथमाग्निहोत्रोच्छेषणव्रतायास्याः[४]
सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां त्रिस्तनद्विस्तनैक-
स्तनव्रतस्य[५] रूपाणि[५] कुर्वन्ति । क[६] उ[६] खल्वेकाहे दृष्टः[७]
सन्निवापो भवतीति । व्रात्यस्तोमे चैन्द्राग्न्योश्च कुलाय इत्येव
II 371 5 ब्रूयादथास्मिन्व्रात्यस्तोमे[८] बहव एकस्मै दीक्षन्ते[९] । ऽदीक्षिता[१०]
II 373 8 एवैनान्याजयन्ति[१०] । दण्डोपानहं[११] वासुलाजिनमिति । वा-

---

१ Thus G M Ben, ०कट्ट U H, ०क्लृट्ट Be, the Viv reads आकुट and details आहृतस्थान निखनतम् ।

२ Instead of अतिक्रियाम् here and l 7 the MSS read अभि०, अवि० or इति० ।

३ Thus corrected, सरथा Be M G, सुरथा H U, सपथा. Ben

४ Corrected, ०षणव्र(इ,तोमंयास्या M G U Be, ०षणवततमथास्यां H Ben

५ Corrected, ०कस्तनव्रतरूपाणि Ben H, ०कहतस्य रू० M Be G U

६ Thus M G Be U, कउ H क्व Ben

७ दृष्टौ. Ben, दृष्ट Be

८ Thus M Ben, ०थैतस्मिन्व्रा० the other MSS

९ Thus M G, दीक्षते Be U H, एकस्मिन्नदीक्षते Ben

१० दीक्षित .. जयति H.

११ ? दंडोपानहन G (sec m) Ben, दण्डोपहननं G (sec m), दंडोमन हनं Be, दण्डोपनहन H, दण्डोपिगहन M

मुलकानामु[1]ह दर्भमिश्राः[2] कम्बला भवन्ति स च भवति[3] श्वेतं[4] चौरश्वाजिनम्[5] । ॥ ३२ ॥

स एष[6] ज्येष्ठानामग्निष्टोम । एष एव सङ्कनीयसामुक्थ्यश्चतुष्टोम । पूर्वमहर्भवति पञ्चस्तोममुत्तरं[7] । रथो[7] हविर्धानं । कुर्यात्तत्प्ररूपमुत्तरं हविर्धानमुत्सीदेयुः शकटमन्त्रा । द्वौ त्रयस्त्रिंशौ मध्यत स्तोमौ भवत इति । पृष्ठ्यस्तोमावेवैतावितस्थामुतस्थ[8] प्रतिलोमौ[8] भवतो । ऽथामावास्यायां[9] प्रतिममस्य चान्द्रमसं पिण्डपितृयज्ञं दद्यात्तं ब्राह्मणाः सन्तः पर्युपविश्य भक्षयन्ति यद्धुत मन्यन्ते तेन ब्राह्मण । ब्राह्मणो वै वर्णानां श्रेष्ठो[10] ऽग्निर्देवानामित्येतेन वा भक्षयेदपि वा व्याहृतीभिश्चतुष्टोम एष भवतीति[11] चतुरुत्तरीय[12] एष[13] दिशां चतु-

---

१ Thus M Be and Viv शामुलाका॰ the other MSS

२ Corrected according to the Viv दर्भमिश्रा M G (sec m) दर्भमि Ben, गर्दभमिश्रा Be U H

३ भवंति MSS

४ श्वेतां MSS

५ चोर॰ Ben (च चौरस-अजिनम्)।

६ एष Ben and Viv, एव the other MSS

७ Thus M only, ॰मुत्तरमथो the other MSS

८ Thus M G (sec m) Be Ben, ॰तस्थाप्रति॰ U H G (pr m).

९ Refers acc to the Vivarana to the दुरश (XVIII, 37).

१० Thus M Ben, ज्येष्ठो G U Be H

११ Ben om इति, rightly ?

१२ Corrected, ॰त्तरीयादेष M G U Be, ॰त्तरीयादष H ॰त्तरायायदय Ben

II 392 6 ष्टोमो भवत्यथास्मिन्कानान्धयज्ञे[1] ऽवभृथप्रभृत्यस्तमिते यज्ञ-
II 395 8 पुच्छं । तस्य दशसु बहिष्पवमानः शते सहस्रे ऽयुते नियुते प्रयुते[2]
ऽर्बुदे न्यर्बुदे समुद्रे मध्ये ऽन्ते परार्धे पद्दे[3] पद्मे नित्यमुक्था[4]
मनसैव स्तुवानो मन्यत एतावति[5] मे[5] स्तुतमित्यथ सक्तुप्रवर्ग्ये
II 405 18 एकमेवाग्निहोत्रमथास्मिञ्छुनस्कर्णयज्ञे । तिलमिश्रमशित्वा म-
त्स्याञ्खादित्वा[6] चारमाचं[7] पिबेदथ सामपथे सविशेत्स्वप्नादेव
II 406 8 स्वप्ने गच्छति । राशिकृतं[8] धान्यं ददाति मरायकृत धान्य
II 407 4 ददातीति । मूतकृतमित्येवेदमुक्तं भवति । प्रचरन्ति प्राञ्चः
प्रत्यञ्चः प्रचरन्तीति । यः प्रत्यङ् विहारो दक्षिणतउपचार
एष भवत्येतेनैवापि सर्वतोमुखो व्याख्यात । एतेन सहस्र-
शाखो । ऽथैनमिह[9] पवयित्वामुत्र पवयन्तीति[10] । सिद्धमत्रा-

---

१ कानाड० (or कानाद्र० ?) M

२ Om G U

३ पद्दे G U Ben and probably also M, पद्यं Be, द्दे H, are we to correct here and XVIII. 43 बद्दे ?

४ Thus Ben, नित्यमुक्थ्य the other MSS

५ Thus M G U, एतावतिमेव H, एतावतीमे Be, एतावतीमेव Ben.

६ ०स्वादित्वा H

७ Thus G U, ०माच M, चारमाच H, चरमच Ben, मच्चारमात्र Be

८ राशी० G Be U H

९ Conjectural reading वैनमिह MSS (वैरनप्लुह M) I have not been able to point out the passage in the text proper here referred to

१० ०यतीति G (sec m) Be

ग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादुत्तरस्यैव[1] शालायै । स द्वौ त्रिरात्रौ[2] कुरुत एकं च द्विरात्रमिति[3] । दीक्षोपसद्भिरेवास्यैतान्यहान्यभिविधत्ते । ऽहीनविधो[4] ऽति यज्ञं दद्यात्तदिद[4] प्रोक्तं यदक्लृप्तं सूत्रत. । सामयिकं त्वेव क्रतुयोग[5] यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनो यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनः । ॥ ३३ ॥ विंशः ॥

॥ इति षड्विंशः प्रश्नः ॥

। कर्मान्तं समाप्तम् ।

---

१ Thus the MSS . read ०दुत्तरस्यै च ?

२ द्विरात्रौ G U

३ त्रिरा० MSS exc M

४. .४ Wholly uncertain , ०हीनविधोतियज्ञदद्यात्तदिदं G, हीनविधोतियज्ञं दद्यात्तदिद U, हीनविधोतियज्ञदद्यात्तदिद Ben Be, हीनविधोतियज्ञ दधातीद H, हीनवियोनियज्ञ दद्यात्तिदिदं M The Viv seems to point, at least also to the reading यज्ञ दद्यात् ।

५ Thus M G U H, क्रतुयेसंग Be, क्रतुयेसग Ben

प्रायश्चित्तसूत्रम् ॥

अथातो मन्त्रगणाम्नातानि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । सर्वत्रोपरिष्टान्मन्त्रकृतं यद्यधस्तान्निपतेद्ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतया प्रतिष्ठाप्यैतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्धुत्वा वा[1] प्रतिष्ठापयेद्धुत्वानन्तर[2] कर्म कुर्यादेवमन्येष्वप्यतिक्रान्तं कर्म नाद्रियेत यद्यर्थलुप्तं भवति । सर्वत्राश्रावितप्रत्याश्रावितवषट्काराणामत्युक्तानुक्तहीनेष्वाश्रावितमत्याश्रावितमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवोच्चारणेषु[3] भागिनीं देवतामनुच्चारयित्वा[4] योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवतावाहनेषु भागिनीं देवतामनावाहयित्वा योन्यामावाहयेदेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यत्र स्मरेत्तदुपोत्थायैनां मनसावाहयेद्यातिरिक्तामाज्येन यथोढां यजेत । सर्वत्र प्रणीतानां प्रणीयमानानां प्रणीतानां[5] वा यदि[6] विप्रुषो[6] विपतेयुः[6] सवेदा चमस[7] आपो[7] हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरद्भिः पूरयित्वा ततं म आपस्तदु तायते पुनरित्ये-

---

१ Om H

२ Thus H U C′ B Viv, ॰द्धुवावानन्तर T1

३ Thus H U B, देवतोच्चरणेषु C′, ॰च्चारणे T1

४ देवतामुच्चा॰ B

५ प्रणिहितानां H B

६ Thus Tr, विप्रुषो यदि पतेयु॰ the other MSS.

७ Thus C′ H, चमस आपो U चमसमापो B, चमसामापो Tr

तथा स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वंच वितते यज्ञकर्मणि यदि सूर्यो नाविर्भवत्यन्यत्रादेशादुदयं[१] तमसस्पर्युद् त्यं चित्रमित्येताभि स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्यदि सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[२] विद्यत एतदेवाथ यति यजमानस्यर्त्विजां वा स्वप्ने रेतोविसर्गः स्यादिमं मे वरुण तत्त्वा यामीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वंच[३] हविर्देवतायाज्यापुरोनुवाक्याहुतीनाꣳ हुताहुतशेषेष्वन्तरिते विपर्यासे च त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वंच दर्विकूर्चप्रस्तरपरिधिबर्हिर्विधृतिपवित्रवेदोपवेषेध्मद्रव्यसम्भाराणां[४] छेददाहोपघातेषु नाशे विनाशे वान्यं यथालिङ्गं कृत्वा यथालिङ्गमुपसाद्य त्वमग्ने अयासि प्रजापत इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वंच वितते यज्ञकर्मणि ॥ १ ॥

यदि पुरा प्रयाजेभ्यो बहिःपरिध्यङ्गारा अभिपर्यावर्तेरन्ब्राह्मणोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वेमं जीवेभ्यः परिधिं दधामीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वंच वितते यज्ञकर्मणि यदि यज्ञशेष आगच्छेदिष्टेभ्यः स्वाहा[५] वषडनिष्टेभ्यः[५] स्वाहेत्येतैरष्टाभिः[६] स्रुवाहुतीर्जुहुयात्सर्वंच वितते यज्ञकर्मणि यदि जन्यं भयमा-

१ Thus U C′ Tr Viv, ॰न्यत्रदेशा॰ B, न्यत्रादृशा° H

२ Thus C′ U Viv, सूर्याचन्द्रमसोर्ग्र° B, °सूर्याचन्द्रमसोग्र॰ Tr H

३ B U ins वितते यज्ञकर्मणि ।

४ दर्वि॰ Ti C′ U Viv, दर्वी B H and Prāy candrikā —Instead of ॰वेदोपवेषेध्म॰ Ti B read ॰वेदेध्मोपवेष॰ ।

५ Om Ti

६ त्यष्टभि॰ C′, ॰त्येताभि॰ Ti

गच्छेयत इन्द्र भयामहे स्वस्तिदा विशस्पतिरित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयाद्भये वा पुनर्यजेत । [1]सर्वत्रोपाꣳश्वप्रभृति वाच[2] स्थानानाꣳ स्वराक्षरपदवृत्तभ्रेषेष्वाभिगौर्भिर्यदतो न ऊनमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्रानाज्ञातप्रायश्चित्तेष्वना ज्ञात पुरुषसमित इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वत्रैषावर्हिषः प्रयाजानूयाजानां[3] पाकत्राकर्मसु[4] यत्पाकत्रा मनसेत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र स्कन्ने भिन्ने छिन्ने भग्ने[5] नष्टे[5] त्रामे विपर्यास उद्दाह[6] ऊनातिरिक्ते वा[7] यन्म आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वेष्वग्न्युपघातेषु पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया समिधमादध्यादेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वेषु यज्ञक्रतुषु पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवामाप्याय्य ध्रुवातः सर्वप्रायश्चित्तानि जुहोति ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमथ वै भवति समिष्टयजूꣳषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै । यद्वै यज्ञस्य क्रूर यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापिकरोति

---

१ In H U the prāvaścitta सर्वत्रैषावर्हिष. (l 5) is given here but cp T Br III 7 11 5

२ वाचि U, वावि H

३ ॰नुयाजा॰ H Tr

४ पाकत्रकर्मसु B Tr

५ Om Tr. B, the last om. also भिन्ने छिन्ने ।

६ ? उद्दाह Tr, वुद्दाहो H, उद्वाह B U, विपर्यासेदूरदाहे C′, the Vr. explains as उल्लेखने ।

७ Om. Tr

तदेव तैः प्रीणातीति ब्राह्मणमेतान्येव ब्राह्मणविधिविहितान्याप्यायनानि[१] मन्त्रवन्ति[२] भवन्तीति बौधायनो । मन्त्रगणाम्नातानि नैमित्तिकानीति शालीकिः । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ कपालकरणे रथचक्रचित्याकृत्यश्वशफमात्रꣳ स्यान्नं कल्पित भवति । संकल्पो[३] ऽधिकारः कपालवृद्धिः कपालह्रासो वा कपालानामनभिप्रथने व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्येतावदेव नानाप्रथने चातिप्रथने चाथ हविषामशृतद्रवदाहोत्सेकनिस्रावे[४] प्रायश्चित्तिरशृते रुद्राय स्वाहेत्याहवनीये[५] स्रुवाहुतिं जुहुयाद्भुवे वायवे विदग्धे निर्ऋत्यै । यदि दग्धꣳ स्याद्यत्तत्र[६] शृतꣳ स्यात्तेन[७] प्रचरेदथ यदि सर्वमेव दग्धꣳ स्यादपो ऽभ्यवहृत्य मिन्दाहुती जुहुयादथान्यं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेत्तथैव ततः प्रायश्चित्तिर्यस्यैयस्यै[८] दिश्युत्सिच्येत तस्यैतस्यै देवतायै स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यदि प्रागग्नये यदि दक्षिणतो यमाय यदि पश्चाद्वरुणाय यद्युत्तरतः

१ U ins sec m नित्यानि, B ins प्रायश्चित्तानि नित्यानि ।
२ मंत्रवर्णवति B and U (sec om)
३ संकल्पे B
४ °स्रावेषु T1
५ आहवनीये om Tr B
६ Thus C' T1 and Viv , स्यात्तच्च H, स्याद्यच्च B U.
७ अथ Tr ins after स्यात् ।
८ Thus also the Vivarana

सोमाद्यथ[1] यदि सर्वत एवोत्सिच्येतैताभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्तमाप्येनाप्यायनीभ्यामाप्याययत्याप्यायस्व स त इत्यथ हविषामुद्वासनकाले पतनफालनखण्डनोद्वर्तनसंसर्पणविपरीतव्यवायकरणेषु[2] [3]व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथान्तरेण वेद्युत्करावुदङुपनिक्रम्या तमितोऽदङुपनिःसृप्य[4] व्याहृतीरुक्त्वा व्याहृतीभिरेव प्रतिपद्यते[5] । ॥ ३ ॥

व्याहृतयस्तु[6] चतुष्पादा नवांशास्त्र षडक्षराः ।
चतुर्णामपि वेदानामादिमध्यावसानिका[7] ॥
मन्त्रोनं वातिरिक्तं वा दुरिष्टं वापि यद्भवेत् ।
व्यपोहयन्ति[8] पाप्मानं तस्माद्व्याहृतयः स्मृता इति ॥

यद्यृक्तो यज्ञभ्रेष आगच्छेद्भूरिति गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने । यदि सामतः सुवरित्याहवनीये । यदि सर्वतः सर्वा जुहुयात् ।

---

१ अथ om B U

२ Instead of ०फलन० B कालन० ।— Before ससर्पण० B U have वलनक्षेपन० ।

३ Before व्या० A B ins प्रायश्चित्तं, C′ प्रायश्चित्तिर् ।

४ Thus U C′, ०परिहृप्य H (pr m), ०पहृप्य T1 H (sec m), संसृ-थाप्य B

५ ०पद्यवे Tr H, ०पद्येते B U C′ (प्रविशेत् the Viv)

६ व्याहृतीस्तु U only

७ ०सानकाः H U

८ Thus H U B C′, पोहति च T1

उद्धृते तु पुरोडाशे वेपिते स्यन्दिते[1] तथा ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि[2] प्रायश्चित्तं कथं भवेदिति ॥

विज्ञायते

उद्धृते तु[3] कुलꣳ हन्याद्वेपिते नश्यति प्रजा[4] ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि यजमानः प्रमीयत इति ॥

अथ[5] पतनफालनखण्डनोद्वर्तनसꣳसर्पणेषु[6] प्रसिद्धमुद्वास्य बर्हिषद् कृत्वा प्रभूतेन सर्पिषावसिच्याभिमन्त्रयते किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः शान्तः शान्तेरिहागहि[7] । अघोरो यज्ञियो भूत्वासीद सदनꣳ स्वमासीद सदनꣳ स्वमिति । ब्राह्मणे वरं दत्त्वान्तर्वेद्यासादयेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायाꣳ सुरभिमतीं निर्वपेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायां तन्तुमतीं निर्वपेद् ।

आयुष्मत्यस्तु कर्तव्या उत्तरास्कन्दसः[8] क्रियाः ।
हविर्भ्रेषविधिस्त्वेष[9] विहितस्तत्त्वदर्शिभिरिति ॥

---

१ स्यंदिते Tr C′

२ वापि U

३ Thus C′ U T1, नु H, B om

४ प्रजाः U C′

५ Instead of अथ Tr ब्राह्मणम् ।

६ B again ०क्षालन० instead of ०फालन० ।

७ शान्तेरि० Tr

८ ? Thus U Viv (sec m), ०राःकदसः H, ०रास्कांदस० C′, ०राकंदस Viv (pr m) Tr B

९ हविर्भेष० Tr

स्कन्ने ग्रहणनिर्वापे[१] द्रव्याणां चानुमन्त्रणे ।
यस्मिन्काले विजानीयात्तत्कुर्यात्कर्मसꣳस्तरे[२] ॥
प्रणवो व्याहृतयस्त्वेव[३] यज्ञ एष परो ऽवरः ।
तस्माद्यज्ञस्य यत्स्कन्नं विपरीत च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं व्याहृतीभिः[४] कुर्यादन्यत्र च वषट्कृतात् ॥
अजानद्भिः कृतं यच्च त्वरमाणैश्च यत्कृतम् ।
व्याहृतीनां प्रयोगेण यत्कृतं कृतमेव तदिति ।
कपालानां प्रमाणानि ब्रूयादाध्वर्यवे विधौ ।
समानि चतुरश्राणि द्व्यङ्गुलानि समन्ततः ॥

हविर्विकाराणां प्रमाणेन समविषमाणि[५] वर्धयन्तीति[६] बौधायनः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

अथारणिगतानामात्मगतानामजस्राणामन्वाहितानाꣳ[७] सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां[८] प्रायश्चित्तिररणिगतं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतु-

---

१ ग्रहणनि॰ Tr

२ ? Thus Tr B, सꣳस्मरेत् C′, संचरेत U H

३ Thus H Tr C′, ॰हृतिश्च B U

४ Thus Tr, ॰तिभि॰ H C′ U (pr m), ॰हृति॰ B, ॰हृति U (sec m)

५ च ins. Tr B U (sec. m)

६ Thus Tr U (sec m), वर्धयतीति B, वर्धयेदिति C′ H U, the Vivarana periphrases छेदयन्ति ।

७ अजस्राणाम् om Tr

८ वाग्नी॰ U H

गृहीतं गृहीत्वाहवनीये सतनीं[1] जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्येतत्प्रायश्चित्तमनुगते ऽक्ते ऽभ्युदिते ऽभिनिम्रुक्ते चैतत्परिवित्तस्यैतत्परिविन्नस्यैतत्परिविविदानस्यैतत्सोमवामिने[2] सोमातिपविताय[3] भचान्तरितस्यैतद्ब्रह्मचरहितस्यैतत्परीष्टस्यैतत्परियष्टुरेतदेव यस्य पुरुषो रथो ऽश्वो गौर्महिषो वराहो ऽहिर्मृगः श्वा वान्यद्वा श्वापदमन्तराग्नी गच्छेदेतदेव[4] [5]यस्याग्नेरेकदेशमपहरेयुरेतदेव सर्वास्वेवाग्निहोत्रस्यार्तिषु मनस्वत्या प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवतीति ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने त्रयः प्रचरेयुर्द्वौ वाय[6] यद्येक एव स्यात्पुरा प्रयाजेभ्य आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातमेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो मधुमत्त-

---

१ Thus Tr, सतनि C′, सतनि B U, सतति H

२ Thus (and cp Āp IX 12 11) B, after परिविन्नस्यैतत् Tr H C′ U ins परिविदानस्यैतत्, Tr reads instead of परिविविदान॰ परिविदान॰।

३ ॰पवितस्यैतत् U C′

४ After गच्छेत् H C′ and U ins the following passage (which however, is put between brackets in U) एतदेव विण्मूत्र (H C′ विष्ठामूत्र) पुरीषलोहितरेतोमांसास्थिमज्जामेध्याभ्याधाने समारोप्य मथित्वा पवमानेष्टिः (॰नेष्टिस्तद्व U)

५ Before यस्य B U H C′ ins अथ।

६ य found only in Tr C′ and the Vivarana

स्मिन्मा धाः सरस्वत्यै स्वाहा ॥ इमामेवाश्विना यज्ञस्य यद्वाचो यद्दुरिष्टम् । तदश्विनौ भेषजेन संदधाताꣳ[1] स्वाहा ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रम् । ह्वये नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः स्वाहा । यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वाचो यच्च मे हृदः । देवास्तच्छमयन्तु सर्वꣳ सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यद्विद्वाꣳसो यदविद्वाꣳसो मुग्धाः कुर्वन्त्यृत्विजः । अग्निर्मा तस्मादेनसः श्रद्धा देवी च मुञ्चताꣳ स्वाहा ॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम । अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेहसꣳ स्वाहा ॥ ब्रह्मत्वे होत्र आध्वर्यव आग्नीध्रे याजमाने[2] चैक एव यज्ञे यत्पर्याणि[3] तन्मे[3] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहꣳ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रो ऽहं यजमान एक एव यज्ञे पर्याणि[3] तन्मे[3] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहेत्यैकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि हुत्वान्तर्वेद्यासीनः सर्वा देवता यजतीति विज्ञायते ।

अतिक्रान्तेषु होमेषु पर्वस्वाग्रयणेषु च ।
अरण्योर्भ्रियमाणेषु कथं तन्त्रं न लुप्यते ॥

---

१ Thus H C′, संधातारौ Tr, सदधातारौ B U

२ Om H C Tr

३ Thus Tr B, पर्वेणितंमे or तन्म C′ H U I take पर्याणि as standing for परियाणि, 1st conj praes cp अपर्याण ।

शुचिश्च पावमानी च तन्तुमानथ पाथिकृत् ।
एता इष्टयः[1] प्रयोक्तव्यास्ततस्तन्त्रं[1] न लुप्यते ॥
शुचिः शोधयते पापं तन्तुस्तन्त्रं न लोपयेत् ।
पथिकृत्पन्थानमारोहेत्[2] पावमानी तु पावयेदिति नु[3]

बौधायनस्य कल्पो । दर्शे व्यतीते पाथिकृती कार्या पौर्णमासे व्यतीते वैश्वानरी कार्योभये व्यतीत उभे[4] कार्ये बहुषु व्यतीतेष्वन्वारम्भणीया[5] स्यादिति[6] शालीकिः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥

अथ यद्यरणी जीर्णे स्यातां जन्तुभिर्मन्थनेन वा समाने नवे अन्ये अरणी आहृत्यामावास्यायामुपोष्य[7] श्वो भूते दार्शेनेष्ट्वा तस्मिञ्जीर्णे शकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरारणिमादाय[8] सव्येनाधरारणिमुपर्यग्नौ धारयञ्जपत्युद्बुध्यस्वाग्ने प्रविशस्व योनिमन्यां देवयज्यां वोढवे जातवेदः । अरण्या अरणिमनुसंक्रमस्व जीर्णां तनुमजीर्णया निर्णुदस्वेत्ययं[9] ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योरग्नीन्समारोह्य[10] मन्थन-

१ इष्टी॰ प्रयुञ्जीत तत॰ T1
२ Thus T1, ॰त्पथानारोहेत् C′, ॰त्पन्थानमारोहेत् B, ॰न्थानमारोहयेत् H U
३ नु given by U C′ only
४ उभये B U
५ ॰भणी Tr
६ कार्येति U
७ ॰ामावास्यायामुपोष्य om T1 B
८ ॰रणीमादाय H
९ निर्नु॰ Tr, after °दस्वेति H U C′ ins अथ ।
१० ॰ग्नि instead of ॰ग्नीन् B, ॰रोप्य T1 B

स्वावृता गार्हपत्यं[1] मथित्वा[1] विहार कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं[2] जुहोति मनो[3] ज्योतिर्जुषतामाज्य विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। शरावं[4] दक्षिणां ददाति। सा प्रसिद्धेष्टिः सतिष्ठते। ॥ ७ ॥

पञ्चमः ॥

अथारण्योर्व्यापत्तिं[5] व्याख्यास्यामो। ऽष्टाभिर्निमित्तैर्विनश्यत्यमेध्यश्वचाण्डालशूद्रवायसपतितरासभरजस्वलाभिश्च[6] सꣳस्पर्शने ऽरण्योर्विनाशस्तयोरुत्सृज्य[7] समाने नवे अन्ये[8] अरणी आहृत्याग्निसहमग्न्याधेयमरणिगतं[9] पुनराधेयं नष्टारणी अप्सु निमज्जति[10] भवतं नः समनसावित्यथोत्तरां छित्त्वा भित्त्वा

---

१ Tr om गा॰ म॰, B om. गा॰।

२ Thus Tr B U, संतति H C′

३ All the MSS abbreviate the mantra.

४ Thus Tr C′ H and the prāy candrikā, शाराव B U

५ अथातोरण्यो॰ H U C′,— ॰र्व्यापत्ती॰ Tr

६ श्चभि॰ instead of श्चाभि॰ Tr B U — ॰चण्डाल॰ Tr

७ ? Thus (°स्तयोरु°) Tr C′ and the Viv, °प्रायोरु° H, °स्तायोरु° B U

८ Om H U.

९ ? ॰सह॰ Tr C′ H B and the Viv, ॰गत॰ U— ॰माग्न्या॰ Tr.— ॰रणिगतं Tr and the Viv, ॰रणीगत C′ H U ॰रणगतं B

१० निमज्जति B C′, निमज्य Tr H B and the Viv

शकलीकृत्य मन्थनसामर्थ्यꣳ समारोपणसामर्थ्यं मन्थनशेषं वा प्रमन्थनं[1] च कुर्यात्समस्तशल्कवर्जꣳ । संतिष्ठते ऽरण्योर्व्यापत्तिः ।

॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

अथ हविर्दोषान्व्याख्यास्यामो यथैतन्नीलमक्षिकाशातिका[2] मत्कुणश्चैलशिरसोर्यूके[3] कीटो वा पिण्डकारी स्यात्क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकावर्जꣳ श्वमार्जारनकुलकुक्कुटमर्कटध्वाङ्क्षाखुपुरीषसिक्पदकेशश्मतनखकुनखपूतिद्रप्सस्वेदासृक्स्नेहाश्रुकासक्षवथ्वार्द्रपर्णैर्वोपहतमन्यैर्वोपहतꣳ[4] रजस्वलया वा स्पृष्टं तथाप्रयतेन[5] भ्रूणघ्नेन वा दृष्टं तथापपात्रेणामेध्ये वा देशे । स्कन्नं दुष्टꣳ हविरपो ऽभ्यवहरन्ति । शीते[6] भस्मनि वा निधापयति[7] । भिन्दाहुती हुत्वाथान्यन्निर्वपेदाज्येन[8] वा प्रचरेदपि[9] तु[10]

---

१ Thus B H and the Viv , प्रथनं U C′, प्रमंथं Tr

२ Thus (०शातिका i e. चाशातिका according to the Viv), B and the Viv , ०शांतिका H C′ ०शीतिका U , Tr om

३ Thus (०श्चैल०) U H C′ and the Viv , ०स्चैल B, ०चेल० Tr

४ ०क्षवथ्वा० my conjecture, ०क्षवध्वा० Tr, ०क्षवथा० H, ०त्त्ववध्वा० U, ०त्त्ववथा C′, ०वर्ध्वा० B.; the Viv. क्षवथुः क्षुतं ।

५ ०प्रपतेन H , अप्रयतो नामाशुचिः the Viv.

६ शीत Tr C′

७ ०यंति Tr H U.

८ ०थान्यन्नि० Tr, ०थान्यर्नि० B, ०थान्यंनि० C′ U, ०थाल्यंनि० H

९ After प्रचरेत् H U C′ ins. सैव तत्र प्रायश्चित्तिर् ।

१० Thus Tr C′ Viv (sec. m.), नु H U B Viv (pr m).

खलु क्षिप्रसꣳस्कारमाज्यं[1] ब्रुवत इति । मिन्दाहुती हुत्वा मनस्वतीं जुहोति । सैव ततः[2] प्रायश्चित्तिः[3] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातोऽग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिराहुतयः सꣳस्कारार्था दृष्टा भवन्ति । चतुर्होतार इत्येके । व्याहृतय इत्येके । मिन्दाहुती इत्येके । मनस्वतीत्येके । महाव्याहृतय[4] इत्येके[4] । अथ यदि सर्व एवोद्वायेयुरायतनेभ्योऽरण्योरग्नीन्समारोह्य[5] मन्थनस्यावृता गार्हपत्यं मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः । स गायत्रिया[6] त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति । छन्दोभिरेवैनꣳ स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणमथ[7] यदि मथ्यमानो न जायेत यत्रान्यं पश्येत्तत आहृत्य होतव्यमित्यथान्यमत्वरमाणः[8] पुनर्मन्थेदथ यदि जात एवोद्वायेत्समारोपणमन्त्रं जपित्वा पुनरेव मन्थेदथैनमुप-

---

१ °सस्कारतममा° U (pr m) Viv. (sec m), °सꣳस्कारतमा° C′.

२ तत. Tr, तत U B H C′

३ H U C′ add इति विज्ञायते ।

४ Om Tr C′

५ °रोप्य B U H

६ गायत्र्या MSS

७ After ब्राह्मणम् H C′ insert the passage (l 11-12) अथ यदि .. पुनरेव मन्थेत् ।

८ Instead of the words अथान्यमत्वरमाणः . पुनरेव मन्थेत् (l 11-12) H C′ have (and cp Rudradatta on Ap IX 2, 3) लौकिकमग्निमाहृत्य विहृत्याग्नीनन्तरारणी निधाय जुहुयात्पुनरेवात्वरमाणो मन्थयेदुक्तं मन्थनम्, these last two words not in C′

तिष्ठत इषे रय्यै रमस्व सहसे द्युम्नायोर्जे ऽपत्यायेत्यथैनमुपसमिन्द्धे सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धाताꣳ सम्राडसि विराडसीत्यथैनमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय[1] गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाद्रुत्य[2] गार्हपत्ये दशात्मकं ब्राह्मण एकहोतेत्येतस्यानुवाकस्य दश स्रुवाहुतीरथ यद्यन्वाहार्यपचन उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वाहार्यपचने चतुर्होतारं जुहोति गार्हपत्ये दशात्मकमथ यद्याहवनीय उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्याहवनीये पञ्चहोतारं जुहोति[3] गार्हपत्ये दशात्मकमथ[3] यदि सवनगतानामग्नीनामाग्नीध्रीय[4] उद्वायेच्छालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये षड्ढोतार जुहोति शालामुखीये दशात्मकमथ यद्यौत्तरवेदिक आहवनीय उद्वायेदाग्नीध्रीयादेनमुद्धृत्यौत्तरवेदिक आहवनीये सप्तहोतारं जुहोत्याग्नीध्रीये दशात्मकम् ॥ १० ॥

एतयैवावृतैकस्मिन्नुद्वाते द्वयोर्वा प्रतिविभज्य होतॄञ्जुहुयाद्व्याहृतीश्चेद्व्यस्ताः समस्ताश्च जुहुयात्तथा मिन्दाहुती जुहुया-

---

१ These two words found in C′ H U (in U they are cancelled), U ins. अथ after ०धाय ।

२ These two words om Tr C′ H

३ H B read कृत्वा and insert जुहुयात् after दशात्मकम् ।

४ सवनगतानामग्नीनाम् om Tr

न्मनस्वतीं चेदाहवनीये जुहुयात्तेषाजस्राणामन्वाहितानाꣳ सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिरेतदेव[1] होमकाले ऽन्वाधानवर्जमथ यस्याग्निरुद्धृतो[2] ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति यथासूत्रं[3] वा कुर्यादपि वा गार्हपत्यादिध्ममादीप्य[4] मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रान्निगदेदपि[5] वा ज्योतिष्मतीमिष्टिं निर्वपेदपि वा ज्योतिष्मतीभ्यामृग्भ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयादपि वा ज्योतिष्मतीꣳ स्रुवाहुतिं जुहुयादग्नये ज्योतिष्मते स्वाहेतीष्टपूर्णाहुतिस्रुवाहुतीनां पूर्वंपूर्वं विधिं बलीयाꣳसमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः ।
कर्म तैर्न प्रसङ्गेन कुर्यादापत्सु तद्धनम्[6] ॥
विशेषान्सर्ववेदेभ्यः[7] प्रयत्नेनोपधारयेत्[8] ।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु[9] च समाप्नुयादिति ॥

---

१ Thus C′ H B U (pr. m) and the Viv, °त्तिरेव Tr, °त्तिरेवाथ यदि U (sec. m).

२ यत्रस्याग्नि° Tr

३ Viz according to the ritual exposed in XIII 7 124. 1

४ Instead of आदीप्य H U उद्धृत्य।

५ अधिमंथनम् found in C′ Tr H U (pr m)

६ तद्धृतं H U

७ °देवेभ्यः H Tr and once in the Viv

८ प्रपत्नेनो° B

९ प्रतिचारा° B U

यदि प्रसङ्गेन कृतं च[१] लौक्ये[१] मुग्धैर्वा[२] बालैर्हुतꣳ स्यादिहृतं[३] च पत्न्या तानरण्योरग्नीन्[४] समारोह्योद्वसाय[५] मथित्वाग्नीन्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्येत्यथ यद्यप्रसङ्गेन कृतं च[६] लौक्ये[६] मुग्धैर्वा[७] बालैर्हुतꣳ[८] स्यादिहृतं च पत्न्या तान्व्याहृतीभिर्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्येति । ॥ ११ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति[९] निर्ऋतिर्वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति यस्य कस्यां च हविः क्षायति[१०] यद्यवदानानि विन्दन्ति नात्र प्रायश्चित्तं कुर्वन्ति । दहति ह वा एषो ऽध्वर्युरवदानानि । समू[११]ह्यैतान्येष[११] तर्पयति[११] । दहति ह वा एष य[१२] आज्यं[१२]

---

१ ? चलौक्ये Tr U, चलौक्ये C′ the Viv, चेलौवे H, चेलौक्ये B

२ Thus B C′, मुग्धैर्नवा H, मुग्धेनवा Tr U the Viv

३ विहृते H U

४ Thus Tr and the Viv, तानारण्यो॰ H, यारण्यो॰ B U, तारण्यो॰ C′

५ समारोप्योद्वसाय H U, समारोप्य B, समारोह्य Tr C′

६ Thus Tr C′ the Viv, चैलौक्ये B, स्वालौक्ये H, लौकिक्ये U.

७ Thus B, मुग्धैनवा H, मुग्धेनवा U C′, मुलोग्धनवा Tr

८ Thus Tr B, वालैर्हुतꣳ C′, बालैर्वाहुत H U

९ These three words not in H Tr

१० Thus (and cp Āp. IX 1. 17) Tr B U the Viv चारयति C′, चपर्यति H

११ समूह्यैतान्येष संतर्पयति U, समूह्यैतान्येष तर्पयति Tr, समूह्यैनान्येष संत॰ H, समूह्यैनेतान्येष संत॰ B, समूह्यैतान्येष संत॰ C′

१२ Thus Tr and the Viv., यदाज्यं the other MSS.

पुरस्तादहुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टान्नाभिघारयति । तेषाꣳ संदग्धानां न देवास्तृप्यन्ति[1] न यजमानो । ऽथ हैनान्येष संतर्पयति य आज्यं पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति । तेषाꣳ संदष्टानां तृप्यन्ति[2] देवास्तृप्यति[2] यजमानो[2] । ऽथ यद्याग्नेयात्पुरोडाशादग्नीषोमौ यजेताग्नीषोमीयाद्वाग्निं यजेत नैतत्प्रदानमित्याहवनीये स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यद्वो देवा अतिपादयानीति । देवपवित्रमाग्नेय्यौ याज्यापुरोनुवाक्या देवपवित्रमैन्द्रियौ[3] देवपवित्रं प्राजापत्या देवपवित्रं व्याहृतय इत्यथ यदि होता याज्यापुरोनुवाक्यासु मुह्येत सर्वाभिराग्नेयीभिर्यजेतेति । विज्ञायतेऽग्निः सर्वा देवता इत्यैन्द्रीभिर्विज्ञायत[4] इन्द्रो वै सर्वा देवता इति । प्राजापत्याभिर्विज्ञायते प्रजापतिः सर्वा देवता इति । व्याहृतीभिर्विज्ञायते सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्यथ यदि यजमानो याजमानेषु मुह्येत व्याहृतीभिरेवान्तरेण वैद्युत्करौ प्रपद्न[5] व्याहृतीभि-

---

१ देवतास्तृ॰ U (sec m)

२ Thus Tr, देवा (or देवता) स्तृप्यंत्यथ यज॰ U (sec m) B, देवास्तृप्यति यजमानो H, C′ incomplete.

३ Thus U, ॰मिन्द्रियो C′, ॰मैन्द्रो Tr U the Viv, ॰मैन्द्रिया H.

४ After the instrumental here and infra some of the MSS ins. वा ।

५ प्रपादनं Tr C′.

रेवोपनिष्क्रमणं व्याहृतीभिरेवानुमन्त्रणं । विज्ञायते[१] सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्युपासते ह वै यज्ञं देवा[२] अन्तरिता[३] इदमु नो हविर्न कृतं तद्धोष्यत[४] इत्या स्विष्टकृत इत्येक । एडाया इत्येक । आनुयाजेभ्य[५] इत्येक । आ शंयुवाकादित्येक । आ समिष्टयजुष इत्येक । ऊर्ध्वं चेत्समिष्टयजुषः स्मरेत्सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीत । यज्ञो ह[६] वै[६] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते ॥ १२ ॥ नवमः ॥

अथ सांनाय्यदुहो[७] धयेयुस्तेद्वत्सा वायव्यया[८] यवाग्वा[८] सायं यजेताप्येकस्यां दुग्धायां न[९] धीतां[९] दोहयेद्दुग्धाभिः सꣳस्थाप्यादुग्धानां[१०] वत्सानपाकृत्य श्वः सांनाय्येन यजेत ।

---

१ च ins H U C′

२ देवता H C′

३ Thus H U C′, अतर्हिता Tr B

४ तस्माद्धो° Tr

५ Thus, not आनू° the MSS

६ हैव Tr

७ साम्नायीदो Tr, साय्यदुहो H

८ Thus C′ Tr and the Viv., वायव्यावा यवाग्वा B C′, वायव्यायवाग्वा C′

९ ? नाधीतां Tr नधीता B, नपीतां H U C′ The Vivarana periphrases अन्यामानीय तां दोहयीत (sic) ।

१० °स्थाप्य दुग्धानां Tr H

सायंदोहश्चेदार्तिमार्छेदिन्द्राय[1] व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति यथासमाम्नातमपि वा प्रातर्दोहं द्वैधं कृत्वान्यतरदातच्य[2] सायंदोहस्थाने कुर्याच्छृतस्थान[3] इतरत्प्रातर्दोहश्चेदार्तिमार्छेदैन्द्रं वा माहेन्द्रं वा पुरोडाशं निरुप्य तेन दध्ना सह प्रचरेदुभयं चेदार्तिमार्छेदैन्द्रं[4] पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्सर्वाणि चेद्धवींऽषि दुष्येयुर्नश्येयुरपहरेयुर्वाज्येनैता देवताः प्रतिसंख्यायमिष्टैतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुल्बणां[5] तन्वीत । यज्ञो हि[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते । ॥ १३ ॥ दशमः ॥

अथातश्छन्दस्यनाम्नातानि[7] ऋतानुमन्त्रणानि व्याख्यास्यामो । वैमृधमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्य वैमृधस्याहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यसपत्नो वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासित्यसपत्नो वीर्यवान्भूया-

---

१ After इन्द्राय C′ H U and the Viv ins वा महेन्द्राय वा but cp. T Br. III. 7. 1 6

२ ॰न्यतरमातच्य B U, ॰न्यतरदासिच्य C′

३ कृतस्थान इतरत् only in H U C′

४ च्चार्तिमार्छेत् om Tr H C′

५ प्रतिसंख्यामि॰ Tr, C′ प्रतिसंख्यायामि॰, the Viv. and B U as given in the text

६ चैव Tr

७ The Prāyaścitta candrikā makes the interesting statement, that these anumantrana formulas are taken from the Kāthaka (कंठोक्ता sic). Some of them occur indeed in the Kāthaka (v 1 44. 5 sqq.)

समिति वा[1] । पर्जन्यस्याहं देवयज्यया सुयवसो[2] भूयासꣳ । सोमस्याहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय सुरेता रेतो धिषीयेति वा । सवितुरहं देवयज्यया स्वस्ति-मान्पशुमान्भूयासꣳ । सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमन्नाद्यं पुषेयꣳ । सरस्वतो ऽहं देवयज्यया श्रद्धामना भूयासं । पूष्णो ऽहं देवयज्यया पुष्टिमान्पशुमान्भूयासं[3] । मरुतामहं देव-यज्यया प्राणैर्ऋध्यासं । विश्वेषां देवानामहं देवयज्यया प्राणैः सायुज्यं गमेयं । द्यावापृथिव्योरहं देवयज्ययोभयोर्लोकयो-र्ऋध्यासं भूमानं प्रतिष्ठां गमेयमिति वा । वाजिनामहं देवयज्यया रेतस्वी भूयासं । वरुणस्याहं देवयज्यया धर्म-भाग्भूयासं । कस्याह देवयज्यया प्रविष्टो[4] भूयासं । विश्व-कर्मणो ऽहं देवयज्यया विश्वानि कर्माण्यवरुन्धीयादित्या अहं देवयज्ययाꣳहसो मुच्येय । वायोरहं देवयज्यया रत्नभाग्भू-यासꣳ । सूर्यस्याहं देवयज्यया सुदृशीको भूयासमग्राविष्णवो-रहं देवयज्यया वीर्यवान्भूयासं । विष्णोरहं देवयज्यया

---

१ H U C′ ins पर्जन्यमिष्टमनुमन्त्रयते H U C′, and thus each time further on, mutatis mutandis, before each formula (e g after सुयवसो भूयासमिति सोममिष्टमनुमन्त्रयते सोमस्याह etc) But cp. the expression (p 342 2) यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयते ।

२ सूयवसो Tr only

३ पशुमान् in Tr C′ and Prāy. candrikā only

४ प्रचिष्ठो Tr B

ग्निपिविष्टो भूयासमर्यम्णो ऽहं देवयज्यया सुवर्गं[1] लोकं गमेयमिति । यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयत[2] एवमनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानाचक्षत एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारान्द्वादशकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालं भूमिकपालं च द्यावापृथिव्यविकारावतो[3] ऽन्यानाग्नेयविकाराꣳश्चरूꣳन्सौम्यविकारान्दधिपयश्चामिक्षापशवः[4] सांनाय्यविकारा[5] वनस्पतिः स्विष्टकृद्विकार । उपाꣳशुयाजानुपाꣳशुयाजविकारानाचक्षत[6] इत्यथाप्युदाहरन्ति[6] हविःसामान्यं देवतासामान्यं कपालसामान्यमिति हविर्देवताकपालसामान्ये हविःसामान्यं बलीय[7] इत्यपि[7] वास्य यज्ञस्यागुर उदृचमग्नीयेति सार्वत्रिकम् ।

॥ १४ ॥ एकादशः ॥

॥ इति सप्तविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus U C′ Prāy candr., स्वर्गं Tr B H

२ ॰देवत॰ H U C′

३ Thus B U H Viv., ॰विकारानतो T1 C′

४ Thus (॰विकारान्दधि॰) U C′ and Viv , ॰विकारादधि॰ T1, ॰विकारादधि॰ H, ॰विकारानिति शालीकिर B. — C′ breaks off after पयश्चामिक्षापशून्म (sic)

५ Thus T1 U B, ॰विकारान् H

६ Thus U , ॰कारावक्षत इत्य॰ H, कारानित्यथा Tr B.

७ Thus B H U and the Viv., बलीयोऽपि Tr

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः स्याद्यो वापरुध्येत देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो गोभ्यो ब्राह्मणेभ्य[1] स्तेनाभिग्रस्तो ऽभिग्रस्यमानो वा रहस्येष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्याः प्रज्ञात उपवसथो । ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मान पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्य पवित्रꣳ शतोद्यामꣳ हिरण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये ऽꣳहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति अपथित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[2] । पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी[3] रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्य इति

१ B U ins पशुभ्य, which is neither found in the Pray pradipa देवेभ्य पितृभ्य ऋषिभ्यो गोभ्यो ब्राह्म॰ Tr, देवेभ्य ऋषिभ्यो ब्राह्मणेभ्य· पितृभ्य H

२ द्वाभ्या Tr B, द्वे H

३ एव given by Tr only

पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति । यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्विय[1] इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इत्येतस्मिन्ननुवाके याज्यापुरोनुवाक्याः सहसंयाज्या भवन्त्यथ[2] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचं । प्रसिद्धेडाथान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति । समानं कर्म पत्नीसंयाजेभ्यो । ऽथ पुरस्ताद्बृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतमेतयैव यजेतर्त्व्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत पातकोपपातकसंयुक्तो[4] द्वादशाहं महापातकसंयुक्तो मासं पुण्यमिच्छन्संवत्सरमृतुं वा तामेतां महापवित्रेष्टिरित्याचक्षते मृगारेष्टिरिति वा रहस्येष्टिरिति बौधायनः[5] । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

---

१ Thus Tr U H, कृत्व्य B

२ भवन्तीत्यथ Tr

३ यजेतर्त्वतिक्रमे Tr

४ पातकोवपातक° Tr, पातकोपातक° B The Viv पातकोपपातकमहापातकानां रहस्यकृतानाम् ।

५ Tr B H repeat the last three words.

अथो एतस्यो ऽपरिमितं प्रवसतीति[1] न संवत्सरमति प्रवसतीत्येवेदमुक्तं भवति स उ चेदति प्रवसेत्पवित्रेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्याः प्रज्ञात उपवसथो । ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामꣳ हिरण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीत गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सरस्वत्यै प्रियाया उपाꣳश्वाज्यमग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सवित्रे सत्यप्रसवायोपाꣳश्वाज्यमग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति वायवे नियुत्वत उपाꣳश्वाज्यमग्नये व्रतपतये[2] पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति विष्णवे शिपिविष्टायोपाꣳश्वाज्यमग्नये वैश्वानराय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति दधिक्राव्ण उपाꣳश्वा-

---

१ इति not in the MSS, but cp III 14 85 2

२ ०तय इति Tr

ज्यमिति । अपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[1] । पावकवन्तावेवाज्यभागा-वग्नी रक्षांꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्य इति पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति । यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्विय इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्न आयूꣳषि पवस ऽग्ने पवस्वेत्यग्नेः पवमानस्योत नः प्रिया प्रियास्विमा जुष्टाना युष्मदिति सरस्वत्याः प्रियायाः अग्ने पावक स नः पावकेति पावकस्या विश्वदेवमा सत्येनेति सवितुः सत्यप्रसवस्याग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति शुचेर्वायुरग्रेग वायो शुक्रो अयामि त इति वायोर्नियुत्वतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपतेः प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नाम परिचक्ष्यं भूदिति विष्णोः शिपिविष्टस्य वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति वैश्वानरस्य दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इति दधिक्राव्णो । ऽथ कृतानुमन्त्रणमग्नेः पवमानस्याहं देवयज्यया शुचिः पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरग्नेर्व्रतपतेरग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्यया शुचिः

---

1 द्वाभ्या Tr B

पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमित्यु। पांशुयाजायामुपांशुयाजवदित्य।थ[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचम।तिथिवत्यौ[2] दमूनवत्यौ संयाज्ये जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्। विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्य शत्रूयतामाभरा भोजनानि ॥ मर्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः। सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाꣳ अग्ने सहसा प्रास्यन्यानिति। प्रसिद्धेडा।थान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति। समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो। ऽथ पुरस्ताद्गृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ। स्तिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा विसृजते व्रतमेतयैव यजेताभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वै।तयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वै।तयैव यजेत संवत्सरमर्धपादमेकविꣳशतिरात्रं[4] वा। तिर्यग्योनिगताञ्ज्ञातीञ्जात्यन्तरे[5] वर्तमानान्दुष्कृतैरपरुद्धान्दश पूर्वा-

---

१ °शुयाजविकारवदित्यथ H U.

२ °मत्यौ U

३ Thus B U H and Prāy. candr, Tr omits the passage

४ Thus (अर्धपादम्) H and Prāy candr, °मूर्ध्वपाद° U, मध्यपाद° Tr B The meaning acc to the Vivarana is द्वौ मासौ।

५ ज्ञातीन Tr and the Viv °ज्ञातान् U, B and H om.

न्दशापरानात्मानं चैकविंꣳशं[१] पङ्क्तिं च पुनाति न[२] च[२] पुनरावर्तत[२] इत्यथाप्युदाहरन्ति

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च।

ऋतावृतौ प्रयुञ्जानः पुनाति दशपूरुषमिति[३]। ॥ २ ॥

द्वितीयः ॥

अथातो नक्षत्रेष्टीर्व्याख्यास्यामो ऽग्निर्वा अकामयतान्नादो देवानाꣳ स्यामिति ता ब्राह्मणेन[४] व्याख्याताः। सा या वैशाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति स सकृत्संवत्सरस्यापभरणीभिः[५] संपद्यते तस्यामारभेतेति। तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसाय[६] मथित्वाग्नीन्विहृत्याजस्रान्वापि वा[७] पौर्णमास्याममावास्यायां वोपवसेद्यस्यां[८] तस्यां

१ Thus B U, विंशति H Tr and Prāy candr

२ These words omitted by Tr as also the following इति; the Prāy candrıkā reads न स पुन॰।

३ Thus (and cp Baudh. dhś I 2 17, Vas dhs XXII. 10) Tr B (the last only ॰पुरुष॰ and U (sec m) and Pıāy candr, पवित्रेष्टिमृतावृतौ। अग्नारेष्टिं प्रकुर्वाण पुनात्याविंꣳशति (or पुनाति वि॰) कुलमिति H and U (pr m.)

४ See T Br. III 1 4 sqq

५ Thus Tr B U (sec. m) ॰भरण्या H U (pr m) Prāy candr

६ ॰रोप्यो॰ B U H Prāy candr

७ Om U B.

८ उपवसेत् om. Tr.

संपद्यते । तच्चैषो ऽत्यन्तप्रदेशो । हविरुच्छिष्टव्रतो[१] यजमानो[२] भवतीति विज्ञायते ऽपि वा जन्मनक्षत्रे कुर्यादायुष्कामस्य[३] यावज्जीव[३] मवरार्ध्यौ वा प्रयोगो । जीववन्तावाज्यभागौ यजत्या नो अग्ने सुकेतुना[४] त्वꣳ सोम महे भगमित्यथ[४] निर्वपत्यग्नये कृत्तिकाभ्यो जुष्टं निर्वपामीत्यग्निं[५] कृत्तिका यजेति सम्प्रेष्यत्याग्नेयमष्टाकपालमनुमत्यै चरुमिति[६] सर्वत्रानु यजति नक्षत्रहविर्मध्ये । अपथिलासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण श्रीमत्यौ धाय्ये दधाति स्वाहुता यस्य श्रियो दृशे ऽदाभ्यः पुरएतेति । रयिमन्तौ पुष्टिमन्तावाज्यभागौ[७] यजत्यग्निना रयिमश्नवद्गय-स्फानो अमीवहेत्यथ हविषामग्निर्मूर्धा भुवो ऽनु नो ऽद्यानु-मतिरन्विदनुमते त्वमिति सचरयोर्याज्यापुरोनुवाक्या ।

---

१ ०व्रतोपायी H U

२ Om Tr

३ Thus reads Tr; the three other MSS ०दायुष्कामस्यावरार्ध्यौ, the manuscript tradition, however, seems to be defective, the Vivarana runs अपि वा जन्मनि क्रियेतायुष्काम किं तत्र स्वजन्मनक्षत्रदेवत्यामिष्टिं यावज्जीवमथ वा ऽवरार्ध्यं प्रयोग । जन्मनक्षत्रदेवत्यामिष्टिं जन्मनक्षत्रे चिरावर्तयेदायुष्कामोऽत ऊर्ध्वं यथाश्रद्धमायुष्कामस्य ।

४ The two mantras are given Sakalapāthena in B

५ इति om U B H

६ इति om Tr B H

७ पुष्टिमन्तौ om. Tr.

नक्षत्रविषानग्निर्नः[1] पातु कृत्तिका[2] इति यथासमाम्नातमथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहेति यथासमाम्नातꣳ[3] । स्विष्टवत्यौ[4] संयाज्ये हव्यवाहꣳ स्विष्टमिति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतम् । ॥ ३ ॥

एवमुत्तरमुत्तरं[5] प्रतितन्त्रमुत्तरउत्तरे[6] ऽहनि यजेत । विशेषान्व्याख्यास्यामः । प्रजापतिः सवितेत्युपांशु सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य[7] आज्ये करम्भमिति । सर्वे यवा भवन्त्यधिश्रयणकाले तिरः पवित्रमाज्यमानीयाधिश्रित्य[8] तिरः पवित्रं करम्भानावपति[9] । पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशꣳ षट्कपालमिति । पैतृयज्ञिकेन निर्वपणप्रोक्षणाधिवपनसंवपनादीनि[10] व्याख्यातानि भवन्ति । तार्तीयसवनिकेन[11] सौम्येन प्रचरणकल्पो व्याख्यातौ ।

---

१ ०क्षत्रविषोऽग्नि० H

२ Tr gives a longer citation of the pratika

३ Tr. ins. अथ ।

४ ०कृतौ U H.

५ एवमेवमु० U H.

६ Thus Tr, प्रतिमत्रमु० H U, मंत्रमु० B and the Viv

७ Thus (०श्रे०) B and Prāy. candr as T Br III. 1. 4 7, ० U H Tr

८ अधिश्रित्य given only by Tr

९ Thus Tr B H and Prāy pradipa; ०भमानयति U

१० ०संवपन० om. Tr, ०सयवनादीनि the Viv

११ ०सवनीयेन Tr.

ऽथैतद्वायवे निष्ठायै गृष्ट्यै दुग्धमिति । पयसः प्रातर्दोहवत्संस्कार[1] । आ[1] विशाखाभ्यामिष्ट्वा तदानीमेव पौर्णमासीमाज्येन यजेताथ श्वो भूते मित्रायानूराधेभ्यश्चरुमित्युत्तराभिरषाढाभिरिष्ट्वा[2] तदानीमेवाभिजिता यजेताथ श्वो भूते विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालमित्युत्तरेषु प्रोष्ठपदेषु पुरोडाशं भूमिकपालमिति । कपालमात्रं[3] भूमौ परिलिख्याङ्गारमधिवर्तयति[4] । तस्यैककपालवत्संस्कार[5] । आपभरणीभिरिष्ट्वा[5] तदानीमेवामावास्यामाज्येन यजेताथ श्वो भूते चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालमित्यभिनीयैवाहनि[6] निर्वपेदुदिते चन्द्रमसि प्रचरेन्नं एतमहोरात्राभ्यां चरुं निरवपतां द्वयानां व्रीहीणां शुक्लानां च कृष्णानां न सवात्योर्दुग्धे श्वेतायै च कृष्णायै चेत्यभिनीयैवाहनि[6] निर्वपेदस्तमिते प्रचरेदपि वा सन्ध्यावेव निर्वपेत्सन्ध्यावेव प्रचरेन्निर्वपणन्यायेन[7] प्रचरेदथैतमुषसे चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुषसि प्रचरेदथैतस्मै नक्षत्राय चरुं निर्वपति । यथा त्वं देवानामस्येवमहं मनुष्याणां भूयासमिति निर्वपण-

---

१ ? Thus Tr B, ॰रोथावि॰ H, ॰रोथवि॰ U

२ ॰यानुराधे॰ Tr

३ ॰मत्रं Tr

४ प्रलि॰ U H.

५ ? Thus B, ॰रोथापभ॰ U, ॰रोपभ॰ H Tr.

६ हविर् ins H

७ निर्वपणन्यायेन प्रचरेत् in Tr only.

काले यजमानायतन आसीनो यजमानो जपत्यभिनीयैवाहनि[1] निर्वपेदुदितेषु नक्षत्रेषु प्रचरेदथैतꣳ सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुदिते सूर्ये प्रचरेदथैतमदित्यै चरुमथैतं विष्णवे चरुमिति यजति[2]। यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठतीति ब्राह्मणं। वरो[3] दक्षिणा भवतीति[3] विज्ञायतेऽपाघावद्वा[4]। प्रसिद्धः पशुः। पाथिकृत्येष्ट्वा दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत नक्षत्रसत्त्रेण द्युतिरानन्त्याय। [5]ज्योतिषामयनेनेष्ट्वा पापं निर्णुद्य[6] ज्योतिष्टमुपजायतेऽप पुनर्मृत्युं जयतीति ह[7] स्माह[7] बौधायनः। ॥ ४ ॥

तृतीयः ॥

नवैरेवामावास्यायां[8] पौर्णमास्यां[8] वा यजेत नवैर्वाग्नि-

१ हविर् ins H

२ Om Tı

३ वरा दक्षिणा भवन्तीति Tı

४ Thus (and cp. the Journal of the German Oriental Society, Vol. LVII, p 742) U Tı, पाद्यावद्वा B, पाकद्वा H. The Vıvarana runs अपाघावद्वा दक्षिणा इति शेष। यथा अपाघासु श्रूयन्ते दक्षिणाः षाडन्नित्यै पष्ठौही वरान्दद्यात्कꣳस च स्त्रियै चाभारꣳ सन्नद्धा इति (cp TBr. III. 12 4 7)

५ Tr ıns ज्योतिषा।

६ निर्नुद्य Tr.

७ Om. B

८ Thus Tr H and the Vıv , ०मावास्यां पौर्णमासी वा U, नवैरेव पौर्णमासीममावास्यां वा B, the accus ınstead of the locat. also Āp. VI 30 13.

होत्रं[1] जुहुयादपि वाग्निहोत्रीं वा[2] नवानादयित्वा[2] तस्याः पयसा जुहुयादपि[3] वा[3] नवानां[3] यवाग्वा[3] सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयादपि वा गार्हपत्ये चतुःशरावमोदनꣳ श्रपयित्वाग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो[4] जुहुयादपि वा नवैरेव ब्राह्मणान्भोजयेत्स[5] एष[5] दृष्ट्युपचारकल्पो[6] हरितयवशमीधान्यौषधिवनस्पतिमूलफलशाकानामनिष्ट्वाग्रयण[7] याथाकामी[8] स्यात्पङ्क्तिवैषम्याद्व्रीहिभिरिष्ट्वा[9] व्रीहिभिरेव[10] यजेता यवेभ्यो यवैरिष्ट्वा यवैरेव[10] यजेता व्रीहिभ्यो ऽपि वा व्रीहिभिरेव[11] यवैर्वा यजेत संतिष्ठन्त आग्रयणानि ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ Thus H U and the Viv , नवैरेवा° B Tr

२ Thus U and the Viv., वा नवानदयि° Ti, वावानादयि° H, वैनानादयि° B

३ Om Tr, cp Āp 1 c 15

४ Thus (as gṛhyasūtra and Hir śrs III. 8 23) Tr B, °र्थीभ्यो (as Āp 1 c 16,) H U

५ Thus U and the Viv , °स एवैष Tr, H B om स ।

६ Thus Tr, दृष्ट्यपचार° B U, दृष्ट्यपचारि° H

७ °शिबी° instead of °शमी° H, °फलमूल° instead of °मूलफल° U, °निष्ट्वापि instead of °निष्ट्वाग्रयण (thus B U H and Viv) Tr.

८ Thus B H, यथा° Tr U Viv

९ Thus U and the Viv., स्यासक्तिवै° B, स्यातामपंक्तिवै° H, स्यात्क्षान् पङ्क्तिवै° Tr

१० एव om Tr

११ एव om B U

अथातः पशुप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । स यदि पशुरुपाकृतो वाश्येत यदस्य पारे रजस इत्येताꣳ हुत्वा नैमित्तिकीं[1] द्वितीयां जुहोति यस्माद्भीषावाशिष्ठास्ततो नो अभयं कृधि । प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड नमो रुद्राय मीढुषे स्वाहेति[2] । यस्माद्भीषावेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः शकृदकृथा मूत्रमकृथा इत्येतेषु[3] निमित्तेषु य इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति तृतीयाꣳ । स यदि निषीदेद्यस्माद्भीषा न्यषद इत्येताꣳ हुत्वा तं मैत्रावरुणदण्डेनोत्थापयेदन्येनौदुम्बरेण वोर्ग्वा उदुम्बर ऊर्क्पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्द्ध इति ब्राह्मणमुदस्य तिष्ठेत्युस्रमुदस्वेत्यश्वमुदुच्छागेति छागमुन्नयेति मेषमुद्वश इति वशां । स उ चेत्प्राक् पर्यग्निकरणाम्रियेत याश्वमेधे प्रायश्चित्तिस्तां हुत्वाथान्य[4] तद्दैवत्यं[5] तद्वर्णं[6] तद्वयसं[6] तद्रूपं तज्जातीयं पशुमालभेत । तस्योपाकरणादि सर्वमावर्तते निर्मन्थ्य सामिधेनीतच्छेषाघारसंप्रैषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जमथ[7] यदि तज्जातीयं न विन्देताजावयो[8] गोअश्वा इत्यन्योन्यस्य प्रति-

१ ॰त्तिकां H U.

२ इति only in U (sec m)

३ Thus U (pr m) इत्येषु B, इत्येवमेतेषु T1, इत्येवमेदेषु H

४ Thus (and cp XVIII 11 355 15) Tr B , H U om अथ ।

५ तद्दे॰ Tr and the Viv

६ तद्रूयसं तद्रूपं H U

७ ॰सामिधेनित॰ Tr, ॰सामिधेनीस्त॰ H U

८ Thus Tr, ॰ताजोवयो H U, ॰तांजावि B.

निधयो भवन्तीति[1] । तेषां छागस्य[2] मेषस्योपाकरणीयावलाभे[2] ऽन्यतममालभेत[2] । त्वाष्ट्रेण प्रचरणकल्पो व्याख्यातो[3] । ऽथास्य[3] शरीरमप्सु प्रवेशयति न वा उवेतन्निशयस आशानां त्वा विश्वा आशा इति द्वाभ्याम् । ॥ ६ ॥

अथ यद्यङ्गहीनः पशू रूपतो वर्णतो वाग्नेयीमाग्ना-वैष्णवीमैन्द्रीं वायव्यां प्राजापत्यामिति च कृत्वा तमेवोपा-कुर्यादथ यदि वपामाह्रियमाणाꣳ श्येनो ऽपहरेन्नश्येद्वा[4] पात्र्याꣳ हिरण्यमन्तर्धाय[5] चतुर्गृहीतं[5] गृहीत्वाहवनीये जुहो-त्यन्वारब्धे यजमान उद्यन्त्सुपर्णा[6] न विभाति सर्वꣳ हिरण्य-कुक्षिः सप्तशिराः पुरस्तात् । सर्वेषु लोकेषु विभुः प्रविष्टो गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[7] स्वाहेत्यथैतस्यै[7] वपायै स्थाने यत्किंचिन्मेदोरूपमवशिष्टꣳ स्यात्तदुत्पाद्य[8] तेन प्रचरे-

---

१ भवंति B U H

२ Partly conjectural reading, छागस्य मेषस्येदुपाकरणीयावुपाकर-णीयानमन्यतम० U, छागचेदुपाकरणीया उपाकरणीयातानमन्यतम० H, छागं च मेषं चोपाकरणीयावावालभेदन्यतम० Tr, छागमस्यमेषस्योपाकरणीयावलाभेन्यतम० B. The Viv तेषा छागस्य मेषस्योपाकरणीयाविति ।

३ U ins after थास्य षट्तयमभिविदर्शयति, H ins before थास्य (व्याख्यात)रेथास्य षट्चयमभिविदर्शयति (cp IX 19 296 3)

४ Thus B Tr U, H corrupt

५ Om. Tr.

६ उद्यन्तु० H, उद्यन्त्सु० U Tr, उद्दुत्सु० B

७ Thus Tr, विदत्स्वा० B H U

८ Thus B, ०दुत्पाद्य Tr U H

।दथ यद्येनां पुनर्विन्देत नैनामाद्रियेताथ यदि वपा हविरवदानं वा स्कन्देदा त्वा ददे यशसे वीर्याय चास्मास्वग्निया यूयं दधायेन्द्रियं पय इत्यादाय जुहोति यस्ते द्रप्सो यस्त उदर्षो दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्टै स्वाहेत्य।थ यद्यसꣳस्थिते पशौ शकुनिश्चषाल उपविशेच्चषालं प्रक्षाल्य यूप प्रोक्ष्य तथैवाज्येन जुहोत्यापवस्व वदस्व[1] वा[1] सोमपीतये गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[2] स्वाहेति[2] ।

॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथातश्चातुर्मास्यान्तरालव्रतानि व्याख्यास्यामस्त।स्यैतद्व्रत[3] । नानृतं वदति । न माꣳसमश्नाति । न स्त्रियमुपैति । नास्य[4] पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्त्य।मृन्मयपाय्यशूद्रोच्छिष्टो । स्वयं पादौ प्रक्षालयते[4] । न लवणमश्नाति । न कौशीधान्यमन्यत्र[5] तिलेभ्यो । नासन्द्याꣳ शयीत । न स्त्रियमुपेयात्का।मम्ऋतौ जायामुपेयाद्यद्यजातपुत्रः स्या।दुभयोः कालयोर्मधुपूर्वं व्रत-

---

१ ? Thus U, वदस्व H, वदश्रुवा B, वदस्वश्रुवा Tr

२ Thus Tr again, विंदस्स्वा॰ B U H, विदस्स्वा॰ Prāy candr

३ Thus B व्याख्यास्यामो व्रत चरेदिति तस्यैतद्व्रतं Tr; after व्याख्यास्यामः H and U have a passage which seems to be interpolated (from XXI 1 69 2, 3): तान्यस्य (these two words only in H) यावज्जीव प्रयोगीत्येवं चातुर्मास्यानाम(न)न्तरस्मिन्नहनि प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति।

४...४ om Tr.

५ Thus (and cp. II 20.67 1) B कौशी॰ H U Prāy candr. कौशि॰ Tr

मुपैति । मध्वश्नातीति ब्राह्मणं[1] । घृतमित्येवेदमुक्तं[1] भवति[1] । दैव्यं मध्विति । विज्ञायते ऽञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येनेति । नान्यस्योच्छिष्टं भुञ्जीत । नान्यस्यार्त्विज्यं कुर्वीत । नाञ्जीत । नाभ्यञ्जीत । न श्राद्धं[2] भुञ्जीत । न लोमानि वापयीत[3] । न दतो धावते[4] । न नखानि निकृन्तते[4] । कामं पर्वसु[5] केशश्मश्रुलोमनखानि[6] वापयीत । चतुर्षुचतुर्षु मासेषु निवर्तयेतेति ब्राह्मणं । संवत्सरादूर्ध्वं दार्शपौर्णमासिकमेव[7] व्रतमुपदिशन्ति तस्य चेद्वैश्वदेवस्य कालो[8] नातीयाद्यद्यतीयादग्नये[8] व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति[9] । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठत आमावास्यकालादिति[10] व्याख्याताः । कालातिक्रमेष्वापदि[11] यजेत । ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Thus Tr B, ०र्थं वेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै H, ० णं चैवेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै U, on this passage cp. Rudr on Āp. VIII. 4 11

२ श्राद्धानि Tr

३ Thus U H, वापयते B, छिंदीत Tr.

४ Thus MSS, we expect the optat

५ पर्वाते Tr

६ लोमनखानि om Tr

७ दार्शपूर्णमासिकं Tr

८ Thus is the reading of U sec m U (pr m) B and Tr om the words यद्यतीयात् and B has कालोतीयाद्द instead of कालोनाती० ।

९ शरावं दक्षिणां ददाति U ins on the margin

१० ०स्य कालादिति Tr

११ Thus also the Vivarana, काला अतिक्र० H. (rightly ?)

अथातो ऽध्वरदीक्षाप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो । दीक्षितश्चेदनृतं वदेदिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इति चतस्रो वारुणीर्जपेत् । कृष्णाजिनाद्वावच्छिन्नो दण्डाद्वा देवाञ्जनमगन्यज्ञस्ततो मा यज्ञस्याशीरवतु । वर्धतां भूतिर्दध्ना[1] घृतेन मुञ्चतु यज्ञो यज्ञपतिमंहस इति जपेत् । अमेध्यमनिष्टं वा दृष्ट्वा जपतीत्युक्तमेतत् । अभिवृष्टो ऽभिवृष्यमाणो वा[2] जपतीत्युक्तमेतत् । द्रुतयित्वाप आचम्य जपति शिवाः पीता भवथ यूयमापो ऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः । इरावतीरनमीवा अनागसः स्वस्ति नो भवथ जीवस इति । छर्दयित्वा निष्ठीव्य वा जपति यद्वापि रसस्य मे निरष्टविषमस्तृतः[3] । अग्निष्टत्सोमः पृथिवी पुनरात्मन्दधातु म इति । रेत स्कन्नमनुमन्त्रयते यन्मे रेतः परीतोषात्तदर्पिय[4] । अग्निहोत्रमिव[4] सोमेन तदहं पुनराददं इति । मूत्रं करिष्यन्पुरीषं वा पृथिव्या[5] लोष्टमादत्त इयं ते यज्ञिया तनूरिति । करोत्यपो मुञ्चामि न

---

१ दध्ना om H

२ om Tı.

३ निरष्टविषम् B U H and the Prāy candrıkā, निरष्टीविषम् Tr and a prayoga of the collection Burnell,—अस्तुत or अस्तृत Tr B H and the same prayoga, अस्मृत B and the Prāy candıkā

४ परीतो॰ Tr B, परितो॰ U H Pıāy candrıkā—॰र्पिय अग्नि॰ Tr, र्पिया । अग्नि॰ prayoga Burnell, ॰र्पियेग्नि॰ H, ॰र्पियाग्नि॰ U, ॰र्पिताथि॰ B, cp Āp X 13 10

५ कृथिव्या Tr U

प्रजामंहोमुचः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति। लोष्टं प्रतिनिदधाति पृथिव्या संभवेति। बीभत्सा नाम[१] स्थाप:[१] स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेत्यश्रु[२]। कफस्या[३] नाम स्थाप: स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति सूहान[४]। तपस्या नाम स्थाप: स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्वेदं। दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपत्यभिपर्यावर्तते[५] दुःस्वप्न पापस्वप्नादभूत्यै[६]। ब्रह्माहमन्तरं करवै न हि स्वप्नमुपपद्य[७] इति। स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति यदन्नमद्यते नक्तं न तत्प्रातः क्षुधो ऽवति। सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्दृशे दिवेति। लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा कण्डूय[८] वा जपति नमो रुद्रियाभ्यो ऽद्भ्यः स्वाहेति। न वर्षति धावेद्यदि धावेन्नमो रुद्राय[९] वास्तोष्पतय[९] इत्येतामृचं जपेन्नान्येन दीक्षितेन समेयाद्यदि समेयात्कया नश्चित्र आभुवदित्येतामृचं जपेद्देव-

---

१ Thus (and cp Āp X 14 1) Tr, नामाप स्थ H U Viv and Prāy candrikā, B om. this passage

२ Thus the prayoga Burnell, °श्री Tr, °श्रुपाते U H totally corrupt and B defective

३ Thus Tr, Viv and prayoga Burnell, कफे निरंते कफस्या U

४ Thus the prayoga Burnell, स्नोह Tr, स्वेदं B and Viv, स्वस्था H

५ Thus MSS, read with Av VII 100 जपति पर्यावर्ते।

६ The original reading of Baudh is difficult to restore. °भ्राजप- भुज्यते B, °भ्रोभुञ्ज्वे Tr, °भ्रोपभुक्ते U Prāy candr °भ्रोपभुक्ते H

७ Thus B U Tr and Prāy. candr, °प्रथ H.

८ Thus MSS

९ वायवे Tr.

यजनादन्यत्राभ्युदितो ऽभिनिम्रुक्तो वा सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पात्विति जपेदितीत्वा[1] इमानि[1] सर्वास्वेवाध्वरदीक्षासु प्रायश्चित्तानि भवन्तीति[2] बौधायन। आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः। ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातः सर्वयज्ञानां प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः। सर्वत्र 1
स्कन्नच्छिन्नभिन्नभग्ननष्टदुष्टविपरीतहीनेषु[3] [4]हविःस्यन्दनास्रावितपतितस्फुटितेष्वद्विजश्वानविडालकाकखरमृगपशुपक्षिसरीसृपादीनामन्यत्कीटानामृत्विजो[5] ऽग्नीनामन्तरागतानां[5] द्वादशगृहीतेन[5] स्रुचं पूरयित्वा दुर्गां[6] मनस्वतीं[6] महा-

---

१ Thus Tr (reading only ॰त्वा). जपेदितीमानि B U H

२ च स्मात् ins H U

३ Thus the Prayāscittapradipa, and H and the Viv., the last two omitting, however, ॰छिन्न॰, स्कन्नेछिन्नेभिन्ने भग्ने॰ B U, स्कन्नेभिन्नेछिन्नेभग्न॰ Tr, ॰हीन B.

४ हविस्यदना॰ B, हविस्यदता॰ H, हविस्यन्दना॰ Tr, हविर्विस्यदन॰ U.

५ One of the most difficult passages! स्फुतिवेष्व विद्विज॰ U, स्फुतिवेषुद्विज B U, ॰स्फुदितादिज॰ Tr The Viv reads अद्विज॰ (द्विजातिरिक्ता शूद्रादयः) – श्वानवि (or वि)डाल॰ all, but the Viv ॰श्वानोविडाल॰ explaining श्वनः शकटम्, this points to अद्विजश्वानोविडाल॰ – Before खर H U have शूक॰ – ॰सरीसृपादिर् H U and the Viv., सरीसृपादि॰ Tr, सरीसृपादीनाम् B. – अन्यत्कीटानाम् the Viv. अन्यत्कीटो B, अन्यत्कीटानाम् H U. – ग्नीनामतरागतानाद्वा॰ U (sec m), ग्नीनतरागतानांद्वा॰ H U (pr m) ग्नीनामंतरागकेद्वा॰ B Tr, ग्नीनामंतरागकेद्वा॰ Viv.—Read perhaps instead of अन्तागतानाम्, अन्तरागमने! In the Gṛhyasūtra (IV, 8) this passage also is to be found equally corrupt

६ Thus Tr, दुर्गामनस्वती B U H

व्याहृतीस्त्रिस्रो जुहुयाज्जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहेति[१] । कार्यविपर्यासे च[२] मन्त्रब्राह्मणमात्रं[३] दर्भध्मावर्हिःपरिधिविधृतिपवित्रहविःकपालस्रुक्स्रुवारणिकृष्णाजिनप्रणीताग्न्युद्वासनेन[४] यत्किंचित्कार्यविपर्यासः स्याद्येचान्ये चाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्रजापतये स्वाहा हिरण्यगर्भाय स्वाहेत्यथ पितामहीं जुहोति भृगूणां पतये स्वाहाङ्गिरसां तपसे स्वाहेत्यथ महाव्याहृतीर्जुहोति भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेत्यथ व्याहृतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति । ॥ १० ॥

॥ अष्टमः ॥

मन्त्रहीने ऽतिरिक्ते वा दुरधीते दुरागते ।
अनागते ऽवषट्कारे[५] अतीते[६] वापि[७] यद्भुते[८] ॥

---

१ दुर्गा ins B

२ च found in H Tr and the Vivarana.

३ Thus B, °मात्र Tr, °मंत्रभेदे च U, °मात्रोभेदे च H

४ This whole passage is incomprehensible to me, हविः om. B K – °कपालनाशस्रु° H U – °वरणी° B K U – प्रणीतानामग्न्युद्वासनादि H U

५ °ट्कृते H

६ Thus Tr, ऽतीते H U, घ्यतीते B

७ चापि Tr, B

८ ? °ते B Tr, °तं H U

हविषः[1] स्यन्दनादग्नेर्होतुर्हीनस्वरेण[2] च ।
अतिदाहे च हविषां यत्किंचित्पात्रभेदने ॥
कपालनाशे भेदे च चतुष्पाद्यन्तरागते[3] ।
प्रणाशे च पवित्रस्य[4] आज्यस्यैवावलोडने[4] ॥
हविषां च विपर्यास ऋत्विक्प्रयतेषु च ।
यज्ञप्रसारणीकाले[5] द्वैधीभावे समुत्थिते ॥
भिन्दाहुती च होतव्ये व्याहृत्यः प्रणवादिकाः ।
वारुण्यस्तन्तुमत्यश्चान्वग्निश्च[6] मनस्वती ॥
महाव्याहृतयः सप्त प्राजापत्या तथैव च ।
प्रसंधानाय यज्ञस्य[7] त्वेते[7] मन्त्राः प्रकीर्तिताः ॥ १०
अप्रायश्चित्तिको यज्ञो ह्यसुरैः सम्प्रभुज्यते ।
असुरैर्भुक्तयज्ञस्तु[8] देवान्दोषेण[9] सम्श्रयेत् ॥

---

१ Thus Tı and the Vıv हविषाऽँ U, हविषा B, हवि H

२ होत्ट॰ Vıv.

३ Thus Tı B and the Vıv , ॰ष्पादन्तरागतौ U, ॰ष्पादांतरागतौ H

४ Thus U, ॰त्रस्याज्य॰ Tr H, ॰त्रस्यचाज्य B

५ ? Thus U H, प्रसारणा॰ Tr, प्रासारणा॰ B, प्रसारणिकाले यज्ञप्रसारिणिं (sıc) यज्ञविस्तार the Vıvarana

६ Thus Tr H T U, ॰मत्यस्वाथान्व॰ B

७ Thus Tr, यज्ञस्यैवे U (pı m) and H, स्येचेवे U (sec m) स्यतत्ते B

८ Thus H U B, ॰यज्ञस्य Tı

९ Thus Tr B, यज्ञेन U, क्रयज्ञन H.

ऋत्विजो यजमानं[१] च[२] आयुषो[२] ब्रह्मवर्चसात्[३] ।
प्रच्यावयेद्धुरिष्टं तत्तस्माद्दोषान्प्रणाशयेदिति[४] ॥

॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथातो ऽनुग्रहान्व्याख्यास्यामः[५] । सायꣳहोमं चोपोदयं[६] जुहुयात्प्रातर्होमं चोपास्तमयं[६] कालेन कालमनतिक्रम्य । कालो[७] दर्शपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्य च न[८] स्कन्दते[८] न व्यथत इति[९] विज्ञायत । आ प्रातराहुतिकालात्सायमाहुतिकालो नातीयादा सायमाहुतिकालात्प्रातराहुतिकालो । ऽथ यदि सायꣳ सायं दोषा वस्तोर्नमः[१०] स्वाहेत्यहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयाद्यदि प्रातः प्रातर्दोषा वस्तोर्नमः[१०] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयादथ यदि पूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुताया-

---

१ Thus B K U (pr m), °मानश्च Tr, मानं वा U (sec m)

२ आयुषो Tr

३ °वर्चसः Tr

४ Thus H U, ततस्मा° B, तुतस्मा° Tr — The last words repeated in B Tr

५ Thus Tr B and the Viv, नुकस्यान्व्या° H U

६ Thus U H, वो° B Tr and the Viv

७ Thus H, काले U, कालेन B कालेन च Tr

८ Thus H U, नस्कन्दते B, स्कन्ने Tr, °होत्रस्य च स्कन्दनं व्यथते Viv, cp the citation of Bhāradvāja in Rudradatta's comm on Āp IX 7 3

९ च ins, H U

१० वस्तर्दोषा U and Prāy candrikā

माहवनीयो ऽनुगच्छेदग्निर्दारौ दारावग्निरिति वदञ्छकले[1] हिरण्यं निधायोत्तरामाहुतिं जुहुयात्कालातिक्रमेष्वापद्धोम[1] । आमावास्यस्य[2] कालात्पौर्णमासस्य कालो नातीयादा पौर्णमासादामावास्यस्य । व्रीह्याग्रयणस्य कालाच्छ्यामाकाग्रयणस्य कालो नातीयादा यवाग्रयणस्य[3] कालाद्व्रीह्याग्रयणस्य[3] । श्यामाकाग्रयणाद्यवाग्रयणस्य[4] वरुणप्रघासानां कालाद्वैश्वदेवस्य कालो नातीयादा साकमेधेभ्यो[5] वरुणप्रघासानामा शुनासीर्यात्साकमेधानामा वैश्वदेवाच्छुनासीर्यस्य । दक्षिणायनपशोः कालादुत्तरायणपशोः कालो नातीयादोत्तरायणपशोर्दक्षिणायनपशोरोत्तरवसन्तज्योतिष्टोमस्य[6] कालात्पूर्ववसन्तज्योतिष्टोमस्य[7] कालो नातीयात्समस्तस्य संवत्सरस्य[8] निज्यासुत्या[8] । ऋषयो ह स्म तत्प्रयोयुगा[9] आसंस्ते ऽर्धमासायार्धमासायाग्निहोत्रमजुहवुः[10] । प्रतिपदि सायं चतुर्दशगृहीतानि गृह्णाति ।

---

१ Thus U, वदञ्छ॰ Tr, वदेह॰ B H

२ Thus Tr, ॰ह्रोममामा॰ U, ह्रोमामा॰ B U

३ Thus Tr, ॰ग्रयणाद्व्रीह्याग्र॰ B H, ॰ग्रयणकालाद्व्रीह्याग्र॰ U

४ श्यामाकाद्यवा॰ Tr

५ Thus U, ॰धानां H B, ॰धानां कालाद्य॰ Tr

६ Thus Tr, ॰पशोरुत्तरवसंत॰ B U

७ Thus Tr, ॰त्पूर्ववसतस्यज्यो॰ B, ॰त्पूर्ववसंतज्यो॰ U

८ ? Thus Tr U, ॰त्सरस्य चानी॰ B, H om this passage

९ तत्प्रयोयुगा Tr, प्रयोगा H and the Viv (pr m) तत्प्रयोगा B, प्रयोग U, प्रयोयुगा Viv (sec m) which explains अतिशयेन प्रयोगविद॰ ।

१० Thus Tr B, र्धमासेर्धमासेग्नि॰ H U – ॰त्रमजुहवुः Tr, ॰त्रंजुहुयु U H, ॰त्रंजुहवु B, on this passage cp Hir pi. sū II 9 56, 11

सकृदुन्नयते हविरेका[१] समित्संकृद्धोमः[१] सकृदुपस्थानꣳ । सकृत्पाणिनिमार्जनमेवं प्रातरथ षण्मासानकृते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति[२] पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[३] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः[४] पशुबन्धेन चाथ संवत्सरमकृते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये शुचये ऽग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[३] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन च । ॥ १२ ॥

अथ हविषामर्थे व्रीहियवौ । तयोरलाभे[५] प्रियङ्गवः कोद्रवोदारवरकवर्जꣳ[६] श्यामाकनीवारवेणुयवास्तरसंपाककन्दमूलफलान्यापः[७] सक्तुमिति[८] । घृतमाज्यार्थे । गव्यमिति प्रत्यय-

१ Thus Tr B, एकाꣳ समिधꣳस० U H

२ B U H put व्रतपतये before वैश्वानराय ।

३ Tr ins अग्निहोत्र जुहुयात् ।

४ ०र्मास्यैश्च Tr

५ Thus B Tı, the Viv and the Prāv candr , ०रभावे H U

६ ? Thus Tı H U, ०वोद्दारक० B, ०वोद्दारकमाषवर्जं the Prāy dīpıkā

७ Uncertain reading, ०संवादकंदमू० Tr, ०सवाकंदमू० B U, ०सयाकेमू० H, ०सकंदमू० Prāy pradipa.

८ Thus H U, सक्तमिति B ०सक्तूनिति Tr.

तस्यालाभे माहिषमाज वा घृतमाज्यार्थे प्रयुञ्जीत[१] । भोजनेष्वविरुद्ध मन्यन्त[२] एके । तयोरलाभे तैलं प्रतिनिधिस्तस्यालाभे जर्तिलतैलमतसीकुसुम्भसर्षपवार्क्षस्नेहा[३] इति[३] शिष्टप्रामाण्यादत ऊर्ध्वमलाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाद्भिः संसृज्याज्यार्थे प्रयुञ्जीत । कुशा स्तरणार्थे[४] । तेषामलाभे शरमयकुतपाश्ववालमुञ्जसुगन्धितेजनार्जुनादारदूर्वाश्यामाकाः[५] क्षीरवृक्षा इक्षव इत्येतेभ्यः । प्रस्तरबर्हिर्विधृतिपवित्रयूपरशनाशलाकापरिस्तरणान्तर्धानासनशयनस्तोत्रोपाकरणार्थाः कार्याः सर्वतृणेभ्यो वा शुष्कशुण्ठिनलबल्वजकण्टतूलतृणवर्जं[६] । पालाशः खादिरो वेध्मस्तयोरलाभे याज्ञिकानां वा[७] वृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाभेऽरहुकपित्थकोविदारशल्मलिश्लेष्मातकनीपनिम्बतिल्वकबाधकविभीतकराजवृ-

---

१ Thus B U, प्रयुंजते Tr , H omits the passage

२ B U ins इति ।

३ Emended, ०वार्क्षस्नेहाशिशष्ट० Tr, ०वार्क्षावास्नेहाच्छष्ट B, वार्क्षवास्नेहा इति शिष्ट० H U.

४ ०स्तरणा० H U

५ शरमय० Tr, शरमय्य० U, शरमय्य H U – ०र्जुनादार० Tr, ०र्जुनादारा० B U, र्जुनशरा H

६ Thus Tr (reading only शूर्ण instead of शुण्ठि), शुक० H U, ०शीर्णबिल्वकण्ण० B , ०शुण्डिनवल्मकण्ण० H, ०शुण्डिनबल्वन० U Sāyana (citing in his bhāsya on the darśapūrnamāsa) gives शुब in stead of शुण्ठि० ।

७ Om by Sāyana in his citation

चकरञ्जपलाण्डुवर्जं[१] । सर्ववनस्पतीनामिध्मो भवतीत्येके[२] । दक्षिणानां काले गौर्हिरण्यं वासस्तेषामलाभे फलानां मूलानां भक्ष्याणां[३] दद्यान्न त्वेव न यजेत ।

नित्य[४] नित्येषु युक्तः स्यात्तथैवाजस्रिकेषु च ।
यस्य नित्यानि लुप्तानि[५] तथैवाजस्रिकाणि च ॥
विपयस्तो[६] न स[७] स्वर्गं गच्छते पतितो हि सः ।
तस्मान्मूलैः फलैर्वापि[८] मधुना तरसेन[९] वा[९] ।
नित्य नित्यानि कुर्वीत न च नित्यनि लोपयेत् ॥

न च नित्यानि लोपयेदिति ॥ १३ ॥ दशमः ॥

॥ इत्यष्टाविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus Tı and B (B ıeading, howevei, ॰शल्मलौ॰ and ॰पर्णार्जुन instead of ॰पलाण्डु॰ both have ॰वाश्रीणस॰ insead of ॰वाधक॰; Sāy in a citation agıees with the above given ıeading, putting only करञ्ज between कपित्थ and कोविदार, U ıeads नीपनिबतिलकवाधक विभीतकराजवृक्षशाल्मलिरक्त (sec m चरत्) करजपित्थकोविदारश्लेष्मातक-पलांडु (sec m पर्णार्जुन) वर्जं, H नीपनिंबबिल्वाकवाश्रीणकवैभीतकराजवृक्ष-शाल्मकटकपित्थकरजककोविदारश्लेष्मातकपलाडुवर्जं ।

२ After एके the MSS exc Tı and the Vıv ins यद्यदि ।

३ Thus H U, भक्ष्याणा B, भक्षणाना Tı

४ Thus B U and Vıv, नित्या Tr, निर्ण्णुं H

५ युक्तानि Tı

६ Thus Tr B and Vıv, विपदंस्था U H

७ सः U च Tr

८ Thus U H and Vıv, मूलफलै Tı B

९ Thus B and Vıv तरसापिवा Tı U H

अथाभिदग्धानि[१] सदोहविर्धानानि समस्तदेवयजनमात्र-
तेव[२] क्रियेरन्ननावृता[३] वा[४] वसतीवरीः प्रथमं गृह्णीयादिति[५]
वाधूलकस्य मतमथेतरानानुपूर्वमित्यथ[६] यदि [७]भिन्नेषु कपा-
लेषु सर्वाणि[८] निपतेयुस्तत्र यावत्स्मृतं[९] पुरीषमादाय वसती-
वरीभिः संयुत्य[१०] विस्राव्य प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं ग्रहाणामेकेन १
जुहुयादाग्नीध्रीयविनाश आग्नेय्यर्चा[११] जुहुयादग्निर्मूर्धा दिव
इति । वैष्णव्या हविर्धाने[१२] विष्णो त्वं नो अन्तम इत्याग्नेय्या[१३]
स्रुच्वयमग्निः सहस्रिण इति । वायव्यया वायव्येषु वायो शतं
हरीणामित्यैन्द्रिया[१४] सदसीन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति । वैश्व-

---

१ अथाति॰ H U and the Vivarana

२ Thus Tr H U and Prāy. candrikā, समस्तदेव॰ B

३ Thus B and the Viv, क्रियेरन्नावृता Tr H U, cp Rudradatta on Āp XIV 25 2

४ Om T B, given by U H and the Vivarana

५ Thus Tr B, गृह्णीरन्निति H U

६ Thus B, ॰तरानानुपूर्वमित्यथ Tr, ॰तरानानुपूर्व्य भवत्यथ U, ॰तराण्यनुपूर्वं भवत्यथ H

७ Om H

८ कपालानि यत्र ins B, यत्र ins Tr

९ यावत्सूत U and Viv, यावत्स्मृतं B H, यावत्सूत Tr

१० Thus U, ॰युत्य H B, ॰त्सृत्य Tr

११ ॰ग्नेय्या B U H

१२ ॰र्धानं B Tr

१३ The passage आग्नेय्या...हरीणामिति found in H U only

१४ ॰त्यैंद्रीया H B ॰त्यैंद्रा Tr, त्यैद्रा U

देव्या प्राव्यꣳऽग्ने विश्वे देवाः शृणुतेमꣳ हव म इति । सर्वेषु मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चापि वेष्टि निर्वपेदगारदहने[1] क्षामवान्[2] सर्वविनाशे तन्तुमती[3] । दग्धेषु[4] सोमेषु[4] वा नष्टेषु वा सोमानामुपघातापहारेषु[5] वा यथालाभमꣳशून्गृहीत्वा वसतीवरीभिः[6] संयुत्याभिषुत्य[6] प्रचरेत्सर्वविनाश ओषधीभिरभिषुत्य प्रचरेत्तत्कृत्वा[7] पुनर्यजेतेति श्रुतिरेवमेव कुर्यात्सा[8] प्रायश्चित्तिरिति । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ होत्रकाणामन्योऽन्यस्य मैत्रावरुणश्चोदयेदपि[9] वान्योऽन्यस्य याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां[10] यजेत[10] तस्य प्रायश्चित्त । ब्राह्मण एकहोतेत्यस्यानुवाकस्य प्रथमेन होतुर्जुहुयाद्द्वितीयेन मैत्रावरुणस्य तृतीयेन ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्चतुर्थेन पोतुः पञ्चमेन नेष्टुः षष्ठेनाच्छावाकस्य सप्तमेनाग्नीध्रस्याध्वर्युः प्रधानदेवतामनुच्चारयित्वा योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयाद्दशात्मकेनाष्टमेन नवमेन पूर्वोक्तं

१ Thus Tr U Viv, °दाहे B H
२ Thus all the MSS and the Vivarana.
३ Thus Tr and the Viv, मती B H U
४ दहनेषु Tr
५ Thus Tr B, वोपघातापहारेषु U, वेश्वघातापहारेषु H
६ °वरीभिःसयुज्य U, °वरी सपूज्य H, Tr B om these three words
७ तत् om H U
८ सा om U Tr
९ Thus Tr °श्चोदयत्यपिवा B U H and the Viv, H om अपि वा ।
१० Thus Tr B and the Viv, °वाक्याभ्याभवति H, °वाक्या भवति U

प्रायश्चित्त कुर्यादुक्थ्यपर्यायेषु[1] यथाक्रमेण जुहुयाद्दशमेन षोडशिरात्रिपर्यायेभ्यो[2] राथंतराय संधये । तथा शिपिविष्टस्तोत्रे वाजपेये । तथातिरिक्तस्तोत्रेष्विति[3] यथाचोदितमन्यो यजेत्तत्प्रथमो[4] यजेज्जपेद्वा स्वयं चोदितः स्वयमेव यजेद्द्वितीय एव[5] प्रायश्चित्त भवेत्सोमे ऽन्यत्रैवं कुर्याद्धोतान्येन यजेदन्येनैव[6] मैत्रावरुणो वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात्तथा याज्यापुरोऽनुवाक्यास्वन्यथान्यत्प्रायश्चित्त[7] भवेद्यथाश्वमेधस्यान्नहोमेष्वारण्यानां पशूनाꣳ स्रुवाहुत्या ऊनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेषु[8] भिन्दाहुती जुहुयात्तथेष्टकोपधाने । ऽथ[9] देवसुवाꣳ हविषामन्यद्बीजमन्यदैवतस्य[10] कुर्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य यजेदतिशिष्टꣳ सह यजेज्जपेद्वा । पूर्वोक्तं प्रायश्चित्त कुर्यादिति । ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ क्थ॰ H U

२ Thus B H, षोडशिनिरात्रि॰ T_1 U

३ इति in Tr only

४ Thus T_1 U, यजेतत्प्र॰ B, यजेनप्र॰ H

५ एव B only

६ Thus B U, यजेतान्यं दैवत T_1 (H om.)

७ ? Thus T_1, ॰क्यास्वन्यथान्यतप्रा॰ B, ॰क्यास्वथान्यथान्यच प्रा॰ H, ॰क्यास्वथान्यच प्रा॰ U

८ ? Thus T_1, ऊनातिरिक्तेषु पुनरुक्तव्याघातेषु U, ऊनातिरिक्तेषु H, न्यूनातिरिक्तेषु B

९ थ om. H U

१० ? ॰षामन्यबीजमन्यदैव॰ B, ॰षामन्यं बीजमन्यदैव॰ T_1 H, ॰षामन्य दन्यदै॰ U

अथ वितते यज्ञकर्मणि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामस्तत्रौषधं पयः पशुः सोम आज्यमित्येतेषु न्यूनेषु वा नष्टेषु वापहृतेषु[१] वा[१] पुनरुत्पाद्य गृह्णीयाद्यच स्मरेत्प्राक् स्विष्टकृत उत्पादनं भवति । स्विष्टकृत ऊर्ध्वꣳ स्मरेत्तत्सꣳस्थाप्येतेनैव पुनर्यजेत्सह यजेद्वाथ यदि निरूप्य स्मरेदन्य[२] दैवतममुष्मै त्वेति प्रतिविभज्याभिमृश्य[४] सर्वं जुहुयादमुष्मै स्वाहेति । यच्च[५] स्मरेत्तच्चैवमेव कुर्यादासादनाद्य[६] यद्यासाद्य स्मरेदन्वायात्य स्थानेषु जुहुयादन्यद्वा[७] पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादन्यासु देवताश्विष्टासु[८] नष्टेषु दुष्टेषु वा[८] दोषवति[९] तन्त्रे प्रधानमावर्तयेत्सर्वैष्टिरशेषतंस्तस्य[१०] कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । भागिनो दैवतस्य शूर्पादानप्रभृति कर्म कृत्वा अपयित्वासाद्य स्वस्थाने[११]

---

१ These two words in Tı only

२ तत् om B H

३ ०न्यद्देवत H

४ तदानीमेव ins U.

५ वा ins B U H

६ जुहुयात् instead of कुर्यात् Tı

७ अन्यत् in U only Is it to be cancelled ?

८ Thus B U, ०ष्टासुनेषुदुष्टेषु वा H, ०सुंन्मृष्टेषु वा Tr

९ Thus B U, शेषवति Tı, – षवति B

१० H आवर्तवे instead of आवतयेत्, ०सर्वैष्टिरशेषेतस्य Tı ०सर्वैष्विष्टिरशेषतस्तस्य B U, ०सर्वैश्शिरषेतस्तस्य H, सर्वैष्टिरशेतः gives the Vivarana

११ स्व om Tr

प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं मिन्दाहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चैवं[1] पशावुपाकरणप्रभृत्या[2] स्विष्टकृतः[2] पूर्वोक्त[3] प्रायश्चित्तं[3] कुर्यादथ[3] यदि प्रातरनुवाकमनुपाकृतमादित्यो ऽभ्युदियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं भवतीत्युषाः केतुना जुषतां यज्ञं देवेभिरन्वितम् । देवेभ्यो मधुमत्तमꣳ स्वाहेति मिन्दाहुती व्याहृतीश्च हुत्वोपाकुर्यादथ यदि प्रातरनुवाके ग्रस्यमान आदित्यो ऽभ्युदियादुद्वयं तमसस्परि उदु त्यं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयादथ यदि सोमो नाविः स्यान्नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीत्येताभ्याꣳ[4] स्रुवाहुती[4] जुहुयाद्यदि[4] सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[5] विद्यत एतदेव ॥ ३ ॥

अथ यदि ग्रहान्गृहीष्यमाणो भागिनीं देवतामगृहीत्वा योन्यां गृह्णीयात्तथासुष्मै[6] स्वाहेति तदानीमेव सर्वं जुहुयाद्भागिनीं पुनर्गृहीत्वा मिन्दाहुती जुहुयादपि वा ग्रहाणामेकेन जुहुयात्सर्वान्वाचस्पते विधे नामन्नित्येवमादीन्ग्रहान्होत्रकाणां[7] ग्रहेषु वा चमसेषु वा हविर्दोषोक्तदोषो[8] भवे-

---

१ ०व H U.

२ Thus Tr, ०प्रभृतिमथास्विष्ट० H U B

३ Thus Tr, पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तमथ B, ०हुक्तमथ H U

४ एताभ्या स्रुवाहुतीर (sic) and यदि only in Tr

५ सूर्यचंद्र० B U H

६ ०यादथा० H U

७ Thus Tr, होत्रणां or होतृणां B U H

८ Before भवेत् H U ins वा ।

त्तथापो[१] ऽभ्यवहृत्य[१] तत्प्रायश्चित्तं कृत्वा तथा पुनर्गृहीत्वा जुहुयाच्चमसेषु[२] पुनरुन्नीय जुहुयाद्धुत्वा वा तस्मिन्हिरण्यमन्तर्धायाप आनीय भक्षयेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिरथ यदि सवनकालो ऽतिक्रामेदग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य प्रथमेन गायत्रेण[३] जुहुयात्प्रातःसवने[४] । तथा त्रैष्टुभेन[५] माध्यंदिने सवने । तथा जागतेन[५] तृतीयसवने । ऽत ऊर्ध्वमतिरात्र[६] उत्तरमहर्नाधिगच्छेद्यदि गच्छेद्यज्ञभ्रेष आगच्छेत्तं च प्रायश्चित्तं सर्वान्होतॄञ्जुहुयाद्विज्ञायते ब्रह्म वै चतुर्होतार इति । तस्माच्चतुर्होतॄनेव जुहुयादत ऊर्ध्वमहःसंख्यां[७] नाधिगच्छेदेकाहेष्वथ[८] सवनीयानां प्रायश्चित्तिरथ यदि पूतिगन्धः[९] स्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य प्रचरेदपि वोष्णोदकेन प्रक्षाल्या[१०] ऽवधाय[१०] पुनः श्रपयित्वा प्रचरेत्तच्चापि यदि[११] पूतिगन्धो भवेत्तदुत्सृज्य पुनरेवोत्पाद्य प्रचरेत्तथा सवनीयानां पुरो-

---

१ ०त्तथापहृत्य Tr

२ Thus Tr, चमसेषुवा B H U

३ गायत्र्या Tr

४ प्रातः सवने जुहुयात् B H U.

५ त्रिष्टुभा, जगत्या Tr

६ ०तिरात्रादुत्तर० Tr

७ Thus H and Viv., सङ्ख्या B U, सङ्ख्य Tr

८ यदि ins Tr

९ Thus B and Viv., पूतीगध U, पूतीगधः H, पूतीगध Tr

१० Thus U, ०ल्येनावधाय H, ०ल्येन—B, ०ल्येन, omitting अवधाय, Tr

११ in U only

डाशानां। तथा सांनाय्यानामथ यदि स्तोत्रꣳ शस्त्रं प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वोपाकुर्यादथ यद्येकाꣳ स्तोत्रीयाꣳ सूक्तं वर्चं वार्धर्चं वा प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वा जपेत्स्तोत्रोपाकरणप्रभृत्या[1] होमादाच यच्चेद्यदि वाच विसृजेद्वैष्णवीमृच जपेदथ यद्याश्राव्य वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृच जपेद्विष्णो त्वं नो अन्तम इति। पुनरेवाश्राव्य[2] यजेदूनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेष्वन्येषु वान्यत्र प्रायश्चित्त[3] मिन्द्राहुती जुहुयात्सर्वस्थानेषु मिन्द्राहुती यज्ञशरीरमिति श्रुतिस्तस्मात्सर्वेषामाचार्याणां प्रशस्तमिति। ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथ यदि हुताहुतौ सोमौ सꣳसृज्येयातामाहवनीयादुदीचो[4] ऽङ्गारान्निरूह्य[5] तेषु जुहुयाद्यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियाविन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतमहुतस्य हुतस्य च॥ हुतस्य चाहुतस्य चाहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य वीत पिबतं जुषेथाꣳ स्वाहेति। तस्य नित्यभक्षमनुवर्तयति[6] मा[6] यजमानं तमो विदन्मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्सꣳसृष्टमुभयं हुतमित्यथ यद्यन्य-

---

१ Thus Tr B, ०स्तोत्रादानप्रभृत्या U H

२ एव om Tr

३ ०त्तेषु Tr

४ ०यादेवोदीचो Tr B

५ Thus Tr U, ०न्निर्वर्त्य B H

६ ०वर्तयेन्मा U

हुतास्वमसा अन्यहुतैः संसृज्येरन्सोमे वा सोममभिगृह्णीयादित्येतदेवाथ यद्यन्यवृता ऋत्विजो ऽन्यवृतैः संसृज्येरन्दीक्षिता[1] दीक्षितैर्वान्यत्र व्रात्यस्तोमात्सत्राच्चेत्येतदेवाथ यदि सुतः सोमो ऽभिवृष्येत[2] तदित्यदं[2] प्रत्यस्मै पिपीषत इत्येताभ्यां स्रुवाहुती हुत्वा[3] तस्य[3] नित्यभक्षमनुवर्तयतीन्दुरिन्दुमवागादिन्दोरिन्द्रो ऽपात्। तस्य त इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीत्यथ यदि सुते सोमे यजमानो म्रियेत भयं वागच्छेत्सर्वाणि हवींषि पात्राणि समवधाय द्रोणकलशे सोमं शुक्रामाज्यं पशुमन्यस्यामित्येकामाहुतिं जुहुयाद्ये[4] देवा येषामिदं भागधेयं बभूव येषां प्रयाजा उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो ऽग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति हुत्वात ऊर्ध्वं पैतृमेधिकं कर्म प्रतिपद्येताभये[5] वा[6] पुनर्यजेत जीर्णस्याशक्तस्य[7] चाग्निहोत्रचेष्टायामात्मन्यग्निसमारोपण[7] विद्यत इत्यात्मनि समारूढेष्वग्निषु[8] न खादेन्न पिबे-

१ ०दीक्षितौ B H U

२ ०वृष्येततदद्दित्यद H, ०वृष्येत्तददित्यद B U, ०वृष्येत्तदित्यद Tr

३ जुहुयात्तस्य Tr

४ जुहोति ये Tr.

५ ०पद्यतेभये Tr

६ H om. वा, it is added sec om in U and found in B Tr

७ Thus Tr, ०क्तस्याग्निहो० H U B —०त्मन्यग्निसमा० Tr, ०त्मसमा० B U H

८ अग्निषु om Tr

त्रोपरि शय्याꣳ[1] शयीत नाप्सु निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेत्कामं खादेत्कामं पिबेत्कामं त्वेवोपरि शय्याꣳ[1] शयीत नैवाप्सु[2] निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेदिति[3] । प्रक्षालितपादपाणिरप आचम्य प्राङ्मुख उपविश्याग्निहोत्रयजुषा[4] यावन्मात्र व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयेत्प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नित्येवमेवोपासीता शरीरविमोक्षणात्[5] । ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवति[6] यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एवं वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्य उद्वायति । यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्याद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः । स्वादेवैन योनेर्जनयति । नास्मै भ्रातृव्य जनयतीति ब्राह्मणमुख्यश्चेदुद्वायेदप्सु भस्म प्रवेश्योखाꣳ शकृत्पिण्डेन परिलिप्य पुनरेवैनां[7] प्रवृज्य परिदायाहुतिषाहं कृत्वाथैनाꣳ[8] स्रुवाहुतिभिरभिजुहोति[9] सुवर्न घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्न शुक्रः स्वाहा सुवर्न ज्योतिः स्वाहा सुवर्न सूर्यः स्वाहेत्यर्कवतीभ्यामर्कमभिधावभ्या-

---

१ शय्यायां H B U

२ नत्वेवाप्सु B U (H def)

३ इति om Tr.

४ Thus the V1v, °होत्र यजुषा the MSS.

५ °वि° om B H U.

६ See T S V 7 5. 1.

७ पुनरेवैन B, पुनरेवान्या Tr

८ °थैन Tr, °थैषां B.

९ °हुतीभि° Tr H U

इधात्यर्कः पवित्रं पवित्रमर्को रजसो विमान इति द्वाभ्यां । मुञ्जकुलायप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येता कृष्णाजिनवाचनादथ वै भवति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्य उद्वायति । मृत्युस्तमः । कृष्णा वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणेति । कृष्णं वासः कृष्णां धेनुꣳ शतमानꣳ[1] हिरण्यमिति ददाति[2] । तमसैव तमो मृत्युमपहते । ऽथो तेजो वै हिरण्य । तेज एवात्मन्धत्त इति ब्राह्मणमथ यद्यासन्दी शिक्यमगारं वा दह्येत वैश्वानरीभिः समिधो ऽभ्यादध्याद्वैश्वानरो न ऊत्येत्येतेनाष्टार्चेनाथ यदि वसतीवरीकलशः[3] पान्नेजन[4] एकधनाः[4] कुम्भेष्टकाः कथनेष्टका[5] वा परासिच्येरन्यूपो वा भिद्येत रशना वा छिद्येत चषाल वा भिद्येतौदुम्बरी वा भिद्येत ग्रावा वा भिद्येत द्रोणकलशो वा दीर्येतान्यद्वा यज्ञे दारुमयं मृन्मय[6] वा पात्रं भिद्येत तत्तेनैव यजुषा स्व[7] आयतने[7] निधायोपधायाभिमन्त्रयते[8] भूरायुर्मे धारयत प्राणं मे धारयत प्रजां मे

---

१ Tr ins च ।

२ Found in Tr only and in a citation in the Mahāgnisarvasva

३ Thus Tr, the Viv and the Prāy Candrikā, वसतीवरकल० H U, वसतीवर' कल० B

४ Thus B and the Prāy Candrikā, पान्नेजना H, पान्नेजनीरेक० U, पन्नेजनीरेक० Tr

५ Thus Tr B, क्वथने० U, कथने० H.

६ मृण्मय Tr

७ Thus Tr and the Viv स्वस्थाने U, स्वस्थाने B H.

८ Thus Tr, निधायवोपधायाभि० B, निधायवोपधायावाभि० H U.

धारयत पशून्मे धारयत मा म आयुः प्राणः प्रजाः पशवः परासिच्येरन्नित्यथ यदि दारुमयं पात्रमाहवनीये[१] ऽनुप्रहरेदथ[२] यदि[२] मृन्मयमपो[३] ऽभ्यवहरेद्भूमिर्भूमिमगान्माता[४] मातरमप्यगात् । भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति । ॥ ६ ॥ पञ्चमः ॥

[५]अथातो ऽग्निहोत्रस्य लौकिकविधिं व्याख्यास्यामः । पुराग्निहोत्राद्गार्हपत्यादरण्योरग्नीन्समारोपयन्त्यथ[६] ते योनिर्ऋत्विय इत्यन्तर्वेद्यरणी निधाय लौकिके[७] ऽग्नौ जुहुयात्सायमुद्धरति[७] सायमाहुतिं हुत्वा[८] प्रातरुद्धरति प्रातरुद्धरति प्रातराहुतिं हुत्वेति विज्ञायते । ऽथाग्निहोत्रं चतुर्भिर्लुप्यते[९] होमोपस्थानव्रतदर्शपूर्णमासैरिति । तन्तुमत्येष्ट्वा[१०] दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । सतिष्ठते विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः[११] । ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

---

१ After पात्र H U B ins भिन्नम् ।

२ अथ यदि om Tr

३ मृण्मय Tr

४ ०वहरेयुर्भूमि० H U

५ The first part of this kh differs considerably in the MSS I have given the text of Tr, which, on the whole, agrees with the Vivarana.

६ पुराग्निहोत्रस्य कालाद्गार्हपत्यभस्मनारणी ,संस्पृश्या (or संस्पर्श्या)रणी॰ समारोपयत्यथ B U H

७. ७ लौकिकमग्निमाहृत्य सायमुद्धृत्य B U H

८ इति विज्ञायते ins B U H.

९ Thus the Viv , ०लुप्येत the MSS

१० इष्ट्वा om Tr.

११ Thus Tr and the Vivarana , ग्निहोत्रस्य लौकिकविधिः B U H.

अथापद्यग्निहोत्राणां[1] समासस्तद्यथा राष्ट्रविभ्रमो व्याधयो ऽध्वगमनं गुरुकुलवासो देशकालद्रव्यानुपपत्तिरन्यैस्त्रायोगो[2] यासु[3] विद्यत इति । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वाग्निहोत्रवेलायां वा यथासूत्रं[4] वा कुर्यात्प्रसिद्धं वा[4] यजमानस्य प्रवासात्प्रसूतः[5] प्रसिद्ध प्रतिपदि सायं[5] चतुर्दश चतुर्गृहीतानि गृह्णाति सोपवसथे पार्वणे वाथेतरस्मिन्पञ्चदश[6] । प्रसिद्धं सर्वं समित्प्रभृति कर्म । मन्त्रांस्त्वैकवत्संस्थाप्य सायमग्निहोत्राणि[7] हुत्वा प्रातरग्निहोत्राणि[8] जुहुयात्सायमुपक्रमः प्रातरपवर्गः । काले[9] पार्वणे न यजेत । नोर्ध्वं[10] पात्रिकात्समासो न प्रसङ्गे नाश्रद्दधानस्याथाप्युदाहरन्ति[11]

---

१ Thus Tr and the Viv , अथाप्यग्नि० B U H

२ Tr ins होम after ०काल० ।

३ Thus H U, धासु Tr (grantha !), वान्यासु B

४ Instead of these four words Tr प्रसिद्ध only

५..५ Thus Tr , प्रवसत प्रसुत प्रतिपदीष्ट्वाथ U H, प्रवसत् प्रतिपदि साय B

६ वा only in Tr

७ Thus U ०त्राणा Tr B H

८ Thus U, ०त्राणा Tr B, ०त्राण H

९ कालोय H

१० Thur Tr, नोर्ध्वं B U H

११ Thus Tr, ०द्दधानस्य अथाप्यु० B, ०द्दधाननव B ०द्दधानेनव U (the last two om अथाप्युदाहरन्ति)

अश्रद्धा परमः[१] पाप्मा पाप्मा ह्यज्ञानमुच्यते।
अज्ञानाल्लुप्यते धर्मो लुप्तधर्मो ऽधमः[२] स्मृतः॥
श्रद्धया शुध्यते बुद्धिः श्रद्धया शुध्यते मतिः।
श्रद्धया प्राप्यते ब्रह्म श्रद्धा पापप्रणाशिनी[३]॥

तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसङ्गेन[४] सपन्ने[४] काले[४] तन्त्रमत्या यजेतैवं लौकिकप्रयोग एवमकृत एवं विध्यपराधे चाथाप्युदाहरन्ति न वृथाग्नीनुद्वासयेन्नैवानापत्सु। वीरहा वा एष देवानां यो ऽग्निमुद्वासयत इति। तस्माच्छ्रद्दधानस्याप्रासङ्गिकस्य[५] चान्यत्रापि[६]

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः।
तैः कर्मसंस्तरे[७] कुर्यान्न्यायोपेतं यथा भवेत्॥
स्वशास्त्रे विद्यमाने[८] यः परशास्त्रेण वर्तते।
भ्रूणहत्या समं तस्य स्वशास्त्रमवमन्यतः॥
आर्षेयस्य स्वशास्त्रस्य प्रदेशास्तद्गुणैः समाः।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु च समाप्नुयादिति॥ ८॥

---

१ परमा MSS

२ Thus B H U, धर्म॰ Tr.

३ Thus Tr, ॰प्रनाशिनी U, ॰प्रमोचनी B H

४ ? Thus Tr (only सपन्नेन), ॰प्रसगेन प्रसगेन सपन्नेकाले U, ॰प्रसगेन काले B H, the Viv also has प्रसन्नेकाले।

५ ? Thus H U, ॰धानस्याप्रसगिक॰ B, ॰धानेनाप्रसगिकस्य Tr

६ Thus Tr, ॰कस्यान्याचापि B, ॰कस्य च अन्यत्रापि U, ॰कस्य च H.

७ Thus B U H, ॰सस्तरे Tr

८ ॰मानो H U.

यथो एतत्सो ऽपरिमितं प्रवसति न संवत्सरमति प्रवसतीत्यविशेषाज्जायापत्योराहिताग्न्योरित्येवेदमुक्तं भवति । विज्ञायंते चार्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नीत्यथ यदि प्रवसति यजमाने पत्न्याः प्रवासनिमित्तꣳ स्यात्तद्वास्तोष्पतीयꣳ हुत्वाध्वर्युः समारोपयेदयं ते योनिर्ऋत्विय इति । यत्र गच्छेत्तत्रानो हरेत्तत्र प्राप्याग्निं[१] मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । शरावं दक्षिणां ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथ यदि यजमानश्चैव[२] पत्नी चोभौ त्वेव[३] निष्क्रामतो ग्रामान्ते ग्रामसीमान्ते वा वसतो[४] ऽग्निहोत्रमेव[४] लुप्येताविकृतमग्न्याधेयं कुर्वीताग्नीन्हरन्तो नोच्छ्वसेयुर्यद्युच्छ्वसेयुरग्नयो लौकिकाः संपद्येरन्नन्नो विना समारूढेष्वग्निषु[५] नाद्रियेत[५] शम्याप्रासे[६] सत्त्रनिदर्शनात्[६] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

१ प्राप्य only in Tr

२ ०नश्च H U

३ त्वेवमेव H U

४ ? Thus B, वसातेग्नि० Tr, वसेताग्नि० U, वसत्यग्नि० H, वसेते the Vivarana

५ अग्निषु नाद्रियेत om Tr

६ ? शम्याप्रवासेसत्रनिद० Tr, शम्याप्रासेसत्रेतत्रद० B, शम्याप्रासेनदीसत्रनिद० U, शम्याप्रासेनदीत्वनिद० H

अथ वै भवति सर्वान्वा एषो ऽग्नौ कामान्प्रवेशयति यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट्वा प्रयायादिति। स यदनिष्ट्वा प्रयास्यन्भवति तद्गार्हपत्य[1] आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने तुभ्य त अङ्गिरस्तमेति। यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यद्युद्वायतीति तत्पुरस्ताद्व्याख्यातं। यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति याव-च्छम्यया प्रविध्येद्यदि तावदपक्षायेत्तꣳ संभरेदिदं त एकं पर उ[2]त एकमिति। संभृत्यानुप्रहरेदग्निहोत्रकालेषु[3] वान्येषु[3] वा[3]। यदि परस्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्ये-त्तद्यत्रैवावस्येत्तत्र[4] वोद्वासयेयुरोषधीर्वा[4] एतस्य पशून्पयः प्रविशति यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति। तान्यद्दुह्याद्यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्याद्यज्ञपरुरन्तरियाद्वायव्यां यवागूं निर्वपेदित्यथैतेषां दोहयित्वा[5] तस्मिन्नप आनीय व्रीहिप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्य सायं दुग्धꣳ हविरार्तिमार्च्छतीन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति। निर्वपणान्तं[6]

---

१ Thus B, तद्गागार्ह॰ H U, गार्ह॰ Tr

२ ज Tr H

३ Thus Tr U and the Viv (only चान्येषु instead of वा॰); कालेषु वा H, कालेचान्येषु वा B

४ Thus H U, ॰वस्येत्तत्रैवावस्येद्दोषधी॰ Tr, ॰वस्येत्तद्यत्रैवास्योषधी॰ B

५ किंचिद् ins Tr and the Viv

६ निर्वापणान्त Tr, निर्वापात Viv.

कर्म कृत्वा श्वो भूत आग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्कृतस्थान तत्कुर्यादथ[1] यस्योभयꣳ हविरार्तिमार्च्छेत्यैन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रकृत्या वा निर्वपेच्छरावेण वेति । प्रकृत्या[2] निर्वपेत्तथा[2] शरावपरिमाणार्थꣳ शरावमिति वदन्तस्तथा[3] चतुष्पात्र निर्वपेदित्यत्र पात्र्यामेव निर्वपेत्सांनाय्यस्थाने[4] कुर्याद्यस्य[5] व्रत्ये ऽहन्पत्न्यनालम्भुका भवति तामपरुध्य यजेतेति । तामपरुध्यैव[6] यजेत सर्वेणैव यज्ञेन यजते । तामिष्ट्वोपह्वयेतामू[7] हमस्मीत्यृतुकाल[7] उपगमनमन्त्रो । ऽग्न्यन्वाधानप्रभृत्यपरुध्यैव यजेत तथैकाहानाम् । ॥ १० ॥ **नवमः** ॥

अथ यदि[8] दीक्षोपसत्सु[8] तथाहर्गणेष्वन्येष्वहःसु वा[9] यथा[9] अहे पर्यवेते गोमूत्रेणोष्णोदकमिश्रेण लोहितं क्षित्वेत्युक्त्वा[10]

---

१ Thus Tr and B, U and H read (after कृत्वा) यैतान्व्रीहीन्कूर्पे समुप्याद्भिरभ्युच्यासजयेदथ वागते सꣳसादयेत्प्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्योभयꣳ etc

२ These three words not in Tr., प्रकृत्येव B

३ तथा not in Tr

४ After निर्वपेत् Tr has न प्रकृत्या प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत् ।

५ कुर्यात् only in Tr.

६ एव not in Tr

७ °येतामोह्म° U and the Viv (pr m.) °येतेत्यमोह्म° Tr, but cp T Br III 7 1 9

८ यद्दी° Tr, यदी° B

९ ? वाथ Tr

१० ? क्षिन्त्वे° Tr, क्षित्वे° B H U and the Viv.

प्रक्षाल्य दर्भपुञ्जीलैः पवयतीति । विज्ञायत आपो वै दर्भास्तैर्हि[१] स्नाता भवतीति । विज्ञायते ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्यास्त इति । तस्माद्धविर्नान्वीक्षेत न स्पृशेदित्यथ सूतिकाया[२] दशाहे पर्यवेते यथाम्नातꣳ शौचं कृत्वा पत्नीं कर्मसु योजयेत्तत्कर्म पुत्रो[३] ब्रह्मचारी वा कुर्यात्तन्मन्त्रं यजमानो जपेदेषा पत्न्यकुशली[४] यदि स्यादेवमेव कारयेदित्यथ यदि[५] सांनाय्ये घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो न स्याद्येन[५] केन चिदुपायेन किंचित्पयो[६] दोहयित्वाद्भिः सꣳसृज्य प्रचरेन्नैवान्यत्पय आनीय कुर्यात्सैव ततः[७] प्रायश्चित्तिरथ यदि सोमाधानमारभ्य पुरा[८] दीक्षणीयाया अनालम्भुका भवति नाग्निहोत्रं जुहोति । त्र्यहे पर्यवेते[९] ऽप्सुदीक्षाप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि पुरा व्रतदोहनादनालम्भुका भवति त्र्यहꣳ हविष्यमश्नीयाद्यदि व्रते[१०] दुग्धे[१०] हविष्यमेव[११] व्रतमपो ऽभ्यव-

---

१ Thus H U, दर्भा इति तैर्हि B, दर्भा इति तेन Tr.

२ Thus H ०काया Tr B U

३ तत्पुत्रो Tr

४ Thus Tr and U (sec m), कुशली B H U (pr m)

५ ५ Thus Tr, सांनाय्य वा घर्मो वा प्रतप्तो नश्येद्येन B, सानाय्ये वा घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो नश्येद्येन U, H is corr but reads at the end पयोनस्याधेन।

६ किंचित्तस्मिन् Tr

७ तत्र B H

८ पुरस्तात् Tr

९ यथाम्नात शौच कृत्वा ins U

१० Thus B U H and the Viv, ०त दुग्ध Tr

११ Only in Tr

हरेत् । अहे[1] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[1] यदि पुरा प्रवर्ग्यस्य[2] स्यान्न[2] प्रवृञ्ज्याद्धविष्यप्रभृति यथाम्नातꣳ शौचं कृत्वा गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि प्रवृक्ते[3] ऽनालम्भुका भवति हविष्यमेव[4] तदहः[4] सꣳस्थाप्य अहे[5] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[5] दीक्षित वाचं यच्छ व्रत्य वाचं यच्छ[6] पत्नि[6] वाचं[6] यच्छेति संप्रेषादेकस्तनप्रभृत्यानालम्भुका[7] भवति सिद्धमावभृथात्कृत्वा अहे पर्यवेते ऽवभृथमवयन्ति । सुत्ये ऽहनि मार्जालीये सिकतोपोप्ते परिश्रित्योपविशेदन्येष्वहःसु पत्नीशालायामेवोपविशेत्प्राग्वꣳशं[8] न प्रपद्येत । ॥ ११ ॥ दशमः ॥

अथातः प्रायश्चित्तसमुच्चयं व्याख्यास्यामः । सर्वत्रानादिष्टेषु मनस्वती मिन्दाहुती व्याहृतयो होतार इति जुहुयात्सर्वेष्वव्रत्येषु[9] मिन्दाहुती पितृयज्ञलोपे सप्तहोतारमिति[10] जुहुयाद्[10] यद्यग्न्याधेये सर्वमौपासनमभिप्रव्रजेयुः पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा[11] लौकिके

१ अहे ...ऊर्ध्वम् only in Tr
२ ? Thus U B, प्रवर्ग्यस्य न Tr, प्रवर्ग्यस्यासन्न H
३ प्रवृत्ते MSS and Viv
४ Thus Tr, ॰ष्यमेतदह B H U
५ Instead of अहे ... ऊर्ध्वम् Tr has only सिद्धम् ।
६ Only given by Tr
७ Thus Tr, सप्रेषावेक॰ B H U
८ उपविशेत् om, H U
९ Thus Tr, ॰षु व्रत्येषु B U H
१० इति जुहुयात् in Tr only
११ तस्मिन् ins Tr

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[१] यद्यर्धमवशिष्येता।थ[२] यदि ब्रह्मौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्स्यात्त।थोद्वाते पाकादूर्ध्वं जयादींश्च जुहुयाद।थ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित आरभ्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाश एतदेवा।थ[३] यदि पत्नीमृत्वियं[४] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवा।त ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[५] चावभृथादिषु[५] सर्वत्रेष्टिपशुसोमेषु[६] तावन्मात्र[७] पत्न्या वा सर्वम।थ यदि गार्हपत्याहवनीयावुद्वायेतामभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वाग्न्याधेयं[८] तत्र प्रायश्चित्तिः । पुनराधेयमित्येके । ऽथ[९] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानम।थ यद्यात्मनि समारूढेष्वव्रत्यं चरेदरणिविनाशोक्तदोषो[१०] वा[११] भवेदग्न्याधेयम।रणिविनाशेनाग्निविनाश[१२] उक्तो । ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीनतिहरेयुरेताने-

१ अथ ins Tr

२ Thus H U, ॰शिष्येदथ Tr, ॰शिष्येतातस्मिन्कुर्यादथ B.

३ अथ in Tr only

५ Thus Tr, पत्न्यृत्विय B U H

५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.

६ Thus Tr B, सर्वेष्टि॰ U H —॰सोमेषु Tr B, ॰तन्त्रेषु U H

७ स ins U H

८ Thus Tr, आहवनीयगार्हपत्यावु॰ B U H —उद्वायेताम् Tr

९ In Tr only

१० ॰रणी B U H.

११ In H U only.

१२ Tr om. अग्न्याधेयम्, rightly ?

वाग्नीन्ध्रियमाणानन्वारभेयातां[1] । प्रवसति यजमाने न[2] पत्नी[2] प्रवसति[2] नात्र प्रायश्चित्त । भिन्नयोनिश्चेदन्वाहार्यपचन उद्वायेद्या[3] प्रकृतिस्तत[4] आहरण पृथगरणी वा । ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तते[5] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्वेत्यध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठापयेत् । प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे विश्वमन्याभिवावृध इत्येताभ्यां यजमानो ऽनुमन्त्रयते । ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात् । सꣳस्थिते वैश्वानरीमिष्टिं[6] निर्वपेत् । विज्ञायते च यत्प्राङ्[7] पद्येत देवलोकमभिजयेद्यद्दक्षिणा पितृलोकं । यत्प्रत्यग्रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युर्यदुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत् । प्रतिष्ठितो होतव्य इत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरीमिष्ट्वा पुनर्यजेत[8] । सर्वे चेत्सुत्यमहरतिक्रामेत्समन्वारब्धाः[9] प्रागुपवेशनादपच्छिद्येरन्त्समाप्य पुनर्यजेत । सोमेन दीक्षितो न[10] दद्यान्न[10] जुहुयान्न[10] पचेन्न जपेदित्यादित[11] एव विभजेदित्याहुरतो-

---

१ Instead of एतानेव B U H एतदेव ।

२ Thus Tr, B om न, प्रवसति H, S प्रवसति वा U

३ Thus Tr B, ०येद्यथा U H

४ Instead of तत Tr तद् ।

५ पराङ्गावर्तते Tr

६ इष्टिम् alone in Tr

७ प्राक् H

८ एकाहेषु ins U

९ After ०क्रामेत् U ins सर्पणे ।—Instead of ०रब्धा (thus Tr) ०रब्धा वा U, रब्धा वा H B

१० न जुहुयान्न दद्यान्न Tr

११ इति om Tr.

पेतो[1] न[1] स्नायान्नापो[1] ऽवगाहेत न वासो जह्यान्न रजः[2] प्रस्नावयेत्सर्वत्र यजमानस्यर्त्विजां च यावत्कर्म व्रतमुपदिशन्ति नर्त्विजामार्त्विज्यमन्यत्र विद्यते न मद्दर्त्विजाꣳ समासो[3] न[3] सर्वत्र[3] ययमानस्यार्त्विज्यमन्यत्र सत्त्रात्सर्वेषु[4] सोमेषु सोमापचारकालातिक्रमान्तरितविपर्यासव्यवायसमासादिष्वन्येषु[5] चाज्ञातेषु[6] ज्ञातेषु च दोषेषु[6] प्राक् समिष्टयजुष आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातꣳ सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयाज्जयानित्येके । ऽभ्यातानानित्येके । राष्ट्रभृत इत्येके । ऽमात्यहोमानित्येके । छन्दाꣳसीत्येके । सौरीरित्येके । तनूरित्येके । होतॄनित्येके । दशात्मकमित्येके । पौरुषीरित्येके । वैष्णवीरित्येके । महाव्याहृतीरित्येके । व्याहृतीरित्येके । प्राजापत्यामित्येके[7] । प्रणवमित्येके । सर्वानित्याचार्यः[8] सर्वानित्याचार्यः । ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

॥ इत्येकोनत्रिꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ व्र० न स्नायात् in U only.

२ Thus Tr, वास B U H

३ ? Thus reads U, समासोन चापिवे (यज०) Tr, समासोमेन सर्वत्र B, समास्लोमेन सर्वत्र H The meaning of the whole passage is unclear to me

४ सत्राचसर्वेषु Tr

५ सोमोपचार० Tr —०सादिषु चान्येषु B

६ Thus (only वाज्ञा० instead of चाज्ञा०) Tr, वाज्ञाषेषु दोषेषु B, चदोषेषु U H

७ Thus Tr, प्राजापत्यानि० H B, प्राजापत्यानी० U

८ ०चार्यः Tr H, ०चार्या B U

अथेमे ऽग्निचयास्तेषां भूमेः परिमाणविहारान्व्याख्यास्यामो । ऽथाङ्गुलप्रमाणं चतुर्दशाणवश्चतुस्त्रिꣳशत्तिलाः पृथुसꣳश्लिष्टा इत्यपरं । दशाङ्गुलं क्षुद्रपदं । द्वादश[1] प्रादेशः[1] । पृथोत्तरयुगे त्रयोदशिके । पदं पञ्चदशाष्टाशीतिशतमीषा चतुःशतमक्षः । षडशीतिर्युगं । द्वात्रिꣳशज्जानुः । षट्त्रिꣳशच्छम्याबाहू । द्विपदः प्रक्रमो । द्वौ प्रादेशावरत्निरथाप्युदाहरन्ति पदे युगे प्रक्रमे ऽरत्नाविथति शम्यायां च मानार्थेषु याथाकामीति । पञ्चारत्निः पुरुषो व्यामश्च[2] । चतुररत्निर्व्यायामश्चतुरश्रं[3] चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावतीꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । लेखामालिख्य तस्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य[4] लक्षणेन मण्डलं परिलिखेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पाशेन मण्डलं परिलिखेदेवमपरस्मिꣳस्ते यत्र समेयातां तेन द्वितीयं विष्कम्भमायच्छेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन मण्डलं परिलिखेदेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतस्तेषां ये ऽन्त्याः सꣳसर्गास्तच्चतुरश्रꣳ संपद्यते । ऽथापरं । प्रमाणाद्द्विगुणाꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । स प्राच्यर्धो । ऽपरस्मिन्नर्धे चतुर्भागोने

---

१ द्वादशागुलप्रादेश M.

२ Thus T, च not in my copies

३ Thus throughout B U M, ०स्र० instead of ०श्र० throughout H.

४ प्रमुच्य B M H

लक्षणं करोति । तन्न्यञ्छनमर्धे ऽꣳसार्थे । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्छनेन दक्षिणापायम्यार्धेन श्रोण्यꣳसान्निर्हरेद्दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावत्यां भूम्यां[१] द्वौ शङ्कू निहन्याद्द्वौद्वावेकैकमभितः[२] समौ । यावती तिर्यङ्मानी तावतीꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । पूर्वेषामन्त्ययोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे लक्षणं करोति । मध्यमे पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणस्योपरिष्टाद्दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्सो ऽꣳसः । एतेनोत्तरो ऽꣳसो व्याख्यातस्तथा श्रोणी । यत्र पुरस्तादꣳहीयसीं मिनुयात्तत्र तदर्धे लक्षणं करोत्यथापरं प्रमाणादध्यर्धाꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वापरस्मिꣳस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति । तन्न्यञ्छनमिष्टे[३] ऽꣳसार्थे[३] । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्छनेन दक्षिणापायम्येष्टेन श्रोण्यꣳसान्निर्हरेत्समचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति । प्रमाण तिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी । तृतीयकरण्येतेन व्याख्याता । नवमस्तु[४] भूमेर्भागो भवतीति[५] । दीर्घचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी[६] तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ।

---

१ Thus my copies, भूमौ T

२ ०वेकमभित B, ०वेकैवमभित H

३ ०नमिष्टेन सार्धं M

४ Before नव० M ins. विभागस्तु तासां ।

५ भवति M.

६ च ins. M.

तासां[1] त्रिकचतुष्कयोर्द्वादशिकपञ्चिकयोः[2] पञ्चदशिकाष्टिकयोः[3] सप्तिकचतुर्विंशिकयोर्द्वादशिकपञ्चत्रिंशिकयोः[4] पञ्चदशिकषट्त्रिंशिकयोरित्येतासूपलब्धिः । ॥ १ ॥

नानाचतुरश्रे समस्यन्कनीयसः करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्याक्ष्णयारज्जुः[5] समस्तयोः पार्श्वमानी भवति । चतुरश्राच्चतुरश्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तस्य करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसंहरेत्सा यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्याच्छिन्नया निरस्तं । समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षंस्तदक्ष्णयापच्छिद्य भागं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्याद्यथायोगमपि[6] वैतस्मिंश्चतुरश्रं[7] समस्य तस्य करण्यापच्छिद्य[8] यदतिशिष्यते तदितरत्रोपदध्याद्दीर्घचतुरश्रं समचतुरश्रं चिकीर्षंस्तिर्यङ्मानीं करणीं कृत्वा शेषं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्यात्खण्डमावापेन[9] तत्संपूर-

---

१ Found in all my copies, not given by T

२ M om. द्वादशि..कयो ।

३ पचिकषष्टिकयो॰ M

४ ॰विंशति॰ instead of ॰विंशि॰ M

५ वृद्ध instead of वृध्र the MSS here and infra cp Thibaut, Pandit X, pp. 17, 18

६ ॰रुपसदध्या॰ M U B.

७ Thus अपि वैत॰ my copies, not अपि चैत॰, as Thibaut reads.

८ Thus B H U, ॰छिद्याद् M only.

९ Instead of पार्श्वयोः T. विपर्यस्येतरत्र ।; उपसदध्या॰ B H U.

येत्तस्य निर्हार[1] उक्तश्चतुरश्रमेकतोऽणिमच्चिकीर्षन्नणिमतः करणीं तिर्यङ्मानीं कृत्वा शेषमक्ष्णया विभज्य विपर्यस्येतरत्रोपदध्याच्चतुरश्रं प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं समचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोः श्रोण्योर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्याच्चतुरश्रमुभयतः प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं दीर्घचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोर्मध्यदेशयोर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्यादेतेनापरं प्रउगं व्याख्यातं चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन्नक्ष्णयार्धं मध्यात्प्राचीमभ्यापातयेद्यदतिशिष्यते[2] तस्य सह तृतीयेन मण्डलं परिलिखेन्मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भमष्टौ भागान्कृत्वा भागमेकोनत्रिंशधा[3] विभज्याष्टाविंशतिभागानुद्धरेद्भागस्य च षष्ठमष्टमभागोनमपि वा पञ्चदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्सैषानित्या[4] चतुरश्रकरणी प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत्तच्चतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेन[5] सविशेषः ॥ २ ॥

अथाग्न्याधेयिके विहारे[6] गार्हपत्यादाहवनीयस्यायतनं

---

१ निर्ह्रास B U, cp ZDMG LV, p 579

२ ०भ्यायातये० B M

३ ०विंशधा H M

४ Thus U M, ०द्धरेद्देषा० H B and T

५ Thus my copies

६ Thus, not विहारो, my copies.

विज्ञायते ऽष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्या।यामतृतीयेन त्रीणि चतुरश्राण्यनूचीनानि कारयेद्।परस्योत्तरस्याꣳ[1] श्रोण्यां गार्हपत्यस्।तस्यैव दक्षिणे ऽꣳसे ऽन्वाहार्यपचनः पूर्वस्योत्तरे ऽꣳस आहवनीयो। ऽपि वा गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षोढा वा संभुज्य षष्ठꣳ सप्तमं वा भागमागन्तुकमुपसमस्य[2] समं त्रेधं विभज्य पूर्वस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षण[3] करोति। गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति। तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवत्।यपि वा प्रमाणं पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं पञ्चधा संभुज्यापरस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति। पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति। तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवति। विपर्यस्तेतेनोत्करो व्याख्यातो। ऽपरेणाहवनीयं यजमानमात्री भवतीति दार्शपौर्णमासिकाया वेदेर्विज्ञायते। तस्यास्त्रिभागोनं पश्चात्तिरश्ची। तस्या एवार्धं पुरस्तात्तिरश्च्येवं[4] दीर्घचतुरश्रमेकतोऽणिमद्विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्याद्यावती पार्श्वमानी

१ ०द्परस्योत्तरस्योत्तरस्यां B M

२ ०गतुमुपसमस्य H U.

३ Thus (and cp Thibaut's remark) B, the other MSS. अन्त्यात् instead of अन्तात्।

४ ०त्तिरश्ची यावद् M.

द्विरभ्यस्ता[1] तावतीं[1] रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति। दक्षिणयोः पार्श्वयोः[2] पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणं पार्श्वं परिलिखेदेतेनोत्तरं पार्श्वं व्याख्यातं। पूर्वं पार्श्वं तया द्विरभ्यस्तया परिलिखेदेवमपरं। दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्चीति पाशुबन्धिकाया वेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातो। रथसंमितेत्येकेषां। विराट्संपन्नेत्येकेषां। शम्यामात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्युत्तरवेदेर्विज्ञायते[3]। समचतुरश्राविशेषाद्द्वितीया वेदिर्भवतीति पैतृक्या[4] वेदेर्विज्ञायते। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृतायास्तृतीयकरणी[5] भवतीति[6]। नवमस्तु भूमेर्भागो भवति[7]। यजमानमात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्येकेषां। दिक्षु स्रक्तयो भवन्ति। वेदिद्वितीये यजेतेति सौत्रामणिकीं वेदिमभ्युपदिशन्ति। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृताया अष्टादशपदा पार्श्वमानी भवति। तस्यै दीर्घकरण्यामेकतोऽणिमत्करण्यां च याथाकामीति। ॥ ३ ॥

---

१ द्विस्तावतीं B

२ ? Found in H M U, B om Thibaut omits the word

३ चतुस्र० the MSS

४ पैतृयज्ञिकाया B, and U originally

५ ०कृतायाः करणी द्वितीयकरणी B U, and cp Thibaut's remark on this passage

६ भवति M U, भवती H.

७ भवतीति M.

प्राग्वꣳशः षोडशप्रक्रमायामो द्वादशव्यासो[1] । ऽपि वा द्वादशप्रक्रमायामो दशव्यासस्तस्य मध्ये द्वादशिको विहार- स्त्रिꣳशत्पदानि प्रक्रमा वा पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिꣳशत्प्राची चतुर्विꣳशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति महावेदेर्विज्ञायते । मान- योगस्तस्या व्याख्यात । आहवनीयात्षट् प्रक्रमान्महावेदिस्तत एकस्मिन्सदस्तद्दशकमुदक् सप्तविꣳशत्यरत्नयो । ऽष्टादशेत्येकेषां । ततश्चतुर्षु हविर्धानं । तद्दशकं द्वादशकं वा । मानयोगस्त- योर्व्याख्यातो । यूपावटीयाच्छङ्कोरर्धप्रक्रममवशिष्योत्तरवेदिं विमिमीते । दशपदोत्तरवेदिर्भवतीति सोमे विज्ञायते । मानयोगस्तस्या व्याख्यातश्चात्वालः शम्यामात्रो ऽपरिमितो वा यथोपरवाः प्रादेशमुखाः प्रादेशान्तराला । अरत्निमात्रꣳ समचतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्यादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशे- नैकैकं मण्डलं[2] परिलिखेत्सदसः[3] पूर्वार्धाद्विप्रक्रममवशिष्य धिष्ण्यानां[4] द्विप्रादेशो विष्कम्भस्तथान्तराला । आग्नीध्रागारस्य[5] पार्श्वमानी पञ्चारत्निरेतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति । रथाचान्तराला यूपावटा भवन्तीत्येकादशिन्यां

---

१ द्वादशपदव्यास॰ M, which omits the following words up to दशव्यास॰ ।

२ परिमण्डल M and U (sec. m.).

३ ॰त्सद H.

४ Thus, not धिष्णिया॰, the MSS.

५ आग्नीध्रीया॰ T.

विज्ञायते । तस्या[1] दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[2] । ऽथाश्वमेधे[2] विंशत्याश्च रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[3] । ऽथ[3] प्राच्येकादशिन्यां[4] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यासमपच्छिद्य[5] तत्पुरस्तात्प्राञ्चं[6] दध्यान्नात्राष्टाङ्गुलं विद्यते । न व्यतिषङ्गो । यूपावटाः पदविष्कम्भास्त्रिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति ।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अर्धाष्टमाः[7] पुरुषाः[7] प्रथमो ऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो । ऽर्धदशमास्तृतीय । एवमुत्तरोत्तरो[8] विधाभ्यास ऐकादशविधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमत ऊर्ध्वमेकशतविधामेव प्रत्याददीतानग्निकान्वा यज्ञक्रतूनाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्वमेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येन्नेतरदाद्रियेतातीतं[9]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ०मीतायाश्वमेधे M, cp XXVI 23 304 6

३ ०मीताथ again M

४ प्राच्ये० M, प्राच्यै० the other MSS , ०न्या U

५ Thus M, पूर्वार्धात्पदार्थव्या० U, पदार्धव्या० B, पूर्वार्धात्पदार्धन्या० H

६ ०प्राच्यां M.

७ अर्धाष्टमपुरुषा T

८ ०त्तरे M.

९ ०भ्यस्येदन्यतरदाद्रि० M.

चेदाहरेदाहृत्य कृतान्तादेव प्रत्याददीत । कथमु खलु विधामभ्यस्येदन्यत्प्रकृतेस्तत्पञ्चदश भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौद्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनुयादूर्ध्वप्रमाणाभ्याश्च जानोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[१] समामनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीनपक्षपुच्छाꣳश्चिन्वते । तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[२] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिरित्यथापरेषां[३] न ज्यायाꣳसं चित्वा कनीयाꣳसं चिन्वीतेत्यथास्माकं[४] । पक्षी भवति । न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरत्निना पक्षौ द्राघीयाꣳसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयाꣳसि वयाꣳसि । व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवतीति । नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते । न चासप्तविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रसङ्गस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निर्भेदान्वर्जयेदधरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति । तदग्न्यन्तेषु न विद्यते[५] न स्रक्तिपार्श्वयोः । साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वान इति[६] । पञ्चमायां वा चितौ

---

१ ॰शेनैवैके T

२ See XXIV 5 188 14

३ ॰थापर M

४ ब्राह्मण ins U on the margin, the brāhmana is found T S. V 2 5 1

५ विद्यते U

६ See T S V 6 8 2.

संख्यां[1] पूरयेद्द्विशतास्त्वेच्चिकीर्षेत्पञ्चचोडाभिर्नाकसदः[2] समानसंख्यं[3] प्रतीयात् । ॥ ५ ॥

पशुधर्मो[4] ह वा अग्निर्यथा ह वै पशोर्दक्षिणेषामस्थ्नां यद्दक्षिणं पार्श्वं तदुत्तरेषामुत्तरं यदुत्तरेषां दक्षिणं तद्दक्षिणेषामुत्तरं यदवाक्[5] चोर्ध्वं[5] च[5] तत्समानमेवमिष्टकानाꣳ रूपाण्युपदध्याद्या दक्षिणावृतो लेखास्ता दक्षिणत उपदध्यात्सव्यावृत उत्तरत । ऋजुलेखाः पश्चाच्च[6] पुरस्ताच्च भवन्ति । आलिखिता मध्ये । ऽथ या विशयस्था[7] यथा ह वै पशोः पृष्ठवꣳशो नैवैकस्मिन्पार्श्वे व्यतिरेकेण वर्तते नैवापरस्मिन्नेवं तासामुपधानं प्रतीयादथापि ब्राह्मणं[8] भवति प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्ङाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थानीति । तस्माद्धहिस्तन्वं चेच्चिनुयात्त्वोपह्लयमध्यैरात्मोपह्लयमध्यात्संदध्यात्प्राञ्चमेनं[9] चिनुत इति विज्ञायते । ऽमृन्मयीभिरनिष्टकाभिर्न[10]

---

१ om M

२ ०शताꣳस्त्वे U, ०शतांस्वे० B —०चोडानाकसद M.

३ ०ख्य H U, ख्या M, ०ख्या B

४ ०धर्मा B M U

५ यदवाच M, यदर्वाक् चो० B

६ Thus H M U, पश्चात् B

७ Thus with T, विषय० my copies

८ T S. V 6 6 3

९ Some of the MSS write (as Lāty I 5 7) उपह्लय or ह्वय, some (as Drāhy II. 1 10) उपह्लव ।

१० ०यीभिरिष्टकाभि० M B.

संख्यां पूरयेदिष्टकचिद्वा[1] अन्यो ऽग्निः पशुचिदन्य इत्येतस्माद्ब्राह्मणात्पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्विक्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियत[2] इति च[3] । लोकबाधीनि[4] द्रव्याण्यवटेषूपदध्यान्मण्डलमृषभं विकर्णीमितीष्टकासु[5] लक्ष्माणि प्रतीयादिष्टकामन्त्रयोरिष्टकाव्यतिरेके लोकंपृणाः संपद्यन्ते परिमाणाभावादतीतानेव[6] वेष्टकागणानत्रोपदध्यात्पञ्च[6] लोकंपृणा । मन्त्रव्यतिरेके ऽक्ताः शर्कराः संधिषूपदध्यात्प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रीतिवादः । प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तुर्मुखवादः । पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुपदधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गश्चतुरश्रास्वेवैतदुपपद्यते । ॥ ६ ॥

न खण्डामुपदध्यान्न भिन्नामुपदध्यान्न कृष्णामुपदध्यान्न जीर्णामुपदध्यान्न लक्ष्मणामुपदध्यान्न[7] स्वयमातृण्णाः स्वयंचितावुपदध्यादूर्ध्वप्रमाणमिष्टकानां जानोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन

---

१ See T S. I 5 8 2.

२ ०यत इति B U, but we have one single citation T S. V. 2 10. 1

३ om H

४ With ब my copies T with व ।

५ विकर्णी is, according to the Mahāgnisarvasva, विशाखकर्णी स्त्री ।

६ Thus B U, ०तीतानेवे० M, H is incompl T reads as M, inserting, moreover, एव after ०गनान् ।

७ Thus H, लक्ष्मामु० M U , लक्ष्माणमु० T.

नाकसदां पञ्चचोडानां च । यच्छोषपाकाभ्यां प्रतिह्रसेत्[1] पुरीषेण तत्संपूरयेत्पुरीषस्यानियतपरिमाणत्वाद्व्यायाममात्री भवतीति गार्हपत्यचितेर्विज्ञायते । चतुरश्रेत्येकेषां । परिमण्डलेत्येकेषां । चतुरश्रꣳ सप्तधा विभज्य तिरश्चीं त्रेधा विभजेदपरस्मिन्प्रस्तार उदीचीरुपदधाति । समचतुरश्रास्वेदुपदध्याद्व्यायामषष्ठेनेष्टकाः कारयेच्चतुर्थेन तृतीयेनेति । तासां नव प्रथमा द्वादश द्वितीया इति पूर्वस्मिन्प्रस्तार उपदधाति । पञ्च तृतीयाः षोडश प्रथमा इत्यपरस्मिन्परिमण्डलायां यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं कृत्वा तन्नवधा विभजेत्प्रधीꣳस्त्रिधात्रिधेत्यपरं[2] प्रस्तारं[2] तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु स्रक्त्यो भवन्ति । धिष्ण्या एकचितीकाश्चतुरश्राः परिमण्डला वा । तेषामाग्नीध्रीयं नवधा विभज्यैकस्या स्थाने ऽश्मानमुपदध्यादथ होतुर्धिष्ण्यं[3] नवधा विभज्य पूर्वाꣳस्त्रिभागानेकैकं द्वेधा विभजेदथेतरान्नवधानवधा विभज्य मध्यमपूर्वौ द्वौ[4] भागौ समस्येदथ मार्जालीयं त्रेधा विभज्य पूर्वापरौ भागौ पञ्चधा विभजेदुख्यभस्मना सꣳसृज्येष्टकाः कारयेदिति । संवत्सरभृत[5] एवैतदुपपद्यते न रात्रिभृत[5] । एवमस्य मन्त्रवती चितिक्लृप्तिर्भ-

---

१ Thus U and T, ०सेत् H M B.

२ ०परस्मिन्प्रस्तारे M B.

३ धिष्ण्याय H M.

४ द्वौद्वौ M.

५ See X. 12 11. 13.

न्दश्चितं[१] चिषाहस्य परस्ताच्चिन्वीत कामविवेकान्तस्य रूपꣳ श्येनाकृतिर्भवतीति ।[२] ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति[३] श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकाम इत्याकृतिर्द्वैविध्यं । चतुरश्रात्मा श्येनाकृतिश्च । विज्ञायत उभय[४] ब्राह्मणं[४] । पञ्च दक्षिणायाꣳ श्रोण्यामुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां । बस्तो वय इति दक्षिणे ऽꣳस उपदधाति । वृष्णिर्वय इत्युत्तरे । व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति । सिꣳहो वय इत्युत्तरे[५] । पुरुषो वय इति मध्य इति चापरं । वयसां वा एष प्रतिमया चीयते यदग्निरित्युत्पततां ह्याययेत्यर्थः । समचतुरश्राभिरग्निं चिनुते[६] दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्या इति मैत्रायणीयब्राह्मणं[७] भवति । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थेन पञ्चमेन षष्ठेन दशमेनेत्यथाग्निं विमिमीते । यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रं[८] करोति मध्ये तृतीयं ।

---

१ See XVII 28 306 8. and XXVI 28 311 5

२ H adds प्रकृतित्वात् and thus also T, but see the comm. इतिकरणं परिभाषासमाप्त्यर्थं ।

३ See T S V 4 11 1

४ The first brāhmana is found T S V 3 1 5 (cp Baudh. X. 38 36 sqq) the second T S V 5 3 2

५ U and Mahāgnisarv ins पक्षयोरेव वीर्यं दधाति ।

६ Thus my copies, चिन्वीत T

७ I have not been able to trace this passage in the agnicitibrāhmana of our Maitrāyanī Saṃhitā.

८ Thus M, वेणो छिद्रे H U, वेणोश्छिद्रे B and Thibaut.

यदमुत्र सन्ध्या करोति तदिह वेणुना करोति । तस्मात्सा समचतुरश्रश्चत्वारः पुरुषाः । पक्षः समचतुरश्रः पुरुषः । स तु दक्षिणतोऽरत्निना द्राघीयानेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः । पुच्छः समचतुरश्रः पुरुषस्तमवस्तात्प्रादेशेन[1] वर्धयेदेवꣳ सारत्निप्रादेशा सप्तविधः संपद्यत । उपधाने पक्षाग्रादुत्तरतः पुरुषतृतीयवेलायां चतस्रः पञ्चम्यस्तासामभितो द्वे द्वे पादेष्टके । ततोऽष्टौ चतुर्थ्यः । पक्षशेषꣳ षड्भागीयाभिः प्रच्छादयेदेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः । पूर्वापरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतुर्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोः पादेष्टकाः । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारोऽपरस्मिन्प्रस्तारे पक्षाग्रादुत्तरतोऽर्धव्यायामवेलायां तिस्रस्तिस्रः षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति विपर्यासमुपदध्यात्तथोत्तरे[2] । दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यां नव षष्ठ्यश्चतुरश्रकृतास्तथोत्तरस्यां । नवनव षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति दक्षिणादꣳसादोत्तरादꣳसाद्विपर्यासमुपदध्याच्छेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत् । ॥ ८ ॥

अथापरः । पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतोऽध्यर्धास्तासामर्ध्याः पाद्याश्चोपधाने पूर्वापरयोः पक्षपार्श्वयोरर्धेष्टका उदीचीरुपदध्यात्तथोत्तरे । दक्षिणोत्तरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रो[3]ऽध्यर्धा उदीचीः । पुच्छस्यावस्ताच्चतस्रोऽर्धेष्टका उदीचीस्ता-

---

१ अधस्तात् instead of अवस्तात् M.

२ ॰दध्यादेवमुत्तरे B

३ पुच्छपक्षयो॰ B.

सामभितो द्वे पादेष्टके। जघनेन पुच्छाप्ययोरेकैकामर्धेष्टकां[1] प्राचीꣳ। शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो। ऽपरस्मिन्प्रस्तार आत्मसक्थिषु चतस्रः[2] पादेष्टका उपदध्यात्तासामभितो द्वेद्वे अर्धेष्टके। पूर्वस्मिन्ननीके पञ्च। पक्षाप्ययोस्तिस्रस्तिस्रो ऽध्यर्धा उदीचीस्तासामन्तरालेष्वेकैकामर्धेष्टकां प्राचीꣳ। शेषमग्नि पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो। व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्। ॥ ९ ॥[3]

अथ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छस्तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः पाद्याश्च[4]। नित्यमक्ष्णयापच्छेदनमनादेशे। पादेष्टकाश्चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धपदेन पदेनाध्यर्धपदेन पदसविशेषेणेति। ते द्वे यथा दीर्घसꣳश्लिष्टे स्यातां तथार्धेष्टकां कारयेत्। तथाग्निं विमिमीत। आत्मा द्विपुरुषायामो दशपदव्यासस्तस्य दक्षिणादꣳसादुत्तरतो ऽध्यर्धप्रक्रमे लक्षणं करोत्येवमपरतस्तयोरुपरिष्टात्सन्ध्यां नियम्याꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतराꣳसाꣳ[6] स्रक्तीनामपच्छेदा व्याख्याताः। स आत्मा। शिरो

---

१ पुच्छस्या० U, पुच्छपार्श्वयो० M.

२ पादेषु M, T om

३ Here ends probably the third adhyāya , no indication of it is found in my copies

४ ०श्चेति B U H

५ ०ष्टकांचतुर्भि my copies

६ Between नियम्य and अꣳसम् M ins अनुस्पन्दि।

ऽर्धषष्ठपदायाममर्धपुरुषव्यासं । तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्पुच्छस्य षट्पदा प्राचौ द्विपुरुषोदीचौ । तस्य पूर्वं स्रक्तौ त्रिभिस्त्रिभिः प्रक्रमैरपच्छिन्द्यात्प्राचो द्वादशपदायामो दशपदव्यासस्तस्य मध्यात्प्राञ्चि[1] षट् पदानि प्रक्रम्य शङ्कुं निहन्याच्छ्रोण्योरेकैकमथैनꣳ स्पन्द्यया परिचिनुयादन्तस्पन्द्यमपच्छिद्य तत्पुरस्तात्प्राञ्चं दध्यात्स निर्णाम । एतेनोत्तरस्य पक्षस्य निर्णामो व्याख्यातः । पक्षाग्रयोः प्रक्रमप्रमाणानि पञ्चपञ्च चतुरश्राण्यनूचीनानि कृत्वा सर्वाण्येवाश्मच्छायापच्छिन्द्यादर्धान्युद्धरेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत । उपधाने शिरसो ऽप्यग्रे चतुर्थीमुपदध्याद्धꣳसमुखीं पुरस्तात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टका । अपि वा शिरसो ऽग्रे हꣳसमुखीमुपदध्यात्तस्य अवस्ताच्चतुर्थीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टकाः । शिरसो ऽवस्तात्पञ्च पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्तथा पुच्छस्य पुरस्ताद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्पाद्याभिः सार्धाभिः संख्यां पूरयेदेष[2] द्विशतः[2] प्रस्तारो[2] । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे हꣳसमुखीश्चतस्रश्चतसृभिः पादेष्टकाभिः संयोजयेद्यथा दीर्घचतुरश्रꣳ सपद्यते । तत्तिर्यक्

---

१ प्राच M

२ These three words not in B, T omits them.

स्वयमातृण्णावकाश उपदध्याद् । द्वे समुख्यौ प्रतीच्यौ पुच्छाप्यये[1] ऽर्धपदेनात्मनि विशये । तयोरवस्तादभितस्तिस्रः पादेष्टकाः प्राङ्मुखीरुपदध्यात् । पुच्छस्यावस्तात्पञ्चदश पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात् । पादेष्टके अर्धेष्टकेति पक्षपत्राणां प्राचीर्व्यत्यासं चिनुयाद्विशये यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत् । आद्याभिः सार्ध्याभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १० ॥

अथापरः[2] । पुरुषस्य पञ्चमीभिः शतमशीतिः सप्तार्धं च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः सपद्यते । तासां पञ्चाशद्द्वे चात्मन्यर्धचतुर्थ्यः[3] शिरसि । पञ्चदश पुच्छे । ऽष्टपञ्चाशत्सार्ध्या दक्षिणे पक्ष उपदध्यात् । तथोत्तरे । ऊर्ध्वव्यायामेन स्रक्तीनामपच्छेदः । संनतं पुच्छं । पक्षयोस्त्रिभिस्त्रिभिररत्निभिरपनामो । ऽध्यर्ध्याभिः[4] षट्षट्पत्राणि कुर्यात् । आकृतिः शिरसो नित्यायिष्टकानां त्रिकाराः । पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्ता एवैकतः सपादाः । पञ्चमभागीयायाः पाद्याः सार्ध्यास्तथाध्यर्धायास्तयोश्चाष्टमभागौ[5] तथा श्लेषयेद्यथा तिस्रः स्रक्तयो भवन्ति । पञ्चमभागीयायाश्चाष्टम्यस्तानि दशात्मनि पञ्चमभागीयाः सार्ध्या उपदध्यात्तथा पुच्छे । पक्षयोश्चाध्यर्धाः सार्ध्याः । शिरसि याः संभवन्त्यपरस्मिन्प्रस्तारे पूर्वयोः

१ पुच्छस्याप्यये U.

२ ०पर M

३ ०तुर्थी B.

४ Thus B, ध्यर्धाभि M U, ०ध्यर्धाध्याभि T

५ ०स्तथाध्यर्ध्याया० M U

पत्राण्ययोरेकैकामुभयोमुपदध्यादेकैकामपरयोर्द्वेद्वे शिरसः पार्श्वयोः । पुच्छस्यावस्तादध्यर्धाः प्राचीर्यथावकाशं । पार्श्वयोः पाद्याः साष्टमभागाः[1] । पक्षयोश्चाध्यर्धाः सावयवाः । शेषं यथायोग यथासंख्य यथाधर्म[2] चोपदध्यात् । ॥ ११ ॥

कङ्कचित[3] एतेनात्मा पुच्छं च व्याख्यातम् । शिरसि पञ्चोपदध्यात्तस्याकृतिर्व्याख्याता । सप्तपञ्चाशद्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । व्यायामेन सप्रादेशेन पक्षयोरपनामः । पञ्चमभागीयाध्यर्धाभिः षट्षट् पत्राणि कुर्यादध्यर्धावशिष्यते । तथा पुच्छस्यावस्तात्पादावरत्निमात्रावरत्न्यन्तरालौ प्रादेशव्यासौ भवतस्तयोरवस्तादभितो द्वौद्वावष्टमभागौ प्राग्भेदावुपदध्यादेवम् सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते[4] । ऽथेष्टकानां विकाराः । पञ्चमभागीयाः सावयवाः । पादेष्टकां[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धप्रादेशेनाध्यर्धप्रादेशेन प्रादेशेन प्रादेशसविशेषेणेत्यध्यर्धेष्टकां[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धव्यायामेन द्वाभ्यामरत्निभ्यामरत्निसविशेषेणेति । ताः षट् । तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागाः पादयोरुपधाय शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्म[2] चोपदध्यात् । ॥ १२ ॥

---

१ ०भागीया M

२ यथाधर्म्यं my copies throughout

३ See XVII 28 307 1

४ शिरसो नित्या ins M

५ पादेष्टकाश्चतुर्भि M

अलजचित[1] एतेनात्मा शिरः पुच्छं च व्याख्यातं पदावपोद्धृत्य । त्रिषष्टिर्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । पुच्छेण पक्षयोरपनामो । ऽपरस्मादपनामात्प्राञ्चमरत्निं मित्वा तस्मिन्स्पद्यां नियम्यापरं पक्षपक्षापच्छेदमन्वायच्छेदेवं[2] पञ्च पञ्चम्यः सार्ध्या उद्धृता भवन्ति । पादेष्टकामपनाम[3] उपधाय तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागा अपोद्धृत्य शेष[4] यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं चोपदध्यात् । ॥ १३ ॥

प्रउगचित चिन्वीतेति[5] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावत्प्रउगं कृत्वा तस्यापरस्याः करण्या द्वादशेनेष्टकास्तदर्धव्यासाः कारयेत्तासामर्ध्याः पाद्याश्च । तासां द्वे अर्धेष्टके बाह्यसविशेषे[6] चुबुक उपदध्यादर्ध्याश्चान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः[7] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे ऽपरस्मिन्ननीके सप्तचत्वारिंशत्पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्याच्चुबुक एकाꣳ शूलपाद्यां[8] । दीर्घे चेतरे चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्याश्चान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १४ ॥

---

१ See XVII 28 307 4

२ पक्षपक्षमपच्छे॰ M, पक्षयनापच्छे॰ B

३ पादेष्टकानामवनाम B

४ Thus (not शेषा as T) my copies

५ See XVII 28 307 7

६ Thus my copies, बाह्यविशेषे T

७ M ins प्राचीभि', rightly ?

८ Not given by T in the text

उभयतःप्रउगं चिन्वीतेति[1] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावदुभयतःप्रउगं कृत्वा । नवमेन तिर्यङ्मान्याः प्रउगचितोक्ता विकारास्तथोपधानमपरस्मिन्प्रस्तारे चुबुकयोर्द्वे पादेष्टके उपदध्यात्संध्यन्तयोश्च दीर्घपाद्ये । दीर्घे चेतरे च[2] चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्यास्वान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[2] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः सख्या पूरयेत् । ॥ १५ ॥

चतुर्थः ॥

रथचक्रचितं चिन्वीतेति विज्ञायते । द्वयानि तु[2] खलु रथचक्राणि भवन्ति साराणि च प्रधियुक्तानि चाविशेषात्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावतीं भूमिं परिमण्डलां कृत्वा तस्मिन्यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं[3] कृत्वा तस्य करण्या द्वादशेनेष्टकाः कारयेत्तासां षट् प्रधावुपधाय शेषमष्टधा विभजेदपरं[4] प्रस्तारं तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु स्रक्त्यो भवन्त्यथापरः[5] । पुरुषार्धात्पञ्चदशेनेष्टकाः समचतुरश्राः कारयेन्मानार्थास्तासां द्वे शते पञ्चविंशतिश्च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तास्वन्याश्चतुःषष्टिमावपेत्ताभिः समचतुरश्रं करोति । तस्य

---

१ See XVII 28 307 9

२ Not in the text as given by T

३ तावत् not in the text of T

४ After विभजेत् U ins (probably taken from the bhāsya) अस्मिन्प्रस्तारे चतुरश्रस्रक्तीरवान्तरदेशात्प्रतिसपादयेद० ।

५ After भवन्ति U ins इति ।

षोडशेष्टका[१] पार्श्वमानी भवति । त्रयस्त्रिंशदतिशिष्यन्ते । ताभिरन्तान्सर्वशः परिचिनुयान्नाभिः षोडश मध्यमाश्चतुःषष्टिररांश्चतुःषष्टिर्वेदिर्नेमिः शेषा । नाभिमन्ततः परिलिखेन्नेमिमन्ततश्चान्तरतश्च[२] परिलिख्य नेमिनाभ्योरन्तरालं द्वात्रिंशद्धा विभज्य विपर्यासं भागानुद्धरेदेवमवाप उद्धृतो भवति । नेमिं चतुःषष्टिं कृत्वा व्यवलिख्य मध्ये परिकृषेत्ताँ अष्टाविंशतिशतं[३] भवन्त्यरांश्चतुर्धाचतुर्धा[४] नाभिमष्टधा विभजेदेष प्रथमः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे नाभिमन्ततश्चतुर्थवेलायां परिकृषेन्नेमिमन्तरतो । नेमिमन्तरतश्चतुःषष्टिं[५] कृत्वा व्यवलिखेदराणां पञ्चधा विभाग आ परिकर्षणयोर्नेम्यामन्तरालेषु द्वेद्वे नाभ्यामन्तरालेष्वेकैकां । यच्छेषं नाभेस्तदष्टधा विभजेत्स एष षोडशकरणः सारो रथचक्रचित्[६] । ॥ १६ ॥ पञ्चमः ॥

द्रोणचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[७] । द्वयानि तु[८] खलु द्रोणानि भवन्ति[९] चतुरश्राणि च[१०] परिमण्डलानि चावि-

१ ०ष्टका my copies

२ ०मिमतत पर्यस्य तस्य परिलिखेन्नेमि० M, B om परिलिख्य, U has तत्र after परिलिख्य, cp XVII 29 307. 16

३ Thus T and U, अष्टाविंशच्छत B, अष्टाचत्वारिंशच्छत M

४ Thus U M, विभजेन् instead of the second चतुर्धा B T

५ नेम्यतरत० U, नेम्यत० M, नेमिमतत० B

६ ०चक्र B M

७ See XVII 29 308 3

८ Only in U B.

९ Only in U

१० om B .

शेषान्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । चतुरश्र आत्मा भवति । तस्य त्रयः पुरुषास्त्रिभागोनाः पार्श्वमानी । पश्चात्सरुर्भवति । तस्यार्धपुरुषो दशाङ्गुलानि च[1] प्राची । त्रिभागोनः पुरुष उदीचीत्येवं[2] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । ऽथेष्टकानां विकाराः । पुरुषस्य षष्ठ्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्ध्यास्तिर्यग्भेदाः पुरुषस्य चतुर्थ्य इति । तासां त्सरुश्रोण्यन्तरालयोः षट् षष्ठीरुपधाय शेषमग्निं बृहतीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः सख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे दक्षिणे ऽंसे ऽध्यर्धामुदीचीमुपदध्यात्तथोत्तरे । पूर्वस्मिन्नीके षड्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्भागीयास्त्सरोः पुरस्तात्पार्श्वयोर्द्वे चतुर्भागीये उपदध्यात्तयोरवस्तादभितो द्वे द्वे अध्यर्धे विषूची । तयोरवस्तान्मध्यदेशे[3] द्वे[4] षष्ठ्यौ प्राच्यौ । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[5] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १७ ॥[6]

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशशतं[7] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः सपद्यते । तासामेकामपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डल करोति । तत्पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातं । षोडशीं पुरस्ता-

१ Only in U
२ इति om. U
३ मध्येदेशे B
४ om B.
५ om. U.
६ End of sixth adhyāya ?
७ ०विंशशत B विंशतिशत M

दिशय उपधाय तथा सह मण्डलं[1] परिलिखेदवस्तादपच्छिन्नं तत्पुरस्तादुपदध्यात्प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः प्रक्रमव्यासा भवन्ति । चतुरश्राणामर्धाभिः संख्यां पूरयेद्परस्मिन्प्रस्तारे प्रधिमध्यमामोष्ठ उपधाय यदवस्तात्तद्द्वेधा विभजेत्स । एष नवकरणो द्रोणचित्परिमण्डलः । समूह्यपरिचाय्यौ[2] पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातौ । समूह्यस्य दिक्षु चात्वालान्खानयित्वा तेभ्यः पुरीषꣳ समूह्योपदध्यात्परिचाय्य इष्टकानां देशभेदस्तꣳ सर्वाभिः प्रदक्षिणं परिचिनुयात् ।

॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

श्मशानचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[3] । सर्वमग्निं चतुरश्राण्यष्टदश भागान्कृत्वा तेषामाख्यातमुपधानं । त्रिभिर्भागैर्भागार्धव्यासं[4] दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वस्याः करण्या मध्याच्छ्रोणी[5] प्रत्यालिख्यान्तावुद्धरेत्तस्य दशधा विभागस्तानि विꣳशतिः सर्वोऽग्निः संपद्यते । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे प्रउगमध्ये[6] ऽनूचीनं विभजेत्तस्य षड्धा विभागस्ते द्वे पार्श्वयोरुपदध्याद्भागतृतीयायामाश्चतुर्थव्यासाः कारयेत्तासामर्धास्तिर्यग्भेदास्ता अन्तयोरुपधाय

---

१ परिमण्डल M

२ See XVII 29 309 6, 8

३ See XVII 30 309 1

४ भागार्धं om B

५ Thus my copies (cp the bhāsya), अर्धाच्छ्रोणी Thibaut

६ प्रधिमध्ये B

शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदूर्ध्वप्रमाणमग्नेः पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं त्रेधा विभज्य द्वयोर्भागयोश्चतुर्थेन वा नवमेन[1] वा चतुर्दशेन वेष्टकाः कारयेत्ताभिस्तिस्रो वा नव वा चतुर्दश[2] वा[2] चितीरुपधाय[2] शेषमवाञ्चमक्ष्णयापच्छिन्द्यादर्धमुद्धरेत्तस्य नित्यो विभागो । यथायोगमिष्टकानाꣳ ह्रासवृद्धी । ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

कूर्मचितं चिन्वीत यः कामयेत ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति विज्ञायते[3] । द्वयाः खलु कूर्मा भवन्ति वक्राङ्गाश्च परिमण्डलाश्चाविशेषात्ते[4] मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । चतुरस्र आत्मा भवति । तस्य दश प्रक्रमाः पार्श्वमानी भवति । तस्य द्वाभ्यांद्वाभ्यां प्रक्रमाभ्याꣳ स्रक्तीनामपच्छेदः । पूर्वस्मिन्ननीके प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरस्राणि कृत्वा तेषां ये अन्त्ये ते अक्ष्णयापच्छिन्द्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतः । स आत्मा । शिरः पञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यासं । तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्स्रक्त्यपच्छेदे[5] पादानुन्नयेत्तस्य द्विपदाक्ष्णया तिरश्ची तद्द्विगुणायाममनूची । तस्य द्विपदाक्ष्णया पूर्वमꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरेषां पादाना-

---

१ पचमेन M

२ वधीरुपधाय M

३ See XVII 30 309 6

४ परिमडलागा० U.

५ प्रक्रमेण once M

मपच्छेदा व्याख्याता । अपरयोः पादयोरपरावꣳसावपच्छिन्द्यादेवꣳ[१] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः[२] पाद्यास्त्वध्यर्धपाद्यास्तुर्भिः[३] परिगृह्णीयात्प्रक्रमेण द्वाभ्यां पदाभ्यां पदस विशेषेणेति । ते द्वे[४] यथा दीर्घसꣳश्लिष्टे स्यातां तथैकां कारयेद्द्विपदाच्चणार्धेन समचतुरश्रामेकामुपधाने शिरसो ऽग्रे चतुरश्रामुपदध्याद्धꣳसमुख्याववस्तात्पञ्चपञ्च चतुरश्रा द्वेद्वे पादेष्टके इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टका[४] उपदध्याच्छेषमग्निं[५] चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे शिरसो ऽग्रे हꣳसमुखीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितो द्वेद्वे अध्यर्धपाद्ये[६] विषूची । तयोरवस्तादभितश्छेदसꣳहिते द्वे पादेष्टके । द्वेद्वे द्विपदे तिस्रस्तिस्रो ऽर्धेष्टका इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ।

॥ २० ॥ नवमः ॥

---

१ ०रपरा१ꣳसावप० M

२ चतुर्थीस्ता० B, but cp, XXX 10 403 9′

३ ०ध्यर्धपाद्या चतुर्भि' Thıbaut, but cp XXX 10 403 10

४ om T. but cp l c.

५ Thus M तस्मिन्नर्धेष्टकाश्चोप० B, and Thıbaut, तस्मिन्नर्धेष्टका पदेष्टकाश्चोप० U (rightly ? cp XXX 10 404 16).

६ अध्यर्धा० T

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विꣳशशतꣳ[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां पञ्च षोडशीरपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तदुत्तरेण द्रोणचिता व्याख्यातमथ ताः पञ्च षोडश्यस्ताभिरवान्तरदिक्षु पादानुन्नयेच्छिरः[2] पुरस्तात्तासां परिकर्षणं व्याख्यातं । प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः[3] प्रक्रमव्यासा भवन्ति । यदतिरिक्तꣳ संपद्यते तच्चतुरश्राणामध्यर्धाभिर्योयुज्येतापरस्मिन्प्रस्तारे पादानाꣳ शिरोवद्विभागः शिरसः पादवद्व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्कूर्मस्यान्ते तनुपुरीषमुपदध्यान्मध्ये बहुलमेतदेव[4] द्रोणे विपरीतमथ हैक एकविधप्रभृतीन्प्रउगादीन्ब्रुवते । समचतुरश्रानेक आचार्यास्तस्य करणा द्वादशेनेष्टकाः कारयेत्तासामर्धाः पाद्याश्चाथाश्वमेधिकस्याग्नेः पुरुषाभ्यासो नारत्निप्रादेशानां । प्राकृतो[5] वा त्रिगुणस्त्रिस्तावो ऽग्निर्भवतीत्येकविꣳशो ऽग्निर्भवतीत्युभयं ब्राह्मणमुभयं ब्राह्मणम्[6] । ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति शुल्बसूत्रं समाप्तम् ॥

---

१ ०विंशशत B U, विंशतशत M

२ Thus my copies, before शिर Thibaut reads पञ्चम्याꣳ० but the locat cannot be correct and पञ्चम्या would be superfluous

३ Thus my copies, प्रधिमध्या Thibaut, but cp XXX 18 411.2.

४ एव only in U and in one of Thibaut's MSS

५ Thus H U, प्रकृती B, ता M

६ See XXVI 10 285 4, where, however, only the first brāhmana is found

अथातः प्रवरान्व्याख्यास्यामः । सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानां[1] पक्षा भवन्ति । त्रयः पक्षा भृगूणां पञ्चार्षेया वत्सा विदा आर्ष्टिषेणास्त्वार एवाङ्गिरसः कौमण्डा दीर्घतमा रौक्षायणा[2] गर्गाश्च । गर्गाणां त्र्यार्षेयो विकल्पो । विश्वामित्रपक्षे[3] पूरणा द्व्यार्षेयाः । शुनकवसिष्ठा[4] एकार्षेया । अतोऽन्ये त्रिप्रवरा भवन्त्येतेषु भृग्वङ्गिरसो भिन्नविवाह[5] कुर्वते न चेत्समानार्षेया बहवः स्युरिति मतं बौधायनस्येति[6] । ॥ १ ॥

अथात[7] ऊर्ध्वानध्वर्युर्वृणीते[8] ऽमुतोऽर्वाचो होतेत्येष एवोभयोः सर्वत्रोद्देशो । द्व्यार्षेयसंनिपातेऽविवाहस्त्र्यार्षेयाणां । त्र्यार्षेयसंनिपातेऽविवाहः पञ्चार्षेयाणामसमानप्रवरैर्विवाह[9] ।

---

१ ०णामागस्त्याष्ट० Be U

२ रौक्ष्या० G M T

३ ०वर्गे Be U

४ शुनकावसिष्ठा BU

५ According to the Pravaramañjarī the reading ऽभिन्न० is also admissible

६ Here ends the first k according to Be U, according to the other MSS it ends after ०त्रोद्देश. (line 9), but the Pravaramañjarī remarks इतिकरणमध्यायपरिसमाप्तिबोधनार्थम् ।

७ Thus all the MSS and Āp XXIV 5 8, r अथेत and cp Āp II 16. 9.

८ एवोर्ध्वान० Be U

९ Thus T M, ०णासमानप्र० Bu G, Be U and Pm om. the two words असमा० विवाह, cp Āśv. śrs. pariśista (p 891 of the Calcutta edition)

एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते । तावत्समानगोत्रत्वमन्यत्र[1] भृग्वङ्गिरसां[2] गणादिति[2] पञ्चानां त्रिषु सामान्यादविवाह-स्त्रिषु द्वयोः । भृग्वङ्गिरोगणेष्वेव शेषेष्वेको[3] ऽपि[4] वारये-दिति[4] । ॥ २ ॥

भृगूणामेवादितो[5] व्याख्यास्यामो । मार्कण्डेया माण्डूका[6] माण्डव्याः काᳲसय[7] आलेखना दार्भायणाः[8] शार्कराक्षा[9]

---

१ Instead of अन्यत्र Be U ऋते ।

२ ॰ङ्गिरोगणा॰ Be U, ॰ङ्गिरसा गणाच्च T M G, omitting the following passage, गणैरिति Bu, equally omitting the following passage

३ एके instead of एको Be U

४ This śloka is found only in Be U of the MSS , it is not treated by the author of the Mañjarī, but we find it cited in the Gotrapravaranirnaya of Raghunātha, in the Samskāraratnamālā p 418, the Prayogaratna fol 64 C 1, the Nirnayasindhu, III, fol 30 a 5. Instead of एव we find I sometimes cited with एव (rightly ?) Instead of पिवारयेदिति Be U have विवाहयेदिति and the metric bhāsya on the Pravarapariśista of Kāty (Verz. der Berl HSS I. p 62, 25) has निवारयेत, Gopīnāthadīksita (Ratnamālā l.c) remarks शेषेष्वेको ऽपि प्रवर समानश्चेत्तद्विवाह वारयेदित्यर्थः ।

५ भृगूनेवादितो Be U , एव om Bu T Pm Pn

६ Thus M G Bu, माडका T , माडूकेया Be U Pm Pn Rm

७ Thus G T Pn कासय Pm, कांसव M, कांस्य Bu , कासेया Be U Rm

८ दर्भा॰ M Bu

९ Thus G Pn , शा (or श)र्कराक्ष्या the other sources

द्वैतायनाः[1] शौनकायना माण्डूकेयाः[2] पार्षिकाः[3] साकाः[4] प्रान्तायनाः[4] पैलाः पैङ्गलायना दाभ्रेषयो[5] बाभ्रुकयो[6] वैश्वानरयो वैह्नीनरयो[7] विरोहिता[8] वार्ह्या[9] गौष्ठायणा[10] ऐष्टेषयः[11] काशकृत्स्ना वाग्भूतया[12] च्युतभागा[13] ऐतिशायना जानायनाः[14]

---

१ Thus Bu U Rm Pn, द्वैता० or द्वैता० the other sources

२ Thus M G Rm, मडूकेया Bu, T om, माधूकेया the others.

३ Thus M G Bu Pn Pm, T om, वार्षिका the others

४ ? साकप्रान्तायना Bu (grantha), साकप्रान्ता० M G, साकाप्राता० Be U, शाका प्रजायना Pm, साकांप्राता० Sk, साका प्राता० Rm, साका प्राक्ता० Pn (cp. gana *aśvādi*)

५ ? Thus M G T Pn, दाभ्रेषय Bu, दाभ्रेषकयो U, दाभ्रेषकाकयो Be, दाभ्रेयका Sk, राभ्रेद्यकयो Pn

६ वा० M Pn Be U

७ Thus M T Rm Pn, वैह्नीनरा Bu, वैभीनरयो G, वैह्नीतरयो Be U, वैह्नित० Sk (cp PW s. v विह्नीनर)।

८ Thus Be U Pm Pn, विलोहिता M G T Bu, वैरोहिता Sk Rm

९ ? Thus M Pm, बर्ह्यी G T, बर्भा Bu, वाह्या the others.

१० ? Thus M G T Bu, गोष्ठायणा Pm, गोष्ठायना Rm, कौकायना Be U

११ Conjecturally यष्टेषय M G T, यष्टेषय Bu, ष्टै (or ष्टे)केया Be U Pm, ष्टैकय Rm, ष्टैकपा Sk, ष्टैकय Pn

१२ ? Thus G T, वातभू० M, वार्कभू० Bu, वाक्रतका Be U, वाक्रूतका Rm Pm, वाङ्म्ठतका Sk, वाङ्तका Pn

१३ चत० Be U, छत० Rm Sk Pn.

१४ Thus (and cp gana *aśvādi*) T Bu Pm Pn, जाया० M, जाम्ना० G, जातायना Be U Sk, ज्ञानायना Rm

पाणिनिर्वाल्मीकि स्थौलपिण्डयः शैखावता[1] जिह्नीतयः[2] सावर्णिवाकायना[3] बालायना सौक्तयो मण्डविस्तौविष्टयो[4] हस्त्याग्नयः[5] सौद्धकयो[6] वैकर्णा[7] औपजिङ्कय[8] औरग्रयः[9] काम्बलोदरयः[10] काठोरकद्वैहलिर्विरूपाचा[11] वृकाश्वा उच्चैर्मन्यवो दैवमत्या[12] आर्काषणा[13] मार्काषणाः काङ्कायना[14] ५

---

१ ? Thus M G, शैखामिता Bu, शौखावता T, सौषावता Be U, सौपातवा Sk Pn, सैषातवा Pm, सैवातवा Rm

२ Thus Be U Pm Pn Rm, जिह्वि॰ T Sk, जिक्तय· G, जिक्तीय M, जिगीतय· Bu

३ Thus Be U Pm Pn Rm Sk, वाकायना T, वाकायणा G, वाकायणा M, शाकायना Bu, वाकायनि Mān sū, वागायना Laugākṣi

४ सौविष्टपयो M G T, सौविष्टक्रपया Bu

५ ? Thus Be U Pm Sk, हस्त्यग्नय G T, गस्त्यग्नय M, भगस्त्यग्नय· Bu, हस्त्याग्नयो Pn, हस्तायह्व Rm, हस्ताग्नय Sk

६ Thus M G T Sk Rm Pn, सौ॰ Pm, सैद्यकय Bu, रौद्दकायो Be U

७ Thus Bu Rm; the others have वैकर्णी, वैकर्णेया, वैकर्णया or वैकरार्या (cp Pān IV 1 117).

८ Thus G only, ड्रौ॰ M T, ड्रो॰ Be U Pm, सौ॰ Bu, ड्रौपकजि॰ Rm Sk, ड्रोकजि॰ Pn

९ Thus M G T Bu, औरसय all the others

१० कांबरोदरय· M G T, कावनो॰ Bu, कांबोदय Be U, कांबलोदरय Sk Rm, कांवलोदय· Pm.

११ ? Thus M G T; काठकत् Bu कावोदकत् Be U Pn, वाकारकत् Rm Sk, कचोरह Pm (cp. कौठार ? gana *śivādi*) — वैरूपाचा U, वैरूपाच्या Be

१२ Thus M Bu T, दैवमर्त्या G, देवमत्या Pm, द्वमत्या the others

१३ Thus (as Laugākṣi) M G T Bu, आर्यायणा the others.

१४ Thus M Bu Be U Sk Pn, काण्वायना G, कावायना T

वायवायनिनो[१] शांकरवाः[२] कारववश्चान्द्रमसा[३] गाङ्गेया अनुपेया[४] याज्ञिका[५] जाबालिर्वाङ्कमित्रायणा[६] आपिश-लयो[७] वैष्टपुरेया लोहितायना[८] उष्ट्राचा नाडायनाः[९] शार-द्वतायना[१०] राजितवाहा[११] वत्सा वात्स्यायना[१२] इत्येते वत्सास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जाम-दग्न्येति होता। जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदि-त्यध्वर्युः॥ ३॥

---

१ ? Thus M G Bu, वायवोश्वधनिन T, वायव (or वा)वश्यायना Be U, यायवायनिन Pn, वायनस्वायनिन Rm, वापनय वायनिन' Sk, वायकावावाया-यिन Pm (cp वायव्यायन Mān sū)

२ Thus (with Mān sū) Pm, शांकरव M G T, शाकव Bu, शाक-राश्वा' Be U शार्ङ्गरवा Rm, शार्णरवा Sk

३ कारवव॰ G, कारवह्व॰ T, कारस्वब Bu, कारवर्द्द M, कारवच Pm Not found in any of the other MSS or nibandhas, cp perhaps कालवव of Āp XXIV 9 1, although there as Viśvāmitra — ॰मसा Be U T Sk Rm, ॰मसो M Bu G Pm Pn

४ ? Thus M G T Bu, नौपेया Be U Pn, नौषेया Pm, नौथेया Rm, लौयेय Sk

५ Thus M G T Bu Rm, याद्रिया Be U, याज्ञिया the other nibandhas

६ Instead of जाबालि (cp Āp XXIV 5 14.) M G T Bu have पारिमण्डलि, cp पारिमडनि of Laugākṣi

७ Thus Be U Pm Pn Sk Rm, आपिशालेयो or आविशालेयो M G T Bu

८ रो॰ Be U, लौ॰ Pn (perhaps better)

९ See Pān IV 1 99, नाळायना M G T Bu, नालायना the others

१० Thus all exc T and M, which have शाठद्व॰।

११ Thus M G Bu T, राद्दजितवाद्दा Be U Pm, राजतवाद्दा Pm Sk

१२ Thus Be U Pm Rm Pn Sk; वानावाद्या G, वानावाध्या M T, नवाध्या' Bu

विदाः शैला अवटाः शैलाः[१] प्राचीनयोग्या[२]अभयजाताः[३] काण्डरथयो वैदभृताः[४] पुलस्तय[५] आर्काायणा[६]मार्कायणा[६] नाङ्गायणाः क्रौञ्चायना भुञ्जायना[७] जामलायना[८] इत्येते विदास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्वं वैदेति होता विदवदूर्ववदप्नवानवच्च्यावनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ५

॥ ४ ॥

आर्ष्टिषेणा नैरथयो[९] ग्राम्यायणाः[१०] काण्वयश्चान्द्रायणाः[११] प्रौढकलायनाः[१२] मिद्धाः सुमनायना गौराम्भिराम्भिरित्येत[१३]

१ Found only in M G T and Be U

२ ॰योगा M G T Bu

३ Thus also (and cp gana *gargādi*) Laugākṣi and Mānava, अभयदाना Be U and the nibandhas

४ Thus (and cp gana *gargādi*) corrected in acc with the Mānava text, वैत॰ M G T Bu, वैन॰ Be U and the nibandhas

५ Thus M G T Bu, पुलस्त्य Pm, पुलस्त्य the others

६ Perhaps these two (cp p 418 5), the last of which is missing in Bu, ought to be cancelled

७ Thus M G T Bu, मुंजा॰ Be U fails in all the nibandhas

८ ? Thus Be U, जामला G, जालो M, जमला T, बौधाः भार्गव Bu, नालामला Pm

९ Thus the MSS and Pm Pn, नैऋथयो Rm Sk

१० ग्राम्यायणय Rm perhaps rightly, cp. gana *tikādi* and ग्राम्यायणि of Laugākṣi

११ ? काण्वय॰ M T, काण्वया॰ G, कण्वक Bu, काम्यायना॰ Be U, कार्णायना॰ Rm Pn, कारणायुना॰ Pm, काणायना Sk

१२ Thus M G T, पाण्डकायना Bu, पौटकलायनाः Be U Pn Pm Rm, पौठकलायना॰ Sk.

१३ Thus M T Pm; गौराभिरांभि॰ G, गारांभि॰ (omitting आभि॰) Be U, गौरा Bu, गौराभि॰ Sk Rm, गोरांभिरांभि॰ Pn.

आर्ष्टिषेणास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानूपेति[१] होतानूपवदृष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युर्वत्सा विदा[१] आर्ष्टिषेणा इत्येतेषामविवाह । एते पञ्चावत्तिनः[२] । ॥ ५ ॥

यस्का मौनो[३] मूको[४] वाधूलो वर्षपुष्पो बालेयो[५] राजिततायिनो[६] दुर्दिनो[७] भास्करो दैवन्तायनो[८] बाष्कलेयो[९] माध्यमेया वाग्रयः[१०] कौशाम्बेयाः कौटिल्याः[११] सत्यकश्चित्रसेना[१२]

---

१ Thus the pravara ın Be U and all the nıbandhas (cp Āp XXIV 5 15), the four other MSS are more or less confused

२ The words after अध्वर्यु gıven only by Be U T Bu Pm, but ın Be U ०विवाहस्तेषां पचावत्तिन इति ।

३ Thus Be U and the nıbandhas, मौना G, मूनो T M, असुन Bu

४ मुको Be मूका G, मौको Rm

५ ? Thus T Bu M, बाळायो G, मातावाकोयो Be U, मातलयो Pm, भागलेयो Rm Sk, नागलेयो Pn

६ Thus all (०तापिनो Be U, रातित० Pm) the other nıbandhas substıtute a name from the Laugākṣı pravarasūtra (भागविज्ञेयो) ।

७ दुर्दितो Be U

८ ? (cp p 417 1) Thus M G Be U Pn, देवतायना T, दैवतायना Pm, दैवजायनो Sk

९ ? Thus Be U, बाष्कलयो T G, बाकळेय Bu, बाकलयो M, वाकलया Pm, वार्कलेयो Pn Rm Sk

१० Thus M Bu पाग्रय G T वासय Be U and the nıbandhas

११ Thus Be U, कौठिल्या' M, काठिल्या Bu, क्रौंठिल्या' T, कौण्डल्या G, after thıs name Be U have सप्नकेया क्रौविल्या', the last name (ınstead of कौटिल्या') also Rm Sk Pn कौविल्या' Pm

१२ Instead of सत्यक० (thus Be U M T Pm) सम्यकि० G, ससक' Bu, सत्यकय Pm, सत्यकया Rm, सत्यकपय' Sk.

भागन्तयो वार्काश्वकय[१] श्रौक्था[२] श्रौग्रचितयो[३] भागुरित्थय इत्येते यस्कास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वैतहव्य सावेतसेति[४] होता । सवेतोवद्वीतहव्यवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[५] । ॥ ६ ॥

मित्रयुवो[६] रौक्ष्यायनाः[७] ग्रायण्डिनाः[८] सापिण्डनाः[९] सुराम्भिना[१०] माल्या[११] बाल्या[१२] महाबाल्यास्ताद्र्यायणा ५

---

१ Thus emended (cp इकाश्वकि of the Laugāksısūtra); वार्काश्वक्राय M G T, वातार्काश्वकेय Be U

२ ?? श्रौत्या M, श्रौक्या T, श्रौचा G, श्रौत्क्षा Bu, Be U and the nıbandhas omıt this name

३ ? श्रौर्गचित्रयो G, श्रौगच्चितयो Be U, श्रौक्थितया T, श्रौकचितया M, श्रौर्गा चितया Bu

४ The MSS exc Bu (whıch has साचेतसेति) and Pm Sk, have all सावेद्सेति ।

५ Instead of सवेतोवत् MSS, exc. Bu (which has सचेतसवत्) and Be U (which have सवेदोवत्), all सवेद्सवत् ।

६ Thus Be U and the nıbandhas, मित्रयूणा M G T, मित्रायणा Bu

७ Thus (and cp Census p 120) Be U (after ग्रायण्डिना, after मित्रायुवो they have रौक्ष्यायणा), रैक्ष्यायना Rm, रैाक्षायणा. Pm, रैक्ष्यायना Sk, रैाक्ष्यायणा G, रौगयायणा M T, रौग्यायणा Bu

८ ? Thus T, ग्रायण्डीना M, ग्रण्डीनरा Bu, ग्रारडिना Be U All the other MSS and the nıbandhas om this name Be U ins after ıt (cp foregoıng note) रौक्ष्यायना ।

९ ? Found only ın Be U (सापिडायना) G (सापिण्डीना), Sk and Rm (सापिडिना), Pn (सापेडिना) Pm (सापिडिता) The Census l c has *sāpındana*

१० Thus T Bu, सुराभीना G, सुराभिनग्राना M, सुरभिनेया the others

११ ? Thus Be U and all the nıbandhas, बाल्या M G, बल्या T, बला Bu

१२ Thus Be U, यबाल्या M, यबल्या G, याबल्या T, याबलाः Bu, all the nıbandhas om this name.

औरुच्यायणा[1] वाजायना[2] मादाघयः[3] कैतवायना इत्येते मित्रयुवंस्तेषां[4] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वाध्र्यश्व दैवोदासेति होता। दिवोदासवद्वध्र्यश्ववद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ॥ ७ ॥

वैन्याः पार्था बाष्कलास्तेषा[5] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वैन्य पार्थेति होता। पृथुवद्वेनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[6]। ॥ ८ ॥

शुनका गार्त्समदा यज्ञपयः[7] सौगन्धयः[8] खार्दमायना[9] गाङ्गायना[10] मत्स्यगन्धास्त्रौचाः[11] श्रोत्रियास्तैत्तिरीयाः[12]

---

१ ? Thus Be U, उरुच्यायणा M G, उचायणा Pn. उरुचमायणा Bu, T and the other nibandhas om.

२ ? Thus Be U Pm, वाज्ञायना M G T, वाजायिना Bu, not in the nibandhas

३ Thus (and cp मद्राघ) M G, मादापय T, मद्रापेय Bu, माजायना Be U, माजाद्यया Pm

४ मित्रयव॰ M T, मित्रायणा॰ Bu

५ Instead of बाष्कला॰, Bu पात्कला, T पात्कल्का॰, Pm वाल्कला॰। After this name Be U add शाकला, Bu adds श्वेता, Sk, श्येना, Rm and Pn श्येता (cp Āśv XII 10 11) In M the *vainyāh pārthāh* are left out The Census report has as fourth name *shveta*

६ वैन॰ instead of वेन॰ MSS exc Be U

७ ? Thus all (perhaps better with the Laugākṣisūtra याज्ञपय) the MSS and Pm Pn, यज्ञपतय G and Sk only

८ Thus Be U Sk Pm, सौभंकय Bu षपय M T, सौपय G

९ कार्द॰ G only (कर्दमायना Lau, Mān)

१० गाचायना Bu

११ Before चौचा Be U have गार्भायणाश् and after it चैत्रिया।

१२ Thus Be U Pm Sk, ॰त्रित्तिर्या M G T, ॰त्रित्तरीय Bu.

पत्पूला[१] इत्येते शुनकास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति। शौनकेति होता। शुनकवदित्यध्वर्युर्गार्त्समदेति होता गृत्समदवदित्यध्वर्युर्वा[२]। ॥ ९ ॥ प्रथमः ॥

अङ्गिरसो व्याख्यास्याम। आयास्या आग्णीवेया:[३] काचाचयो[४] मूढाः[५] सात्यकयस्तैदेहाः[६],[७] कौमारवत्यास्तौण्डिर्दाभिर्दैवकिः[८] सात्यमुग्निः[९] कौबाह्या[१०] बौध्या[११] नैकरिः[१२] स्वस्तैषकिः[१३]

---

१ ? Thus T G, पत्पूला M, आपत्पूला Bu, पित्पला Be, विप्पला U,—प्रत्यूषा Sk, प्रत्युषा Pn, both probably after the Laugāksı—(प्रत्यूषा) and the Mānavasūtra (प्रत्युरा')।

२ After the first अध्वर्यु Bu ins, omitting वा at the end, गार्त्समदानामेकार्षेय।

३ Conjecturally (cp gana *śubhrādı* on Pān IV 1 123), आनिचेया M T, अनिचेया Bu, ओग्णीवेधा G, स्रोग्णिचेया Be U Pm, ओग्णिवेया Pn, ओग्णिवेधा Sk Rm

४ कौचा॰ Bu, all the nıbandhas om this name

५ ? Thus M G T Bu, मूढसरथा Be U, मूढरथा the nıbandhas

६ सात्य॰ M G T Bu, सत्य॰ Be U and the nıbandhas

७ तैदेहा' Bu, तैदेया T, तैन्देहा' G M, खेदेहा' Be U, खैदेहा Sk, स्वैदेहा Pm Pn Rm, r perhaps तौदेया' ?

८ Instead of तौण्डिर्दाभि (thus Be U) तौण्डिभि' M T, तौण्डिकि' G Bu, instead of देवकि, दैवकि Rm Sk

९ ॰सुग्नि T, ॰सुग्र M G ॰मद्दकि Bu, सत्य॰ Be U Pm

१० Thus (or कौवा॰) Be U and the nıbandhas कोबाह्यो or कोबाह्या M G T Bu

११ वौभ्या or बौभ्या Be U Pm Pn Rm, वैम्या' Sk बोध्या M G T Bu (cp Pān IV 1 107)

१२ Thus (नैकरि॰) MSS exc. Bu (करि॰), Rm (नौकरि॰), Sk (तौकरि')।

१३ I have adopted the reading, however doubtful, of Be U, which is supported by Sk Rm Pn, the four other MSS have (in connection with the foregoing name) नैकरिष्टोष्टैषौकि' (G), नैकरिष्टिकि' (M), नैकरिष्टिष्टैग्णिक (T), कैरिष्ट' ष्टेच्चकि' (Bu)

कौलालयः[१] कारुणिः[२] काठोरिः काग्नीवाजाः[३] पार्थिवा इत्येत आयास्या गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसायास्य गौतमेति होता । गौतमवदयास्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[४] । ॥ १० ॥

शारद्वता[५] आभिजिता[६] रौहिण्याः चौरकरम्भाः सौमुचयः[७] सौयसुना[८] औपबिन्दवो[९] राङ्गगणा[१०] राणयो[११] मार्षण्या[१२] इत्येते शारद्वता[१३] गौतमास्तेषां[१४] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-

---

१ किला॰ Bu G Pm Pn

२ आरुणि M only, the nibandhas, however, all point to का॰ ।

३ काग्नि॰ M G T Rm Pn, after this name Be U add काचीया ।

२४ Instead of गौतम॰ and अयास्य॰ (thus Be U) गौ॰ and आ॰ the other MSS

५ Corrected, शारद्वन्ता T, शरद्वन्ता M G Bu and the nibandhas, शरद्वन्तो Be U, cp Pān IV 1 102

६ Thus Rm only, अभि॰ all the MSS and the other nibandhas

७ ? Thus Be U and the nibandhas, सौसुरय M G T, सौगुरय Bu

८ ? Thus Be U, सौधासुरा G T, सौयासुरा M, सौयासुरा Bu Perhaps two names सौधा, सुरा ?

९ R. औपबिन्दवय ? cp gana *bāhvādi*, औपविन्दवो Sk Rm Pn, कौपबिद्वो Be U Pm, रौपभिद्वो M G T Bu

१० Thus Be U, रङ्ग॰ or रङ्गो॰ the other MSS and the nibandhas.

११ Thus (and cp gana *pailādi*) M G T, राणेया Bu, गणयो Be U and the nibandhas

१२ ? माषण्या Be U Pm Pn, मार्षण्या M G, मर्षण्या T, माषणा Bu, भाषण्या· Rm

१३ शरद्वतस् Be U Bu (omitting गौतमास्), शरद्वता G M, शरद्वता T

१४ गौतमास् om. Be U T.

रस गौतम शारद्वतेति होता। शरद्वद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१]। ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेषणा[२] मासुराचाः काष्टरेषय[३]ऊर्जायना[४] वानजायना[५] वाग्नय[६] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[७] काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता। कुमण्डवद्गौतमवत्कक्षीवद्वदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[८] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[९] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[७]काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[१०] होता। दीर्घतमोवद्गौतमवत्कक्षीवद्वदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गौतम० the other MSS

२ Be U add मासरेषय।

३ Thus M G Bu, काषरेषय T, काष्ठ० Be U Pm, काषरेखय Sk, काष्ठरेखय' Rm.

४ Thus (and cp Āp XXIV 7 1) M G, ऊर्जया T, औजायना Bu, आजायना Be U Pm Rm Sk

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om , याजायनाया Be U, वाजायन Pm, वांजायना Sk Rm

६ Thus Be U T G Sk, पाग्नय M Bu.

७ ०तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत्।

८ Thus Be U only ०त्कक्षीवतव० the other MSS.

९ Corrected (see, however, p 415 3), दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमाना the other MSS

१० Thus Be U (r दैर्घ० ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव० the other MSS.

औशनसा दिश्याः[1] प्रशस्ताः सुरूपाचा महोदरा विगद्रकाः[2] सुबुध्या[3] निहिता[4] गुहा[5] इत्येत औशनसा गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतौशनसवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[6] श्वेतीयाः पौञ्जिष्ठय[7] औद्ग्रायना[8] वान्धुक्या[9] आजगन्धय[10] इत्येते कारेणुपालयो गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति होता करेणुपालवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ॥ १५ ॥

वामदेवानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas, दिश्या M Bu, दिश्य T

२ ? Thus M G T, पिगरका Bu, विकद्दता Be U and the nibandhas

३ ? सुबुद्धा Be U Pm, सुबुभ्रिया G, सुबुधन्या M, सुबुद्धय Bu, सुबुभ्रा T, सुबुद्धा Sk, सुबुध्या Rm

४ निद्दता Be U and the nibandhas exc Rm

५ Om Be U Pm

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौञ्जिष्ठ्या MG, पजिष्टा Bu, पैञ्जिष्ठा Be U Rm, पौञ्जिष्ठा Sk Pm

८ ? (cp औद्ग्रायणि gana *tikādi*) औदुझायना M G, औदुजायना T, औदुज्यायना Bu, औदुद्दजायना Be U, औद्जा० the nibandhas

९ ? Thus M G T, वन्धान्या Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc Sk (साधु०) ।

१० ? अजगधा Be U, राजगन्धय M G T Bu, आजगन्धा Rm, अजगधा Sk

११ करेणुपालिव० Be U, कारेणुपालव० the other MSS

देवेति होता। वामदेववद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। गौतमानाꣳ सर्वेषामेवाविवाहः[१]। ॥ १६ ॥ द्वितीयः ॥

भरद्वाजाः[२] चाम्यायणा मामण्डा[३] देवाश्वा उद्वह्याः प्राग्वꣳशयो वाह्लया[४] बाह्योगा[५] वासिनायनास्तैदेहा[६] आश्वा[७] औचा[८] भूरयः पारिणद्धेयाः[९] शैखेयाः[१०] शौद्धकय[११] ऊरूढाः[१२] खारिग्रीवय[१३] औपग्रयो वयोचिभेदा आग्निवेश्या

---

१ The last three words in M T Be U only, the last two omitting एव and adding इति at the end

२ भर० (here and infra 432, 1) U only (and Sk Pm), all the others भार०।

३ ? Thus M G, मामथा T, मामण्डा॰ Bu, मगदा Be, मगडा U Pm, मेङ्गडा Rm, भेगया॰ Sk

४ ? वाह्लगा M G T, वालका॰ Bu, वाह्लच्चा॰ Sk, वह्वालभा Pm, वाह्च्छन्ना Rm, देवहेला Be U

५ ? Thus Be U and the nibandhas, वन्ध्योगा T G, वन्ध्योगा M, वण्ड्यगा॰ Bu.

६ (cp वासिनायनि P W) बाश्निनायना० G, वाश्निना० T M, वश्निना० Bu, वासनायना० Be U, वसीनायना Pm, वासीतायना Rm, वशीतायना॰ Sk

७ ? ? Thus M G T Bu, आस्त्रा Be U, Sk Rm, अत्तास्त्रा Pm

८ ? Thus Be U Bu Sk Rm Pm, औथा M, औक्थ्रा G, औधा T.

९ Thus Rm only, पारी० G, पारिणद्धेया Sk, परिणद्धेया॰ Be U M, परिधेया T, परिनद्धेया Pm वारिणेकेया॰ Bu

१० Thus M G T Bu, केशखेया॰ Be U and the nibandhas

११ Thus M G, शौद्धिकय T. शौकय Bu, शौद्धय Be U Sk, शौद्धय Rm Pm

१२ Thus G T Be U Rm, जरुढा M, औरूढा Bu, उरूढाः Sk, उरुग Pm

१३ खार० Be U Rm.

वेधाः[1] शठा[2] गौरिवायनास्खेलका[3,4] स्तनकर्णा ऊरूचा[5] माण-भिन्द्याः[6] काङ्कोदङ्कास्तौज्वलयो[7,8] वैला:[9] खारणादयो[10] भारुण्डेया माद्रपथयः[11] सौरोभङ्गाः[12] शृङ्गा[13] दैवमतय[14]

१ वैशा Be U (the nibandhas om this name)

२ Thus M Bu Pm, शग Be U, श्वला T, शा G शय Sk, शवा Rm.

३ Thus (with न) Bu G Rm, भौरिवायना M, गोरिवायना Pm, गौरिवावना Sk, गौस्वालारेखायना Be U

४ ? Thus Be U T, ०श्वेळका M G, खेलका Rm Sk, वेलका Pm, चौरूका Bu

५ ? Thus M G, श्रौरूचा Bu, उरूचा T, रुच Be U, रूचाः Sk Pm Rm

६ Thus M T, माणभिन्द्या' G, माणभन्द्या Bu, माणभिद्या Be U Rm, मारिणभिद्या Sk (to be taken together with the foregoing name ?)

७ ? Thus M G, काङ्खोद्का० T, कासोद्का Bu, कद्दोद्का Be U (which add काजोवका), कद्दोद्का Rm, कद्दाद्का Sk

८ ? Thus M T Bu, ०स्तौजलयो G, खोज्वलयो Be U, खोज्वलयो Pm, सौज्वलायः Sk Rm

९ ? Thus Bu Sk Rm, वेला Be U Pm, वेणा M G T

१० Thus emended cp gana *bāhvādi*, खारणाद्यो M G, ०द्रयो T, खारणाःदेया; Bu. खारुडादेवेया Be U, खारूडाद्यो Pm

११ Thus M G T, माच० Bu, भद्रथा Be U, भद्राथयः Pm, भद्राद्य Rm Sk

१२ ? Thus M G T, सौरभंगा Bu, सौरभरा' Be U Sk Pm, सौरभरा Rm

१३ Thus Bu Pm Sk Rm, शृगा Be U, सुभाङ्गा M G, सुभगा T

१४ Thus, and cp. gana *taulvalyādi*, M G T, देवमत ? Bu Be U and the nibandhas.

इषुमता[१] श्रौदमेघय:[२] प्रवाहणेया: कल्माषा राजस्तम्भि:[३] सुधूपक्वदाराहयो[४,५] वलभिकय[६] उग्रंगता[७] शालाहलयो देववेला[८] महावेला[९] निविच्छायना[१०] धन्यायना:[११] शालालय: शार्दूलय: कात्कला[१२] वाक्कला[१३] सैद्यकेला[१४] क्रौडायणा:[१५]

---

१ R ऐषुमता ?

२ Thus, and cp gana *pailādi*, Be U Rm, औद्यमे० Sk, बौदो मेघय M G, वैदादोदमे० T, दोद मेघय Bu

३ Thus M G Bu T Pm, ०स्तवा Be U, ०स्तवय Rm Sk

४ Thus M G T Bu, साध्युपक्वतयो Be U, सधोपक्वतय Sk Rm, सयोधोपक्वत Pm

५ Thus (and cp वाराह्य P W) M G T, पराहया Bu, राहयो Be U, पराहरयो Pm Rm Sk

६ Thus M G T, वलभीकयो Pm, वलभोकयो Rm Sk, उपलभिकया Bu, वलभयो Be U

७ ? ? Thus M G T, इन्दोहता Bu, रुद्रागयया Be U Sk, रुद्रागपथा Pm Rm

८ Thus M G T Bu, वेदवेल Be U, वेला Sk, वेदचेला Rm, वेदवेला यना Pm

९ Only in M G T Bu

१० ? Thus M G, निपिदायना T, रच्यायना Bu, वत्यायना Be U Pm Rm Sk

११ Thus (and cp. धान्यायन gana *aśvādi*) M G T Bu, Be U and the nibandhas omit this name

१२ ? Thus G Bu, कार्कला T (cp perhaps Pān IV 2 145), कात्ककला M, कालाचला Be U, काचला Rm Pm, काचलय Sk

१३ ? Thus M G, वात्कला Bu, फात्कला T, वा (or वा)व्कला Be U and the nibandhas

१४ ? Thus G, ०कला M, सैद्या कैन्दा Bu, सद्यकेला T, सात्यकेता Be U, सत्यकेया Sk, सैद्यकेया Rm, सेद्यकेथा Pm

१५ क्रौडा० T, क्रोडा० M G Bu, कौंडा० Be U, क्रौदा० Pm, कौदा० Sk, कौडा० Rm (क्रौडायन Kāty.)

क्रौडिल्या[१] ब्रह्मस्तम्भा राजस्तम्भा अग्निस्तम्भा वायुस्तम्भा सूर्यस्तम्भाः[२] सोमस्तम्भा[२] यमस्तम्भा इन्द्रस्तम्भा विष्णुस्तम्भा यज्ञस्तम्भा[३] आपस्तम्भा ये चान्ये स्तम्भशब्दाः[४] श्लिष्टा[५] आरुणसिन्धुः[६] कौसुद्गन्धिः[७] शक्तिः[८] कौशिवायना[८] आत्रेयायणाः[९] भामण्या[१०] धूमगन्धाः[११] कुक्राः[१२] कौकाचयो नैतुन्दयो दार्भयः श्यामेया मत्स्यक्राथाः[१३] कौक्कायनाः[१४] कारुपथयः

---

१ ? Thus M G Pm, क्रौडि॰ T, काण्डिल्या Bu, कौडिल्या Be U कौण्डिन्या· Rm Sk

२ Thus Be U and the nibandhas, सोम॰ सूर्य॰ M G, Bu om सोम॰, in the following names the order is somewhat different in the MSS

३ Only in M G T Bu

४ स्तभस्तवशब्दा Be U (cp Āp XXIV 7 1)

५ Om Be U and the nibandhas

६ Thus M G T, आरुणाकिसिधु Pm, अभ (or अम)पशिधव Be U, आरुणा (or आरणा) सिन्धव Sk Rm

७ गन्धय Be U and the nibandhas

८ Instead of these two names Be U and the nibandhas have one name शिखायना ।

९ Thus (and cp. gana *aśvādi*) Be U Pm, मात्रेयायणा Rm Sk, आत्रेयणा M G T, आश्रणा· Bu

१० ? Thus Be U, भामाण्या the nibandhas, मामण्या M G T, यतमासत Bu

११ Om Be U and the nibandhas

१२ ? Thus M G T, कोका· Bu, कुचा· Be U Pm Rm Sk

१३ ? Thus Be U Pm Rm, ॰क्रापा· Sk, मत्स्यक्रीडा· Bu, ॰काया· M G T

१४ ? Thus (and cp. Āp XXIV 7 1) T, कैक्रौ॰ M G, काद्मायणा· Bu, कावणायना· Be U and the nibandhas

कारीषायणाः[1] काम्बल्या[2] इत्येते भरद्वाजास्तेषां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति होता। भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १७ ॥

रौक्षायणानां[4] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मातवचसेति होता। मतवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १८ ॥

गर्गाः सांभरायणाः सखीनयो[5] गन्धरायणा[6] बाष्कलकयो[7] भ्रष्टका[8] भ्राष्टबिन्दवः[9] क्रौष्टुकयः[10] सौयामुनिर्भ्राजि-

---

१ कारी० Be U G Pm, कारि० the other MSS and Sk Rm

२ ? काबल्या Be U, काबल्या G T Bu, काबाल्या M, कावल्या Pm Sk Rm.

३ भार० M G T Bu Be, भर० U Pm

४ रौक्षा० (and cp p 415 4) G Be U Sk Rm, रौक्ष्या० M G Bu — In Be and U of the MSS only and in Sk Rm Pn of the nibandhas (*not* in Pm), a list of nine names is given finishing इति रौक्षा, taken, as it seems, from the Kātyāyana pravarasūtra, cp Verz der Berl HSS vol I, p 56, l 30 sqq The rauksāyanas correspond with the rksas of Āp and Āśv and the ruksabharadvājas of the Mānavasūtra (cp also Verz l c p. 60, l. 23).

५ Thus Be U G Pn; सखीन (or त)यो the nibandhas, साखिनयो T M, साखना यो Bu — After this name Be U add त्र्यसाख्यायना।

६ माधरायणा॰ Sk Rm.

७ Thus Be U M G Pm Pn, बष्क० T, बाष्कलका Bu, बाष्कलयो Sk Rm

८ Thus (and cp gana *upakādi*) M G T Bu Pm; भाष्टका Be U, भाष्टकतो Sk Rm Pn

९ भाष्ट० M T, भ्रष्ट० Bu

१० क्रौष्टकयः Be U Pm, क्रोष्ट० Rm Sk, कौष्टुकय G T, कौष्ट० M, कौष्टका Bu,

नाचन्नेया[1,2] हौचापचय. सत्यापचयः काणायना[3] औपमत्क-
टायना[4] जाणवत्पलाग्रशाखावन्तयः[5] संग्रहतुल्या[6] वैडुह्वा[7]
निस्त्रोह्वताः[8] कारिरौतिः कैवल्या[9] राजयः[10] पौलय इत्येते
गर्गास्तेषां पञ्चार्षेयस्त्र्यार्षेयो वा प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्ह-
स्पत्य भारद्वाज शैन्य गार्ग्येति हौताङ्गिरस शैन्य गार्ग्येति
वा । गर्गवच्छिनिवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गर्ग-
वच्छिनिवदङ्गिरोवदिति वा । भरद्वाजानां सर्वेषामेवा-
विवाहः[11] । ॥ १९ ॥ तृतीयः ॥

---

१ सौधा० G T, सौजा० Bu

२ ? भाजिनाचन्नेया T, भाज० M G भाजिना चधा Bu, भागीनाच्यो Be U, भागिनाचयो Pm भाजिनाचयो Pn Rm Sk

३ Be U om. this and the following name In the nibandhas none of the following gargas is found

४ Thus (and cp Kāty Verz d Berl HSS p 55, l 40) T only, औपत्कटायना M G, औपवत्कटा थना Bu, r perhaps औपमर्कटायना, cp. उपमर्कट of the Mānava— and Laugākṣi sūtra

५ Thus M G T, ग्रोणव० Bu, जनवानव० Be U —०पचय instead of ०वन्तय Be U

६ Thus T G, ०तुल्यो Be U, सग्रव० M सभव० Bu

७ ? वैळुह्वा M G, वैळुह्वका T, वैडुह्वा Bu, वेणुभरि Be U

८ ? बिस्त्रोह्वता M G, बिस्त्रोतसाः T, रिस्त्रोह्वता Bu, स्त्रीग्रह (but cp the last syllable of the foregoing name in these two MSS) Perhaps the first name ends on ०रि ।

९ Thus M G T Bu, क्रोचाल्यो Be U

१० ? Thus M G T Bu, रा (or स)कुवत् Be U

११ The four last words only in M T (here भा०) but they are quoted in Pm Pn

[1]विष्णुवृद्धाः शठमर्षणा[2] भद्रणा[3] मद्रणाः[4] शाम्बुरायणा[5] बादरायणा वात्सप्रायणाः[6] सात्यकिः सात्यकायना नैतुन्द्या स्तुत्या[7] भारुण्या[8] वैह्णोढा[9] दैवस्थानय[10] इत्येते विष्णुवृद्धास्तेषां

---

१ Be U begin no new adhyāya, but take adhy 3 and 4 together as the third Moreover, in these two MSS, the sequence of the Kandikās is somewhat different here, after the gargāh, follow the kapayah, the haritāh, kānvāh, rathītarāh, visnuvrddhāh, mudgalāh, samkrtayah and finally *again* the kapayah Pm agrees on the whole, giving, however the kapayah only once, at the end

२ शटामरणा Be U Pm

३ भद्रिणा MSS and Pn, भद्रणा Sk, मद्रणा Rm, भद्राणा Pm

४ मद्रिणा M T, मद्रीणा Bu, मन्त्रिणा G, भद्रणा Sk Rm, मद्राणा Pm

५ ? Thus M G, श्याबु॰ T, शाब॰ Bu, शालु (or लू)लायना Be U, not given in any of the nibandhas as belonging to the Baudh pravara, Pn Sk mention further on शाबरायणा ।— After this name Be U Sk have वत्सरायणा ।

६ मात्स्य॰ Be U

७ Thus Be U T and the nibandhas, स्तुन्द्या G Bu, स्तुन्त्या M

८ Thus Be U Bu and the nibandhas, ह्वारुणा M, ह्वारुण्या G, ह्वा-ण्या T

९ Thus T and the nibandhas, वैह्णोडा M G, वैह्णोची Be U

१० Thus M G (and cp gana *pailādi*), दैवस्ता॰ T, तैस्ता॰ Bu, दैव॰ Be U and the nibandhas

त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस पौरुकुत्स त्रासदस्येति[१] होता । त्रसदस्युवत्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदित्यध्वर्यु:[२] । ॥ २० ॥

कण्वा औपमर्कटायना[३] वाष्कला[४] शैलाहलिनो[५] मौञ्जिमौञ्जयो[६] मौञ्जिगन्धा[७] वाजिर्वाजयो[८] वाजश्रवसा इत्येते कण्वास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाजमीढ काण्वेति होता । कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः । ॥ २१ ॥

हरिताः कौत्साः[९] शाङ्ख्या[१०]दार्भ्या[११] शैभङ्गो[१२] भैमगवो[१३]

---

१ Thus MSS r. ०दस्यवेति ।

२ MSS exc Be U त्रसदस्यव० ।

३ Thus G Rm Sk, ०माकरायन्ना Pm, ०पमार्काण्डायना Be U

४ वात्कला M, वत्कला' Bu, यत्कला T, cp Census report, p 121

५ ? Thus M, शैलाहरितो T, शैलाहलयो G, हलना Bu, पौलदालिनो Be U, पौलहलिनो Sk, पौलाहस्तिनो Rm, पौलहालिनो Pm, पौलहलिनो Pn

६ ? Thus M, माजिमाजयो Be U, माजिमाजयो Pm, मौजिवाजयो Pn, मौञ्जिभाजयो Rm Sk, मौञ्जीमैञ्जायो G सौजौँमौजयो T, माजाया' Bu

७ Thus G Sk Pn, मौजि० Bu M, माजि० T Be U, मौधि० Pm, मौनि० Rm

८ ? Thus M G, वाजि' वाजय Bu, वाजिवाजयो T, विजया Be U, विजिवाजयो the nibandhas

९ Thus Bu, कोत्सा T, कौत्स्या M G, कुत्सभैम्या Be U

१० Emended (cp Āśv XII 12 3), साख्यो M G T Bu Pm, शख० Rm Pn Sk, साखेया Be U

११ Thus Be U, दर्भ्यं M G T, दर्भ Bu, दर्भय Rm Pn Sk

१२ Thus M G, शैवभगो T, हैगव Bu, सौभगा Be U, सौभाग्या Sk, सौभागा Rm Pm Pn

१३ Thus Be U Pn, हैमगवो M G T, cp Āśv. l c.

मनायुर्लम्बोदरो[१,२]महोदरो नैमिश्रयो[३] मिश्रोदनाः[४] कौठपाः[५] कारीषयः[६] कौलयः पौलयः[७] पौण्डलो[८] मान्धूपो[९] मान्धातुर्माद्रकारय[१०,११] इत्येते हरितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाम्बरीष यौवनाश्वेति होता युवनाश्ववदम्बरीषवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः ॥ २२ ॥

१ ? मतायु॰ Be U, मलायु॰ Pm, मतायवो Pn, मतायवा' Sk Rm, गवमनायु॰ M G T

२ ? Thus T, लाबोदरो G, लबोदरो M, बालोदरी Be U, वालोदरा' Sk Rm, वलोदरा Pn

३ Thus (and cp gana *taulvalyādı*) Bu and the nıbandhas नैमिश्रेयो M G T, वैमिश्रयो Be U

४ Thus Pm, विमिश्रौदना Be U, चिश्रोन Bu, मिश्रोदरा M G T, मिश्रोद्का' Sk Rm

५ ? Thus M, कौतपा' Be U and the nıbandhas, क्रौटपा' T, काङ्कपाः Bu, कूपोदर G

६ कारी॰ G Pn, कारि॰ M T Pm, करी॰ U Bu Sk Rm, करि॰ Be.

७ cp p. 433 3.

८ ? Thus M G, पौडलो Be U Pm, पौण्ड्र Bu, पैारेयो T, पौटला Sk, पोटला Pn, पटोलय' Rm

९ Thus G Be U, माधुयो Pm, माद्दुको T, माण्ढूपो M, मण्ढूप' Bu.

१० ? Thus M G T, मन्धातु' Bu, माधातु Pm, मांधाह Be U Why the genıtıve ? मान्धातारो Pn poınts to मान्धाता, मधातवो Sk Rm as from a nom sıng मान्धातु' ।

११ Thus G, T, मद्रकारय M, माद्कार Be U, माडकारय' Sk Pm Rm.

संक्ततयो लमकाः[१] पौत्यस्तण्डिः[२] ग्रम्भुः[३] ग्रैवगवः[४] परिभवस्तारकाद्या[५,६] हारिग्रीवा[७] वैतलेयाः[८] औतायनाश्चारायणा[९] आग्रायणा[१०] आर्षेयश्चान्द्रायणा[११,१२] आपग्रापयः[१३] प्रतिमाषा[१४] इत्येते संक्ततयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस सांक्तत्य गौरिवीतेति होता। गौरिवीतवत्संक्रतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१५] ॥ २३ ॥

---

१ ? लमनका Bu, लमगा M G, लमवा T, मलका Be U Pm

२ Thus M G T, पौत्यक' Bu, पौल॰ Be U Pm

३ ग्रभ्रू' Bu (ग्रम्बु Āśv XII 12 5)

४ Thus (cp Āśv l c) Be U Pn, ग्रैभव M G T Bu Pm

५ ॰भवा॰ Be U Pm

६ Thus M G T Pm, ॰स्तारका Be U Bu

७ ? Thus Be U Pm, हारिद्रा M G T, हारिन्द्र Bu

८ ? Thus M G T Bu , ग्रैषण· Be U, ग्रेषया Pm

९ औता॰ Be U T, ओता॰ M G, ओत्वा॰ Bu, औता॰ Pm

१० Thus Be U , आत्रायणा M G Bu (T om) राग्रा॰ Pm

११ Thus M G T, आर्षभय Bu , Be U Pm om , आर्षि occurs also in the Mānavasūtra

१२ In M G T Bu only

१३ ? आपग्रापय G, आपग्रपय M आपग्रपय T, ऋवग्रपय Bu , अग्रापय Be U, आग्रापय' Pm.

१४ Thus Be U Pm, ॰माष्या M G T Bu

१५ Corrected (cp the var lect on Āp XXIV 10 8), गुरवीत॰ Be U M Pm, गुर्वीत॰ G, गुरवीत॰ Bu, गुर्वित॰ T.

रथीतरा हास्तिदासिः[1] काण्वायना[2] नैतिरक्षयः[3] शैलालयो[4] भैलिभिर्भिन्नभायनाः[5] मावहवा[6] भैत्रवाहा[7] हैमगवा[8] इत्येते रथीतरास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस वैरूप राथीतरेति होताङ्गिरस वैरूप पार्षदश्वेति[9] वा रथीतरवद्विरूपवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः पृषदश्ववद्विरूपवदङ्गिरोवदिति[9] वा ॥ २४ ॥

मुद्गला हिरण्याक्षा ऋषभा[10] मिताक्षा[11] ऋश्या[11] ऋश्यायणा[12] दीर्घजङ्घाः प्रलम्बजङ्घास्तरुणा[13] भिन्दवा[14] इत्येते

---

१ हास्तिदाशि T, हस्तिदासि M G, हस्तिदासि Be U Pm Pn, हस्तिदा Bu, हस्तिदा सि Rm Sk

२ ? Thus M G T Bu, Be U have two names काभायना काक्षना, काक्षायना the nibandhas

३ ? Thus (and cp Census report p 121) Be U and the nibandhas, नैतिक्षत्रय M T, नैतिक्षत्राया G, नैक्षतित्रय Bu

४ ? Thus Be U, सैलालयो Pm Pn, शैशलेयो M G T, वैशालेया Bu.

५ ? भैलिभिलीभायना Be U (भैलयोभिलीभायना Rm Sk Pn), लेभिभि वायना M G, लेभिर्लिवाहना T, लोहल्लवाहना Bu

६ ? Thus Be U and all the nibandhas, सावाहवाक्षा G, सवाहवाहा M, सावाहवाहवाह T, स्वाहावाहा Bu

७ भैत्रावहा Be U

८ हैः M G T Bu हे॰ Be U and the nibandhas

९ Thus, on the whole, M T (G is defective), instead of पार्षदश्वेति and पृषदश्ववत् Be U पार्थेति (पार्षतेति Pm) and पार्थवत्, Bu पार्थिवेति and पार्थिवत्, cp Āp XXIV 9 5

१० ? रूपभा U, रुपाक्षा Be

११ मिना आ (or अ)यास्या Be U

१२ तूपायणा Be U

१३ प्रलम्ब in Be U only, ॰तारणा M G T, ॰तारुणा Bu

१४ Thus M G, बिदवः T, भंदका Be U.

मुद्गलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस भार्म्यश्व मौद्गल्येति होता। मुद्गलवद्भृम्यश्ववदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ २५ ॥

कपयो [2]वैतलानामैतिशायनानां पतञ्जलानां तरस्विनां ताण्डिनां भोजसिनाᳲ शाङ्करवाणां[3] करशिखण्डानां[4] मौषीतकिस्कागलयः[5] पौष्पय[6] इत्येते कपयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसामहय्यवौरुक्षयेति[7] होतोरुक्षयवदमहय्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[7]। ॥ २६ ॥ चतुर्थः ॥

अत्रीन्व्याख्यास्यामो। ऽत्रयो भूरयस्कान्दिस्कान्दोगिः[8]

---

१ भर्म्यश्वव० MSS

२ The following names are all given in the genitive plural in M G T *and* in Pm, although this nibandha otherwise uses to agree with Be U The last mentioned two MSS and Bu have the nomin plur

३ Thus G T, शाकरवा Bu, शाकरवाणाना M, काशखणा Pm, Be U the first time (the Kapayah are given twice in these MS) सारगवायना'।

४ Thus M G T, करसिखडाना० Pm, काशिखण्डा Bu, सरसिखड (or ण्डि)ना Be U the first time कासखरणारसिखडा श्रामौ० the second time

५ ? Thus (cp Pān IV 1 117) T only, ०स्कागसय M Bu, स्काग-वीयो G, सागरस Be U (first time), सशय (sec time), सागसइ Pm

६ Before पौष्पय (Be U पौषय and पौष्पा) G ins माषशराव।

७ Thus (not श्रामस्होय, अमस्होयवत्) MSS , after अध्वर्यु Be U add (the first time) भरद्वाजाना सर्वेषामविवाह इति, cp the end of k 19

८ भूरयस्कदिकादोगि Be U भूययच्छान्दिस्कान्दोभि M, भूयस्कान्दिस्कान्दोभि G, भूय यच्छादि कन्दोभि Bu, भूपय कादोगि T, कान्दोगि also the Laugāksi-, and कन्दोगि the Mānavasūtra, cp Census rep. p 120 *bhuri chāndi*

पौष्टिका[१] माङ्गलयः[२] ग्रैवाक्ष्यागलास्तृणबिन्दवो[३,४,५] भागल्लयो मालकुञ्जो[६] व्याडलः[७] ग्राम्बव्यायनाः[८] कार्मर्यायणयो[९] दाचि-स्तैदेहा गाणिस्यतय[१०] औद्दालकिद्रोणभावा[११] गौरिग्रीवयो गाविष्ठिराः शिशुपालाः कृष्णात्रेया गौरात्रेया[१२] अरुणात्रेया नीलात्रेयाः श्वेतात्रेयाः श्यामात्रेया महात्रेया आत्रेया[१३] हालेया[१४] ५

---

१ Thus Bu Pm, पौठिका Be U, पौष्यिका G Rm Pn, पौष्यका T M, पौपिका Sk

२ ? Thus M G T Bu, मौद्गलय' Be U Pn, माङ्कलय Pm, मौद्दलय Sk, मौद्दलय Rm

३ Thus M G Bu (T om), शेपा० Be U, सैपा० Pm, सौवा० Sk, सौपा० Rm, सौषा० Pn

४ Thus (and cp Pān IV 1 17) Sk Pm Pn, कागव Bu कगल० M G T Be U Before this name Be U Pn have करागाम् and Sk Rm लगलाम्।

५ ०बिन्दुर् G M T Bu

६ ? Thus M G T,, मळकूजा Bu, मालरचो Be U and the nibandhas

७ With ळ instead of ड M G T Bu, with ल the others

८ Thus T and (with सा० instead of शा०) Rm Sk, शाबव्यानय G, शाबर्यायना Bu, शाबव्यायनय' M, सावच्या Be U

९ Thus (and cp Schol on Pān IV 1 155) T only, कार्मर्याय नयो M, कार्मर्यानयो G, कर्मर्या'यण Bu, कामर्यानयो Be U, कामा (or म)र्या (or र्य)नयो Sk Rm

१० ? Thus M T, गाणपतय G, गणपतय Be U, गाणि स्तय' Bu

११ Thus M G Bu and the nibandhas, द्रोणभावन T, द्रोणिभवो Be U

१२ This and the following names, up to महात्रेया are given by M G T Bu in the singular, the nibandhas also have the plural

१३ In M G T Bu only

१४ Thus (and cp Kāty śrs X 2 21) M G Bu, हलात्रेय T, गालेया Be U and the nibandhas

वालेया:[1] श्रौभ्रेया[2] वामरथीनां[3] वैतभावय:[4] श्रौद्रेया कौद्रेया गोपवना:[5] कालपवय[6] आनौषायणा[7] आनङ्गिर्मानङ्गिर्दौरङ्गि:[8,9] सौरङ्गि: पुष्पय:[10] श्रैखय:[11] साकेतायना भारद्वाजायना[12] इन्द्रातिथिरित्येते ऽत्रयस्तेषां त्र्यार्षेय: प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानस श्यावाश्वेति होता। श्यावाश्ववदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्यु:[13]। ॥ २७ ॥

---

१ Thus G Bu Sk Rm Pn, इलेया T, M om, बैलेया Be U, वैलेया Pm

२ Thus (cp Kātv l c) T M G, श्रौचेया Bu, त्यौगेय Pm, सौगेया Be U, श्रौभ्रेया Pn

३ Thus Pm only, वामरथीना G वामरथिना M T, वाम रथीतर Bu, वामरथिनो Be U, वामरथ्या Pn

४ ? Thus M G Bu, वैतभाव T, वैतभाव Be U, वैतभावा Pm, श्वेतभावा Sk Rm, श्वैतभावा· Pn

५ गोपवमान· M G T Bu

६ ? कालावय M G T, कालाश्रथा Bu, कालापचय Be U, काला (or ल) पचय(or या) the nibandhas, कालयवयो Pn

७ ? Thus M G T Bu, आनीलायना Be U Pm, नीलायना Pm

८ मारङ्गि instead of आनङ्गि Bu G

९ गौरङ्गि instead of दौ० G, श्रौरङ्गि Bu M, दोरगि· T

१० ? पुष्पायन Be U (? पौष्पायना), सौपुष्पय Pn (cp Kāty in Verz d Berl HSS. p 59 2)

११ Thus M, शखय G Bu, शाखय T, सैव्यय Pm, this name not found in Be U and the other nibandhas

१२ Thus Be U Bu and the nibandhas, भारद्वाजायनय M G T

१३ Thus MSS, we expect अर्चनानोवत् instead of ०नानसवत् ।

वाङ्गुतकानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यार्चेयार्चनानस वाङ्गुतकेति[1] होता । वङ्गुतकवदर्चनानसवदत्त्रिवदित्यध्वर्युः[1] । ॥२८॥

गविष्ठिराणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यार्चेयार्चनानस गाविष्ठिरेति होता । गविष्ठिरवदर्चनानसवदत्त्रिवदित्यध्वर्युः । ॥२९॥

मुद्गलाः[2] शालिसंधय[3] श्रौर्णनाभयो[4] दाक्षिर्वैतवाहाः[5,6] शिरीषयः[7] शालिमतो श्रीहिमतो[8] गौरीषितो[9] गौरिकयो[10]

---

१ बङ्गु° and वाङ्गु° the MSS promiscue.

२ Bu, in reading मङ्गला, stands alone nevertheless this might be a better reading (cp Āp XXIV 8 14 सुमङ्गल), as the mudgalas, it is true as a gotra of the Bharadvājas, have been treated already whichever may be the right reading, this branch answers to the atithis of Āpastamba, the pūrvātithis of Vāikhanasa

३ ? Thus G, व्याळसन्धिश् M T, व्यालिमधय Pn, व्याळसन्धा Bu, लिसधयो Be U, शालिसधय Sk Rm, व्यासिमथि Pm

४ Thus Pn Sk, अर्णवाबौ Be U, आरणाच्चवौ Pm, चौर्णवाबौ M T, चौर्णपा'बौ Bu, चार्णवाबौ G

५ Conjecture, धाच्चा Be U, and the nibandhas, धवाक्ष्किकि° T, धवाक्षीकि° M G, धवाचिकि Bu, दाक्षि is mentioned amongst the pūrvātithis in the Mānavasūtra

६ Thus Be U and the nibandhas वैतभावय the other MSS

७ Thus (also the Mānavas) Be U and the nibandhas, शीर्षय Bu, शेषय M G, शोषय' T

८ Only in M G Bu

९ ? गौरिवीतो Be U, गौरिता Rm Pn Sk, गौरितयो Pm om by T Bu

१० गौरकयो Rm Pm Pn

वायवना[1] वायुपूटा[2] इत्येते मुद्गलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसेत्यार्चनानसपौर्वातिथेति होता । पूर्वातिथिवदर्चनानसवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः । ॥ ३० ॥ पञ्चमः ॥

[3]विश्वामित्रान्व्याख्यास्यामः । कुशिकाः पार्णजङ्घा वारक्या[4] औदरिर्माणिर्हृदग्निरालविराघट्टिरापद्यपा[9] [6] अन्तकाः[10]

१ Thus Be U Pm, बाबायना M G, वापायना T, वाजवत Rm Pn Sk, वाक्रायना Bu

२ Only in M G T Bu (the last वायुचूडा) ।

३ The arrangement of the text differs for the following adhyāyas in the MSS Be U treat firstly of the Viśvāmitras, then of the Kaśyapas then of the Vasisthas, in the other MSS (M G T Bu) we have first the Kaśyapas, then the Vasisthas, then the Viśvāmitras I have adopted the sequence proffered by Be U for two reasons, the first is that the text of Baudhāyana seems to point to it, as treating in its paribhāsā (p 415, 4) of the Viśvāmitras *before* the Vasisthas, the second reason is, that Āpastamba Hiranyakeśin and Āśvalāyana observe the same order

४ Thus Be U and the nibandhas, (amongst the Viśvāmitras a वारकि is mentioned by Hiranyakeśin), पारक्या Bu, पारलुक्या M G T

५ Thus M G T Bu (and cp औदरि of Kāty), औदलि Be U, औदलयो the nibandhas

६ हृदर्चि instead of ०ह्रग्नि० M G T (Bu as Be U)

७ Thus (आलवि, read perhaps आलम्बि) Be U, ०रलर्वि० Pm, आलवय, आलपय or आलुवय the nibandhas, ०रानवर्चि G, आलपचरा Bu, M T om this name

८ Thus (आघट्टि) G T, घट्टति Bu, ०राघतति० M, ०राद्यच्छि० Be U Pm, आद्यच्छय or आघच्छय the nibandhas

९ ? Thus M G, ०रापद्दया T, आपद्यव Bu, आपयव्या Be U, आपद्य (or घ)प्या the nibandhas

१० Found in M G T only (perhaps dittogr. from the following name ?)

कामन्तका[1] बाभ्यकयश्चिकिता[2] लामकायना.[3] शालङ्कायना:[4] शाङ्कायना[5] लौका[6] गौरा: मौगन्तयो[7] यमदूता अनभिम्लाता-स्तारकायणाश्चौवला[8,9] जाबालयो[10] यज्ञवल्का[11] विदण्डा[12]

१ Thus Be U Bu and the nibandhas, कामन्तयो M G T

२ ? Thus M G Bu, पाभ्यय० T बह्वकथा० Be U and the nibandhas

३ Thus Be U, कामकायना Rm Sk, लामकोयना Pn, लामकरायना Pm, ला॰कायना Bu, लमद्दायना: M G, लमगायना T

४ Thus (cp Āp XXIV 9 1) the nibandhas only, सालका यना Bu, सालकवायना Be U, not found in M G T

५ Thus Be U Pm, Pn om, कास्यायना Sk Rm, साह्वायना Bu, साके (or को)तायना M G T

६ ? Thus the nibandhas, लौक Be U, लोका M G T Bu

७ ? सागन्तयो M G Bu, स्वागतयो T, सौगतायना Be U सौगन्तव्या the nibandhas

८ Thus (and cp gana *śivādi*) Be U, अनभिम्नाता० M, अनभिम्हता अभिनिम्नुता० G, अभिनर्माता० T, अयनद्रिता अनभिद्रिता Bu, the nibandhas are still more corrupt

९ Thus (तारकायणा) Be U G and the nibandhas (also amongst the Viśvāmitras acc to Hir) ०तारायणा० M— ? ०चैलका Be U and the nibandhas, चौळका० M G T, चौळकायना Bu

१० Thus Be U and the nibandhas, जालालयो M G, जलालय: Bu, लयो T Before this name M G T ins. चौदुबला, Bu वेमबला ।

११ Thus (cp Āp l c) M G T, याज्ञवल्क्या Be U and the nibandhas After this name M G T have a few names more पद्जाला (वाद्जाला), अद्दचलोका, हालेयो याज्ञवल्क्या ।

१२ ? Thus Be U, विडडा Pm, वितण्डा Sk Pn Rm, अव्दण्डा M G, अबद्दडा T

भौवनयः[१] सौवभ्रवय[२] औपदहनय औदुम्बरिर्भारिष्टिकयः[३,४] श्यामेयाश्चैत्रेयाः शालावता[५] मयूराः सौमत्याश्चित्रतन्तवो[६] मनुतन्तवो[७] मान्तवो[८] ये चान्ये तन्तुशब्दा[९] बाभ्रव्याः[१०] कलापा[११] उत्सरय[१२] इत्येते कुशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति ।

---

१ Thus M T, भौवन G, नुवलय Be U and the nibandhas

२ ? Thus M G, सौवभंवय T (Bu wholly corrupt) सौश्रुतय Be U, सौश्रुतया Sk, सौश्टतय Rm, सौश्टतय Pn

३ Thus (cp Pān. IV 1 173) M G T Bu, उद्परि॰ Be U Pm, उद्परयो Sk Rm Pn

४ ? Thus M G T, भाष्टय Bu, भाष्टयोग्या Be U, भाष्टग्या Rm, भाष्टग्या Sk Pn Pm

५ Thus (and Hir also mentions them amongst the Viśvāmitras) M G T Bu, तालवतो Be U, तालोवता Pm Pn, तालोचतरा Rm Sk

६ Thus conjecturally, चित्रतवय Be U and the nibandhas, चिततच्चय Bu, चित्रन्तयो M G, श्चित्रतयो T, to which answers more or less श्वेतन्तयो which now follows in G only, Be U add सततायना (सातताथना, स्याततायना, सयतताथना the nibandhas)

७ Conjecturally, cp the plural मनवस्तन्तव of the nibandhas, मनुतपा Bu, मनुतयो T, मनुतपो M G, अभूततवो Be U

८ Thus Be U, and the nibandhas, मान्तपो M G T

९ Conjecturally, येचान्येन्द्रशब्दा M, येचान्येन्तशब्दा G, यचान्येदुशब्दा T, येचान्येद्रन्द्रशब्दा Bu, यच्चान्यन्वशब्दा Be U All the nibandhas corrupt

१० See Pān IV 1 106 बाभ्रव्य कौशिकश्चेत् (Schol)

११ Thus Rm, कालाया Be U Pn Sk, कालावा M G, खालावा T, ककाला Bu

१२ ? Thus Be U and the nibandhas, उन्मरश्टकय G, उन्मरश्टतय M, उन्मरश्मय T, वागुमरथ Bu.

वैश्वामित्र दैवरातौदलेति होतौ।दलवद्देवरातवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३१ ॥

लोहिता दाण्डकयश्चाक्रवर्मायणा[१,२] झर्झायना[३] वाञ्जायना[४] मादाघयः[५] कैतवायनयो[६] वाग्रय[७] इत्येते लोहितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्राष्टक लौहितेति होता। लोहितवदष्टकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३२ ॥

विश्वामित्रदेवश्रवसदेवतरसः श्रौमतकामकायनाः[८] कामकायनिनस्तेषां[९] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति वैश्वामित्र दैवश्रवस दैवतरसेति होता। देवतरसवद्देवश्रवसवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः।[१०] ॥ ३३ ॥

---

१ दडकय॰ Be U M Pn, ताण्डकय' Bu दडाकया॰ T, कुडक्या॰ M

२ Thus M, चाक्रवर्णायना G and the nibandhas, चार्कवर्मायणा T, चाक्रायणा Be U

३ ³ missing in Be U and the nibandhas, badly corrupted in the other copies M reads as given above and probably also Bu, भर्भान्तिधायिना G, रधरधायना T.

४ Thus Be U Pm, वाजायना' Bu, वज्जायना M G T

५ Only in M G T (the last माद्दायथ्या)।

६ (cp gana *tikādi*) Only in M (कैतवानायो) G (कैतवानयो) and T (कैतवायनायो)।

७ Thus M G T, वग्रय Bu, वासय Be U

८ Thus T, श्रौमति॰ the other MSS, ॰कामकायना T M कामकाय Bu, G om, जामकायना Be U, ज्यामका॰ the nibandhas

९ Thus M G T Bu and Pm, कामकायना॰ Be U and the other nibandhas.

१० Thus all.

रौचकास्त्रौडूहला[1,2] रैणवास्त्र[3] तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र रौचक[4] रेणवेति[5] होता । रेणुवद्रुचकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[6] । ॥ ३४ ॥

[7]कताः सैरिन्ध्राः करभा[8] वाजायनाः सांहितेयाः कौक्षत्याः शैशिरेया औदुम्बरायणाः पिण्डग्रीवा नारायणा नाराव्या[9] इत्येते कतास्तेषा त्र्यार्षेय प्रवरो भवति । वैश्वामित्र कात्यात्कीलेति होतात्कीलवत्कतवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३५ ॥

धनंजयाः कारीषय आश्ववतास्तुलभ्याः[10,11] सैन्धवायना

---

१ Thus G and the nibandhas (also the Census report, p 120 *rauksak*) रौक्ष्यका० T M Be U, रौत्सा का Bu

२ Hopelessly corrupt ०स्तोद्वहका Be U, ०स्तोद्वहला Rm Pm Pn, ०चौदोचळा M, ०चौडूहला G

३ Thus G Be U, रैवण० T Bu M and the nibandhas

४ Thus G, रौक्ष्यक० the other MSS

५ रैवणेति MSS exc G Be U

६ Thus (रेणुवत्) Be U only, रैणववत् or रैवणवत् the other MSS., instead of रुचक० (thus my emendation) the MSS have रौचकवत् or रौक्ष्यकवत् (उक्थ्यवत् M only)

७ The Katas and Dhanamjayas are missing in Be U, the nibandhas differ wholly from the other MSS

८ कारभा Bu

९ नारात्या M Bu (T corrupt).

१० आश्वा० M Bu

११ ? तुलभ्या M, ता-लभ्यः Bu, ०ता' तालभ्या T, ०स्ता (स्या)गव्यास्तलभ्या' G

उद्धाचा महाचा इत्येते धनंजयास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजयेति होता । धनंजयवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३६ ॥

अजानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र माधुच्छन्दसाजेति होताजवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३७ ॥

अघमर्षणाः[2] कुशिकास्तेषां[2] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्राघमर्षण कौशिकेति होता । कुशिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३८ ॥

इन्द्रकौशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्रैन्द्र कौशिकेति होता । कुशिकवदिन्द्रवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३९ ॥

पूरणा वारिधापयन्तास्तेषां[3] द्व्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र पौरणेति होता । पूरणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ ४० ॥ षष्ठः ॥

कश्यपान्व्याख्यास्यामः[5] । कश्यपाश्छागरयो[6] मठरा ऐति-

---

१ Thus Be U only, आजानजाना T G, आजानजनां M, आजायना Bu.

२ Thus Be U, ०र्षणा कौशि० T Bu, ०र्षणकौशि० M G

३ Thus all the nibandhas, पूरणा पारिधापयन्त्य० Be U, ०णा पारिधापयन्तव० G, ०णा पारिधावन्त० M, ०णा परिधावन्त० T

४ Only T adds विश्वामित्राणां सर्वेषां विवाहः (sic)

५ MSS. exc. Be U G, काश्य० ।

६ Thus M G T Bu, ०पाष्टगिरयो Be U, कश्यपाष्टागिरयो Pm, ०पा श्रष्टांगिरयो the other nibandhas.

ग्रायना आभूत्या[1] वैग्निग्रा धूम्रा[2] धूम्रायणा धौम्या[3] धार्म्यायणा[4] औदव्रजिराग्रायणा[5] वैम्बकयः[6] प्रावाह्यार्या[7] ह्रद्रोगाः[8] काश्यातपा[9] आपाम्बानिका[10] मौषीतकिस्कागसयो[11,12] माष-

---

१ ? Thus Be U Pm आभूत्या Pn, आग्रून्या Sk Rm, आह्नत्या M G T, अह्नत्या Bu

२ Thus Be U and the nibandhas, धूमा M G Bu, धूद्रा T

३ Thus (in accordance with Hir एवमविज्ञतो धौम्याभिषेण्यमाठराणाम्,) corrected, चौम्या Be U and the nibandhas, धौमा M Bu, धौमज्या T, यौम्यायौमा G

४ Corrected, घार्म्यायणा Be, धर्म्यायणा Pm Pn, धार्यायणा U, धौर्म्यायणा M, धौम्यायसा T, धौम्यायणा Bu, यौम्यायणा G (cp gana *aśvādi*)

५ Corrected (cp gana *pailādi*), औधप्रजुराग्रायणा M G T, औधप्रकरा आग्रायणा' Bu औदह्चा अराग्रा॰ Be U, औटह्चारेग्रा॰ Pm, सौवह्चाराग्रा॰ Rm, स्ववहृचाराग्रा॰ Sk (ओडव्रजी Kāty ओद्वजी Mānavasūtra)

६ Thus corrected acc to Pat on Pān IV 1 97, वैवकयः Pn, चवकय Rm, पैबकय M G T, वैमरूकय Bu, पैधक Be U, पैद्कय Pm

७ Thus M T, प्रवाह्य्या' Bu, प्रवाह्वा G, प्रचर्या Be U Pn, प्रार्च्चयो Rm, व्रचर्या Pm

८ Thus Be U and the nibandhas, ह्रद्रोगय G Bu, ह्रद्रोंगय' M, ह्रद्रोंगय' T.

९ ? (viz काशी-आतापा' ?) काश्यातया M G, काश्यतया T, काश्यातय Bu,—आतपा (without काशी) Be U and the nibandhas

१० ? Thus M G, आपाबानिका T, अपाबानि' Bu (but cp the following), याचमनि' का U, याचनि' का Be, पाञ्चायनिका Rm Pn, पांचयतिका Pm

११ ? Thus M G, काठमौष्टि Bu, T, om, मेयानकि' Be U, मेषांतकयो Rm Pn, नेषातकि' Pm (मौषिकिटि Kāty, मौषिकिये Mān., मौषकरिति Laug). After this name Be U add साघसयो and M T काग।

१२ ? Thus T, कागस्सयो M, कागम्धयो G, कांग्हसय' Bu, माघसयो Be U, सागसयो Rm Pn, सामासयो Pm.

शरावयः[१] सौधवयः[२] सायस्या[३] आसुरायणाश्छागव्याः[४] सौनद्या[५] स्थौलकेश्यो वार्षकय[६] औपव्या[७] लाक्ष्मणयः[८] क्रौष्टा[९] जीवतयः खार्दमायणा[१०] लोहितायना[११] मितकुम्भा[१२] पिङ्गाक्षय औडलयो[१३] मारायणा — — —[१४] वैकर्ण्याः[१५] कौषीतकेया[१५]

१ Thus M G T, मावरावरय Bu, मावसरावय Be U Rm Pn

२ ? Thus Be U, सौवचय Pm सैन्धवय Rm, सौवश्चवय G, but these have been enumerated already amongst the Viśvāmitras, p 445 1, if our constitution of the text there is correct

३ Thus Be U M G and the nibandhas, साधस्या T, सयस Bu

४ Thus Be U Pm Sk, ०श्चागल्या Rm, ०स्छागव्या M T Bu, ०स्छगव्या G

५ Thus M G T सौनद्य Pn, सौनभ्य Bu, सोनय Pn, सौनय Rm Sk, सोमपा Be U

६ Thus Be U and the nibandhas, to this reading also points Bu (वार्षकय), बोडकय M G T

७ Thus M G Pm Sk Pn, औपाव्या Rm, औषव्या Be U, औपद्या T, औश्वपर्या Bu

८ Thus in accordance with the texts of the Mān and of Kāty, लाचायणा Be U and the nibandhas, लक्ष्मणा the other MSS

९ ? Thus M G T Bu, क्रौष्टवो Rm Pn, क्रौष्ट Be U, क्रौष्टा Pm, क्रौष्टका Sk

१० Thus M Bu T, खार्दु० G, खाद्रायणा Be U Pm, खाद्रायिणी Pn, साद्रायणा Rm, खाद्दायणा Sk

११ ? रोहि० Be U and the nibandhas

१२ मित्र० M G.

१३ ? Thus Be U Sk औडुलय Pm, औदुलयो Rm Pn, औज्वलयो T G (M only औ—यो), औज्यलयन Bu

१४ Utterly doubtful, यवच Be U, पचव Pm, पौलयो Rm Pn, पैलयो Sk, एव च M G, Bu is useless and T has a blank of three aksaras

१५ cp. Pāṇ IV. 1. 124 (काश्यपे) ।

धूमलक्ष्मणयः[1] सुरा गौरिवायणा[2] विमत्स्या[3] आग्निशर्मायणा[4] औक्ष्यायनाः[5] काम्बरोदरयो देवयाता वैदो[6]ऽम्बा वेलया[6] महाचक्रेयाः पैठीनसा[7] पानस्या[8] विषगणा दाक्षायणयो[9] भालन्दनाः शाङ्खमित्रेया[10] हरित्याः[11] पाञ्चाला[12] जारमाण्यो[13] वार्षगाणिः[14] सौविश्रवसो[15] वैशंपायनाः खैरकिः कालशय[16]

---

१ Thus M G T, ०लक्ष्मण Bu, धूमलयायनय Be U, धूमलक्षाणय Pm Pn Sk, धूमलक्षायणा Rm

२ Thus T only, गौरिवायना M G and all the nibandhas, गौरि·वापायन Be U

३ This and the next seven (?) names in M G T Bu only

४ Also in the Kātyāyana Laugākṣi texts

५ औक्ष्यायना M

६ Thus M G only, T om this and the following names up to भालन्दना, Bu बोदरबा लेला।

७ ०स्या॰ Be U and the nibandhas

८ ? Thus Be U and the nibandhas, पानद्रा M G, पातसा Bu

९ Thus Sk only, दाक्षायणायो Be U, दाक्षयाणयो Pm, दाक्षमाणयो M G Bu Pn Rm

१० Thus Be U Pn Rm Pm शख॰ Sk, साख्यमित्रेयो M G T, सांख्या मित्रेया Bu

११ Thus Be U and the nibandhas हरित्रा M T Bu, हरिण्या G

१२ In M G T Bu only

१३ Conjecturally (cp gana *gargādi*), जारमाक्ष्यो T, जारमात्स्यो Be U Pm, जारमत्स्या Pn, जा मात्स्या Sk, जामात्स्या Rm, जामराण्यो M, राजमाण्यो, बारकाणा Bu

१४ ? Thus M G T, रमाणि Be U Pm, रमाणयो Pn, रमणय Sk Rm

१५ Thus M G T, सौरि॰ Bu, साविश्र॰ Be U and the nibandhas

१६ ? Thus M G T, जालशय Bu, कासलाय Be U, Pn Sk Rm कासलाय Pm.

औत्क्रायणिर्मार्जायना:[१,२] कांसायना[३] दैवो होता[४] ग्रुचय: खरेभा आयस्थूणा भागुरय: पाथिकार्या[५] गौमायना[६] हिरण्यपापा[७] आग्निदेविस्तथासूर्या[८,९] मुसला[१०] आविश्रेण्या उत्तरतोगण्डमाना[११] मन्त्रिता[१२] वैकर्णय[१३] स्थूलबिन्दव[१४] इत्येते

---

१ ? Thus M G, औत्क्रायनि॰ T, औत्क्रायणि' Bu, उत्कायनि॰ Be U, उत्क्रायनि Pn, उत्कायनयो the other nibandhas

२ ? Thus M G T, Bu, मार्जालायना Be U मार्जला॰ the nibandhas

३ ? Thus M G T, कासलायना Be U Pm, कासकायना Rm Pn Sk

४ ? Thus Pm, दैवो होतु M G T, दैवहोतु Bu, देवोहोता Be U, देवा होतार the other nibandhas

५ Thus (and cp gana *kurvādi*) M G T, पथिकय Pm, पाथिकयो Be U, पाथिकया Rm Sk Pn

६ Thus corrected (cp gana *aśvādi*), गोमायना Be U and the nibandhas (some गोमयना), गोमयाला G, गोमयता M, गोमयाः T, होमयाता' Bu

७ ? Thus M G Bu (T om. this and the following), हिरण्यवायाः Sk Rm Pm, हिरणपव' Pn, हिरण्पपा Be U

८ Conjecturally, अग्निदेवि॰ or ॰वी॰ the MSS and Pm, आग्नयो देवयो the other nibandhas

९ ? ॰थासूर्या M G Bu, ॰थासौर्वा Be U, ॰थासौया Pm, सौर्या (without तथा) the other nibandhas

१० cp gana *gargādi*

११ Doubtful I have accepted the reading of M G उत्तरतो गर्भमाना Bu, उत्तरतोगर्भेषूद्दला Be U, उत्तरतोगर्भेसुषूतद्दला Pm, उत्तरतो गर्भेषव Pn, उद्दली Rm Sk

१२ Thus (cp gana *kanvādi*) the nibandhas, आमन्त्रिता Be U, मत्रवत Bu, मन्त्रवत G M

१३ Thus Be U and the nibandhas, वैकर्णेया' the other MSS (cp p 450 4)

१४ Thus Be U and the nibandhas, स्थूल॰ M G Bu.

निध्रवा[१] कश्यपास्तेषां[२] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार नैध्रुवेति होता । निध्रुववदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः । ॥ ४१ ॥

रेभाणां[१] त्र्यार्षेय प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार रैभेति[२] होता । रेभवदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः[३] । ॥ ४२ ॥

शण्डिलाः कौह्डाः[४] पावकाः[५] पार्यका[६] श्रौदमेघाः सौदानवः सावचसः कारेयाः[७] कौकुण्डेया[८] ऐषिकयो[९] महोदकयः[१०] कौश्रयो[११] कामश्रयो[१२] मौञ्जायना[१३] जाणवत्साः[१४]

---

१ Thus Be U, निध्रुव॰ the other MSS

२ काश्य॰ all but Pm

३ Thus Be U Pm only, with फ instead of भ the others

४ कौह्ळा M, कौह्ला Be U, कौह्ळा (or ला) the others

५ Thus G M T Rm, पाचका Pm, पायका Be U Pn, पापका Sk

६ Thus M T Bu, पर्यका G, पाथिका Be U, वाथिका Pm, वापिका Pn Rm, तपिका Sk

७ Thus Be U and the nibandhas, कारेयु M G T, Bu om

८ Thus T G Bu, कौण्डेया M कौकटकय Pm, कौकटय Be U Rm Pn Sk

९ ? Thus M G, ष्टैषिकय T, दैषीकय Bu, तैच्चिमाह्नकयो Pm Pn, तैच्चिमाह्नयो Sk, तैच्चिमाह्नवय Rm, तैच्चिमाह्नस्तकयो Be U

१० Thus Be U M and the nibandhas, महोकय T महोदया Bu, महोदुका G, but M G Bu ins before this name one more महोकयो or महाकायो ।

११ Thus M T कौरेयो G, कौखेय Bu, कौसयो or कौशयो Be U and the nibandhas

१२ In M G T only

१३ मौजा॰ Be U Sk Pm, माजयना Rm

१४ ? Thus M G T, राण॰ Bu, जाणवश्या Be U, जाणवशा Pm, भाणवेशाः Sk Pn, भागावश Rm.

खार्वमायना[१] गाङ्गायना वात्सभालयो[२] गोभिला[३] वैदायना[४] वात्स्यायना[५] वाह्यायनयो[६] वह्वृदरयो[७] भागुरिः[८] गार्दभीमुखा[९] हिरण्यबाहुस्तैदेहा[१०] गोमूत्रा वार्कखण्डा[११] जानन्तरिर्जालन्धरिर्धन्वन्तरित्येते[१२,१३] शण्डिलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार शाण्डिलेति होता काश्यपावत्सार देवलेति ।

---

१ ? खर्वमानया Be U, खार्वभायना Rm Pn, खार्वयानय Pm, खावशायना Sk, खार्दमायना M G T, खाद० Bu

२ ? वात्सतालयो Be U, ०भालयो the nibandhas, वत्सलभालयो M G, वात्सगालयो Bu, वत्सलाभालेयो T

३ Thus (as Kāty., Mān) Be U and the nibandhas, गोवि (or बि)दा the others

४ वेदा० Be U and the nibandhas, वेला० M G Bu वैला० T (वेदायना· Kāty , Mān, वैदानव Laug)

५ Thus Be U and the nibandhas , वाच्चायना G, वाचानया· Bu, T M om

६ Found in M T G only (बा० G)

७ ? Thus Be U and the nibandhas , मच्चोदकयो the other four MSS

८ Plural Be U, singul. the other four and Pm

९ Emended hesitatingly in accordance with Mān Laug and Kāty (Verz d Berl HSS I p 58, l 12 from bottom) , खार्दभिमुखा M T, खार्दमाभिमुखा G, खादाभिमुखा· Bu, खादतोमुखा Be U and the nibandhas

१० Instead of तैदेहा Be U and the nibandhas तेदेहा or नैदेहा ।

११ ? Hesitatingly emended (cp Gobh grhs III 10 8 and हकखण्ड of Laug), वाक्यषण्डा M G T, वाच्यषण्डा· Bu, वाक्यशठा Be U and the nibandhas

१२ ? Thus M G T, जातरि Bu जानधरि Pm, जानधरयों Pn Rm Sk, जलधरि Be U.

१३ Thus Be U Pm Pn, जालन्तरि the other four

वा काश्यपावत्सारासितेति वा शाण्डिलासित दैवलेति वा शाण्डिलवद्वत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युर्देवलवद्वत्सारवत्कश्यपवदिति वासितवद्वत्सारवत्कश्यपवदिति वा देवलवदवत्सारवच्छण्डिलवदिति वा ॥ ४३ ॥

लौकाचयो[1] दार्भायणा मैत्रवादिर्वैदेहाः[2,3] कालेयाः[4] कापुटिस्तथा कलयः[5] काऽसपाचयश्च[6] भालकायनिर्नित्यरमोविरोदकिः[7,8] कौनामिः[9] मौतय.[10] सैतकिः[11] सांभरिरा-

---

१ Thus (cp gana *kārtakaujapādi*) M G T Bu, लौगाचयो Be U and the nibandhas

२ ? Thus Be U and the nibandhas, मैत्रबाड़० the other MSS

३ ? Thus M G T, वैभव Bu, वेहला Be U, all the nib are corrupt After this name M adds वाह्निष्ठै, G, वासिष्ठ T, वाह्निचैष्ट ।

४ Thus (काळेया) G Rm Sk Pn, कालेयु M T, काळय Bu कलेपि Be U

५ Wholly doubtful, तथाकलय Be U Pm, without तथा the other nibandhas, तथाचयस्त्र M G T तयाचय Bu

६ ? Thus M G T, कासपाय Bu, कासय पाचस्व Be U, कसपाचस्व Pm, कसपाचा Rm Sk, कासपाचा Pn

७ ? Thus Be U and Pm, फाल्गुका० M G, फाल्वका० T, भालुका Bu.

८ Utterly doubtful Be U read as given in the text, ०यनि समस्ताविद्रोलकि M T, ०द्रालकि G, ०यनित्यरस्तविरोधकि Pm, नित्याराताद्य चोदकय Sk, नित्यरास्ता च चोदकय Pn Probably the last name is चौदकि (cp gana *bāhvādi*)

९ Thus (cp gana *bāhvādi*) M Pm, कौनामिक G, कौनाभि Be U, कौनामय Sk Bm Pn

१० Thus Be U Pn Rm, सौलय Pm, सौनमय Sk, सैतय M, सेतय T, G om

११ Partially emended with hesitation, सैतकि साभरिरानिष्टिष्टैषिकि M T G (the last only ०ष्टैर्विकि), सौतकिष्टिरभोनिष्टिष्टैषिक Be U, सौतिकिष्टिभेरोनिष्टिष्टैविकि Pm, सौतिकपौष्ठिमेरा निष्ठय ऐषिकय Sk

निष्ठिरैषिकिः[१] मौसुकिस्रैरन्द्रिः[२,३] पश्गुभिस्रोलपला[४] यौथकालकिर्लोकाचयो[४,५] यौथपालाजपाला[६] इत्येते लोकाचयो । ऽहर्वसिष्ठा नक्तं कश्यपास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार वासिष्ठेति होता काश्यपावत्साराऽसितेति वा[७] । वसिष्ठवद्वत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युरसितवद्वत्सारवत्कश्यपवदिति[७] वै तेषामेवाविवाहः । ॥ ४४ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Partially emended with hesitation, सैतकि साभरिरानिष्ठिष्टैषिकि M T G (the last only ०ष्टैर्विकि), सौतुकिष्ठिरभोनिष्ठिष्टैषिक Be, U सौति किष्ठिभेरोनिष्ठिष्टैषिकि Pm, सौतिकपौष्ठिमेरा निष्ठय रेषिकय Sk

२ Thus Be U Pm, सौसुखिय Rm, सौसुसिकय Sk, सौसुकिन० Pm, सौसरि० M सौभरि० G T

३ ? Thus Be U, सैरंभ्रय Sk Rm, सैरिप्रय० Pn, चैरिद्र M, चैरिच G, चैरिद्यः T, चरडि Pm.

४ I have accepted the reading of G, which is, however, highly doubtful, पश्गुभिस्रोलर्पलायर्यौथकालकिको M, and thus also T (only चोपलाश्व instead of चोलर्पलाय), चौष्यणायोव्यकालकपिलो Be U, चौषणायोकालकयो Sk, वोषणय कालकय Rm, चौप्पणायौधकालकेकलो Pm

५ लोकाचयो M G T and with क here also Be U (लौकाचयो), लौगाचयो Pm

६ Thus again G M, यौधापाया T, वाजपालय Bu, वाचयाजया Be U Pm.

७ Instead of असित and असितवत् Be U काश्यप and कश्यपवत्, rightly ?

वसिष्ठानेकार्षेयान्व्याख्यास्यामो[१] । वैकखिर्वाराटकिः[२,३] साखला[४] गौरिश्रवसा[५] आंश्वलायनाः कापिष्ठाः[६] औचिवृचा वैयाघ्रपद्या[७] वाह्यकायनिर्वाटव्या[८,९] जातूकर्ण्य[१०] औडुलोमिः[११] कौभोजिः कौलायनाः सुन्दरहरिताः[१२] काण्ठेविद्धिः[१३] सौयव-

१ वासिष्ठा॰ MSS exc Be U

२ ? Thus M T Bu, वैतरकि॰ Be U, वैतलकि॰ Pm, वैतालकवयो (cp वैतालकि of the Visnupurāṇa ?) G Rm Pn Sk

३ Thus (cp gana *gahādi*) M T, वाटालकि Bu, वाटारकि Be U, वाह्नरकि Pm, रकय G Rm Pn, करकवय Sk

४ ? Thus Be U Pn, साखल्या Sk, सरवला Rm, साम्वला M G, साम्वला Bu, साबला T

५ Thus the nibandhas ॰वस the MSS

६ Thus the MSS and Pm, कपिष्ठ(or ष्ट)ला the other nibandhas

७ Thus emended, व्याघ्रपदा Be U, ॰पादो Pm, ॰पादा Pn Rm Sk, व्याघ्रपाद्यो M G T Bu

८ बा॰ all (cp gana *tikādi*)

९ ? Thus M G T Instead of this single name all the other sources present two औपवना औपवगा Be U (and precisely so Laugākṣi), गायनेर्नोपत्या Pm, गायनयो नवाथ्या Sk Rm, गायनयोनायाथ्या Pn

१० Thus Pn, ॰तुकर्णा M T G Bu, ॰तुकर्ण्या Be U and the nibandhas

११ Thus (cp Pān IV 1 85, Vārtt 8, Schol) G T Bu (only ॰म), औलोमि M , the other MSS and all the nibandhas corrupt

१२ Thus Be U, सुद्रहरित Pm, सुद्रहरित M G T Bu, सुद्राहारित Pn, सुवाहरिता Sk, सुवाहाहरीता Rm

१३ Thus (as also Mān , Kāty) corrected , कांडेहवि Be U Pm, काण्ठेविद्धि T G M

सायना[1] आलम्भायना लौमायन्या[2] खस्या: कार्षिता:[3] पार्णकायनाश्चौडकायना:[4,5] पार्णवल्का[6] देवना[7] गौरव्या:[8] आविष्टायना[9] वाहकयय[10] आविचितयो[11] ऽश्वयाजया:[12] पूतिमाषा: सप्तवेला[13] वासिष्ठा[14] इत्येते वसिष्ठास्तेषामेकार्षेय: प्रवरो भवति वासिष्ठेति होता वसिष्ठवदित्यध्वर्यु: ॥ ४५ ॥

१ Thus G, सौपवसायना Pm, सौपवत्स्यायना Rm Sk, सोयवत्स्यायना Pn, सौध० T, (०इद्धि)रुपवत्स्यायना Be U

२ Hesitatingly emended (cp gana *kuñjādi*), लमन्या Be U Pm Bu, लोमन्न्या M T G, लौमायत्या Sk, Pn, लौमायना Rm

३ ? Thus (or कर्षिता) Be U and the nibandhas, पारिरचिता G, कारिरिषयचिता M, कारीषय चिता T, कारुषतय Bu

४ पर्ण० Be U Pm, पार्ष्णिका० the other nibandhas.

५ In M G T Bu only

६ Thus the nibandhas, पारीणवल्को M G Bu, परिणवल्को T, पर्ण वल्को Be U, पार्णवल्को Pm

७, ८ ? Thus the nibandhas, देवरगौरव्या Be U, दैवाकोदिव्या M G, दैवाकोदीप्या T, देवतकातव्या Bu

९ Thus (as also Kāty) M G T Bu, स्वविश्वावना Pm, अश्वविश्वायना Be U विश्वायना Sk Pn After this name M G T Bu have again मुदहरित ।

१० Only in Be U G and the nibandhas (वाहकाया G)

११ Thus M T G, आधि० Bu, अवकितयो the others

१२ ? श्वयाजया Be U, श्वपादय M G T, आस्वपादय Bu, वस्रया (or पा)-जया the nibandhas

१३ Thus M G T, सप्तवेळक Bu, सप्तवेलो Pm, सप्तवल्तो Pn, सत्यवेला: Be U, समवेषा: Sk, समवेला Rm

१४ Thus M G T Bu (the last वसि०) and Pn, missing in the other nibandhas, प्रभिखा Be U, दत्तिखादा Pm

कुण्डिना लोहायना[1] गुग्गुलिरौपवस्तिर्वैकर्णयो[2-4]ऽश्मरथा[5] वाह्नवः[6] क्रौञ्चोक्याः[7] सामङ्गलिनः[8] कापटवः[9] पैठका[10] नवग्रामा[11] हिरण्याचायणाः[12] पैप्पलाद्यो भाक्षिर्माध्यंदिना[13,14] शान्तिः सौपतिथिरित्येते[15] कुण्डिनास्तेषां त्र्यार्षेय

१ लोहितायना G only

२ Thus T, गुग्गुलु Bu, गुग्गुला G, गुग्गुलयो Be U and the nibandhas exc Pm, which, reading युगलि, points to the sing

३ Thus hesitatingly emended after the Mānava text, औपश्वथि॰ M G, ॰रौपश्वधि॰ T, ॰श्वत्थ॰ Be U Rm, अश्वथ्य॰ Pm, श्वग्रा Pn

४ Thus (and cp Schol on Pān IV 1 124 वैकर्णेय काश्यपश्चेत् । वैकर्णिरन्य) Be U Pn, नैकर्णेय Rm , Sk Pm om The names following after this name I am unable to restore, in Be U we read one only आविखा (or ख)द्य (अविखलद्यो Pm), in M G भिन्दव आवला (or ला)वद्रो, in T ऋद्भिद्व आवलबद्रो, in Bu भिन्दव बिल्ववद्र , in Rm औपवस्था, in Pn , औयस्था ।

५ ॰रथा Be U and the nibandhas, ॰रथ the other MSS

६ Thus M G T Bu and all the nibandhas, वाह्नवय Be U

७ ? Thus Be U, कौश्रोक्य Pm, क्रौकोल्या the other nibandhas , कौञ्जोका M G, कौक्योका T, कौचोढा Bu

८ ? Thus M G T Bu, शालिगना Be U, सागलिन Pm, सागतिन the other nibandhas

९ Thus Be U M and the nibandhas , कापट Bu, कार्पटव G T

१० Thus (cp gana *śivādi*) G Be U, पै॰ the nibandhas, पठसो T, पैठया M, पैठ Bu

११ ॰ग्राम्या M T G

१२ Thus (r है॰ ?) Be U and all the nibandhas, हिरण्याचि M G, हिरण्याचा T, ॰च Bu

१३ ? Thus M G T Bu, भाज्यचि॰ Be U Pm

१४ ॰नि M G T, ॰न Bu, ॰न Be U Pm, ॰ना the other nibandhas

१५ ? Thus M G T, सौपथिय Bu, सौमपचि॰ Be U, सोपति॰ pm, सौमप(or य)चय the other nibandhas

प्रवरो भवति । वासिष्ठ मैत्रावरुण कौण्डिन्येति होता । कुण्डिनवन्मित्रावरुणवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४६ ॥

उपमन्यव औपगवा[१] माण्डलेखयः[२] कापिञ्जला[३] जालागतास्तपोलोकास्त्रैवर्णास्त्रैव[४,५] पार्णागारिः[६] सुराचराः[७] शैलालयो[८] महाकर्णायना[९] वालशिखा[१०] औद्गाहमानयो[११] वालायना[१२] भागुरित्थायना[१३] कुण्डोदरायणा[१४] लाक्षणेयाः[१५]

---

१ Thus Be U T Bu (औगवा) Pm, औदलयो G and the other nibandhas, in M the Upamanyus are omitted.

२ Thus Be U G and the nibandhas, ०रेखय· T, ०नेखय· Bu

३ Thus (cp gana *śivādi*) MSS and nibandhas (कपि० Be U)

४ ? Thus Be U and the nibandhas, जालाग्रहा G, जालाजा· Bu, याहा-T

५ Thus Be U and the nibandhas exc Pm (जयो०), जलोका० G (instead of तपोलोका०), तलहका० T, गटहपति· लाका· Bu

६ ? पर्णागारि T, पाह्यागारि Bu, पर्णगानि G, यास्तगिरय· Be U, ०याषास्तागिरि Pm, पार्णगिरय· Rm Pn, पर्णगिरय· Sk

७ Thus T G Bu, साराचरा Be U Pm, साराचा Pn, सादाचरा· Sk Rm

८ Thus Bu, मौलालयो Be U Rm Pn, मो० Pm, सौला० Sk, जालालयो T G

९ Thus the MSS and Pm, ०काण्वायना the other nibandhas

१० वाल० Be U Pm, बाल० the other MSS and nibandhas

११ Thus (cp gana *pailādi*) T, औद्गाहमाना Pn, औद्गहनायना Sk, औद्दा० or औद्दा० the others

१२ Thus T G Bu, वला० or बला० the others

१३ Thus G T (with ०थ्या०), Be U (with ०क्या०), Pm (with ०स्था०) भागवित्तायना Sk Pn Rm.

१४ कुडिनो० Be U.

१५ cp gana *śubhrādi* (लक्ष्मणश्यामयोर्वासिष्ठे)।

काचान्तयो[१] वार्काश्वकय[२] आनूचरायणा[३] आलबवाः[४] कपिकेशाः[५] इत्येत उपमन्यवस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठैन्द्रप्रमदाभरद्वस्वेति[६] होताभरद्वसुवदिन्द्रप्रमदवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४७ ॥

पराशराः । काण्डूशया[७] वाजयो[८] वाजन्तयो[९] वैमतायनाः[१०] ।
गोपालिरेषां पञ्चम एते कृष्णाः पराशराः ॥
प्रारोहयो[११] वैकलयः[१२] स्राचयः[१३] कौमुदादयः[१४] ।
हार्यश्विरेषां[१५] पञ्चम एते गौराः पराशराः ॥

---

१ ? ? Thus G काचान्तकय Bu, काचात्थो T, कचधय Be U, कावाधयो Pm, वाघ्रकेया (or ॰यो) the other nibandhas

२ Thus G, वाक॰ T, वक्रा चक्राय Bu, वार्काश्वय Be U

३ ? Thus Be U, अन्वचरभ Bu, अन्वचरा G, अन्वक्राभा T

४ ? आरबवा G, आरबचा T, आरस्रभा Bu, आलवचा Be U Rm Pn

५ कापि॰ T

६ Thus Bu, ॰भरद्वसव्येति Be U T G

७ Thus G Rm (also Laugāksi), काडुशया Be U Pn, कद्दशयो M, कद्दशयो T, कड्वशय Bu, कांडशया Sk, कदुशयो Pm

८ Thus M G T Bu, वाजिमतयो Be U and the nibandhas

९ Thus (cp gana *arihanādi*) Pm, वैमतायनिर् M T, वैमन्तायनिर् G, वैमनायना Be U, भैमतायना Sk Rm

१० गोवा॰ Be U and the nibandhas, cp also Matsyapurāna 201 33 sqq To obtain a śloka we should read काण्डूशया वाजन्तयो वाजयो वैमतायना ।

११ प्ररो॰ Be U Pm

१२ Thus the nibandhas, वैकलया Be U, वैतलेय M G T Bu

१३ स्रचय Be U

१४ Thus also the Mānava text, कौमुडा॰ Be U

१५ Thus Pm and, in the plural the other nibandhas, ॰श्वि॰ Be U, ॰श्री॰ M G T Bu

खल्वायनयो.[१] गोपय:[२] काल्कय:[३] श्यातयातय:[४] ।
वाहृणिरेषां पञ्चम एते ऽरुणाः पराशराः ॥
भालुक्या बादरिश्चैव[५] काङ्कायनाः[६] कौकुशालयः[७] ।
चैमितिरेषां[८] पञ्चम एते नीलाः पराशराः ॥
कृष्णाजिनाः कापिशुभ्राः[९] श्यामायनयः[१०] श्वेतयूपयः[११] । ५
पौष्करसादिरेषां[१२] पञ्चम एते श्वेताः पराशराः ॥

---

१ Thus (r खाल्वा० ?) T M G, खल्यायन· Bu, कल्पायनयो Be U Pm, खाल्लायन the Mānava text

२ Thus T Pn Rm, गोप्राय· Pm, गोपेया· Sk, गोपवय· G M Bu, गोपनय Be U

३ ? Thus Bu, काल्कध G, कल्कप· M, काल्कयः T, Be U and the nibandhas omit this name, कार्कय· the Mānava text

४ ? Thus M Bu, श्यामया० G, स्यातया० T, शातयो Be U, स्यात (or न) यो Sk Rm Pm, स्यातयो Pn

५ वाजरि० Be U and the nibandhas

६ Doubtful, thus Be U M G, कान्हायना Pm, काङ्खायना· Rm, काख्यना· T, काख्वायं Bu

७ Equally doubtful, thus reads G, कौकुशलय Bu, केकौकुशालय· T, केकौककुशालय· M, क्रौकुलय Be U, क्रौकुलय· Pm क्रौकुलेय Rm, (Kāty कौकुवाद्या, Laug कौकचाद्य) ।

८ Thus M G, सैमिति० T, चौमिति० Bu, कौमिति Be U, क्रैमये० Pm, क्रौमतय Pn, क्रैमतय Sk, कौमतय Rm

९ ? Thus M G, कार्पा· शुभ्रा Bu, कापिसत्रु· T, पपिसुखा Be U, का (or क)पिसुखा the nibandhas

१० ? Thus Bu, स्वास्यापनय Be U Pm, श्यामाननय M, श्यामाताया T, श्यामा G, स्वाप्यायनय· Rm Sk

११ श्वेतपूरय Be U only

१२ पौष्कल० M T

वाश्यायनयो[१] वार्ष्णीया[२] श्यामेयाः[३] श्रौतिभिः[४] सह।
चौलिरेषां पञ्चम एते श्यामाः पराशराः॥

कृष्णा[५] गौरा अरुणा नीलाः श्वेताः श्यामा ये पराशरास्तेषां[५] आर्षेयः प्रवरो भवति। वासिष्ठ शाक्त्य पाराशर्येति होता। पराशरवच्छक्तिवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः॥ ४८ ॥ अष्टमः॥

अगस्तीन्व्याख्यास्यामो ऽगस्तयो[६] विशालाद्या[६] स्कालायना[७] औपदहनयः[८] कल्माषदण्डिर्धावर्णिर्लावर्णिर्लव्यार्बुदो[९-१२]

---

१ Uncertain, वाश्यानयो M G, पाश्यायनयो T, मा (भा)र्गायनयो Be U गार्ग्यायनवो Pm गार्ग्यादय the other nibandhas

२ Thus M G T, तार्ष्णीया Rm, नार्णीया' Sk, वार्णय' Be U Pm

३ Thus (cp note 15 on p 460) Be U Pn, श्यातम्येया M G शतमेया T

४ ? स्त्रौतुहि Be U, स्त्रौबिभि M, श्रौबिभि G, पौथिभि T श्रौतुहय (or ०हव') Pn Sk Rm (Pm om)

५ Thus Be U and Bu (the last, however, omits, as do also M G T, ये), in M G T this enumeration (कृष्णा पराशरा') is given at the end of the adhyāya, after the kandikā and adhyāya number

६ Thus Be U and the nibandhas, गस्त्यबोधि शालाद्या M G T, अधिशाला टां Bu.

७ ? Thus Be U Pm Pn (r perhaps स्कान्दायना), स्फाला० Rm, फाला० Sk, कालायना M G, कालयना T, किलायना Bu

८ Thus Be U M G and the nibandhas, औपदनय Bu, औपनया' T

९ Thus MSS and cp the Laugākṣi text कल्माषदण्डिना।

१०–१२ धावर्णि० found in MG T Bu only, for the following I have adopted the reading of G, the last name only is uncertain, ०लावर्णिलव्याद्वधयो Be U, लावणयो (लापर्णा Pm) लव्यावरण्डयो the nibandhas, लावर्णिस्यात्बुदो M, लावर्णिशात्प्रदो T, लाघ्या अबुद Bu

बैरिणयो[1] बुद्बुदोदरयः[2] शैवपथयः[3] शालावता[4] मौञ्जकयः[5] पाण्डुह्वदा[6] हारिग्रीवयो[7] रौहिष्या[8] मौसलय[9] इत्येते ऽगस्तय-स्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युतेध्मवाहेति होतेध्म-वाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ॥ ४९ ॥

सोमवाहाना[10] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत ५

---

१ Thus (and cp वैरिणि of Kāty) G m, वैरणयो the other sources.

२ ² Thus M G, बुद्बोदरय Bu, बुद्बुदोरदरय T, बुधोदरयो Be U, बुधो॰ Pm, बुद्रो॰ Pn, सुडो॰ Rm, सुद्रो॰ Sk

३ Thus (cp शैवपथा of Kāty) all exc Be U (नैकप॰) and Sk (शैवथय) ।

४ ² Thus M G T Bu, शाल्मातपा Be U Rm, शाल्यातपा Pm, शाल्यातया Sk, शाल्याता Pn

५ Thus M Bu, माञ्ज॰ G माज॰ T, मैाजनकय Be M, मौजिलता Sk, Rm, औपमैाजिकय Pn, मैाजीकरा Pm

६ ² Thus M G, ॰ह्रदा T, पन्या ह्रदा Bu, पाडोह्रता Be U, पाथोद्गना Pm, पाथोह्रता Pn, पादोह्रता Rm

७ Thus M G T, ॰ग्रीवा Bu Sk, ॰ग्रीवा Be U Pm, ॰ग्रीवी Rm Pn

८ ² Thus M G Pn, रौहि—T, रोहिष्या Rm, रौहिक्या Bu, रौहिष्या Be U Pm

९ Thus (and cp gana *gargādı*) Be U M G, मौत्मलय Bu.

१० Between k 49 and 50 M G T Bu have one more साम-वाहाना त्र्यार्षेय प्रवरो भवत्यागस्त्य दा॰ साभवेति होता स (or सा)भवाहव॰ etc Moreover ın M G T the sequence ıs *Sāmbhavāha*, *Yajñavāha*, *Somavāha*. It ıs hıghly probable that these Sāmbhavāhas, who are neıther mentıoned ın Pm, have orıgınated dıtto

सौमवाहेति[1] होता । सोमवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५० ॥

यज्ञवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत याज्ञवाहेति[2] होता । यज्ञवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५१ ॥ नवमः ॥

क्षत्रियाणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । मानवैड[3] पौरूरवसेति होता । पुरूरवोवदिडावन्मनुवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ ५२ ॥

वैश्यानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भालन्दन[5] वात्सप्र[6] माङ्क्लेति होता । मङ्क्लवद्वत्सप्रवद्भलन्दनवदित्यध्वर्युः[5,6] । ॥ ५३ ॥

नाराशंसान्व्याख्यास्याम[7] । आत्रेयवाध्र्यश्ववाधूलवसिष्ठकण्वशुनकसङ्कृतियस्कराजन्यवैश्या[8] इत्येते नाराशंसाः प्रकी-

---

graphically in the Somavāhas as there must be 49 gotras, the last of which is that of the Yajñavāhas, cp Pm fol 59 *a* वत्सादीना यज्ञवाहान्तानामेकोनपञ्चाशदध्याय॰ etc

१ Thus Pn only, सोम॰ all the MSS

२ Thus T Pn only, यज्ञ॰ the other MSS

३ ॰वैल Be U with ळ the others

४ इला॰ Be U, इळा the others

५ Thus Be U, फालन्दन and फलन्दनवत् M G T

६ Thus Be U, वात्सप्रमद and वत्सप्रमदवत् M G T

७ See Baudh X 11 10 11 (T S IV 1 8)

८ Instead of ॰सङ्कृतियस्क॰ Be U read शुङस्क॰ and Pm वधुल॰

तिंतास्तंनूनपादितरेषां[१]। क्षत्रियवैश्यानां[२] पुरोहितप्रवरो[३] भवतीति विज्ञायते। मनुवदिति वा सर्वेषां गोत्राणां[४]। मानव्यो हि प्रजा इति विज्ञायते[४]। सगोत्रां गत्वा चान्द्रायणं चरेद्व्रते[५] परिनिष्ठिते ब्राह्मणीं न त्यजेन्मातृवद्भगिनीवद्गर्भो[६] न दुष्यति[७] कश्यप[७] इति विज्ञायते। ऽथ[८] सन्निपाते[९] विवाह

---

१ Thus Be U Pm, ॰तास्तानूनापातीनन्येषां गोत्राणाम् M G T probably after Baudh X 11, but an accus would here be unaccountable

२ Thus Be U Pm, उभयेषाम् M G T

३ M G T ins. (probably after Āśv XII 15 4) राज्ञो।

४ ४ Om M G T, found in Be U and Pm (fol 57 *b*), cp T S V 1 5 6

५ उपदिशेत (instead of चरेत्) M G T, कुर्यात् Pm (thus also Govindasvāmin on Baudh dhś II 1 38

६ त्यजन्ते (instead of त्यजेत्) M G T—मातृवद्भगिनीवत्। बिभृयादिति शेषः Govindasvāmin l c

७ Uncertain, thus read Be U Pm and Govindasvāmin l c, दुष्यत इति काश्यप M G T, perhaps, though, काश्यप in the better reading, cp. Schol on Kāty śrs IV 1 2 and Pm fol 59 *a* स गर्भे सगोत्रायामुत्पन्नो ऽपि तदन्यगोत्रो ऽपि सन् कश्यपो भवतीति विज्ञायते।

८ This sentence (up to विज्ञायते p 467 2) is not given by Be U, neither is it found in the quotation of the last kandikā given by Pm, but nevertheless in the discussion of this k, it is mentioned and commented upon by the author of the Pm, the text given above is that of Pm

९ Thus Pm, सान्नि॰ the three MSS

स्तदध्यायं[1] वर्जयेद्बौधायनस्य तत्प्रमाणꣳ हि कर्तव्यं । मानव्यो हि प्रजा इति च विज्ञायते ।

गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ऊनपञ्चाशदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥
विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोऽथ गौतमः ।
अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः ॥

तेषाꣳ[2] सप्तर्षीणामगस्त्याष्टमानां[2] यदपत्यं तद्गोत्रमित्युच्यते । न[3] भवत्ययाजनीयो यः प्रवरान्स्वान्पराꣳस्त्र[3] विजानाति[4] । मन्त्रो ब्राह्मणं वेद इत्याचक्षते । तस्मात्प्रवरज्ञाने यत्नो[5] महान्द्विजैः कार्यः । श्राद्धविवाह ऋत्विजो[6] देवा[7] स्तोत्र[8] गोत्रमूलानि च[9] महाप्रवरे[10] संतिष्ठते[11] । नित्यं पर्वणि-

---

१ विवाहतदध्याये Pm , M reads सान्निपाताय वा वैवाह्याय वर्जये॰ , the whole passage is obscure to me

२ Thus Be U instead of तेषा सप्तर्षीणा T and Pm सप्ताना सप्तर्षीणां, M G om these two words

३ Thus M G T Pm. In Be U this passage runs भवत्ययाजनीयो य प्रवरान्स्वान्न ।

४ विजा॰ Be U Pm. जानाति M G T

५ यत्नस्तु M G T , read ॰विज्ञाने, to obtain a śloka ?

६ Thus M T G, इज्यो Pm, श्राद्धविवाहादिष्टजिविधयो Be U

७ Thus Be U Pm, न दैवात् M G, दैवाह T

८ स्तोत्र Be U

९ Not found in Be U Pm

१० Thus Be U Pm, महाप्रवरेषा M G T

११ Thus all, r. ॰ष्ठन्ते ? But the whole passage is not clear to me After संतिष्ठते Be U ins. य इद विजानाति ।

पर्वणि स्वाध्यायी[१] ब्रह्मलोके महीयते ब्रह्मलोके महीयत इति[२] ॥ ५४ ॥ दशमः ॥

॥ इति प्रवरप्रश्नः ॥

---

१ [2] Thus M G T, स्वाध्याय Pm, स्वाध्याये निविष्टो Be U

२ Be U om इति। After इति M G T ins इत्याह भगवान्बोधायन'। but the repetition marks the end of the praśna

	Rs	As.
*Dasa Rupa (Text), Fasc 2-3 @ -/10/- each	1	4
Dharmabindu, Fasc 1 @ -/10/ each	0	10
Dictionary of the Kashmiri Language, Part I	15	0
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol I, Fasc 1-7 @ -/10/- each	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol II, Fasc 1-4	3	2
Gobhilīya Grihya Sūtra, Vol. I	3	2
Ditto Vol II, Fasc 2-3 @ 1/4/- each	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	2	0
Ditto Grihya Sangraha	0	10
Haralata	1	14
*Institutes of Vishnu (Text), Fasc 2 @ -/10/- each	0	10
Kāla Viveka, Fasc 1-7 @-/10/- each	4	6
Karmapradiph, Fasc 1	1	4
Kātantra, Fasc 1-6 @-/12/-each	4	8
*Katha Sarit Sagara (English), Fasc 4-14 @ 1/- each	11	0
Kavi Kalpa Lata, Fasc 1	0	10
Kavindravacana Samuccayah	3	8
Kiranavali, Fasc, 1-3 @ -/10/-	1	14
Krityaratnakar, Fasc 1 2 @ -/10/-	1	4
Kurma Purana, Fasc 1-9 @ -/10/- each	5	10
*Lalita Vistara (English), Fasc 1-3 @ 1/- each	3	0
Madana Pārijāta, Fasc 1-11 @ /10/- each	6	14
Mahā-bhāsya-pradipoddyota, Vol I, Fasc 1-9, Vol II, Fasc 1-12, Vol III, Fasc 1-10 @ -/10/- each	19	6
Ditto Vol IV, Fasc 1-4 @ 1/4/- each	5	0
Maitra, or Maitrayaniya Upanishad, Fasc 1-2	1	4
Manutīkā Sangraha, Fasc 1-3 @ -/10/- each	1	14
Mārkandeya Purana (English), Fasc 1-9 @ 1/- each	9	0
*Markandeya Purana (Text), Fasc 4-7 @ -/10/- each	2	8
*Mimansa Darcana (Text), Fasc 9, 11-17 @ -/10/- each	5	0
*Mirror of Composition (English), Fasc 4	2	0
*Mugdhabodha Vyakarana, Vol I, Fasc 1-7 @ -/10/- each	4	6
Nirukta (2nd edition), Vol I, Fasc 1-2 @ 1/4/-	2	8
*Nirukta (old edition), Vol IV, Fasc 1-8 @ -/10/- each	5	0
Nityācārapaddhati, Fasc 1-7 @ -/10/- each	4	6
Nityācārapradīpa, Vol I, Fasc 1-8, Vol II, Fasc 1-4 @ -/10/- each	7	8
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc 1-7 @ -/10/- each	4	6
*Nyayavartika (Text), Fasc 2-7 @ -/10/- each	3	12
Nyayasarah	2	0
Padumāwati, Fasc 1-6 @ 2/- each	12	0
*Parāçara Smriti, Vol I, Fasc 2-8, Vol II, Fasc 1-6, Vol III, Fasc 1-6 @ -/10/- each	11	14
Parāçara, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
*Paricista Pārvan (Text), Fasc 5 @ -/10/ each	0	10
Pariksamukha Sutram	1	0
Prabandhacintāmani (English), Fasc 1-3 @ 1/4/ each	3	12
Prākrita-Paingalam, Fasc, 1-7 @ -/10/- each	4	6
Prithviraja Vijaya, Fasc 1-3	1	14
Rasarnavam, Fasc 1-3	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc 1	0	10
*Saddarśana-Samuccaya, Fasc 2-3 @ -/10/- each	1	4
Sadukti-karna-mrita, Fasc 1-2 @ -/10/- each	1	4
Samaraicca Kaha, Fasc 1-7 @ -/10/- each	4	6
*Samaveda Sanhita, Vol I, Fasc 1-4, 6-10, Vol 2, Fasc 2-6; Vol 3, Fasc 1-7, Vol 4, Fasc 1-6, Vol 5, Fasc 1-8 @ -/10/- each	21	4
*Sankara Vijaya (Text), Fasc 2-3 @ -/10/- each	1	4
*Sankhya Aphorisms of Kapila (English), Fasc 2	1	0
*Sankhya Pravachana Bhashya, Fasc 2	0	10
Sānkhya Sūtra Vritti, Fasc 1-4 @ -/10/- each	2	8
Ditto (English), Fasc. 1-3 @ 1/- each	3	0
Siva Parinahya, Fasc 1-3 @ /10/ each	1	14
Six Buddhist Nyaya Tracts	0	10
Smriti Prakasha, Fasc. 1	0	10
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc 1-6 @ -/10/- each	3	12
Srauta Sutra of Latyayana (Text), Fasc 1-9 @ /10/- each	5	10
Sri Surisarvasvam, Fasc 1-3 @ -/10/- each	1	14
Suçruta Samhitā (English), Fasc. 1 @ 1/- each	1	0
Suddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ -/10/- each	2	8
Sundaranandam Kavyam	1	0
Suryya Siddhanta, Fasc 2 @ 1/4/-	1	4
Syainika Sastra	1	0
Taittereya Samhita (Text), Fasc 17-45 @ -/10/- each	18	2
Taittiriya Aranyaka of Black Yajur Veda (Text), Fasc 5-11 @ -/10/- each	4	6
Taittiriya Brahmana (Text) Fasc 3-24 @ -/10/- each	13	12

Taittiriya Pratisakhya (Text), Fasc 2–3 @ -/10/- each
*Tandya Brahmana (Text), Fasc 13–18 @ -/10/- each
Tantra Vārtika (English), Fasc 1–15 @ 1/4/-
*Tattva Cintāmani, Vol II, Fasc 7–10 Vol III, Fasc 1–2, Vol IV Fasc 1, Vol V, Fasc 1–5, Part IV, Vol II, Fasc 1–12 @ /10/ each
Tattva Cintamani Didhiti Prakas, Fasc 1–6 @ -/10/- each
Tattva Cintamani Didhiti Vivriti, Vol I, Fasc 1–8 Vol II, Fasc 1–3 Vol III, Fasc 1 @ -/10/- each
Tattvarthadhigama Sutram, Fasc 2–3 @ -/10/- each
Tirthacintamoni, Fasc 1–4 @ /10/- each
Trikānda-Mandanam, Fasc 1–3 @ -/10/-
Tul'si Satsai, Fasc 1–5 @ -/10/-
Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc 1–14 @ -/10/- each
Uttara Naishadha (Text), Fasc 6–12 @ 10/- each
Uvāsagadasāo (Text and English), Fasc 1–6 @ 1/-
Vajjalaggam, Fasc 1
Vallāla Carita, Fasc 1 @ -/10/-
Varaha Purana (Text), Fasc 2–14 @ -/10/- each
Varsa Kriyā Kaumudi, Fasc 1–6 @ -/10/-
Vayu Purana (Text), Vol I, Fasc 1–6, Vol II, Fasc 1–7 @ /10/ each
Vedanta Sutras (Text), Fasc 7–13 @ -/10 - each
Vidhāna Pārijāta, Fasc 1–8, Vol II, Fasc 1 @ -/10/-
Ditto Vol II, Fasc 2–5 @ 1/4/-
Ditto Vol III, Fasc 1
Vishvahitam, Fasc 1
Vivādaratnākara, Fasc 1-7 @ -/10/- each
Vrihat Svayambhū Purāna, Fasc 1–6 @ -/10/-
Vrihannaradiya Purana (Text), Fasc 3–6 @ -/10/- each
Yogaśastra, Fasc 1–6
Yoga Sutra of Patanjali (Text and English), Fasc 3–4 (Fasc 3, Re 1 Fasc 4, Rs 2/-)

Rajasthani Series.

A Descriptive Catalogue of Bardic and Historical Manuscripts
Sect i Prose Chronicles Part i Jodhpur State Fasc 1
Sect i Prose Chronicles Part ii Bikaner State Fasc 1
Sect ii Bardic Poetry Part i Bikaner State Fasc 1
Vacanikā Rāthoṛa Ratana Singhajī rī Mahesadāsòta rī Khiṛiyā Jagā rī kahi Part i Ḍingala Text with Notes and Glossary
Veli Krisana Rukamanī rī Rāthoṛa rāja Prithī Rāja rī kahī Part i Ḍingala Text with Notes and Glossary
Bardic and Historical Survey of Rajputana, Chanda rāu Jèta Sī ro

Tibetan Series

Amarakosah, Fasc 1–2
Amartika Kamdhenuh
Bauddhastotrasangraha, Vol I
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc 1–4 @ 1/- each
Nyayabindu (A Bilingual Index)
Nyayabindu of Dharmakirti, Fasc 1–2
Pag-Sam Shi Tin, Fasc 1–4 @ 1/- each
Pajna Pradipah
Rtogs brjod dpag hkhri Śiṅ (Tib & Sans Avadāña Kalpalatā) Vol I, Fasc 1–13, Vol II, Fasc 1–11 @ 1/- each
Sher-Phyin, Vol I, Fasc 1–5, Vol II, Fasc 1–3, Vol III, Fasc 1–6 @ 1/- each
Timed-Kun-Den
Minor Tibetan Texts The Song of the Eastern Snow Mountain

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc 1–34 @ 1/- each
Ditto ditto (Palm-leaf and selected paper MSS) @ 3/- each
Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr R L Mitra
Report on the Search of Sanskrit MSS, 1895-1900, 1901-1905, and 1906-1911 @ -/8/- each
Catalogue of the Scientific Periodicals in Calcutta Libraries

N B —All Cheques, Money Orders, &c, must be made payable Treasurer Asiatic Society," only

22-1-22.

Books are supplied by V.P P.

BIBLIOTHECA INDICA.

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL
NEW SERIES, NO 1460

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK OF THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY
DR W CALAND,
UTRECHT

VOL III FASCICULUS VI
(*Concluding the work*)

CALCUTTA
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET
1924

NOTICE.

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

THE Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text-editions as well as translations into English and also bibliographies and studies

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series The New Series was begun in 1860, and is still running

As a rule the issues in the series consist of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers are issued of double, triple or larger bulk and in a few cases even entire works have been published under a single issue number Several different works are always simultaneously in progress Each issue bears a consecutive issue number The Old Series consists of 265 issues, in the New Series, till November, 1923, inclusive, 1459 issues have been published These 1724 issues represent 237 different works, these works again represent the following literatures —

Sanskrit, Prakrit
Rājasthānī, Kāshmīrī, Hindī
Tibetan
Arabic, Persian

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress A few works, though incomplete, have been discontinued

Various price lists and notices concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application Other lists are in preparation Revised lists are published from time to time

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are three —

Demy (or small) octavo
Royal (or large) octavo
Quarto

The prices of the Bibliotheca Indica as revised in 1923 are based (with some exceptions) on the following scale per unit of 96 or 100 pages in a fascicle as the case may be —

INDEXES.

I INDEX OF PROPER NAMES

(a) Names of Sāmans

(b) NAMES OF PEOPLES AND LOCALITIES

(c) RITUALISTIC AUTHORITIES

(*d*) PROPER NAMES OF MYTHICAL, LEGENDARY AND HISTORICAL PERSONS OUTSIDE THE PRAVARA-PRAŚNA [1]

1 The names of the serpents XVII 18 have been omitted.

(e) PROPER NAMES IN THE PRAVARA-PRAŚNA [1]

[1] Those names only have been given, which are more or less certain some of them, being wholly doubtful, have been omitted To each name have been added the names of the gotra and sub-gotra, designed, for convenience's sake by the unchanged proper names, strictly spoken, I ought to have written e g not 'a garga,' 'a bhrgu' but 'a gargya,' 'a bhārgava'

कालेय 455 5, a lokāksı kaśyapa
काल्कि (?) 462 1, an aruna-parāśara vasıstha
काशकृत्स्न 417 4, a vatsa bhrgu.
काशीवाज 425 1, an ayāsya gotama
काष्टरेषि 426 3, a kumanda gotama
काक्षायन 418 5, a vatsa bhrgu, 462 3, a nīla-parāśara vasıstha
कौलालि 425 1, an ayāsya gotama
कुक 431 5, a bharadvāja
कुण्डिन 459 1, a vasıstha, 460 2, a son of mıtıā-vaıuna (?)
कुण्डोदरायण 460 6, an upamanyu vasıstha
कुमण्ड 426 6, son of gotama
कुशिक 443 4, 445, 4, a vıśvāmıtra, 448 6, son of aghamarsana
कृष्णाजिन 462 5, a nīla-parāśara vasıstha
कृष्णात्रेय 440 4, an atrı
कैतवायन 423 1, a mıtrayu bhrgu
कैतवायनि 446 4, a lohıta vıśvāmıtra
कौकाक्षि 431 5, a bharadvāja
कौक्षत्य 447 5, a kata vıśvamıtra
कौटिल्य 421 7, a yaska bhrgu
कौत्स 435 7, a harıta bharadvāja
कौद्रेय 441 2, an atrı
कौनासि 455 7, a lokāksı kaśyapa
कौबाह्य 424 6, an ayāsya gotama
कौभोजि 457 4, a vasıstha
कौमण्ड 415 3, 426 3, 4, a gotama
कौमारवत्य 424 5, an ayāsya gotama
कौमुद्गन्धि 431 4, a bharadvāja
कौमुदादि 461 7, a gaura-parāśara vasıstha
कौलायन 457 4, a vasıstha
कौशाम्बेय 421 7, a yaska bhrgu
कौशिवायन 431 4, a bharadvāja
कौषीतकेय 450 4, a nıdhruva kaśyapa
कौ(क्रौ)ष्टुकि 432 8, a garga bharadvāja
कौहड 453 5, a śandıla kaśyapa
क्रौष्टायन 430 3, a vıda bhrgu
क्रौडायन (?) 431 4, a bharadvāja.
क्षाम्यायण 428 3, ıd.

II INDEX OF WORDS

This index of words, which, to a certain degree at least, replaces the commentary, for an edition of which no sufficient manuscript materials were available, comprises in the first place those words, that are new in Baudhāyana or known hitherto from later texts or from the grammarians only It contains also those words which, it is true, are known well enough, but for which the bhāsyas give an explanation that I thought it worth while to mention All the references in the aupānuvākya praśna (praśna XIV) to previous parts of the Sūtra are to be found also in this index Many words have, moreover, been registered in order to facilitate the finding of the passages referred to in other praśnas Wherever no source is indicated, the explanation of a word or of an expression is taken from the vivarana of Bhavasvāmin, which is known to me only for praśnas I—XIV (incl), the atirātra, the ekādaśinī, the sautrāmanī, the aptoryāma and the dvaidha and karmānta praśnas For the prāyaścitta praśnas the vivarana of Gopāla has been consulted *Keś* means the prayogasāra of Keśavasvāmin, *Sāy* the bhāsya of Sāyana on praśna I and on the corresponding dvaidha and karmānta passages, *MS* the mahāgnisarvasva, an excellent bhāsya on the agnipraśna (X) and on the ekādaśinī sūtra, *Veṅk* designs the bhāsya of Venkatesvara (I O 776 *a*) extant only for the first 21 kandikās of the first karmānta-praśna

अ ।

अक्ष् c निस् (निरष्ट) XV 1 205 1, XV 7 212 10, XVIII 11 354 12, cp Sat Br XIII 4 2 5

अक्ष XXX 1 389 5, a measure, cp रथाक्ष।

अक्षधुर् XXI 14 95 8, 9

अक्षपालि I 5 7 7, XX 5 15 10 अक्षाग्रम्।

अक्षिकट XVIII 9 353 1

अक्ष्णयामान (probably one word) VI 22 182 1, 7, VI 25 185 13, X 19 17 15 19, XXVI 10 285 5

अखण्ड II 3 36 13 अभिन्नदन्तसखण्डितौष्ठ च Venk

अग्निचय II 1 34 15, XXIII 19 180 7, XXV 3 231 11, XXV 27 259 5, XXX 1 389 1 A manner of building the 'agni'

अग्निदीक्षणीय X 12 12 6, XV 13 217 11, XXIV 33 220 5

अग्निदीक्षाहुति X 12 12 11

अग्निपद् XX 17 37 5

अग्निपरिचर XXVI 5 276 11 अग्निपरिकर्मी॥

अग्निप्रथम X 27 26 12 ०प्रथमा सम्भृतद्रव्याण्यग्रत कृत्वा।

अग्नियोजन XX 23 51 21

अग्निष्टुत् XVI 35 280 14, XVIII 12 358 3, XXIII 18 178 15, XXVI 31 . 316 4

अग्निष्टोमायन XXVI 12 289 6

अग्निसंयोजन fem ०नी XXIII 9 162 13

अग्निस्पर्श XXVI 31 316 5

अग्निहोत्रोच्छेषणव्रत II 20 67 4, XII 20 116 11

अग्न्यगारिक XX 25 55 10

अग्न्यभिहार XXIV 9 192 13 अग्निप्रचुर Venk , cp यदभिहार।

अग्रत पुष्कर XX 16 33 13

अङ्गिरसामयन XVI 13 262 15, XXVI 17 296 11

अच् c वि-उत् X 25 24 8 यथागव व्युदचन्ति and the following यथागव यथालाङ्गल यस्य ते बलीवर्दास्तस्यैवोत्सृजन्ति। अनडुहा या गति सैव युगलाङ्गलवरत्राणाम्। यद्यध्वर्योस्तस्यैव यदि कस्य चित्तेषा मध्ये तस्यैव युगलाङ्गल साधारणमेव। (cp also Pi Sū I 15 22 15), XV 8 212 15, 17, XVIII 29 377 10

c नि VI 31 196 17 दक्षिणा न्यचति। नीचैर्गतमञ्जलि करोति।

c सम् XV 16 220. 12

अचमस XXV. 19 . 250 10

अन्तर्विराज (viz अग्न्युपस्थानम्) XXIV 33 219 13 नयं प्रजामित्याद्यो (T Br I 2 1 25 sq , Baudh III 14 84 16) विराज । त्रेधा भेदा । ते मध्ये वा बहिर्वोभयतो वा । स्वयमेव विग्रथ्नाति (in the following passage) । नित्यो मम नामेति (T S I 5 10 1, Baudh III 13 83 13) The antarvirājam upasthānam thus consists of the upasthāna with the विराजक्रम enclosed by the नित्य । cp अन्तर्बहिर्विराज, बहिर्विराज ।

अन्तर्हसन् part XX 1 5 11 , XX 5 15 2, not explained by Bhavasvāmin or Sāyana

अन्तर्हित IX 8 276 18 अन्तर्हिते परिश्रिते, cp IX 13 284 11

अन्तर्हिरण्य XI 2 64 9 , XXV 33 268 12, 13

अन्तःशर्करम् adv X 20 18 13 , X 23 22 7 , XVII 29 307 15, etc

अन्तःशालम् adv VI 30 194 11 , XIV 9 167 15 अन्तःशालम् प्राग्वंशे ।

अन्तःशालीक XXVI 28 312 3

अन्तःश्रित XXIII 7 158 9 पार्श्वाश्रित (sic)

अन्तस्पन्द्य XXX 10 404 5 '(a square) enclosed by the cord' (Thibaut)

अन्तस्साद VI 26 187 15, 188 1 प्रादेशान्तस्सादान् प्रादेशान्तरालान् ।

अन्तःसदसम् adv VI 29 193 12

अन्तःस्वाहाकार (or अन्तस्स्वा०, thus probably better) XX 5 15 5 , XXIII 15 173 9

अन्त्यज (var अन्तज) II 3 36 8 प्रत्यन्ते जाता । शबरपुलिन्दादिषु ।— XXIV 13 198 1 प्रत्यन्तजात or शूद्रां गतवान् । तस्यां (शूद्रायां) प्रसूत इत्यन्ये ।

अन्नपतीया (viz समित्) X 16 15 14, 17 , XXII 3 120 9 a piece of wood put on the fire with the mantra अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि (T S IV 2 3 *a*)

अन्यतरतोऽतिरात्र XXVI 12 289 4

अन्यतो-मद VIII 13 252 5 , XXI 23 111 6 एकतो-मदमुपरिष्टात् । ओथा मोद इवेति अस्य स्थाने मदा मोद इवेति ।

अन्यसाधारण XVII 27 306 5

अन्वाधेय adj fem XV 1 205 2 XV 5 208 18 , XXVI 10 285 12 14

अन्वारम्भ II 21 67 18 अन्वारभ्यते अनेन दर्शपूर्णमासावित्यन्वारम्भ । अन्वारम्भणीयेत्यर्थ ।—XIV 20 187 3 उक्तो ऽन्वारम्भ । याग आरभ्यते

5

आ ।

आघारपथ XX 13 29 12

आच्छायन XX 1 5 9 आभिमुख्येन गमनम्, cp इ c आच्छ ।

आच्छेदन I 2 2 15, XX 2 7 16, 'the stubbles' equivalent to आलवा of Āp —nom act to आच्छिनत्ति XX 1 5 13

आज्यप्रोक्ष X 27 26 1, 10, X 50 51 15 X 51 53 18, 54 4, XXII 9 131 8, see पय प्रोक्ष ।

आज्यव्रत XVIII 32 382 6, XVIII 33 382 15

आज्यावकाश XXIV 36 222 11 आज्यावेक्षणम् ।

आञ्जन XVIII 48 406 9, 407 1, name of an ekāha

आञ्जनम् IX 11 280 18, 281 2, i तथान्तराञ्जनम् and तथैवान्तराञ्जनम् ।

आणिवन्त् XI 6 73 5, XII 7 95 15 सर्वमाणिवद्युज्यते। आणिवत् । अक्षान्ते चक्रधारणार्थं शङ्कुराणि । तद्वद्रथ शकट युज्यते । तथा त्रिभिस्त्रिभि शकटानि बलीवर्दैं ।

आदित्यानामयन XVI 16 262 13

आधवन XXIII 6 157 6

आधाह XXII 19 143 11

आधाव plur XIV 12 173 12 designation of the formulas T S III 3 3 *d—p*, sing XVI 3 248 11, cp Drāhy IX 1 3

आधि XXII 7 127 6 आधिमाधीयते स्मर्यत इत्याधि स्मृतमिष्टकागण-मुपदध्यात् । यदा स्मर्यते तदा उपदध्यादिति यावत् । cp perhaps उपधि ।

आनन्दिन् XVIII 29 378 9, 379 2

आपरद्वारिक XXI 9 86 7, XXI 19 103 6

आभिरूप्य XXIV 6 189 17, 190 2 आभिरूप्येण वा । अभिरूप समर्थ । तस्य भाव आभिरूप्य सामर्थ्यं लिङ्गमिति यावत् Venk, मन्त्रलिङ्गाभिरूप्यम् Viv

आभाशिन् VI 26 188 4, VI 29 193 7 IX 1 265 14, IX 5 271 14 sqq, X 1 1 13 उज्ज्वल शोभायुक्तम् Viv, प्रकाश-वन्तम् Ms

आमध्यदिनम् adv XVII 39 319 3

आमपक्व XIII 37 145 13

आमात्य II 8 46 9, II 12 52 6, XXIV 22 207 2, 4 लौकिकाग्नि ।

आमावसव XVIII 44 397 12 'from Amāvasu'

आमुकुष्मिक (?) XV 18 222 11, cp Āp XX 7. 8

आम्भृणी (viz वाक्) XVIII 42 394 13

आयतिगव II 14 56 5 आयन्ति गावो यस्मिन्काले तदायतिगवम् । तिष्ठद्गुप्रभृति-त्वात् (cp gana तिष्ठद्गु) अव्ययीभावत्वान्न पुंस्त्वम् ॥

आयव XVIII 44 397 10 'from Āyu'

आयातन nom act to आयातयति XX 11 25 7 XXI 19 105 3, XXI 24 112 10, XXII 8 128 1, XXII 10 132 3, XXII 15 138 6 स्थापनम् ।

आरुणकेतुक XIX 10 431. 1, 435 4

आर्तिज XXIV 16 200 11 आर्तं सभवति आर्तिप्रयुक्तानि व्याधिपीडितपुरुषकर्तव्यानि Venk

आर्तेष्टि XIII 1 119 6 आर्तेष्ट्य' प्रायश्चित्तार्था ।

आवभृथिक XXVI 10 285 12 अवभृथार्थं ।

आवाजस XXII 5 124 14 प्राची सीता नीत्वा पुन प्रत्यानीय प्राची पुनस्तथैव आवाजसो वर्जेर्गत्यर्थस्य ।

आवापज XXIV 3 187 2 आवापजानि भेदेन कृतानि Viv , आवापजान्यावृत्तिजन्यानि आवर्तनीयाङ्गानि। कानि चिदिति शेष Venk

आविद् XII 9 99 13, name of the formulas T S I 8 12 *g*

आवेष्ट्य XII 2 87 4, seems to be the counterpart of स्वद्यक ।

आव्य XIV 10 170 1 आव्यम् अवर्ण्य देहे रक्षणीय व्याधि, cp T S III 2 9 4 and II 2 6 3

आव्रस्चन IV 1 108 4, XXIV 8 191. 8

आव्रस्चनज XXVI 23 304 1 an offering with the formula वनस्पते शतवल्श (T S I 3 5 *h*) on the आव्रस्चनम्, cp IV 1 108 3

आशय V 13 147 4, V 14 149 1, X 7 7 11, X 10 9 13, XX 12 27 1, XXI 2 71 4

आशातिक XXVII 9 333 4 (cp. Taitt Ār I. 8 7) a kind of vermin

आशाप्रतिगरिन् XIV 10 107 7 आशाप्रतिगरी न स्यादिति। पूर्वव्याख्यात तत्कृतप्रतिगर आङ् पूर्वस्य पश्यते व्रजन्त तत्काकाले करणम् (sic)

आशिरोऽवनयनम् XIV 9 169 3 (T S III 7 8 *i–m*), see Baudh VIII. 10 247 11

आशिस् XXIV 1 185 17 as an example the Viv cites बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान्भूयासम् (T S I 6 4 1)

आशीर्पद VI 25 185 15

आशी'सयोजन XXV 6 234 5

आशुक XXVI 11 288 1

आशुपिष्ट XV 30 235 6, XXVI 11 288 1.

आश्वाविक (?) XXI 7 80 3

आश्विन XXVI 10 285. 3, a measure of distance

आसङ्ग, see उत्तरासङ्ग ।

आसन्य VII 1 201 8, XIV 4 156 17, XXVI 7 281 5, an offering with the formula आसन्यान्मा (T S III 1 7 1)

आसपुट XI 1 63 6, equivalent, to उषपुट।

आह्वरणप्रीति V 15 150 8 आह्वरणादेव प्रीतिर्यस्य तदाह्वरणप्रीति।

आह्वर्ट XXI 7 80 4

आहार्य XXV 27 260 4 sqq द्वितीयाहारनिमित्ताम्।

आह्वित XXIV 31 217 1 आह्विता (गौ)। आधिगृहीता (thus both copies of the Viv), गर्भिणीत्यन्ये।

आहुत XXIV 4 187 14, a kind of pākayajña यद्धुत्वा दत्त्वा चादीयते स आहुत उपनयनादि Viv, आहुत। हूयते दीयते आदीयते यत्र स आहुत। उपसर्गेणादानादिरूपार्थलाभ। होमदानात्मक कर्मविशेष आहुत इत्यर्थ Venk

आहुतिषाह् IV. 3 111 14, X 52 54 17 आहुतियोग्य कृत्वा। ज्वलयित्वा।

इ।

इ c आच्छ (sic) I 1 1 7, XXIV 23 207 8 पर्णशाखामाच्छेति। आभिमुख्येन पर्णशाखा गच्छति आप्नु वा। आकार प्रमादपाठ इति केचित्। आभिमुख्यार्थत्वादाच्छेत्याप्त्यर्थत्वादाभिमुख्येनाप्नु गच्छतीत्यर्थ। बर्हिरच्छेत्यादिषु नोभय विवक्षित मर्यादार्थौ वा। आ शाखाया गन्तव्यमित्यर्थप्राप्तमिति छेदनदूरत्वेऽपि न प्रतिनिधिरिति।

c उप-अति I 20 30 14 III 13 83 17, III 21 93 6 and *often*

c अपि XIV 14 177 5 अपियन्तम्। गा गच्छन्तम् 'to cover'

c अति-परि IX 17 290 18

c वि VIII 4 238 16 आश्रावण एव व्येति। भिद्यत इत्यर्थ 'there is a difference'

इडसून IV 1 107 6, IV 8 122 2 15, XI 5 70 12, XV 31 236 15, XVI 20 267 6 XVI 21 268 4, XX 29 64 7, XXV 23 254 12, XXV 32 265 12 इडा कुटिका वैदली। सूना फलका, cp इटसून of the Śatap Brāhmana

इडादध XVII 52 332 6, XXIII 17 177 15 a kāmya darsa-pūrnamāsa

इडाधान IV 8 122 12 इडापात्रम्।

इडोपह्वन adj I 18 26 20 इडोपह्वयते ऽस्मिन्नितीडोपह्वन पात्रम् Sāy; equivalent to इडापात्रम्।

ई ।

उ ।

उपलब्धि XXX 1 391 3

उपवसथंगवि॰ XXIV 15 199 9 गोपितृयज्ञ Venk, cp II 8

उपव्याहरण II 1 34 1 प्रारिप्सितस्य कर्मण आरम्भसमीपे वचनम् ।

उपव्युषम् XIV 30 203 11 XX 1 3 2 उष समीपे ।

उपह्वय XXX 6 398 12 sqq, cp पञ्चोपह्वव ।

उपशत XXIII 3 152 4 see crit note

उपशय adj ('subsidiary, supplementary') IX 5 272 4 IX 15 286 15, XV 14 218 8, XV 15 219 16, XV 23 226 14, 227 9, XVII 11 292 2, XVII 13 294 16, XVII 14 295 8 एकादशयूपाना समीपे य शेते स उपशय Ms, XXIII 14 172 3, 6, XXVI 24 305 7

उपसंग्राहम् absol VI 13 170 3

उपसमाधान XXIV 31 216 14 ज्वलनम् ।

उपसमासम् absol IX 8 276 7 उपसमासमुल्मुकानि । पतितान्युल्मुकानि पुन पुन प्रक्षिपन्त ।

उपसमिन्धन (viz मन्त्र) XXVII 11 336 5

उपस्था subst fem VI 6 163 3 अतिथीनामुपस्थामेति । अतिथीना मागताना ब्राह्मणानामुपस्थामुपस्थानमेति । ते सह सगच्छत इत्यर्थ ।

उपस्थान masc I 17 25 22 पुल्लिङ्गनिर्देशाच्छान्दस । कपाचित्पाठ समानोपस्थान समानाभिमर्शन इति । अस्मिन् पाठे समान उपस्थानो मन्त्रो यस्य पुरोडाशस्येति । एव समानाभिमर्शन इति समानप्रत्यञ्जन इति च Sāy

उपस्थावन् XV 14 218 7, XV 22 226 10, XVII 12 293 9, XXVI 23 304 6, XXVI 24 305 9, 10 उपस्थावानौ अग्निष्ठयूपसमीपवर्तिनौ दक्षिणोत्तरौ यूपौ MS

उपहव VI 18 177 18 and often तेषूपहवमिष्ट्वा । सर्वेषामध्वर्य्वादीनामध्वर्युवुपह्वयस्वेत्यादि कर्मनामधेयेनोपहवमिष्ट्वा ।

उपहव्य XVIII 28 376 3 name of an ekāha, also XVI 3 277 19? the reading of XXI 20 106 7 is uncertain

उपहास्य (?) XVIII 46 402 5, instead of उपहास्य आस r perhaps उपहास्यास, in this case the word is उपहासिन्, the meaning is जार ।

उपांशुग्रहम् absol to उपांशु ग्रहं सति VII, 17 228 12

उपांश्वन्तर्यामयोरनुमन्त्रणम् XIV 10 171 5 (T S III 2 10 *l*, *m*), see Baudh VII 5 207 8 and VII 6 209 6

उपाकरण VII 8 213 1, VIII 2 236 9, VIII 11 284 4, XIV 11 172 17 designation of the formulas T S III. 3 2 *a*, XIV. 3 156 4 प्रज्ञातमुपाकरणस्य (क्रिया) प्रजापते-

ऊ।

ऋ।

ए ।

ऐ ।

ऐकादशिनपशु adj XXIII 11 167 6
ऐकाह्निक XXII 3 120 2 ऐकाह्निकस्त्वेवाग्नि नाह्नीनसत्त्रेषु Ms
ऐन्द्राग्नपशु adj XXIII 11 166 10

ओ ।

ओकारान्त XXV 9 237 6
ओदनसव XVIII 8 349 15
ओष्ठ XXX 18 411 4, a certain kind of iṣṭakā in the dronacit

औ ।

औदुम्बर XII, 13 104 8, XII 14 106 7 ताम्र ताम्रेण प्रच्छन्न वा ।
औद्ग्रहण VI 4 160 3, X 13 12 15, XXI 8 84 9, XXIV 33 220 7 the offering with the formula T S I 2 2 c
औपमन्यवीय XXVI 21 301 7
औपयजिक IV 11 126 14 उपयट्प्रयाजवतो ऽग्नि ।
औपशद XVIII 45 400 10 sqq, name of an ekāha
औपशय VII 12 219 8, 21, VII 18 230 13, VII 19 231 17, VII 20 233 1, VIII 4 238 13, VIII 8 245 3, VIII 9 246 1, XXV 13 243 1
औपासन XXI 22 110 15 sqq, XXIV 8 191 12, cp Journ of the German Or Soc LVIII, 508
औरभ्राजिन XXVI 32 319 2
और्म्य XII 8 97 8 ऊर्मिभ्यो गृहीता ।
औशनस XVIII 47 403 12, XVIII 47 405 3

क ।

कच्चित् XVII 28 307 1, XXX 12 406 5
कट् XXIII 7 159 12, replaces the vaṣaṭ at certain abhicāra offerings
कठिन XVII 31 310 9 कठिके (sic) समानापन्नानाम् ।

ख।

खारीविवधिन् XVI 30 276 7

खारीहोम XV 20 225 4

खुर adj , fem खुरी XVIII 24 371 13, cp perhaps खुर in gana bahvādi

ख्या c सम्-वि-ख्या XIV 11 173 2

ग ।

गधा XIII 37 146 17

गन्धर्वयजुस् IX 16 289 18

गन्धर्वाहुति X 50 52 5

गम् c उप-अधि II 16 59 4, 16, 22 , VI 6 163 4 VI 9 165 13, 15 , IX 18 293 10

c वि-अप II 9 48 11 पृथक् कुर्वन्ति । व्यपगमन व्यवच्छेद ।

c अभि caus XIII 28 138 12 (T S II 3 6 2) , XIII 42 149 13 (T S II 4 11 5) सर्वेषामभिगमयन्नवद्यति । एकैकमवदान युगपद्यथा त्रयाणा गृहीत भवति तथावद्यति ।

c सम्-आ desid XVIII 40 390 16

c परि desid XVI 29 275 5

गम्भिष्ठ X 56 59 4 अपा गम्भिष्ठम् । गम्भीरे ह्रदे ।

गर्गत्रिरात्र XVI 27 273 11 , XXVI 18 298 5

गव्यूति XVIII 20 367 7 the half of a yojana two krosas

गामुक XVIII 15 360 8 अन्त गामुक । विनाशगमनशील ।

गार्हपत्यचिति XXX 7 400 3

गुप् c नि XXI 13 93 1 निगुप्तम् सुरक्षितम् ।

गुल्मकृत XI 2 66 5 , XI 3 67 1 गुल्मकृतान् संहितान् ।

गृ c अभि-प्रति XIV 10 170 6, 8 (TS III 2 9 5) यदभिप्रतिगृणीयात् अनागत एवासप्राप्तोपरिप्रतिगृणीयात् ।

गैरेय XV 16 220 13, ' living on the mountains '

गोदक्षिण XIII 1 120 5 , XXIV 29 214 13

गोदोहन adj IX 5 270 21 , 271 12 , 272 9 , IX 13 284 4 स्थूणा गोदोहनी । गौर्दुह्यते यस्या बद्धा सा गोदोहनी ।

गोधूमकलापी XI 1 63 5 , XI 2 65 5 ०पीम् । उभयतश्शीका समाग्रनालाम् ।

गोन्यास XXII 17 141 12, see crit note

गोबलदशरात्र XXIII 13 170 4

घ।

च।

छ ।

छन्दोगब्राह्मण II 2 35 20, cp Sadvımśabrāhmana II 10. 22–24 ed Eelsıngh, XXIII 5 156 20, see crıt note

छिद् c प्र II 9 48 6 प्रच्छिनत्ति पृथक् करोति ।

ज ।

जघन्यबाध्य (?) XVIII 20 366 8

जघन्याहर् XVIII 20 366 11

जघन्योदक XVI 29 275 11, XVI 30 276 8, Āp XXII 12 5 has उपमज्जने ।

जनकसप्तरात्र XXIII 13 169 13

जन्य XII 9 99 8 शूद्र ।

जरत्कद्रथ XVIII 25 373 4 7, cp कद्रथ Kaus bı I 5

जरत्कोशबिल V 16 151 7 जीर्णसमुद्गे ।

जरत्पूर्वा XV 1 205 2, XV 5 208 19, XXVI 10 285 14 'an old pūrvā,' wıth pūrvā corresponds पेशस् of Āp XX 3 9

जरत्प्रयोग्य XVIII 25 373 5, 7

जल्पया subst fem II 5 40 11

जिघ्र see निघ्र ।

ज्ञा c अनु caus XXIV 12 195 10 with obj ऋणानि सान्त्वनादिना उत्तमार्णानुज्ञां लभेतेत्यर्थः Venk

c अप XXIII 14 173 1 अपजानीयात् चौण (sıc), the meanıng probably ıs 'to have a bad meanıng about something'

c प्र desıd XXIV 6 189 16

c वि desıd med XIV 13 176 6, XVI 13 260 4, 8

c सम् desıd med XIII 20 131 14

ज्येष्ठबन्धु XIV 18 184 13, XVIII 14 359 5 ज्येष्ठो बन्धुषु ज्येष्ठबन्धु । समासो मयूरव्यंसकादिषु (Pān II 1 72 and the correspondıng gana) द्रष्टव्य ।

ज्येष्ठानामग्निष्टोम XVIII 26 374 3

ज्योतिरतिरात्र XVII 61 340 17

ज्योतिरयन XVII 59 339 3

ज्योतिषामयन XXVIII 4 352 8

ज्योतिष्मती (vız इष्टि) XXVII 11 336 5

त ।

द ।

न।

नानाप्रथन XXVII 3 325 7

नानाबर्हिस् XII 2 86 16, XIII 1 119 13

नानाहृच्य (Var °हृचीय) II 7 44 7, II 18 63 16, X 12 12 4, X 14 14 4, X 50 51 14, X 52 55 2, 3, XII 9 98 13, XVII 31 309 13, XVII 8 350 4

नानाश्वास XI 4 69 2, 3 नानाश्वासा । नानास्वधितय ।

नानास्वरु XI 4 69 2

नाराशꣳस pravare 465 11

नाराशꣳसौ (sc ऋक) X 11 10, 11 11 1 T.S IV 1 8 *c*

नारिष्ठ (sc होम dual) XXIV 29 214 17, cp Āp II 20 6

°निकीत in स्वयमातृण्णानिकीत X 27 26 5, XXV 30 263 12, हिरण्येष्टकामपङ्क्तेष्टका रेतःसिगिति (cp X 31 29 9-14) Viv, स्वयमातृण्णाद्धिरण्मयपुरुषार्यचक्षु श्रोत्रघ्राणमुखाख्यसप्तच्छिद्रस्य सहस्रस्वयसपन्नसप्त-च्छिद्रवति Ms

निच् c उप II 9 49 1 (also grhs I 1 अथ यच्चूलेषूपनिच्य गव्यानि अपयन्ति स प्लूलगव) The author of the Vivarana, who seems to read उपनीच्य (as do also some of the MSS of the grhs) explains उपनिच्य निवेश्य । निवेशनार्थे ईञ्चतिर्द्रष्टव्य । अनेकार्था धातव इति, Āp VII 22 9 has प्रणीच्य ।

निग्राभ VII 6 208 4 sqq

निग्राभ्य VII 5 205 7 निग्राभ्यासु (अप्सु) निग्राभवतीषु ।

निग्राभ्यास्थ वाचनम् XIV 4 158 5 उक्त निग्राभ्यास्थ वाचनम् (T S III 1 8 *a*) see Baudh VII 5 205 7

निम्न I 18 27 6, I 20 30 15, V 15 149 4, cp अवम्न ।

नित्यवत्स V 10 142 8 नित्यवत्सायै जीववत्सायाः । अन्ये आत्मार्थ एव वत्सो यस्याः सा नित्यवत्सेति ।

निदान XVIII 30 379 8, XVIII 45 400 2, XVIII 47 405 1, 3, XIX 6 425 5, XXVI 29 312 5

निपत् subst VI 6 163 9 निपत' काले । निपतन निपत् सम्पदादिपाठात् भावे क्विपि (Pān III 2 61) पतनस्य काल इत्यर्थ ।

नियतपान XX 16 35 13 see crit note

निरमण XV 1 205 1, XV 7 212 4, cp Satap Brāhm XIII 4 2 5

निरयवन्त् XIX 10 432 7, designation of the istakās laid down with Taitt Ār I 8 5–6 (१४–१७)

निर्णाम XXX 10 464 6, 7 ‘the bending (of a wing)’

निर्जय adj XII 12 103 12, XII 16 110 6 निर्जयेन जेतव्येन ।

प ।

पञ्चवल्लि XXI 7 81 10

पञ्चशारदीय XVIII 11 354 11, XXIV 10 193 13, name of an ekāha

पञ्चहविस् (viz इष्टि) XXVI 26 308 6

पञ्चावत्तिन् XX 5 15 13, XX 7 17 11, XX 13 29 8, XX 29 65 2, 3

पञ्चिक XXVI 22 303. 6

पञ्चेध्मीय XII 4 88 17, XXII 16 140 16

पट् c उत् caus XXVIII 7 355 12

पड्बीश XV 15 220. 5 XV 38 244 1

पत् c अभि caus VI 2 158 11, XXI 8 83 5 अथैनं सव्ये पाणावभिपात्य । एनं यजमानमात्मनः सव्ये पाणावभिपात्य सव्यं पाणिं ग्राहयित्वा Viv, आधारत्वेन ग्राहयित्वेत्यर्थः Keś, cp Satap. Brāhm V 3 3 11 अथैनं दक्षिणे बाहावभिपाद्य ।

पतग XXVI 11 288 9 श्येत उ पतग । श्येत शुक्लपक्षयो पतग आसीनस्य न शुक्लत्वम् । उशब्दो निपात । एक इत्यर्थ ।

पतन्तक XXVI 3 275 7 a modification of the rājasūya

पत्त्रनाडी X 47 47 11, XIX 2 417 12 पक्षिपत्त्रबुध्नसुषिरेषु ।

पत्नीयजुस् XIV 22 190 10 उक्तानि पत्नीयजूंषि (TS III 5 6), see Baudh VI 5 160 19, VI 3 159 5 sqq, I 20 31 10, VII 3 203 1, VII 3 203 10, VIII 14 255 5

पत्नीशाल VI 1 156 13 etc, always as a neuter, once fem XXIX 11 385 8

पत्नीसंयोजक adj XX 10 23 9

पद् c. सम् caus XVII 31 311 1 संपादयति । म्हृकरोति शष्यादीन्यपि प्रक्षिप्य ।

पदान्त्यया XIX 1 415 5 7

पदाशय VI 13 170 10, X 2 20 पदस्थानम् ।

पद्धरण adj VI 10 166 12, VI 12 169 9, VI 13 170 4 स्थाली पद्धरणी । पद्पांसुधारणी ।

पद्म XVIII. 43 395 9, XXV 33 320 3 a certain very high number, r perhaps बद्ध ?

पयःप्रोक्ष X 27 26 1 8, XXII 6 125 8 पयःप्रोक्ष चाज्यप्रोक्ष च । पयसाज्येन च प्रोक्षणार्थे ।

पयोदोह XXIV 30 216 3.

परक्षेत्र II 3 . 36 9 जारजात Viv, परक्षेत्रे जारेणोत्पन्न Venk.; probably the reading of Tr. पा॰ is preferable.

परिक्राभ्य XVII 29 308 3, 5, 9, 13

परिकेश्य XVIII 1 343 5.

परिक्री XVIII 23 370 13, XXIII 18 179 8, XXVI 32 318 4, 7 a var of the sadyaskrī

परिखातिक्रान्त II 3 36 7, XXIV 13 197 8 परिखा मर्यादा। अतिक्रान्तमर्यादा । अन्ये समुद्रयायिन इति Viv, समुद्रयायी Venk

परिगृह्यवन्त् X 51 54 1 परिगृह्यमब्दवती (TS IV 6 3 *f*, *g*)

परिघर्म्य IX 5 271 11, IX 12 282 9, IX 13 284 3, XVIII 24 371 10 घर्मस्य परितो वर्तमान महावीरादि घर्मार्थम्।

परिचाय्य XVII 29 308. 9, 12, XXX 18 411 6, 7 a manner of building the 'agni'

परिधान XIV. 4 156 13 उत्तमौदुम्बराणां महापरिधीना परिधानम्। युनज्मि ते इत्यादि (TS III 1 6 *c*, *b*) see Baudh VII 1 200. 17

परिनक्षत्रम् adv XX 1 3 2 परिगतनक्षत्रमतिरोहितनक्षत्रावस्थायाम्।

परिप्लव adj VI 6 163 8 तस्यैते यजुषी परिप्लवे आवर्तते निमित्तसनिधाने (०सनिपाते Keś) 'returning'

परिप्लु VII 7·211 18, VII 8 212 12, VII 16 228 4, VIII 2 235 14, VIII 7 242 15, XVIII 36 385 15 द्रोणकलशे परिप्लु पात्र प्रास्य परिप्लवमान तस्मिंस्तिष्ठतीति सोमग्रहणार्थं दारुमय पात्र, Āp परिप्लवा।

परिभोजनीय I 2 3 10 सर्वत्रोपभोगार्हाणि Sāy

परिमृष्ट XXVII 5 329 6

परिलेपन XX 16 36 13

परिवहण XXI 12 91. 7

परिवाद XVIII 34 384 11

परिवित्त, परिविन्न, परिविविदान XXVII 5 329 4, 5

परिशायन XX 6 16 13, XXI 13 93 14, nom act. to परिशाययति, the meaning here and dhś I 14 7 is not 'vollstandiges Untertauchen' (thus the Petersb. Dict) but 'keeping, preserving'

परिश्रयण V 11 143 19, V 12 146 5, V 15 150 12, VIII 9 245 9, VIII 20 262 4, XV 22 226 4, XV 30 235 5 परिश्रीयते ऽनेनेति परिश्रयण वस्त्रकटकिलिञ्जादि।

परिषवण XX 2 7 12, nom. act. to परिषौति कशादि (r कुशादि?)-लम्बस्याश्वपश्वादिना परिग्रह ।

परिषेवण XVIII 24 371 15.

फ ।

ब ।

बृहस्पतिसव XVIII 1 343 1 XXIII 18 177 18, XXVI 8 282 6 name of an ekāha

ब्रह्मचर्यवन्त् XXI 1 69 4

ब्रह्मज्यता XV 4 207 12, 13, 208 1

ब्राह्मणज XX 1 5 3 (a compos of the same kind as कल्पज)

ब्राह्मणवन्त् IV 1 108 9, plur 'those who follow the authority of the brāhmana' XVI 19 265 12 14 'mentioned in the brāhmana'

ब्राह्मणसपन्न XIV 8 165 10, 166 4 ब्राह्मण उक्ता ।

ब्राह्मौदनिक X 50 51 17

भ ।

भक्षकृत XX 21 47 15

भक्षानुवाक XIV 8 166 10 उक्तो भक्षानुवाक (T S III 2 5) see Baudh VII 15 224 13 and passim

भङ्ग XVIII 36 385 14, 15, equivalent to भङ्ग्य of Āp XII 11 10, is R V IX 61 13 to be compared ?

भज् c प्रति-वि XXVII 11 335 16 XXIX 3 371 6

भयेडक IX 18 293 4 रक्ताहृष्टरोमा मेष । उड्डेर इति प्रसिद्ध ।

भरतद्वादशाह XVI 32 278 8, XXVI 20 300 10, 11

भस्मर XXIV 14 198 7 भस्मवत्सृहता Viv, भस्मराशिसदृशत्वेनाद्दत इति भस्मरा । भस्मसदृशा इत्यर्थ । भस्मवज्जले मिश्रीकरणे ऽपि पिण्डीकरणयोग्या ये जषविशेषा Venk

भागदुह् (nom भागधुक्) XII 15 108 12, equivalent to भागदुघ, which occurs XXVI 1 272 1

भागलाभिन् XXVI 1 272 2

°भाजन in व्रतभाजन XII 17 112 13, 15, XVIII 20 368 4, 6, XXII 20 144 14, 15, XXIII 18 179 5, 6, in चषालभाजन XVIII 21 368 14

भाल्लविस्तोम XVIII 27 357 7

भावित IX 1 265. 3, X 1 1 2, 7 मृद् भाविता कुलालगृहे घटाद्यर्थत्वेन सज्जिताम् Ms

भुज् c सम् IV 4 113 16 त्रि सभुज्य त्रिगुण कृत्वा ।

भू c अप XIV 17 183 1, XIV 18 184 13, XVIII 14 359 5 अपभूतो निरस्त and elsewhere प्राधान्यादवरोपित ।

म ।

य।

c उप-उत् V 11 144 9, VII 2 201 18, XIII. 25 135 18, XIII 41 149 1, all with obj यवान् उपोद्यच्छन्ते यवान्। पुरोडाशीयावपनकाले यवान्समीप उद्यम्य तिष्ठन्ति।—VII. 14 222 11 with obj चमसान्।—IV 9 124 12 VII 14 224 5, VIII 4 239 14, VIII 12 250 10, all with obj इडाम् ' समीपे उद्यच्छन्ते।—IX 8 276 11 with obj धवित्राणि समीपे ऊर्ध्वं धारयन्ति।

c उप XXIV 32 217 12, 218 1 with obj दायम्।

c उप-नि II 8 45 12 उपनियत्य समीपे स्रग्राणि उद्यम्य।

c अति-प्र II 17 62 4, etc

c उत्-प्र I 12 16 14 sqq, VI 11 168 12, VI 24 185 6, VI 30 194 12, VII 6 208 8, 10, VIII 1 234 15, 235 3, VIII 9 245 15, 17, IX 8 276 1 4, XXV 12 241 3

c वि-उत्-प्र VI 16 152 2, XI 8 78 18 विभज्यविभज्योत्प्रयच्छति।

यवपुरीष adj XVIII 21 368 5

यवबर्हिस् adj XVIII 21 368 7

याजुष XXII 1 118 7 एतस्यै याजुष्यै (viz स्रुद)। एतस्या यजुःसम्भृताया स्रुद सकाशात् Ms

यायावर XXIV 31 216 11

यायावरधर्म XXIV 31 216 10, 12

यावत्सिद्ध XIII 1 119 8

यु (यौति) c सम्-उत्-आ VI 8 164 21, XVII 40 320 16, XVII 44 325 8, XVIII 41 393 4 XXVI 8 283 2 समुदायुत्य। मिश्रयित्वा or सह कृत्वा।—X 25 24 10, X 54 56 16, XI 7 74 4 समुदायुत भवति। एकीकृत्य मिश्रित भवति।

c सम्-प्र II 16 59 7, 18, II 16 60 1. IV 2 109 19, V 15 149 6, VII 5 206 2, VIII 1 234 11, X 20 18 17, XV 19 223 18 XIX 2 415 5 मिश्रयति, आलोडयति।

c प्रति VIII 20 261 17 अपामन्त प्रतियौति। उत्तरस्त्रग्रपादेन प्रतीपमप प्रेरयति।

युग XXX 1 389 5, 7, designation of a measure

युगलाङ्गलम् dvandva X 24 23 13, XXII 5 124 10, 13 युग च लाङ्गल च।

ल ।

व ।

वक्रपक्ष XXX 10 403 9 कुटिलौ पक्षौ यस्य ।

वक्राङ्ग XXX 20 412 8 कुटिलाङ्गानि यस्य ।

वच् c अति caus VI 2 158 10, VI 18 177 16, VI 19 178 3, VI 21 180 11, IX 10 279 13, XXI 8 83 4 अध्वर्युर्यजमानमतिवाचयति is equivalent to यजमानो ऽनुषजति, अतिवाचयति अतिरिक्तमितरेभ्य to cause to recite extra (*ati*) '

वडब XXIV 39 225 9 (cp T S II 1 8 3, 4)

वण्डचिति XVII 24 303 9, 10, XVII 25 304 8, 10 XVII 26 305 4, 7, cp सवण्ड ।

वत्सज्ञु I 2 3 4 श्रयितवत्सजानुसदृशम् Viv and Sāy

वद् c अधि med I 7 10 5 (see crit note), VII 7 211 1, 14 अधिवदनम् अपिविच्छिद्योपरि मन्त्रवचनम् ।

वध्र XI 1 63 12, XXII 13 135 12, with वध्रैर्व्यूत cp वध्रव्युत Śat Br V 4 4 1

वनर्न्दप (?) XVIII 28 376 15

वनिष्ठुसव XVIII 40 390 16, 391 1

वप् c वि-आ VIII 16 257 14 पृथक्पृथक् ददाति ।

c अभि-नि XXIV 3 186 14

वप् (shave) c प्र VI 2 157 11, 'to begin shaving'

वयस् VI 14 172 4 मूल्यद्रव्याणि यैस्त्वा गच्छति सोमस्तानि वयांसि ।—XI 1 63 10 वयसोवयसो वा । सप्तदश षाण्मासिकादारभ्य षण्मासवृद्ध्या अर्धषष्ठान् • षाण्मासिकैकहायनत्र्यविदित्यवाट्पञ्चाविचित्रवत्सतुर्यवाट्पष्ठवाडृषभानडुच्चाण वयांसि cp Āp XVIII 3 9

वर्मसनहनीय XV 24 228 2 (viz T S IV 6 6 *a–o*)

वल् c अति caus III 6 75 4, 8, VI 11 168 12, 15, VI 19 178 11, VI 21 181 1 अतिवाल्य उपरि नीत्वा ।

वलभिद् XXIII 19 183 1, name of an ekāha

वश IV 2 110 14, VI 30 195 5 होतुर्वशं यन्ति । शनैर्गच्छन्ति ।

वषट्कारपथ XVI 9 256 3, 4 (thus also to be read l 5)

वस् c प्रति-सम् XXIV 12 196. 7 सृष्टेन धनेनर्त्विज' प्रतिसंवसीत । सृष्टेन विसृष्टेन त्यक्तेन दत्तेनेति यावत् । ऋत्विज प्रतिसंवसीत वासयेत् । अत्रैव प्रवणा सन्तो यथा तिष्ठन्ति तथा कुर्यादित्यर्थ Venk , सृष्टेन धनेन यज्ञार्थेनर्त्विज प्रतिसंवसीत सह वसेत । अथ सृष्टेन धनेन नार्त्विज प्रातसर्वकाल (sic) तथा यत्तज्जीवनाद्वासयेदित्यर्थ' Viv (partly corrupt)

ष ।

स ।

14

सहस्रशाल XXVI 33 320 10, name of an ekāha

सा c अधि-अव VI 10 167 2, XII 5 91 1, 13, XXII 3 121 12, XXV 5 233 13, XXVI 2 273 14, XXIV 17 201 11, 15

c वि-उत्-अव XXVI 12 289 11 व्युदवसाय। पृथगुदवसाय।

c परि-अव XII 5 90 12

c प्रति-अव XXI 26 116 9, XXII 17 141 7

साकप्रस्थायीय XVII 48 328 15, XXIII 17 176 7

साग्निचय XXVI 12 290 4

साकाश्विन VII 8 214 4, VIII 2 237 1, VIII 11 248 15 साकाश्विनेन पथा। दर्शनमार्गेण ऋजुना पृष्ठ्यामार्गेण (because it is possible to *look* from the sadas or the havirdhāna-shed in easterly and westerly directions *all over* the vihāra, doors being made justly above the prsthya-line

साग्रहणी (viz इष्टि) XIII 30 140 8, XV 3 207 2

सातिशेष XXI 4 74 17

सात्त्रायणिक XXIII 5 156 3

सात्यदूत XII 19 115 15, XXII 21 146 7

सादन XIV 4 156 13 उत्ताऽ स्रुचाऽ सादनम्। युनज्मि तिस्र इति (T S III 1 6 *b*) see Baudh VII 1 200 20

सादस्य II 3 37 9, the function of the sadasya

सादित XXIV 12 196 1, see crit note

साद्यस्कालम् adv XXIV 16 200 14 sqq

साध् desid from caus XVIII 45 400 13 सिसाधयिषत् viz वित्तम्।

c सम् caus III 11 81 14 ससाधन स्वस्थाननयनम् उत्थापनम्।

साधस्याद्य VI 17 175 17 अध पादयोर्निहितमधस्याद्यम्। सह अधस्याद्येन साधस्याद्य Viv, सोपानत्क Keś

साधीवास XVII 39 319 1, XVIII 16 361 5

साधुश्रुत XXIV 26 211 12

सान्त्वकरण XXIV 15 199 10

सानाय्यदुह् XXIV 23 208 5 XXVII 13 339 9

॰साम (*a*-stem) in ब्रह्मसामम्, अग्निष्टोमसामम् XII 18 114 11, 12, XVI 13 261 17, XXVI 14 292 7

सामपथ VII 15 166 5, XXVI 33 320 6 सामपथे। उद्गातुर्दर्शनपथे and औदुम्बरीसकाशे।

सामयिक XXVI 33 321 4 समये भवम्। सिद्धान्तम्।

CORRECTIONS AND ADDITIONS

I 18 27 2 read द्वितीयमवदानानि ।

I 18 27 6 and I 20 30 15 r निम्रेण instead of जिम्रेण ।

II 3 36 9 r probably with Tr ०पारच्चेत्र० instead of ०परच्चेत्र० ।

II 5 39 11 r with Tr इदाकुनि instead of ०खुनि ।

II 6 42 15 r या ते।अग्न instead of या त अग्न ।

II 7 43 12 r प्रत्यागच्छन्ते instead of प्रत्यग० ।

II 7 44 3 r 'सर्वं instead of सर्वं'।

II 7 44 7 r here and everywhere in Vol I नानाहृत्य instead of ०हृत्वीय ।

II 7 45 4 better perhaps with Tr कामदुघा अवरुन्द्धे ।

II 10 49 10 Tr reads इड्तामाभुरन्योवपद्यतां ।

II 10 50 13 r इत्य'त्र instead of इत्य'थ ।

II 14 57 5 r त्रिष्टुग्भी instead of त्रिष्टुग्भी ।

III 1 69 11 r ब्रह्मौदनं instead of ब्र० ।

III 3 71 10 r सतिष्ठते पुनराधेयमिति न्यृद्धिपुन० ।

III 3 71 12 r with Y and Tr तृतीयमादधान instead of तृतीय आधान ।

III 3 71 17 r वियन्तु instead of वि० ।

III 12 83 4 r विशस्य instead of विश्वस्य ।

III 24 96 7 r with Tr ०साम्नयजुषि क्रियमाण instead of ०यजुषाक्रिय० ।

III 27 99 9–10 I now prefer to read this passage, with Tr and C[1] in the following manner स आहवनीय प्रेक्षमाण आस्ते प्रणीता वोभया।,वान्तरेण' नेति वेति वा वीक्षते, cp the Vienna Oriental Journal XXIII 67

III 30 104 6, 10 r करणमसि instead of करणामसि ।

III 30 105 1 r प्राडाहृत्त instead of ०हृत ।

III 30 105 13, instead of इत्येतयैव Tr reads इत्येत एवेन्वा जपा, r perhaps इत्येते न्वेव जपा ।

IV 1 107 13 here and each time आह्रेहि is to be corrected into आह्रेहि (i e आह्र एहि)), the MSS read either thus or आह्वेहि ।

IV 1 108 12 r क्वावाह्यत्या वा ह्वारयंत्योच्च ।

IV 4 112 19 r प्रोच्यो॰ instead of प्रच्यो॰ ।

IV 5 115 18, correct the interpunction सद्भाति । भर्षा मानुषानिति नि॰ ।

IV 6 118 7, instead of उदकमण्डलुमुत्थाप्य Tr reads उदकमण्डलुं मुद्धाप्य, which perhaps is preferable The Viv ग्राह्यित्वा ।

IV 9 123 7 r वनिष्ठुमिति पाय्याऽ instead of वनिष्ठुमितीडपाय्याऽ ।

V 1 129 5 r पिष्टानि instead of इष्टानि ।

V 2 129 18 r ॰बिर्ह्विं॰ instead of ॰वर्ह्विं॰ ।

V 2 130 12 r मारुताद्य instead of मारताद्य ।

V 5 133 12 r ॰मिध्म॰ instead of ॰मिध्य॰ ।

V 12 145 10 r प्रदक्षिण॰ instead of प्रदच्चिण॰ ।

VI 6 163 4, instead of स यद्य ह्वामेध्य॰ Tr and some of the other MSS read स यद्यह्वामेध्य॰, which reading is preferable The same correction is to be made VII 8 214 1, VII 13 220 9, cp XIV 3 155 11, XIV 7 163 5, 15, 164 6, XIV 27 199 3, XIX 4 421 17 and my remark in the Vienna Oriental Journal XXIII, 68

VI 11 168 5 r वषट्कृत॰ instead of वश्र॰ ।

VI 12 169 16 r निक्रामति instead of निष्क्रामति ।

VII 18 176 18 r चतुर्होत्रा॰ instead of च तुर्होत्रा॰ ।

VI 20 178 20 r ॰धिश्रयेयु॰ instead of ॰धिश्रयैयु॰ ।

VI 20 179 2 r पूर्वं instead of पूर्वं ।

VI 21 181 4 r श्वापरा॰ instead of श्वपरा॰ ।

VI 26 187 11 r प्राक्श्रो instead of प्रक्श्रो ।

VI 27 190 11 r ॰तस्योदीची instead of ॰तस्योदी ।

VI 29 193 14 r उदक्सऽस्थताया instead of ॰स्थाताया ।

VII 8 212 16 Tr also instead of भुन्वान reads भुवान, which might be better, cp XIV 5 161 2, XV 29 233 17

VII 12 218 note १ r 'without ɾ' instead of 'without *y*'

VII 14 223 8 r द्विर्जुह्वोति instead of द्विजु॰ ।

VIII 17 258 12 r probably ॰थाम्सुषोमान्, instead of ॰थाम्सु सोमान्, cp Index of words *in voce*

VIII 22 264 4 r धात्र एव instead of धात्रे ।

IX 5 271 18 r निवपति instead of निपवति ।

IX 5 272 17 r परि॰ instead of पर॰ ।

IX 11 280 18 r probably तथान्तराञ्जन instead of तथैवाञ्जन ।

IX 11 281 2 r probably तथैवान्तराञ्जन instead of तथैवाञ्जन ।

IX 20 298 1 probably विप्रुषिते is preferable to विप्रोषिते, see Index of words *in voce* प्रुष् ।

X 22 20 8 r तन्न instead of तन्न ।

X 32 30 2–3 r देवानामग्रेयां० ।

XI 5 70 12 r द्विरभिघारय० instead of द्विरभिधारय० ।

XII 8 96 10 r षोडशतय्य instead of षोडशतयं ।

XII 12 103 11 1 षट्त्रि० instead of षट्त्रि० ।

XII 13 104 4 r ०न्वारब्धे instead of ०ब्ध ।

XIII 1 120 6 As all the MSS have इष्टीर्व्याख्याता I now believe this to be the correct reading, the acc on -*īs* occurs elsewhere also as nomin इभंमयी III 1 69 14, पराची X 11 10 7, ०षारिणी XV 5 120 2, तावती XXIV 10 194 4, ०माची XXIV 25 210 4

XIII 1 120 6 As the plurality of the MSS reads इतीन्वा इमा (or इतीन्विमा) it is possible that we ought to read इतीन्वा इमा *i e* इति । इत् । नु । वै । इमा ।, the same is to be observed XIV 4 157 15, 158 2, XVII 9 290 5, cp also XXIII 4 154 17, XXIV 37 224 8, XXIV 39 226 2, XXVIII 9 360 2, but X 21 19 15 all the MSS have इतिन्वा, without इत् ।

XIV 4 158 2 r एकाह्याजिनो instead of एकयाजिनो ।

XIV 12 173 9 r रुद्रास्त्वा instead of रुद्रास्त्वा ।

XIV 13 176 note 8, r 'exc' instead of 'etc'

XIV 15 180 11 r ०नयैको instead of ०नयैका ।

XIV 18 184 1 I propose to read अर्वाचो instead of अर्वाचो, this word belonging syntactically to राष्ट्रभृतो ।

XIV 20 187 4 1 उन्नेतो० instead of उन्नेतो० ।

XIV 20 187 15 r अतिक्रामाणा० instead of अतिक्रमाणा० ।

XIV 27 200 1 r एतद्वभृथ उवेवैष[1] भवति (instead of उ[1] वैवैष[1]), *i e* उ । एव । एष ।, we have here the same sandhi, which sporadically occurs in the Taitt Samhitā and the Taitt Brāhmana, cp Taitt prātiśākhya IX 16, to the examples cited by Whitney (स उवेक० IV 3 3 2, अदन्त्युवेवा० II 3 7 4, न वा उवेतन्म्रियसे IV 6 9 4) may be added स उवेवेन्द्र T Br I 2 2 5 The same sandhi is found in Baudhāyana in the following passages XVI 20 266 6, 11, XVI 33

279 1, 6, XVI 34 279 13, XVI 35 281 3, XVI 36 281 6, XVII 23 303 3, XVII 60 340 16 This sandhi is not uncommon in the Kānva recension of the Śatapathabrāhmana

XV 15 220 5 r पड्० instead of षड्० ।

XV 22 226 5 r सुवर्णमयै० ।

XV 30 236 1 r विश्रासते० instead of विश्रसते०, *ib* note २ ०इत्त instead of ०वत्त ।

XVI 6 256 5 r यद्वषट्कारपथो instead of ०पन्थो ।

XVII 1 283 3 r एकधनान्दीक्षते ।

XVII 18 298 8 r probably दंष्ट्रवीर्या० instead of दंष्ट्रावीर्या० ।

XVII 19 299 note ४ r तद्दियु० instead of तद्दिपु० ।

XVII 24 303 8 r मुष्टिनो ऽनुप्रकार instead of मुष्टिनो ऽनु प्रकार ।

XVII 40 320 6 r इम instead of इमा ।

XVII 42 323 17 r रथाम instead of राथाम ।

XVII 45 326 14 r नाभिर्गोर्भिर्यं० instead of नाभिर्गो० ।

XVII. 61 341 1 r पौर्णमास्ये instead of पौर्णयास्ये ।

XVIII 12 356 11 r विश्लेषा ।

XVIII 15 360 1 r ऽतिसृद्ध instead of ऽतिसेद्ध ।

XVIII 20 366 note ६ r स्थूरि० instead of स्थरि० ।

XVIII 24 372 3, on किंकरावताना cp Index of words *in voce*

XVIII 25 372 11 r दीक्षितावकीर्णा instead of ०क्रीर्णा ।

XVIII 29 378 1 r प्रजापतेरनुरूपत्वाय instead of ०त्वाय ।

XVIII 33 382 14 r तद्देय instead of तद्देय ।

XVIII 38 389 2 r तन्नो नामनी instead of न नो नामानि ।

XVIII 46 402 8 r probably हिरण्मय्या instead of हिरण्यया ।

XVIII 46 403 2 r जयन्त्या च instead of जयन्त्याश्च ।

XVIII 48 406 8 correct the interpunction ०क्षते चतुष्टोमे राशि० ।

XVIII 50 408 16 r probably with L ०सचरी instead of ०सचारी, cp Index of words *in voce*

XVIII 50 409 18 r ०वभृथेन instead of ०वभृतेन ।

XVIII 52 413 1 r सर्वासामेव ।

XIX 5 424 6, the nomin एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति is found in the Brāhmana also T Br III 12 5 7

XIX 9 430 8 r चेद्दीने instead of चेद्यद्दीने ।

XIX 10 434 4 r लोकइष्ययैव instead of लोक इष्य० ।

XX 6 16 13 r परिश्रयौ॰ instead of परिश्रयो॰।
XX 18 39 9 r ॰न्वारभेष्ट्रामिति।
XXIII 7 158 9 r संस्थापयेद्वाथ।
XXVI 10 286 13 r चतुरुत्तरीय।
प्रवरे ४१ 450 3 r जीवनय ।
प्रवरे ४२ 453 1 r निध्रुवा ।
प्रवरे ४८ 462 6 r पौष्कर॰।
प्रवरे ५४ 466 note ७, r ' is the better reading "

BIBLIOGRAPHICAL APPENDIX

Now that this edition of the Baudhāyana-śrautasūtra is complete, it may be of some use to students of Vaidic literature to add, at the suggestion of Mr J van Manen, General Secretary to the Asiatic Society of Bengal, a complete bibliography of the texts belonging to the Black Yajurveda, of which our Sūtra forms a part, as far as these texts are extant either in print or in manuscript

It would be logic to commence with the *oldest* texts But, as no conclusive investigations have yet been made regarding the chronological sequence of the majority of these texts, it will, for the present, be advisable to treat of them in alphabetic order

1 The *Katha* texts Of this group two Samhitās are known, that of the Kapisthalakathas and that of the Cārāyanīya- or Caraka-kathas

(*a*) The *Kapisthalakathas* We know only of their Samhitā of which a large fragment is preserved at the Benares Government Library This Samhitā is very nearly related to the Kāthaka as printed by L von Schroeder (see under *b*) The two Samhitās, differ, first, in many minor points, and secondly in their division, the Kapisthalasamhitā being divided into Astakas, each Astaka containing eight Adhyāyas It is a task for the future to examine the relation of this Samhitā to the Kāthaka

(*b*) The *Caraka-* or *Cārāyanīya-kathas* Their Samhitā is the one which has been published by L von Schroeder in three volumes Kāthakam, die Samhitā der Katha-çākhā (Leipsic, Brockhaus, 1900, 1909 1910) To this text R Simon composed a very useful Index Verborum (Leipsic, Brockhaus, 1912) But the Kāthaka must once have contained much more than is handed down to us, there must have existed a Brāhmana and an Āranyaka Of this Brāhmana only some fragments are known at present Cp my paper "Brāhmana- en Sūtra-aanwinsten" in Versl en Meded der Kon Akad v Wet, Afd Lett, V^e R, IVe deel, page 467 ff Of the Āranyaka, von Schroeder himself has published many fragments in his paper "Die Tubinger Katha Hss" in Sitz Ber der Kais Ak der Wiss, Wien Phil hist Kl Band CXXXVII (1898) From the Sūtras of the Kathas the Yajñasūtra (or Vaitānika- or Śrauta-sūtra) seems to have perished (perhaps somewhere in Kaśmīr copies still

may be extant), only an extensive fragment of the Paribhāsā sūtra and of the Śulba-sūtra are known to me, the Grhya-sūtra however, is preserved and is actually being printed at Lahore with extracts from three commentaries This Grhya-sūtra presupposes a special collection of Mantras, a kind of Mantrasamhitā, in which the Mantras were handed down with their accents cp the above-mentioned paper ' Brāhmana en Sūtra-aanwinsten,'' page 165 ff , as a whole this text seems to have perished

2 The *Maitrāyanīyas or Mānavamaitrāyanīyas* Their Samhitā has been published by L von Schroeder in four parts Maitrāyanī Samhitā, Brockhaus, Leipsic 1881, 1883, 1885, 1886 But this Śakha must equally have possessed an Āranyaka, which has been lost The Sūtra has partly been edited by F Knauer " Das Mānavaśrautasūtra," St Petersburg, 1900, 1901, 1903, giving Books I—V After the lamented death of Knauer the task undertaken by him has been taken up by Miss Dr J van Gelder, who published the Cayanapraśna (" Opbouw van het hoogaltaar naar de overlevering der Mānavas," printed by Kreysing Leipsic, 1921) The Grhyasūtra of the Mānavas has equally been published by Knauer (St Petersburg, 1897) Whether the Vārāhagrhyasūtra (edited by R Sama Sastry as No XVIII of the Gaekwad's Oriental Series, Central Library, Baroda, 1921) presupposes our Maitrāyanī samhitā (the Vārahas constituting in this case a carana), or another Samhitā slightly differing from the one published by von Schroeder (the Varahas constituting in this case a śākhā), is for the moment undecided According to the introduction to this text the Śrautasūtra of these Vārāhas has also been found It is to be hoped that it may also be made publici juris

3. The *Taittirīyas* Their Samhitā appeared in the Bibliotheca Indica under the title The Samhitā of the Black Yajurveda with the commentary of Madhavācārya (ed Roer and Cowell, Calcutta, 1860-1899) in five volumes Their Brāhmana is contained in the same collection of edita (the Taittiriyabrāhmana of the Black Yajurveda, Calcutta, 1859 etc) in three volumes, as also their Āranyaka (Calcutta 1872) Samhitā and Brahmana were also published at Poona and Mysore with the commentary of Bhatta Bhāskaramisra The best critical edition of the Samhitā is that of A Weber (published as Volumes XI and XII of the Indische Studien, Brockhaus, Leipsic 1871, 1872) Since 1914 we possess a translation with ample introduction by A B Keith " The Veda of the Black Yajus school entitled Taittirīyasamhitā" (Cambridge Mass , 1914) in two volumes

According to Mahādeva in his introduction to the Vaijay-

anti (i e an edition of the text of Hiranyakeśi-śrautasūtra with commentary) the Taittirīyas are divided into six schools (caranas), that of (*a*) the Baudhāyanīyas (*b*) the Bhāradvājins (*c*) the Āpastambins, (*d*) the Hairanyakeśas (*e*) the Vādhūlas and (*f*) the Vaikhānasas

(*a*) Of *Baudhāyana* the Srautasūtra is known, now printed, the Grhyasūtra lies before us in two editions both uncritical and calling for better work (1) Baudhāyana-smārtasūtra (containing the Grhya-, the Pitrmedha-, the Pravara- and the Dharma-sūtra) Madras 1905, in Grantha (2) Baudhāyana-grhyasūtra Mysore 1904 (no 32 of the Government Oriental Library Series) The Pitrmedha-sūtra of Baudhāyana has appeared separately in a work The Pitrmedhasūtras of Baudhāyana Hiranyakesin Gautama, by W Caland (Abh f d Kunde des Morgenl X Band Leipsic Brockhaus, 1896) whilst under the title Bijdrage tot de Kennis van het hindoesche doodenritueel" Miss Dr Raabe published the second and third praśna of this text (Leiden, Brill, 1911) From the Grhyasūtra selections were published and translated by Dr P Harting, Valkhoff Amersfoort 1922 The Dharmasūtra was published twice by A Hultzsch Abh f d Kunde des Morgenl VIII Band, Leipsic, 1884 and ib XVI Band Leipsic 1922 (Brockhaus) It is contained also in the Government Oriental Library Series of Mysore with the commentary of Govindasvāmin, Mysore, 1907 An excellent translation was given by G Buhler in Sacred Books of the East Volume XIV, Oxford Clarendon Press, 1882 Of the minor texts which help us to understand Baudhāyana there may be mentioned here the Śrautapadārthanirvacanam Benares, Samvat 1944, and Venkateśa's Sanirnayaprayogamālā in three parts Bombay, Śāka 1808

(*b*) *Bhāradvāja's* Śrautasūtra is extant in Europe (a large fragment only) in a Munich and a Berlin ms, whether complete mss are extant in India is unknown to me The Bhāradvāja-grhyasūtra has been published by Miss Dr H Salomons Het hindoesche huisritueel volgens de School van Bhāradvāja Leiden, Brill, 1913

(*c*) The *Āpastamba*-śrautasūtra is known from the excellent edition by R Garbe in the Bibliotheca Indica, 1882-1902, with the commentary of Rudradatta for the first two volumes The first seven books have been translated into German by me and are printed at Gottingen, Vandenhoeck and Ruprecht 1921 The second volume, comprising the translation of Books VIII—XV, is in the press, to appear at Amsterdam, the last volume is nearly ready for printing

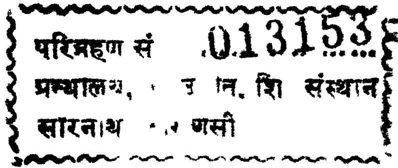
M Winternitz published in 1887 the Āpastambīya Gṛhya sūtra with extracts from the commentaries of Haradatta and Sudarśanārya (Vienna, Holder) it was translated by Oldenberg in Sacred Books of the East Volume XXX This Sūtra presupposes a collection of Mantras, the Mantrapātha, which was edited by M Winternitz The Mantrapātha or the Prayer Book of the Āpastambins Oxford, Clarendon Press, 1897 The Dharmasūtra has been published by G Buhler " Aphorisms on the Sacred Law of the Hindus by Āpastamba," Benares, Government Central Book Depot, 1892, and translated by the same scholar in Volume II of the Sacred Books of the East (1879)

(*d*) As to the texts of *Hiranyakeśin*, the complete corpus of the ritus according to this school is accessible, partly in ms , partly in print The Śrautasūtra is known from an excellent ms at Munich, whilst the first ten praśnas are printed together with the commentary of Mahādeva, called Vaijayantī, in the Ānandāśrama Series, no 53, 1907 For the Pitṛmedhasūtra, cp under Baudhāyana The Gṛhyasūtra has been edited by J Kirste with extracts from the commentary of Mātṛdatta, Vienna, 1889, Holder It was translated by Oldenberg in Volume XXX of the Sacred Book of the East For the Dharmasūtra, which differs but little from that of Apastamba Buhler's edition of the Āpastamba-dharmasūtra is to be compared In the Saṃskāraratnamālā (Anandāśrama Series, no 39, 1899) the whole Gṛhya-ritual is incorporated

(*e*) About the *Vādhūlas*, which according to Mahādeva now follow, two or three years ago nothing was known besides the name and a few quotations in the Vaijayantī At present a very extensive portion of their Śrautasūtra is known to us as also a Vyākhyā, not only of the Śrauta-, but also of the non-extant Gṛhya-sūtra See on these texts my two papers in "Acta Orientalia" edid Societates Orientales Batava Danica Norwegica, Vol I, page 3 and Vol II, page 142 In Madras, where these texts were unearthed by the Pandits, a copy of the Smṛti of the Vādhūlas has been discovered

(*f*) The last place in the list of the Taittirīya sūtrakāras is occupied by the *Vaikhānasas* Their Śrautasūtra was at first known to Europeans from a bad copy at Munich, but we now possess a much better ms from Madras, which, however, is probably not complete, as the description of the Rājasūya, the Aśvamedha, the Ekāhas Ahīnas and Sattras is wanting A Vyākhyā of the first ten praśnas of the Śrauta sūtra by Śrīnivāsadīkṣita is in my possession The remarkable Gṛhyasūtra together with the Dharmasūtra of the

Vaikhānasīyas has been printed in India at Kumbhakonam in 1914. There exists an excellent commentary on this text, composed by Nṛsimhāgnicit. To this Gṛhyasūtra the Vaikhānasīyā saṃhitā, of which the first four praśnas, with accents, are published likewise at Kumbhakonam in Grantha, stands in the same relation as the Gṛhyasūtra of Āpastamba to the Mantrapātha. A complete or nearly complete text of this remarkable Saṃhitā is preserved in the Government Oriental Library at Mysore.

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

PROGRESS AND COLLATION STATEMENT FOR LIBRARIANS

Vol I.

Fasc I (New Series, No 1067), 1904
Title dedication, index, preface, corrigenda pp xvi, text, pp 1–96 [Title page dated 1904]

Fasc II (New Series, No 1072), 1904
Text, pp 97–192

Fasc III (New Series, No 1113), 1905
Text pp 193–298 One page of errata unnumbered, verso blank

Vol. II.

Fasc I (New Series, No 1163), 1907
Title, preface pp ii, vi, text, pp 1–96
[No heading to text, title page dated 1907]

Fasc II (New Series, No 1196), 1908
Index pp ii, text, pp 97–192
[Index to be bound after preface and before text, p 1.]

Fasc III (New Series No 1223), 1910
Text pp 193–288

Fasc IV (New Series, No 1282), 1911
Text, pp 289–384

Fasc V (New Series, No 1322), 1912
Text pp 385–435, corrigenda on p 436

Vol. III.

Fasc I (New Series, No 1379), 1914
Title, index, preface, pp xii, text, pp 1–84
[Section-heading to text, title page dated 1913]

Fasc II (New Series, No 1415), 1917
Text, pp 85–180

Fasc III (New Series, No 1428), 1919
Text, pp. 181–276

Fasc IV (New Series, No 1445), 1921
Text, pp 277–372

Fasc V (New Series, No 1453, mistakenly printed as 1553), 1923
Text, pp 373–468
[End of text]

Fasc VI. (double number) (New Series, No 1460), 1923
Indexes, pp 1–114, Corrections and Additions, pp 115–120, Bibliographical Appendix, pp 121-126, Progress and Collation Statement, pp 127–128
[End of the work]

The publication is complete and constitutes work No 163 issued in the Bibliotheca Indica